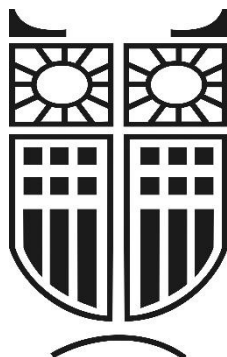

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Το Κυπριακό ζήτημα την περίοδο 1949-1955,
οι σχέσεις ΚΚΕ-ΑΚΕΛ και η στρατηγική τους**

του

ΚΟΝΤΟΓΟΥΡΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
ΑΜ:1113Μ045

Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαγεωργίου Στέφανος

Το Κυπριακό ζήτημα την περίοδο 1949-1955, οι σχέσεις ΚΚΕ-ΑΚΕΛ και η στρατηγική τους

Εισαγωγή	3
-----------------------	----------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Από τη γέννηση της Εθνικής Ιδέας στην Κύπρο στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Κεφάλαιο 1^ο: Η γέννηση και εξέλιξη της ελληνικής εθνικής ιδέας στην Κύπρο	8
---	----------

1.1. <i>Από τη γέννηση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού στη δημιουργία του ελληνικού κράτους.....</i>	<i>8</i>
---	----------

1.2. <i>Από το 1833 έως το τέλος της Οθωμανικής περιόδου</i>	<i>12</i>
--	-----------

1.3. <i>Από την έναρξη της βρετανικής περιόδου (1878) έως τη Μικρασιατική Καταστροφή</i>	<i>14</i>
--	-----------

Κεφάλαιο 2^ο: Η γέννηση του κομμουνιστικού κινήματος στην Κύπρο και η Κομμουνιστική Διεθνής	21
--	-----------

2.1. <i>Η ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, θέσεις και διεθνείς σχέσεις ...</i>	<i>21</i>
--	-----------

2.2 <i>Η Διεθνής: από την ίδρυσή της στα αντιφασιστικά μέτωπα</i>	<i>28</i>
---	-----------

2.3 <i>Η άνοδος του φασισμού και οι νέες προκλήσεις για τη Διεθνή</i>	<i>36</i>
---	-----------

Κεφάλαιο 3^ο: Το ΚΚΚ-ΑΚΕΛ και το ΚΚΕ το από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στα Δεκεμβριανά	39
---	-----------

3.1. <i>Το ΑΚΕΛ</i>	<i>39</i>
---------------------------	-----------

3.2. <i>Το ΚΚΕ</i>	<i>47</i>
--------------------------	-----------

Κεφάλαιο 4^ο : Το ΑΚΕΛ την εποχή του ελληνικού εμφυλίου	52
--	-----------

4.1. <i>Η στάση και οι θέσεις του ΑΚΕΛ μετά τον ελληνικό «Δεκέμβρη» του 1944</i>	<i>52</i>
--	-----------

4.2. <i>Το ΚΚΕ μετά τα Δεκεμβριανά, η απόφαση δημιουργίας του Δημοκρατικού Στρατού και οι θέσεις του για τα εθνικά ζητήματα</i>	<i>58</i>
---	-----------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Από την αποστολή στο Γράμμο, στον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ

Κεφάλαιο 5^ο: Η συνάντηση στο «βουνό» και οι συνέπειές της	63
---	-----------

Κεφάλαιο 6^ο: Προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού	68
--	-----------

6.1. Από το τέλος του ελληνικού εμφυλίου στη δημιουργία «Πρεσβειών»	68
6.2. Η «Εθνική» και η «Λαϊκή Πρεσβεία».....	73
Κεφάλαιο 7^ο: Οι σχέσεις ΚΚΕ- ΑΚΕΛ, από τη «συνάντηση του βουνού» στο Ζ΄ συνέδριο του ΑΚΕΛ	79
Κεφάλαιο 8^ο: Εξελίξεις γύρω από το κυπριακό και η κορύφωση της εσωκομματικής διαπάλης στο ΑΚΕΛ	89
8.1. Το κυπριακό από τις αρχές του 1951 μέχρι το φθινόπωρο του 1952	89
8.2. Η εσωκομματική διαπάλη του ΑΚΕΛ.....	95
Κεφάλαιο 9^ο: Οι προσπάθειες για διεθνοποίηση του κυπριακού, οι αποτυχίες και η απόφαση για την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ	98
9.1. Οι πιέσεις Μακάριου προς την ελληνική κυβέρνηση, οι θέσεις του ΚΚΕ και του ΑΚΕΛ απέναντι στις εξελίξεις	98
9.2. Η προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στον ΟΗΕ για την Κύπρο, η αναδίπλωση της και η δημιουργία της ΕΟΚΑ	112
Συμπεράσματα	128

Το Κυπριακό ζήτημα την περίοδο 1949-1955, οι σχέσεις ΚΚΕ-ΑΚΕΛ και η στρατηγική τους

Εισαγωγή

Η μελέτη και έρευνα του παραπάνω θέματος κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα διότι το κυπριακό αποτελεί μέχρι σήμερα ένα άλυτο διεθνές ζήτημα το οποίο απασχολεί τόσο τον κυπριακό όσο και τον ελληνικό λαό. Ιδιαίτερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το κυπριακό ζήτημα όπως και ζητήματα άλλων αποικιοκρατούμενων χωρών αναζωπυρώνονται. Ώθηση σε αυτή την εξέλιξη έδωσε σε μεγάλο βαθμό το ΑΚΕΛ και το ΚΚΕ τα οποία απαιτούσαν την «Ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα. Θέση που σήμερα και τα δυο αυτά ιστορικά κόμματα έχουν απολέσει βασιζόμενα στις νέες ιστορικές συνθήκες.

Η ιστορική περίοδος που πραγματεύεται η εργασία είναι λιγότερο γνωστή καθώς οι περισσότερες μελέτες επικεντρώνονται στα γεγονότα από την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ και μετά. Παρόλα αυτά η προηγούμενη περίοδος ήταν καθοριστική για ό,τι επακολούθησε. Στο νησί δεν κατέστη εφικτή η δημιουργία ενός ενιαίου εθνικοαπελευθερωτικού μετώπου στο οποίο θα συμμετείχαν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι μαζί, ενωμένοι ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Το ΑΚΕΛ αν και ήταν το μοναδικό κόμμα που προέτασσε αυτή την ανάγκη, έχοντας στις γραμμές του μέλη και από τις δυο κοινότητες, δεν κατάφερε να την πραγματοποιήσει. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ένοπλη δράση των εθνικιστικών οργανώσεων της ΕΟΚΑ από την μία και της ΤΜΤ από την άλλη, επέφεραν βαθύ χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες εξυπηρετώντας τα σχέδια των ιμπεριαλιστών που αποσκοπούσαν στη διαιώνιση της στρατιωτικής παρουσίας τους στην Κύπρο.

Σκοπός της έρευνας είναι να αναζητηθούν οι αιτίες των παραπάνω εξελίξεων παραθέτοντας στοιχεία που αφορούν στη στρατηγική του ΑΚΕΛ, στην προσέγγισή του στο εθνικό ζήτημα ιδιαίτερα τη θέση του υπέρ της «Ένωσης» και όλα αυτά σε συνάρτηση με τη σχέση που είχε αναπτύξει το κυπριακό κόμμα τόσο με το ΚΚΕ όσο και με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα συνολικά. Επίσης καταγράφονται οι θέσεις και οι ενέργειες όλων των εμπλεκόμενων μερών δηλαδή του ελληνοκυπριακού και ελλαδίτικου αστικού πολιτικού κόσμου, οι θέσεις των εκάστοτε ελληνικών κυβερνήσεων μέχρι και το 1955 καθώς και η στρατηγική των ΗΠΑ, Μ. Βρετανίας και Τουρκίας στο νησί.

Στόχος της εργασίας δεν είναι μόνο η καταγραφή των θέσεων των δύο κομμουνιστικών κομμάτων απέναντι στο κυπριακό ζήτημα και ο τρόπος που αυτές εξελίσσονται αλλά και ο εντοπισμός των αιτιών της διαμόρφωσής τους καθώς και των συνθηκών μέσα από τις οποίες εκδηλώνονται. Για τον λόγο αυτό αν και το βασικό θέμα της έρευνας αφορά στην περίοδο 1949-1955 κρίνεται απαραίτητη η

παρουσίαση όλης της προηγούμενης περιόδου, προκειμένου ο αναγνώστης ομαλά και εξελικτικά να αντιληφθεί τις γενεσιουργούς αιτίες που αφορούν στον τρόπο προσέγγισης του κυπριακού ζητήματος από τα δύο κόμματα.

Για τους παραπάνω λόγους η εργασία χωρίστηκε σε δύο μέρη και συνολικά σε εννιά κεφάλαια. Το **πρώτο μέρος** χωρίζεται σε τέσσερα μεγάλα κεφάλαια, κάποια από τα οποία αποτελούνται από ξεχωριστά υποκεφάλαια. Συνολικά στο πρώτο μέρος καλύπτεται μια μεγάλη ιστορική περίοδος, ενώ χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο Δευτερογενείς πηγές και λιγότερο Πρωτογενείς.

Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο **«Η γέννηση και εξέλιξη της ελληνικής εθνικής ιδέας στην Κύπρο»** επιχειρείται μια αναγκαία καταγραφή της γέννησης και των διαφόρων ιστορικών φάσεων του ελληνοκυπριακού εθνικισμού μαζί με τα σημαντικότερα ιστορικά στοιχεία από τη στιγμή που ξεσπά η ελληνική επανάσταση του 1821 μέχρι και τις απαρχές του 20^{ου} αιώνα. Ταυτόχρονα επισημαίνεται η στάση Ελλάδας και Μ. Βρετανίας απέναντι στο κυπριακό ζήτημα. Σκοπός είναι ο αναγνώστης να αντιληφθεί την ιστορική συγκυρία και τα αίτια της γέννησης της ελληνοκυπριακής εθνικής συνείδησης στο νησί.

Το δεύτερο κεφάλαιο **«Η γέννηση του κομμουνιστικού κινήματος στην Κύπρο και η Κομμουνιστική Διεθνής»** αναφέρεται στην οικονομική εξέλιξη του νησιού από τη στιγμή που γίνεται αγγλική αποικία καθώς και στην ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση της αστικής και εργατικής κυπριακής τάξης. Στη συνέχεια περιγράφεται η επακόλουθη γέννηση του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος στο νησί υπό την επίδραση του «Οκτώβρη» και η σύνδεσή τους με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα. Είναι η περίοδος που το νεαρό ΚΚΚ συνδέεται με το ΚΚΕ και την Κομμουνιστική Διεθνή προκειμένου να το βοηθήσουν να στεριώσει οργανωτικά αλλά και στο να επεξεργαστεί τις θέσεις του απέναντι στο ζήτημα της εθνικής και κοινωνικής απελευθέρωσης. Επίσης σ' αυτό το κεφάλαιο αναπτύσσονται η στρατηγική του ΚΚΚ, η επιρροή της ΚΔ σε αυτό και η αλλαγή θέσεων που συντελούνται στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα σταδιακά και κάτω από την πίεση που δημιουργούν οι νέες προκλήσεις.

Επειδή οι αποφάσεις της Διεθνούς είναι καθοριστικές για τη χάραξη των προγραμμάτων των κομμουνιστικών κομμάτων δημιουργήθηκε υποκεφάλαιο με την ιστορία της διεθνούς και των αποφάσεών της για μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα. Γενικότερα η θεωρία ότι σε μια σειρά χώρες-αποικίες ή με «καθυστερημένες» οικονομίες απαιτείται ένα ενδιάμεσο αστικοδημοκρατικό στάδιο για να φτάσουν στον σοσιαλισμό ενίσχυσε σταδιακά την άποψη ότι μπορεί να υπάρξει συνεργασία ανάμεσα στην εργατική τάξη και τμήματα της αστικής που χαρακτηρίζονται ανάλογα με τη συγκυρία «πατριωτικά», «φιλελεύθερα», «αντιφασιστικά», «αντιιμπεριαλιστικά» κτλ.

Στην παραπάνω θέση βασίστηκε η δημιουργία κοινωνικοπολιτικών μετώπων από τα κομμουνιστικά κόμματα στα οποία καλούνταν να συμμετάσχουν και αστικά κόμματα.

Αυτή η θεωρία υιοθετήθηκε τόσο από το ΚΚΕ όσο και από το ΑΚΕΛ από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 μπροστά στον κίνδυνο της φασιστικής απειλής και του πολέμου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επαναπροσέγγιση των θέσεων τους και απέναντι στα εθνικά ζητήματα. Υιοθετήθηκαν θέσεις σε σχέση με τα «εθνικά ζητήματα» τις οποίες προσέγγιζαν ως κρίκο για τη θεμελίωση της κοινωνικής συμμαχίας της εργατικής τάξης με την αγροτιά και τη λεγόμενη «πατριωτική αστική τάξη». Η αλλαγή λοιπόν της θέσης του ΑΚΕΛ και του ΚΚΕ υπέρ της ένωσης Κύπρου και Ελλάδας πρέπει να προσεγγιστεί και υπό αυτό το πρίσμα.

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο **«Το ΚΚΕ και το ΚΚΚ-ΑΚΕΛ από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στα Δεκεμβριανά»** πραγματεύεται αναλυτικά τις εξελίξεις σε Ελλάδα και Κύπρο κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε επικράτησαν στα δύο κομμουνιστικά κόμματα αυταπάτες σχετικά με τον ρόλο του «ιμπεριαλισμού» αλλά και η άποψη ότι μπορεί να υπάρξει «ομαλή δημοκρατική εξέλιξη» και «εθνική συνεννόηση» ανάμεσα στην εργατική και την αστική τάξη. Οι απόψεις αυτές αποδείχθηκαν μοιραίες όπως απέδειξαν τα ελληνικά «Δεκεμβριανά». Επίσης επιχειρείται μια σύγκριση ανάμεσα στις διαφορετικές συνθήκες στις οποίες δοκιμάζονται τα δυο κόμματα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο **«Το ΑΚΕΛ την εποχή του ελληνικού εμφυλίου»** παρουσιάζονται οι εξελίξεις στην Κύπρο και την Ελλάδα από τη σύγκρουση του Δεκέμβρη έως και την έναρξη του ελληνικού εμφυλίου. Η καταστολή και σύγκρουση με τους Βρετανούς διαλύουν σταδιακά τις αυταπάτες του ΚΚΕ για τον ιμπεριαλισμό. Αντίθετα το ΑΚΕΛ παρά την ένταση της καταστολής που σχετίζεται και με την ελληνική κατάσταση τις διατηρεί θεωρώντας ότι μπορεί να υπάρξει πρόοδος στο κυπριακό κατόπιν συνεννόησης με τους Βρετανούς. Πάντως και τα δύο κόμματα και πιο έντονα το ΑΚΕΛ επιζητούν τη συνεργασία με την «πατριωτική αστική τάξη». Το κυπριακό κόμμα φαίνεται πως την περίοδο αυτή επηρεάζεται περισσότερο από τις συμβουλές και τις θέσεις του ΚΚ Μ. Βρετανίας και δεν επιζητά άμεση ανάμειξη στον ελληνικό εμφύλιο διότι δεν θέλει να διαρραγούν πλήρως οι σχέσεις του κόμματος με διάφορες συνεργαζόμενες αστικές προσωπικότητες.

Το **δεύτερο μέρος** της εργασίας πραγματεύεται το βασικό θέμα της έρευνας. Η επιλογή της περιόδου από το τέλος του ελληνικού εμφυλίου μέχρι και την έναρξη του «ένοπλου αγώνα» της ΕΟΚΑ, ως βασική θεματική, έγινε προκειμένου ο αναγνώστης να αντιληφθεί τις σημαντικές αιτίες που οδήγησαν στην εθνικιστική έξαρση στο νησί το 1955, όπως και της επιτυχίας των Βρετανών να εφαρμόσουν την αρχή του «διαίρει και βασίλευε» στις δύο κοινότητες. Επιπλέον από τις θέσεις των κομμάτων και των διαφόρων κυβερνήσεων μπορεί κανείς να κατανοήσει τη διαδικασία μέσα από την οποία το κυπριακό απέτυχε να ενταχθεί ως ζήτημα στον ΟΗΕ καθώς και τους λόγους για τους οποίους τελικά στην ηγεμονία του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα επικεφαλής βρέθηκε η αστική εθνικιστική παράταξη με ό,τι συνέπειες εμπεριείχε η εξέλιξη αυτή. Αν και τα τελευταία χρόνια έχουν εκδοθεί συγγράμματα που περιλαμβάνουν τη συγκεκριμένη περίοδο, η αναζήτηση των βαθύτερων αιτιών που

αφορούν στις θέσεις του ΚΚΕ και του ΑΚΕΛ για το κυπριακό μέσα από τη στρατηγική αντίληψη των δύο κομμάτων και την αλληλεπίδρασή τους με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, είναι εγχείρημα που επιχειρείται σε αυτή την έκταση για πρώτη φορά.

Στο δεύτερο μέρος χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο πρωτογενείς πηγές που έχουν αντληθεί από τα «Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας» (ΑΣΚΙ) όπου καταγράφεται η αλληλογραφία ΚΚΕ-ΑΚΕΛ, από τις αποφάσεις συνεδρίων του ΑΚΕΛ και από τα δελτίου τύπου του Ρ/Σ του ΚΚΕ, της «Ελεύθερης Ελλάδας» (Ε/Ε) τα οποία αντλήθηκαν από το «Επιμορφωτικό Κέντρο Χαρίλαος Φλωράκης» (ΕΚΧΦ). Η χρήση των δελτίων τύπου της «Ε/Ε» αποτελεί και βασική πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας αφού δεν έχουν χρησιμοποιηθεί ξανά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Το δεύτερο μέρος χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια, τα εξής:

Στο 5^ο κεφάλαιο με τίτλο **«Η συνάντηση στο βουνό και οι συνέπειές της»** περιγράφεται η επίσκεψη της ηγεσίας του ΑΚΕΛ με την αντίστοιχη του ΚΚΕ και οι συνέπειές της. Αυτές αφορούν στην αλλαγή γραμμής ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι Βρετανοί, στο περιεχόμενο που θα έχει το σύνθημα της «Ένωσης» ενώ μπαίνει επιτακτικά η εκπλήρωση των διεθνιστικών προτεραιοτήτων του ΑΚΕΛ που σχετίζονται τόσο με την αναγκαία ανάμιξή του στον ελληνικό εμφύλιο όσο και με την προάσπιση της ΕΣΣΔ στο ενδεχόμενο ενός νέου πολέμου. Τα παραπάνω πραγματοποιούνται μέσα από αποφάσεις Ολομελειών και Συνεδρίου του ΑΚΕΛ καθώς και της καθάιρεσης της προηγούμενης καθοδήγησής του και εκλογή νέας.

Στο 6^ο κεφάλαιο **«Προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού»** παρουσιάζονται οι εξελίξεις γύρω από το κυπριακό μετά τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου. Παρατίθενται οι κινήσεις της «Εθναρχίας» και του «ΑΚΕΛ» μέσα από τη δημιουργία ξεχωριστών «Πρεσβειών», οι προσπάθειές τους να μπει το ζήτημα στον ΟΗΕ καθώς και η στάση της ελληνικής κυβέρνησης, των δύο αντίπαλων διεθνών «μπλοκ» και της Τουρκίας.

Στο 7^ο κεφάλαιο **«Οι σχέσεις ΚΚΕ- ΑΚΕΛ, από τη συνάντηση του βουνού μέχρι το Ζ' συνέδριο του ΑΚΕΛ»** γίνεται μια λεπτομερής καταγραφή των εσωτερικών διαφωνιών και αντιπαραθέσεων εντός του κυπριακού κόμματος σε μια σειρά από ζητήματα. Για την επίλυσή τους ζητείται η γνώμη του ΚΚΕ το οποίο απαντά με σχετικό άρθρο στο θεωρητικό του περιοδικό «Νέος Κόσμος».

Στο 8^ο κεφάλαιο με τίτλο **«Εξελίξεις γύρω από το κυπριακό και η κορύφωση της εσωκομματικής διαπάλης στο ΑΚΕΛ»** καταγράφονται οι κινήσεις των ελληνοκυπριακών δυνάμεων μετά την αποτυχία διεθνοποίησης τόσο το 1950 όσο και στα τέλη του 1951. Έχει ξεκινήσει να γεννιέται η ιδέα για μια πιο δυναμική αναμέτρηση με τους Βρετανούς από την πλευρά του Μακάριου όπου θα περάσουν κάποια χρόνια για να ωριμάσει πλήρως. Από την άλλη το ΑΚΕΛ συνεχίζει να κινείται πάνω στη γραμμή που έχει χαράξει το ΚΚΕ προτάσσοντας τη θέση πως μόνο μια «δημοκρατική Ελλάδα» μπορεί να πετύχει την «Ένωση». Επίσης υπάρχει

υποκεφάλαιο που καταγράφει την εκδήλωση φράξιας μέσα στο κυπριακό κόμμα καθώς και τις θέσεις της και τον τρόπο που αντιμετωπίστηκε.

Το 9^ο κεφάλαιο με τίτλο **«Οι προσπάθειες για διεθνοποίηση του κυπριακού, οι αποτυχίες και η απόφαση για την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ»** περιγράφει την περίοδο από το 1953 μέχρι και την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ. Πραγματεύεται τις πιέσεις του Μακάριου προς την ελληνική κυβέρνηση να διεθνοποιήσει το κυπριακό, την απόφαση του Παπάγου να θέσει το ζήτημα στον ΟΗΕ το Φθινόπωρο του 1954 και την τελική υποχώρηση της Ελλάδας που θα οδηγήσει την ελληνοκυπριακή αστική τάξη στην απόφαση ίδρυσης της ΕΟΚΑ. Ταυτόχρονα αποτυπώνονται οι αντιδράσεις του ΚΚΕ και του ΑΚΕΛ σε σχέση με τα τεκταινόμενα.

Μέρος Α΄: Από τη γέννηση της Εθνικής Ιδέας στην Κύπρο στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Κεφάλαιο 1^ο: Η γέννηση και εξέλιξη της ελληνικής εθνικής ιδέας στην Κύπρο

1.1. Από τη γέννηση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού στη δημιουργία του ελληνικού κράτους

Η ύπαρξη του έθνους, του εθνικού κράτους και της εθνικής συνείδησης είναι χαρακτηριστικά στοιχεία της εποχής ανάδυσης του καπιταλισμού. Ως εκ τούτου ο ελληνικός εθνικισμός αναδύεται στο νησί παράλληλα και σε άμεση συνάρτηση με την ιστορική εμφάνιση της ελληνικής εθνικής ιδέας γενικά στην Ευρώπη. Αξίζει μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία του νησιού προκειμένου να αντιληφθούμε την ιστορική εξέλιξη και την επακόλουθη ανάδυση νέων φαινομένων.

Το νησί της Κύπρου από το 1192 αποτελεί τμήμα του δυτικού φεουδαλικού συστήματος ενώ το 1571 κατακτάται από τους Οθωμανούς. Έτσι εντάσσεται πλέον στον ιδιόμορφο «στρατιωτικό φεουδαλισμό»¹ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε επίπεδο οικονομίας και διοίκησης. Από τη στιγμή της Οθωμανικής κατάκτησης αναβαθμίζεται και ο ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου ο οποίος παραγκωνίζεται τις προηγούμενες περιόδους της Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας. Συγκεκριμένα το 1660 ο Αρχιεπίσκοπος ανακηρύσσεται από τον Σουλτάνο μιλέτ Μπασί, δηλαδή «Εθνάρχης» και η εκκλησία αποκτά φοροεισπρακτικά δικαιώματα. Ο θεσμός της Εκκλησίας είναι απόλυτα δεμένος με το φεουδαλικό οθωμανικό σύστημα εξουσίας και επ' ουδενί δεν επιζητά την ανατροπή της σχέσης αυτής. Χαρακτηριστικά όταν το 1804 ξεσπάει εξέγερση στο νησί εξαιτίας της φορολογίας που θέλει να επιβάλλει ο δραγουμάνος Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος, η Εκκλησία στηρίζει απόλυτα την Οθωμανική εξουσία.

Σε καμία περίπτωση μάλιστα η εξέγερση αυτή δεν έχει χαρακτηριστικά εθνικιστικής σύγκρουσης όπως υποστηρίζεται.² Αντίθετα αντικατοπτρίζει την κοινωνική δυσαρέσκεια μουσουλμάνων αγροτών που δεν αντέχουν άλλη φορολόγηση αλλά και τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στις μουσουλμανικές άρχουσες τάξεις με τις χριστιανικές και κυρίως με τον θεσμό της εκκλησίας.³ Η αμφισβήτηση της παραδοσιακής τάξης πραγμάτων αναπτύσσεται σταδιακά από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και αποτελεί συνάρτηση της εμφάνισης των πρώτων αστικών στοιχείων δίπλα στη φεουδαλική οικονομία εξαιτίας κυρίως της ανάπτυξης του εμπορίου στην περιοχή.

¹ Μαρξ-Ένγκελς. Εισαγωγή Κονδύλης Παναγιώτης, *Η Ελλάδα η Τουρκία και το ανατολικό ζήτημα*, Γνώση, Αθήνα 1985, σ. 43

² Τ. Πανταζή, *διπλωματία και πολιτική του κυπριακού*, Ράππα, Αθήνα 1971, σ. 52-53

³ *Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό*, εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 113

Μέσα στις νέες συνθήκες δημιουργούνται οι όροι ανάπτυξης ιδεολογιών όπως αυτές του εθνικισμού και του φιλελευθερισμού, οι οποίες αποτελούν το άρμα για την επίτευξη του στόχου που είναι η δημιουργία έθνους-κράτους. Το εμπόριο ουσιαστικά αναπτύσσεται στα δύο κύρια λιμάνια του νησιού, τη Λεμεσό και τη Λάρνακα. Η δεύτερη είναι και η σημαντικότερη αφού εκεί λαμβάνουν χώρα οι κύριες εμπορικές δραστηριότητες και συγκεντρώνονται όλες οι προξενικές αρχές.

Στη Λευκωσία διατηρούνται τα παραδοσιακά στοιχεία της οικονομίας ενώ από δημογραφικής άποψης υπερτερεί το μουσουλμανικό στοιχείο. Η ελληνική Εθνική Ιδέα κάνει επίσημα την εμφάνισή της στο νησί όταν ο τότε αρχιεπίσκοπος Κυπριανός και πρόκριτοι του νησιού θέλουν να συνδεθούν και να συνδράμουν οικονομικά στην επερχόμενη Ελληνική Επανάσταση. Το πότε η Φιλική Εταιρεία έρχεται σε επαφή και μυεί παράγοντες του νησιού δεν είναι ακριβώς γνωστό. Η σύνδεση αποδεικνύεται με βάση τα γράμματα που στέλνει ο Αλέξανδρος Υψηλάντης προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Κυπριανό αλλά και στον Μετσοβίτη Φιλικό Αντώνιο Πελοπίδα ο οποίος αποστέλλεται στο νησί προκειμένου να εισπράξει τα χρήματα που προορίζονται για την Επανάσταση.⁴ Ο κύκλος των Ελληνοκυπρίων που συνδέεται με τη Φιλική Εταιρεία είναι πολύ συγκεκριμένος και αφορά σε άτομα που ανήκουν στην ανερχόμενη μεσαία αστική τάξη και είναι κατά κύριο λόγο έμποροι, οι οποίοι όμως αποκτούν θέση και σε εκκλησιαστικά αξιώματα. Για παράδειγμα ο Θεοφύλακτος Θησεύς είναι έμπορος, ιερέας ενώ στη συνέχεια γίνεται και Αρχιμανδρίτης. Με το ξέσπασμα της Επανάστασης φαίνεται πως γίνεται προσπάθεια από τμήμα Φιλικών να ξεκινήσει ένοπλη εξέγερση στο νησί. Συγκεκριμένα ο Θεοφύλακτος Θησεύς μοιράζει επαναστατικές προκηρύξεις στη Λάρνακα.

Η Πύλη στέλνει φιρμάνι στον τότε έπαρχο του νησιού Κιουτσούκ Μεχμέτ με το οποίο διατάζει τον αφοπλισμό των Χριστιανών, γεγονός που συμβαίνει και στις υπόλοιπες οθωμανικές επικράτειες. Μάλιστα στην επιστολή τονίζεται πως οι Χριστιανοί του νησιού ήταν πάντα πιστοί και σύμμαχοι της Οθωμανικής εξουσίας. Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος καλεί το ποίμνιό του σε νομοταγή στάση απέναντι στον Σουλτάνο. Παράλληλα ο Κιουτσούκ Μεχμέτ δημιουργεί κατά την περίοδο αυτή, με επιστολές του προς την Πύλη, την αίσθηση ότι οι Χριστιανοί όσο δεν εξοντώνονται αποτελούν κίνδυνο εξαιτίας και του πλούτου που διαθέτουν. Η Πύλη τελικά πείθεται και εγκρίνει τις εκτελέσεις Ελληνοκυπρίων προκρίτων και ανώτερων κληρικών, οι οποίες κορυφώνονται την 9^η Ιουλίου του 1821. Το μέγεθος των εκτελέσεων είναι αντιστρόφως ανάλογο της πραγματικής διείσδυσης των Φιλικών στην Ελληνοκυπριακή ελίτ και του κινδύνου εκδήλωσης ένοπλης εξέγερσης. Οφείλεται κυρίως στην ευκαιρία που δόθηκε στον Έπαρχο και τους Τούρκους αγάδες να δημεύσουν και να λεηλατήσουν τις περιουσίες των Ελλήνων.

⁴ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, *Η Κύπρος εις τον αγώνα του 1821*, Ενώσεως κυπρίων Ελλάδος, Αθήναι 1971, σ. 14-15

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι το εθνικό αίσθημα έχει αναπτυχθεί σε ένα κομμάτι της Ελληνοκυπριακής κοινωνίας καθώς έχουν δημιουργηθεί οι υλικοί όροι για κάτι τέτοιο. Αυτό δυναμώνει και αναπτύσσεται μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, τις διώξεις που γίνονται στο νησί και από την ίδια την έκβαση της Ελληνικής Επανάστασης που είναι η δημιουργία «Εθνικού Κέντρου». Οι διωκόμενοι αντιλαμβάνονται σταδιακά ότι το μέλλον τους πλέον είναι συνδεδεμένο με αυτό των Ελλαδιτών αδελφών τους.

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση στην Κύπρο οι πρώτες προσπάθειες για ίδρυση σχολείων εντοπίζονται από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ως απότοκο της επίδρασης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού,⁵ χωρίς ιδιαίτερο αποτέλεσμα. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ιδρύονται κάποιες σχολές με περισσότερο εθνοκεντρικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα το 1808 ιδρύεται η σχολή του Αρχιεπισκόπου Χρύσανθου και το «Ελληνομουσείον» (ελληνική σχολή) του αρχιεπισκόπου Κυπριανού το 1812, στη Λευκωσία. Αντίστοιχα στη Λεμεσό ιδρύεται το 1804 η σχολή Ομόδους και το φιλολογικό Γυμνάσιο το 1819.⁶ Το εκπαιδευτικό σύστημα ανθεί μετά το 1830 με τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και δημιουργούνται σταδιακά ελληνικά-χριστιανικά σχολεία τα οποία συμβάλλουν σε αρκετό βαθμό στην ενδυνάμωση της Εθνικής συνείδησης των Ελληνοκυπρίων.

Μετά τη «σφαγή» της 9^{ης} Ιουλίου του 1821 οι Οθωμανοί προωθούν την εκλογή νέας εκκλησιαστικής ηγεσίας καθώς αυτή αποτελεί πολύτιμο γρανάζι στη φοροεισπρακτική ικανότητα του Οθωμανικού κράτους.⁷ Οι όποιες προσπάθειες και ενέργειες για απελευθέρωση του νησιού γίνονται το επόμενο διάστημα από ομάδες Κυπρίων οι οποίες διωκόμενες από τις Οθωμανικές αρχές περιπλανώνται στην Ευρώπη και στον επαναστατημένο ελλαδικό χώρο. Μια από αυτές τις ομάδες υπογράφει στη Ρώμη (κατά άλλους ιστορικούς στο Παρίσι)⁸ διακήρυξη σύμφωνα με την οποία ορίζεται ως επίτροπος του νησιού ο Νικόλαος Θησεύς ο οποίος ως πληρεξούσιος αναλαμβάνει την προσπάθεια να συνάψει δάνειο έχοντας ως εγγυήσεις περιουσίες του νησιού.

Στόχος είναι η δημιουργία στρατού ο οποίος θα κινηθεί είτε προς την Ελλάδα και μετά στην Κύπρο είτε κατευθείαν στο νησί. Εκπρόσωποι της ομάδας αυτής κινούνται προς το Λονδίνο με σκοπό να βρουν χρηματοδότες του δανείου τους. Επίσης έρχονται σε επαφή με κάποιον Μαυροβούνιο στρατηγό με το όνομα Wintz ο οποίος καλείται να αναλάβει την ηγεσία του στρατιωτικού σώματος αλλά και με κάποιον Άγγλο Peacock. Ο τελευταίος στέλνεται στην Ελλάδα προκειμένου να πείσει την ελληνική κυβέρνηση να τοποθετηθεί υπέρ του δανείου και να εξουσιοδοτήσει τον

⁵ Β. Πρωτόπαπας, *Εκλογική ιστορία της Κύπρου. Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Θεμέλιο, Αθήνα: 2012, σ. 33

⁶ Ο. π., σ. 33-34

⁷ Χ. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου Τόμος πρώτος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2007, σ.66

⁸ Στη Ρώμη σύμφωνα με τον Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, ό. π., σελ. 20 και στο Παρίσι σύμφωνα με τον Μ. Χριστοδούλου, *Η πορεία μιας εποχής*, εκδοτικός και εμπορικός οργανισμός Ιωάννου Φλώρου, σελ. 24

ίδιο και τον Wintz για τον σκοπό αυτό. Δεν είναι σαφές αν οι επαφές του Peacock βρίσκουν αντίκρισμα σε κάποια από τις ηγετικές ομάδες των Ελλαδιτών οι οποίες βρίσκονται σε εμφύλια διαμάχη μεταξύ τους. Όταν επιστρέφει στο Λονδίνο αρχές του 1824 δημοσιεύεται σε Βρετανική εφημερίδα προκήρυξη σύμφωνα με την οποία ζητούνται χρηματοδότες για δάνειο στο όνομα της Ελλάδας με εξουσιοδοτημένο πρόσωπο τον κόμη De Wintz. Την ίδια εποχή φτάνουν στο Λονδίνο επίσημοι εκπρόσωποι της Ελληνικής κυβέρνησης με σκοπό τη σύναψη δανείου για λογαριασμό των επαναστατημένων Ελλήνων. Οι ενέργειες του De Wintz αντιμετωπίζονται εχθρικά από τους Έλληνες απεσταλμένους και το εκτελεστικό, καθόσον θεωρείται ότι υπονομεύεται η προσπάθεια για το ελληνικό δάνειο. Το δάνειο για την Κύπρο δεν βρίσκει αντίκρισμα και η προσπάθεια πέφτει στο κενό.⁹

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 5 Γενάρη του 1824 κατατίθεται υπόμνημα στο αμερικάνικο κοινοβούλιο από φιλελεύθερους βουλευτές σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζεται η ελληνικότητα του νησιού και ταυτόχρονα ότι το μελλοντικό ελληνικό κράτος πρέπει να περιλαμβάνει νησιά όπως η Κρήτη και η Κύπρος, αφού αυτό είναι κάτι που μπορεί να διευκολύνει την επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή.¹⁰ Είναι άγνωστο αν υπάρχει σύνδεση μεταξύ του περιστατικού αυτού με τις ενέργειες των Ελληνοκυπρίων που γίνονται την περίοδο αυτή στην Ευρώπη.

Οι Ελληνοκύπριοι που καταφεύγουν στον επαναστατημένο Ελλαδικό χώρο προσπαθούν μέσα από διάφορα καλέσματα και εγκλίσεις να θέσουν στο στρατιωτικό σχεδιασμό της επανάστασης και την Κύπρο. Αμέσως μετά τη φυγή τους από το νησί, πρώτος ο Κυπριανός Θησεύς με γράμμα του στους Υδραίους προκρίτους ζητά χρήματα για την οργάνωση στρατού. Η απάντηση είναι αρνητική αφού οι Υδραίοι απαντούν πως είναι εξαντλημένοι οικονομικά και τον παραπέμπουν να απευθυνθεί στη νεοσύστατη ελληνική κυβέρνηση.¹¹ Στη συνέχεια η ομάδα των Ελληνοκυπρίων συμμετέχει στην επανάσταση με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ενώ φαίνεται πως έχει γνώση για τις προσπάθειες του De Wintz, τις οποίες και υποστηρίζει.¹² Μετά και την αποτυχία του Μαυροβούνιου στρατηγού οι Ελληνοκύπριοι εναποθέτουν τις ελπίδες τους για στρατιωτική κατάληψη του νησιού στην ιδέα που ζυμώνεται σε βουλευτικό και εκτελεστικό την περίοδο 1824-1826 για εκστρατεία αντιπερισπασμού στον Λίβανο η οποία περιλαμβάνει και την Κύπρο.

Η ιδέα της εκστρατείας εγκαταλείπεται από την ελληνική κυβέρνηση και αρχές του 1826 ακολουθούν μεμονωμένες ενέργειες για προετοιμασία μυστικής πειρατικής ενέργειας στο Λίβανο και την Κύπρο στην οποία φαίνεται να συμμετέχει ο Κύπριος Κυπριανός Βικέντιος. Η συνομωσία αποκαλύπτεται από έναν άλλον Κύπριο τον Χαράλαμπο Μάλη ο οποίος τάσσεται πιστός στις αποφάσεις της κυβέρνησης.¹³ Αν

⁹ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, ό. π., σ. 20-24

¹⁰ Μ. Χριστοδούλου, *Η πορεία μιας εποχής*, εκδοτικός και εμπορικός οργανισμός Ιωάννου Φλώρου, σ. 24

¹¹ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, ό. π., σ. 16

¹² Ο. π., σ. 19

¹³ Ο. π., σ. 80

και πραγματοποιείται από κάποιους οπλαρχηγούς πειρατική ενέργεια τον Μάρτιο του 1826 ενάντια των παραλιών του Λιβάνου και της Κύπρου, αυτή ήταν ξεκομμένη από τις βλέψεις των Ελληνοκυπρίων για πραγματική εκστρατεία στο νησί.¹⁴ Όπως σημειώθηκε και παραπάνω μετά τα γεγονότα της 9^{ης} Ιουλίου στην Κύπρο δεν δημιουργήθηκε κανενός είδους εξέγερση.

Η εκκλησία την περίοδο αυτή δέχεται και εσωτερικές αναταραχές. Συγκεκριμένα το 1824 ο αρχιεπίσκοπος Ιωακείμ αναγκάζεται να παραιτηθεί ενώ και ο διάδοχός του Δαμασκηνός παύεται από την Πύλη το 1827. Νέος αρχιεπίσκοπος ορίζεται ο Πανάρετος. Οι εξελίξεις αυτές συνδέονται και με την αμφισβήτηση που δέχεται η εκκλησία, ως οθωμανικός θεσμός εξουσίας και φοροεισπρακτικός μηχανισμός, από ομάδα λαϊκών που σχετίζονται με την ανάπτυξη του εμπορίου στη Λάρνακα και τη Λεμεσό. Μάλιστα ο Αρχιεπίσκοπος αναγκάζεται να κάνει συμβιβασμούς στην εξουσία του ως απόλυτου ηγέτη του μιλέτ οι οποίες επικυρώνονται από την Πύλη το 1830.¹⁵

Την περίοδο που αναλαμβάνει κυβερνήτης της Ελλάδας ο Καποδίστριας ξεκινούν και οι διπλωματικές διαδικασίες με τις Μεγάλες Δυνάμεις για τον καθορισμό των συνόρων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Τότε μια ομάδα κυπρίων προκρίτων και κληρικών στέλνουν επιστολές στον κυβερνήτη στις οποίες ζητούν να διαπραγματευθεί προκειμένου να γίνει η Κύπρος τμήμα της Ελλάδας. Είναι βέβαια αδύνατο να υπάρχει οποιαδήποτε πιθανότητα διεκδίκησης ενός νησιού σε διπλωματικό επίπεδο, όταν οι κάτοικοί του ποτέ δεν σήκωσαν όπλο και δεν επαναστάτησαν εναντίον της Οθωμανικής εξουσίας. Άλλωστε και ο ίδιος ο Καποδίστριας κάνει σαφές ότι διεκδικούνται περιοχές οι οποίες επαναστατούν είτε το 1821 είτε αργότερα στη βάση και των αποφάσεων των τριών Εθνικών Συνελεύσεων.¹⁶ Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι τον Μάρτιο του 1833 οργανώθηκε από τον Νικόλαο Θησεύ εξέγερση με επίκεντρο τη Λάρνακα η οποία εξαπλώθηκε στη συνέχεια και ταυτίζεται με το αίτημα για λιγότερη φορολογία ενώ δεν φαίνεται να αποκτά εθνικό περιεχόμενο. Η εξέγερση τελικά καταστέλλεται και καταδικάζεται από την πρώτη στιγμή από τον Αρχιεπίσκοπο Πανάρετο.¹⁷

1.2. Από το 1833 έως το τέλος της Οθωμανικής περιόδου

Κατά την περίοδο αυτή δεν υπάρχει καμία απόπειρα που να ταυτίζεται με εθνικοαπελευθερωτική κίνηση στο νησί και το ενδιαφέρον στρέφεται αποκλειστικά στις εσωτερικές διεργασίες που συμβαίνουν. Με τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ δίνεται χώρος στα αστικά στρώματα να διεκδικήσουν τον περιορισμό των εξουσιών της Εκκλησίας, οικονομικών και πολιτικών. Η εκκλησία υποχρεώνεται σε αναδιπλώσεις χάνει μάλιστα το δικαίωμα είσπραξης των φόρων το οποίο κατέχει και

¹⁴ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, ό. π., σ. 84

¹⁵ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 30

¹⁶ Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, ό. π., σ. 90

¹⁷ Ό. π., σ. 99

αυτό παραχωρείται σε ιδιώτες. Το μέτρο δεν πέτυχε και η εκκλησία από τη δεκαετία του 1850 επαναφέρεται στον ρόλο του φοροεισπράκτορα.¹⁸

Μία μεταρρύθμιση σε τοπικό διοικητικό επίπεδο είναι η δημιουργία ενός Κεντρικού Συμβουλίου αλλά και Επαρχιακών Συμβουλίων με τη συμμετοχή τόσο *ex officio* μελών όσο και αιρετών. Αυτού του είδους οι μεταρρυθμίσεις αν και αποτελούν τομή για το Οθωμανικό σύστημα διοίκησης δεν ανατρέπουν τις οθωμανικές σχέσεις εξουσίας. Αποτυπώνουν όμως το αίτημα συνολικά μιας ομάδας λαϊκών της αυτοκρατορίας για συμμετοχή στα όργανα λήψης των αποφάσεων. Το αίτημα εκφράζεται και στον τρόπο εκλογής του Αρχιεπισκόπου όταν το 1840 ρυθμίζεται με σαφήνεια, ότι η ανάδειξη γίνεται από μεικτό σώμα εκλεγμένων λαϊκών και την Ιερά Σύνοδο.¹⁹ Σε καθαρά οικονομικό επίπεδο το νησί μέχρι και την έναρξη της Βρετανικής περιόδου έχει μια σχεδόν απόλυτα παραδοσιακή αγροτική οικονομία χωρίς υποδομές.

Η Λάρνακα είναι η μόνη εξαίρεση εξαιτίας της έντονης εμπορικής της δραστηριότητας που την κάνει κοσμοπολίτικο κέντρο καθώς και δίαυλο των ιδεών που θέλει να ανατρέψει την παλιά τάξη πραγμάτων στο νησί. Σε ό,τι αφορά στην εκπαίδευση την περίοδο αυτή μετά το κλείσιμο των ελληνικών σχολών τη δεκαετία του 1820 υπάρχει επαναδραστηριοποίηση στον τομέα αυτό. Με τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως ευθύνη της Εκκλησίας που πρέπει να έχει κοσμικό περιεχόμενο. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως η εκπαίδευση χάνει τον ιδεαλιστικό και θρησκευτικό της χαρακτήρα.

Το σχέδιο προώθησης του εκπαιδευτικού συστήματος ξεκινάει με τον Αρχιεπίσκοπο Πανάρετο από το 1830 και έχει ως αποτέλεσμα την επαναλειτουργία του Ελληνομουσείου και του Ελληνικού σχολείου αλλά και την ίδρυση σχολής Λάνκαστερ. Τέλη της δεκαετίας του 1830 ο συνολικός αριθμός των μαθητών αγγίζει τους 280. Μετά την αποπομπή Πανάρετου το 1840 σταματάει η περαιτέρω οικονομική ενίσχυση των σχολείων και συνεχίζουν τη λειτουργία τους μόνο αυτά της πρωτεύουσας. Το 1859 ιδρύεται στη Λευκωσία το πρώτο παρθεναγωγείο.²⁰

Συνολικά το σύστημα της εκπαίδευσης της περιόδου δεν έχει καμία σχέση με αυτό που γνωρίζουμε σήμερα. Μέχρι και το τέλος της Οθωμανικής περιόδου τα σχολεία είναι λίγα η επιβίωσή τους εξαρτάται από την ιδιωτική πρωτοβουλία και κυρίως την εκκλησία ενώ οι μαθητές αντιπροσωπεύουν ένα πολύ μικρό κομμάτι της κοινωνίας, αυτό των πλουσίων. Παρόλα αυτά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης με τον ελληνοκεντρισμό της διαμορφώνουν μια νέα γενιά Ελληνοκυπρίων με ενδυναμωμένη την Εθνική τους ταυτότητα. Το γεγονός αυτό είναι καθοριστικό για την εξέλιξη του ελληνικού εθνικισμού στο νησί τα επόμενα χρόνια.

¹⁸ Χ. Ρίχτερ, *Α τόμος*, ό. π., σ. 66

¹⁹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 30-31

²⁰ Χ. Ρίχτερ, *Α τόμος*, ό. π., σ. 76-77

1.3. Από την έναρξη της βρετανικής περιόδου (1878) έως τη Μικρασιατική Καταστροφή

Η μετάβαση από την Οθωμανική στη Βρετανική περίοδο γίνεται με απόλυτα ομαλό και ειρηνικό τρόπο με συμφωνία ανάμεσα στις δυο πλευρές. Συγκεκριμένα μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878 και την υπογραφή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, η Μ. Βρετανία παρακολουθεί με προβληματισμό τη συνεχή επέκταση της Ρωσίας τόσο στον βαλκανικό χώρο όσο και στην Ανατολία αποφασίζοντας να επέμβει. Τον Ιούνιο με Ιούλιο του 1878 ξεκινάει το Συνέδριο του Βερολίνου που έχει σκοπό την αναθεώρηση της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου. Στις 4 Ιουνίου 1878 υπογράφεται μυστική αμυντική συμφωνία μεταξύ Βρετανικής και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η οποία προβλέπει στήριξη της Βρετανίας στην «Τουρκία» σε περίπτωση νέας ρωσικής επίθεσης. Το αντίτιμο είναι η παραχώρηση από τον Σουλτάνο στους Βρετανούς της διοίκησης της Κύπρου. Έναν μήνα αργότερα γίνεται γνωστή η συμφωνία με τις διεθνείς αντιδράσεις να κυμαίνονται σε αρνητικές, ουδέτερες έως και θετικές ανάλογα με τα συμφέροντα της κάθε ευρωπαϊκής δύναμης τη δεδομένη στιγμή.

Σε ό,τι αφορά στην ελληνική κυβέρνηση ιεραρχείται η πίεση για προσάρτηση άλλων περιοχών (Θεσσαλία, Ήπειρος) και το θέμα της Κύπρου σε διπλωματικό επίπεδο ουσιαστικά αποσιωπάται. Στην εσωτερική αγγλική πολιτική υπάρχει αντίδραση από την αντιπολίτευση η οποία αμφισβητεί τη χρησιμότητα προσάρτησης της Κύπρου. Θεωρείται πως δεν είναι συμφέρουσα οικονομικά η κατοχή του νησιού ενώ με την απόκτηση της Αιγύπτου το 1882 αμφισβητείται εκ νέου και η γεωστρατηγική της σημασία. Η κτήση του νησιού διατηρείται παρόλα αυτά για σειρά από οικονομικούς και στρατιωτικούς λόγους.²¹

Η μεταβίβαση της διοίκησης γίνεται επίσημα στις 22 Ιουλίου του 1878 με την άφιξη του Άγγλου ύπατου Αρμοστή στο νησί. Η εγκατάσταση της Αγγλικής αποικιακής διοίκησης εξαρχής προκαλεί ρήξεις στο παλιό σύστημα διοίκησης και εξουσίας με μεταρρυθμίσεις που αφορούν κυρίως στον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης, στη διοικητική οργάνωση και στην εισαγωγή νέων θεσμών πολιτικής αντιπροσώπευσης. Οι θεσμοί αυτοί δεν είναι σε καμία περίπτωση δημοκρατικά δομημένοι ούτε βάζουν σε κίνδυνο την αποικιακή εξουσία. Συγκεκριμένα απόλυτος πολιτικός άρχοντας του νησιού είναι ο Ύπατος Αρμολστής ο οποίος διορίζεται από το βρετανικό υπουργείο Αποικιών.

Με την εκκοσμίκευση που φέρνουν οι Βρετανοί και με την Κυπριακή Ορθόδοξη Εκκλησία να χάνει τα παλιά της προνόμια δημιουργείται θεσμικό κενό στην πολιτική εκπροσώπηση της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ξεκινούν αναταράξεις και πιέσεις στο νησί οι οποίες οδηγούν σε παραίτηση Ελληνοκυπρίους που έχουν διοριστεί σε διοικητικά πόστα από τους Βρετανούς. Η οξυμένη κοινωνική κατάσταση υποχρεώνει τους αποικιοκράτες σε παραχώρηση συντάγματος το 1882 το οποίο εκτός των άλλων

²¹ Βλέπε Πρωτόπαπας σελ 35-36 και Σ.Π. Παπαγεωργίου, *Η πρώτη περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο (1878-1914)*, σελ 71-88

προβλέπει την ανασυγκρότηση του θεσμού του Νομοθετικού Συμβουλίου.²² Πλέον αυτό αποτελείται από έξι διορισμένα και δώδεκα αιρετά μέλη. Από αυτά τα δώδεκα εκλέγονται τρεις Μωαμεθανοί και εννιά μη Μωαμεθανοί. Το δικαίωμα του εκλέγειν δίνεται με ταξικά κριτήρια με βάση την καταβολή φόρων και με προϋπόθεση την κατοχή κτηματικής περιουσίας. Με αυτόν τον τρόπο αποκλείεται και ένα μεγάλο μέρος του λαού από το εκλογικό σώμα. Πάντως το νέο Νομοθετικό έχει περιορισμένες νομοπαραγωγικές δυνατότητες αφού η επικύρωση των νόμων γίνεται υποχρεωτικά από τον Προεδρεύοντα Ύπατο Αρμοστή. Εγκαινιάζεται όμως με αυτόν τον τρόπο ένα είδος κοινοβουλευτικής ζωής.

Σημαντικό επίσης στοιχείο αποτελεί η διατήρηση από τους Βρετανούς του διαχωρισμού του πληθυσμού με βάση τη θρησκεία, γεγονός που τροφοδοτεί τη δημιουργία ξεχωριστής εθνικής ταυτότητας στην Κύπρο μεταξύ ελληνόφωνων Χριστιανών και τουρκόφωνων Μουσουλμάνων.

Στον τομέα της εκπαίδευσης οι Βρετανοί δείχνουν από την αρχή το ενδιαφέρον τους και οι αρχικές προτάσεις αφορούν στη δημιουργία ενός βρετανοκεντρικού εκπαιδευτικού συστήματος όπου εισάγεται και η αγγλική γλώσσα. Τελικά ο υπουργός Αποικιών Κύμπερλντ αποφασίζει πως δεν είναι συμφέρον οικονομικά ένα τέτοιο σχέδιο και αποφασίζεται η ενίσχυση των ήδη υπαρχόντων σχολείων των δύο κοινοτήτων. Αυτό γίνεται με επιθεωρήσεις, τη δημιουργία σχολικών επιτροπών και ενός Συμβουλίου Εκπαίδευσης αλλά και με μικρή οικονομική υποστήριξη σε δασκάλους και σχολεία όπου το απαιτούν οι περιστάσεις.²³

Η Βρετανική αυτή πολιτική συμβάλλει στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος, ο αριθμός των σχολείων και των μαθητών συνεχώς αυξάνεται με αποτέλεσμα το 1916 να υπάρχουν περίπου 700 σχολεία με 40.000 μαθητές.²⁴ Η επιλογή για δημιουργία δυαδικού συστήματος εκπαίδευσης είναι καθοριστική για την ανάπτυξη δυο ξεχωριστών εθνικών ταυτοτήτων στο νησί. Ήδη από το 1880 εμφανίζεται στα ελληνοκυπριακά σχολεία πρόγραμμα μαθημάτων με πρότυπο το ελλαδικό πρόγραμμα. Τα ελληνοκυπριακά σχολεία γίνονται λοιπόν διάυλος των εθνικιστικών ιδεών ενώ από την άλλη στα μουσουλμανικά λείπει το εθνικό στοιχείο στο πρόγραμμα μαθημάτων αφού ο τουρκικός εθνικισμός δεν έχει κάνει ακόμα την εμφάνισή του.

Σε γενικά πλαίσια μπορεί να υποστηριχθεί ότι η Μεγάλη Βρετανία ακολουθεί μια πολιτική ρήξης²⁵ με το Οθωμανικό παρελθόν με κάποια στοιχεία του να διατηρούνται σε νεωτερικό περιβάλλον πλέον. Η Βρετανική κατοχή από μόνη της δημιουργεί έναν ενιαίο χώρο-αγορά στην Κύπρο συμβάλλοντας σταδιακά στην ανάπτυξη του καπιταλισμού στο νησί και γενικά στο ξεπέρασμα του αναχρονιστικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος όπως ήταν αυτό της Οθωμανικής

²² Σ.Π. Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 38-39

²³ Χ. Ρίχτερ, *Α τόμος*, ό. π., σ. 121-122

²⁴ Ό. π., σ. 122

²⁵ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 36

Αυτοκρατορίας. Εγκαθιδρύεται όμως παράλληλα και ένα αποικιακό καθεστώς το οποίο απομυζεί ποσά μέσω μιας δυσβάστακτης φορολογίας ενώ πέρα από τη δημιουργία στοιχειωδών υποδομών, η ανάπτυξη αφήνεται καθαρά στην ιδιωτική πρωτοβουλία με τη Βρετανική κυβέρνηση να εφαρμόζει την τακτική συντήρησης της κατοχής στο νησί με όσο το δυνατό λιγότερο κόστος.²⁶ Επίσης είναι σαφές ότι η πολιτική αντιπροσώπευση παρά τους νέους θεσμούς που εισάγουν οι Βρετανοί είναι νοθευμένη και τις αποφάσεις παίρνει ουσιαστικά ο Ύπατος Αρμοστής.

Σ' αυτό το περιβάλλον οι Βρετανοί έχουν να αντιμετωπίσουν μια Ελληνοκυπριακή αστική τάξη με διαμορφωμένη εθνική συνείδηση η οποία προτάσσει συνεχώς αιτήματα ουσιαστικότερης πολιτικής αντιπροσώπευσης αλλά και οικονομικού περιεχομένου, όπως είναι η μείωση των φόρων. Τα αιτήματα αυτά ειδικά όταν δεν ικανοποιούνται από τους Βρετανούς και ανά συγκυρίες συνδυάζονται με το αίτημα της ένωσης με την Ελλάδα το οποίο εκφράζεται μέσω υπομνημάτων και εκδηλώσεων.²⁷ Χαρακτηριστική είναι και η αποστολή πρεσβείας το 1889 από Ελληνοκυπρίους στο Λονδίνο με βασικά αιτήματα τη μείωση των φόρων, τη στήριξη του αγροτικού τομέα και τη θεσμική κατοχύρωση της εκκλησίας.

Η Ελληνοκυπριακή αστική τάξη διευρύνεται ακόμη περισσότερο από τη δεκαετία του 1890, οπότε και δημιουργείται μια νέα γενιά αστών στους οποίους μπορεί να δοθεί η ονομασία «αδιάλλακτοι» με την έννοια ότι προβάλλουν το αίτημα «Ένωσις και μόνο Ένωσις» και δεν θέλουν συνδιαλλαγές ούτε με τη Βρετανική διοίκηση ούτε με τους Τουρκοκύπριους.²⁸ Οι νέοι αυτοί αστοί πρωταγωνιστούν στη δημιουργία επιτροπών το 1896 με σκοπό να σταλθεί οικονομική βοήθεια στους επαναστατημένους Κρητικούς ενώ στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 πρωταγωνιστούν στη δημιουργία κλίματος «Εθνικής έξαρσης».

Περίπου χίλιοι Κύπριοι εθελοντές φτάνουν την εποχή αυτή στην Ελλάδα προκειμένου να πολεμήσουν. Η συμμετοχή λαϊκών στρωμάτων σε αυτές τις διαδικασίες και η εμπλοκή τους στον πόλεμο του 1897 αποδεικνύει ότι η «Εθνική Ιδέα» έχει κατακτήσει και τις λαϊκές μάζες. Η νέα αυτή γενιά των αστών έρχεται νωρίς σε σύγκρουση με την παλιά αστική τάξη κυρίως πάνω σε ζητήματα τακτικής χωρίς βέβαια ποτέ καμιά ομάδα να αποποιείται το αίτημα για «Ένωση». Διαπάλη υπάρχει βέβαια από την αρχή στο εσωτερικό των Ελληνοκυπρίων και συγκεκριμένα από τις πρώτες εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο το 1883.

Η συζήτηση τότε περιστρέφεται γύρω από το αν οι Ιερείς έχουν το δικαίωμα της συμμετοχής στα πολιτικά δρώμενα και του δικαιώματος του εκλέγεσθαι.²⁹ Στην ουσία η εκκλησία με την εγκαθίδρυση της Βρετανικής κατοχής χάνει κάθε εξουσία που της έχει αποδοθεί κατά την Οθωμανική περίοδο και περιορίζεται σε επίσημο θεσμικό στα πνευματικά της καθήκοντα. Παρόλα αυτά σταδιακά και προκειμένου να

²⁶ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 70

²⁷ Σ. Π. Παπαγεωργίου, ό. π., σ. 255

²⁸ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 128

²⁹ Ο. π., σ. 80-81

προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα γίνεται κύριος φορέας του εθνικισμού διατηρώντας τον εθναρχικό της ρόλο, κατάλοιπο της Οθωμανικής κληρονομιάς ο οποίος παίρνει πλέον νεωτερικό αστικό χαρακτήρα.

Η Ελληνοκυπριακή αστική τάξη φαίνεται να αντιλαμβάνεται σχετικά νωρίς ότι ο θεσμός αυτός μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο πολιτικό εργαλείο τόσο απέναντι στους Άγγλους όσο και σε κάθε αίτημα κοινωνικού περιεχομένου αφού εξαιτίας της θέσης της η εκκλησία μπορεί να χειραγωγεί με ευκολία τις μάζες. Η αντιπαράθεση στο εσωτερικό της Ελληνοκυπριακής Αστικής τάξης κορυφώνεται κατά το 1900 όπου μετά τον θάνατο του Σωφρόνιου δημιουργούνται δύο ομάδες οι οποίες υποστηρίζουν η καθεμία δύο διαφορετικές προσωπικότητες για τη θέση του Αρχιεπισκόπου. Η μια υποστηρίζει την υποψηφιότητα του μητροπολίτη Κιτίου Κύριλλο και η άλλη του μητροπολίτη Κυρηνείας Κύριλλο.³⁰ Στις εκλογές επικρατούν οι Κιτιακοί, το αποτέλεσμα όμως δεν αναγνωρίζεται από την αντίπαλη πλευρά. Δημιουργείται έτσι το αρχιεπισκοπικό ζήτημα το οποίο λύνεται ύστερα από ενδοαστικές κόντρες μετά από δέκα χρόνια.

Σε ό,τι αφορά στο ελληνικό κράτος και την εξωτερική πολιτική του για την Κύπρο, το νησί θεωρείται πολύ μακρινός στόχος. Άλλωστε η Ελλάδα είναι ένα μικρό αδύναμο κράτος το οποίο τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του επιζητά τον εσωτερικό του εκσυγχρονισμό. Η ιδέα ενός ελληνοτουρκικού πολέμου αν και υφίσταται εξαρχής αποκτά ρεαλιστική βάση κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, οπότε και εκτός του εκσυγχρονισμού που σε ένα βαθμό έχει επιτευχθεί, έχει εξασφαλιστεί και ο θεσσαλικός σιτοβολώνας. Ταυτόχρονα η ελληνική αστική τάξη βρίσκεται ιστορικά και μέχρι το τέλος του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου σε μια διαρκή αλληλεξάρτηση με τη Βρετανική Αυτοκρατορία όπου βέβαια η Ελλάδα έχει εξαιρετικά μειονεκτική θέση. Επομένως από τη στιγμή που η Κύπρος περνά σε βρετανική δικαιοδοσία, μια οποιαδήποτε ανακίνηση του Κυπριακού ζητήματος φαντάζει αδιανόητη. Αυτό αποδεικνύεται και από την επίσκεψη Κύπριων αντιπροσώπων στην Αθήνα το 1899. Οι προθέσεις των Κυπρίων είναι η ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητη ηγεμονία κατά τα πρότυπα της Κρήτης, κάτι που απορρίπτεται κατηγορηματικά από τον βασιλιά Γεώργιο τον Α΄ με τη δικαιολογία ότι η δημιουργία κυπριακού ζητήματος δεν είναι προς το συμφέρον του Ελληνισμού.³¹

Το 1912 αποτελεί χρονιά ανόδου του εθνικιστικού κινήματος, με τους ελληνοκύπριους βουλευτές να παραιτούνται μαζικά από το νομοθετικό συμβούλιο. Η λεγόμενη αδιάλλακτη πτέρυγα της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης δημιουργεί την «Κυπριακή Πολιτική Οργάνωση» με επικεφαλής τον ίδιο τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου. Επίσης διοργανώνονται συλλαλητήρια υπέρ της «Ένωσης» στις οποίες κατά κύριο λόγο συμμετέχουν μαθητές. Η δημιουργία της οργάνωσης αυτής αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια της ελληνοκυπριακής ηγεσίας για επίσημη θεσμική εκπροσώπηση πάνω

³⁰ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 129-130

³¹ Α. ΧΡ. Αλέκου, 1948 *Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία 2012, σ. 41

σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο. Επίσης η οργάνωση θα αποστείλει «Πρεσβεία» στο Λονδίνο, τη δεύτερη μετά το 1889.

Η έναρξη των βαλκανικών πολέμων καλλιεργεί παροξυσμό μεγαλοϊδεατισμού στον ελληνοκυπριακό πληθυσμό και υπάρχει διάχυτη η πεποίθηση ότι η ενσωμάτωση του νησιού στον εθνικό κορμό επίκειται άμεσα. Οι Κύπριοι διοργανώνουν εθνικούς εράνους υπέρ του ελληνικού στρατού ενώ αποστέλλονται και εθελοντές στο μέτωπο.³² Οι διαψεύσεις των Κυπρίων για «Ένωση» παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες της Ελλάδας κατά τους βαλκανικούς πολέμους έρχονται άμεσα. Άλλωστε η Κύπρος δεν ιεραρχείται στην ελληνική εξωτερική πολιτική της οποίας σκοπός ήταν η απελευθέρωση των βορείων περιοχών και βασικά η ένταξη στον εθνικό κορμό των μεγάλων αστικών κέντρων όπως της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας. Επίσης η ελληνική κυβέρνηση επιζητά την ευνοϊκή αποστασιοποίηση της Μ. Βρετανίας μπροστά στον πόλεμο κάτι που επιτυγχάνεται και σε καμία περίπτωση δεν θέλει σύγκρουση μαζί της εξαιτίας μιας ανακίνησης του κυπριακού ζητήματος. Μόλις δύο χρόνια μετά τους βαλκανικούς ξεκινά ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος με τη Βρετανική Αυτοκρατορία να έρχεται σε σύγκρουση με την Οθωμανική γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την πλήρη προσάρτηση της Κύπρου στο βρετανικό στέμμα και την οριστική απεμπλοκή του σουλτάνου.

Σημαντικό στοιχείο της περιόδου αποτελεί η προσφορά του νησιού από τη Βρετανία στην Ελλάδα, όπως διατυπώθηκε με τηλεγράφημα προς τη νεοσύστατη κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη στις 16 Οκτωβρίου 1915. Το προηγούμενο διάστημα έχει παραιτηθεί για δεύτερη φορά ο Βενιζέλος ύστερα και από την απόρριψη του βασιλιά για παροχή βοήθειας στη Σερβία. Προϋπόθεση για την παραχώρηση του νησιού ήταν να εμπλακεί η Ελλάδα στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ.³³ Η προσφορά απορρίπτεται από τη «φιλογερμανική» ελληνική κυβέρνηση και χωρίς να ενημερωθούν οι βενιζελικοί αλλά και οι ελληνοκύπριοι ηγέτες. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος ο Β΄ ενημερώνεται στις 25 Οκτωβρίου και καλεί αμέσως σε σύσκεψη τους ελληνοκύπριους βουλευτές του νομοθετικού. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία ευχαριστεί τους Βρετανούς για την προσφορά τους, αρνείται όμως να πιέσει την ελληνική κυβέρνηση ενώ σύμφωνα με τους Βρετανούς η στάση των ελληνοκυπρίων κρίθηκε συγκεχυμένη και παθητική. Αυτό το κομμάτι του ελληνοκυπριακού αστικού κόσμου τάσσεται υπέρ του Έλληνα Βασιλιά και γενικά της ουδετερότητας απέναντι στον πόλεμο ενώ άλλοι Κύπριοι αστοί πολιτικοί με πρωτεργάτη τον δήμαρχο Λάρνακας Ευάγγελο Χατζηιωάννου τάσσονται υπέρ της εμπλοκής των Κυπρίων στον πόλεμο με την Αντάντ.

Ο «εθνικός διχασμός» εξαιτίας και των ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων στην Ελλάδα έχει μεταφερθεί για τα καλά στην Κύπρο χωρίς βέβαια να λάβει ποτέ τις ίδιες οξυμένες διαστάσεις. Η ενδοαστική αντιπαράθεση στο νησί αντικατοπτρίζεται και στις εκλογές που λαμβάνουν μέρος το 1916 τόσο για την εκλογή βουλευτών για το

³² Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 191-196

³³ Ο. π., σ. 197

βουλευτικό όσο και στη συνέχεια για την ανάδειξη του Αρχιεπισκόπου. Οι Κύπριοι πολίτευτές επικεντρώνουν όλον τον προεκλογικό αγώνα τους στο αίτημα για «Ένωση» χωρίς να προβάλλουν λύσεις για τα καθημερινά προβλήματα του λαού. Η αντιπαράθεση αφορά στη στάση που θα πρέπει να κρατήσουν οι Κύπριοι μπροστά στον πόλεμο ουδετερότητα ή στήριξη των Άγγλων, ώστε να διευκολυνθεί η ενσωμάτωση στον εθνικό κορμό.

Σε ό,τι αφορά στους πολιτικούς συσχετισμούς η εκλογή ενός «βενιζελικού» Αρχιεπισκόπου του Κυρίλλου του Γ΄ σε συνδυασμό με τη δημιουργία προσωρινής κυβέρνησης από τον Βενιζέλο δίνει νέα ώθηση στους φιλοβενιζελικούς οι οποίοι προσπαθούν να στρατολογήσουν υπέρ του «επαναστατικού στρατού» του Βενιζέλου. Έτσι 3.000 Κύπριοι κατατάσσονται εθελοντικά μεταβαίνοντας στη Θεσσαλονίκη μέσω της Αλεξάνδρειας και εντάσσονται στον βενιζελικό στρατό με τους Βρετανούς βέβαια να απαγορεύουν κάτι τέτοιο επίσημα για διπλωματικούς λόγους.

Η οριστική επικράτηση του Βενιζέλου, το πέραςμα της Ελλάδας τελικά στην Αντάντ καθώς και οι προοπτικές που ανοίγονταν για ενσωμάτωση νέων περιοχών στην επερχόμενη «Διάσκεψη Ειρήνης» θα καταλαγιάσει τις διαιρέσεις της κυπριακής πολιτικής ελίτ.³⁴ Τελικά σχηματίζεται «πρεσβεία» με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο που φτάνει στο Λονδίνο τον Δεκέμβριο του 1918 και θέτει το αίτημα της «Ένωσης» στον Υπουργό Αποικιών της Αυτοκρατορίας ο οποίος βέβαια το απορρίπτει. Έχει μάλιστα προηγηθεί συνάντηση Κυπρίων και Βενιζέλου στο Παρίσι κατά την οποία ο Έλληνας Πρωθυπουργός συμβουλεύει πως το αίτημα της «Ένωσης» πρέπει να διαφυλαχτεί εντός της ελληνοβρετανικής φιλίας και συνεννόησης. Οι Κύπριοι απογοητευμένοι και από την απόρριψη των Βρετανών προσπαθούν προς στιγμή να αυτονομηθούν από την ελληνική εξωτερική πολιτική, δεχόμενοι όμως πιέσεις από την ελληνική πλευρά υπακούουν και υποχωρούν. Είναι σαφές ότι για μια ακόμα φορά η Κύπρος δεν ιεραρχείται στις ελληνικές διεκδικήσεις όπου προτεραιότητα έχουν η Μικρά Ασία και η Ανατολική Θράκη.

Από το 1920-1922 μια μεγάλη μερίδα της αστικής πολιτικής ηγεσίας στην Κύπρο πιέζει για την «Ένωση» μέσω υπομνημάτων, πρεσβειών, διοργάνωσης άτυπου δημοψηφίσματος, παραιτήσεων από κυβερνητικά αξιώματα κτλ.³⁵ Οι πολιτικές αναταραχές στην Ελλάδα και οι δυσκολίες στη μικρασιατική εκστρατεία δεν δίνουν κανένα περιθώριο διεκδίκησης της Κύπρου από την ελληνική κυβέρνηση. Η μικρασιατική καταστροφή και οι συνέπειές της γίνονται αντιληπτές στην ελληνοκυπριακή ηγεσία η οποία κατευθύνεται προς την αλλαγή της «ανένδοτης» τακτικής της απέναντι στην αποικιακή κυβέρνηση και υπάρχει προσανατολισμός για συνταγματικές διεκδικήσεις μπροστά στη νέα κατάσταση.

Συμπερασματικά καταλήγει κανείς πως η ελληνοκυπριακή αστική τάξη από τη στιγμή που το νησί περνά σε βρετανικά χέρια και ανεξάρτητα από τις διαφορές που υπάρχουν εντός της σε σχέση με το πώς πρέπει να αντιμετωπίζεται η αποικιακή

³⁴ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 217

³⁵ Ο. π., σ. 221

κυβέρνηση και το αν πρέπει να υπάρχει συνδιαλλαγή ή όχι μαζί της, έχει μια συγκεκριμένη διαχρονική πολιτική απέναντι στο εθνικό ζήτημα. Βασικά επιδιώκει την επίλυση του εθνικού ζητήματος σε συνεννόηση με τις ελληνικές κυβερνήσεις και μέσα στο πλαίσιο της ελληνοβρετανικής φιλίας. Η τακτική αυτή διατηρείται μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1950.

Επίσης πιέσεις ασκούνται προς τη βρετανική διοίκηση με αποστολή πρεσβειών και διοργάνωση συλλαλητηρίων, ενέργειες όμως οι οποίες δεν έχουν διάρκεια. Το τελευταίο φαινόμενο οφείλεται στο ότι η ελληνοκυπριακή αστική τάξη δεν επιδιώκει τη μαζική διαρκή λαϊκή κινητοποίηση ενδεχομένως γιατί φοβάται πως αυτή μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία κινήματος κοινωνικών διεκδικήσεων.

Επιπλέον η ελληνοκυπριακή ηγεσία αρνείται τη συνεννόηση με την τουρκική μειονότητα της οποίας η ελίτ είναι άμεσα εξαρτημένη από την αποικιακή εξουσία και ταυτισμένη μαζί της ενώ πολύ περισσότερο το αίτημα της «Ένωσης» των Ελληνοκυπρίων αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για τη δημιουργία ελληνοτουρκικού μετώπου στο νησί. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ταύτιση απόψεων ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων βουλευτών στο νομοθετικό είναι μετρημένες στα δάκτυλα και αφορούν σε οικονομικά αιτήματα. Σχετικά με το αίτημα της «Ένωσης», η Ελληνοκυπριακή αστική τάξη πορεύεται με αυτό από την πρώτη στιγμή της βρετανικής κατάκτησης και έχει διπλή σημασία. Από τη μία στο σύνθημα αυτό συμπυκνώνονται οι οικονομικές διεκδικήσεις των Ελληνοκύπριων αστών οι οποίοι βλέπουν σημαντικούς τομείς της οικονομίας να ελέγχονται από το βρετανικό κράτος και το κεφάλαιο και από την άλλη αποτελεί εργαλείο κοινωνικής κυριαρχίας στον κυπριακό λαό. Το αίτημα πατάει άλλωστε σε πραγματικές υλικές και πολιτιστικές ρίζες και γίνεται κτήμα όλου του ελληνοκυπριακού λαού ο οποίος βρισκόμενος κάτω από την απόλυτη ιδεολογική επιρροή της αστικής τάξης προσβλέπει στην «Ένωση» την κοινωνική του λύτρωση.³⁶

³⁶ Α. ΧΡ. Αλέκου, ό. π., σ. 44

Κεφάλαιο 2^ο: Η γέννηση του κομμουνιστικού κινήματος στην Κύπρο και η Κομμουνιστική Διεθνής

2.1. Η ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, θέσεις και διεθνείς σχέσεις

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η Κύπρος περνώντας σε βρετανική δικαιοδοσία αποκτά μια αστική αποικιακή πολιτική εξουσία που με την κατασκευή στοιχειωδών υποδομών δημιουργεί μια ενιαία αγορά στο νησί η οποία με τη σειρά της συνδέεται με την παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Η νέα αυτή κατάσταση ενισχύει τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής εις βάρος των παλιών προκαπιταλιστικών καταλοίπων της οικονομίας. Η διαδικασία αυτή τα πρώτα χρόνια της βρετανικής διοίκησης είναι αργή αλλά σταθερή. Γενικά μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ο περιορισμένος αριθμός επιχειρήσεων στον βιομηχανικό κλάδο ανήκει ως επί το πλείστον στο ξένο κεφάλαιο. Συγκεκριμένα το 1912 αμερικανικά, αγγλικά και σουηδικά κεφάλαια αρχίζουν την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου του νησιού στα Μεταλλεία Σκουριώτισσας-Μαυροβουνίου και Αμιάντου όπου πλέον απασχολούνται χιλιάδες μεταλλωρύχοι.

Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη ασκεί τις οικονομικές της δραστηριότητες στη σφαίρα του εμπορίου και στη μικροβιομηχανία, ενώ βασική της ενασχόληση είναι και η τοκογλυφία. Επίσης υπάρχουν Ελληνοκύπριοι κεφαλαιούχοι που ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα επενδύουν στον τραπεζικό τομέα όπως αποδεικνύεται και από τη δημιουργία του τραπεζικού ταμειωτηρίου Λευκωσίας το 1899, το οποίο το 1913 μετονομάζεται σε Τράπεζα της Κύπρου.³⁷ Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος θα αποτελέσει ευκαιρία για την ελληνοκυπριακή αστική τάξη αφού λόγω της αυξημένης ζήτησης κυπριακών αγροτικών προϊόντων και εξαιτίας της έλλειψής τους στη βρετανική αγορά το ναυτικό εμπόριο ανθεί. Με λίγα λόγια ευνοείται η συγκέντρωση κεφαλαίου σε ελληνοκυπριακά χέρια, ενώ επακολουθεί ανάπτυξη και στον κλάδο της οικοδομής.

Τα νέα οικονομικά δεδομένα συντείνουν και στη δημιουργία μιας πιο ευδιάκριτης εργατικής τάξης η οποία δεν απασχολείται πλέον μόνο στους τομείς της αγροτικής παραγωγής και του εμπορίου αλλά και σε βιομηχανικούς κλάδους (μεταλλεία, οικοδομή κτλ.) Τα νέα δεδομένα στην οικονομία, οι άθλιες συνθήκες για την κυπριακή εργατική τάξη όπου δεν υπάρχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ωράριο, αξιοπρεπείς μισθοί κτλ. καθώς και η σχετική ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου του λαού σε συνδυασμό με τον απόηχο της Οκτωβριανής Επανάστασης του 1917 συντείνουν στην ταξική συνειδητοποίηση μιας μερίδας του εργαζόμενου κυπριακού λαού και τη γέννηση στο νησί κομμουνιστικού κινήματος.³⁸

³⁷ Α. ΧΡ. Αλέκου, «Η ίδρυση του ΚΚΚ, 1926», *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, Ταξιδευτής, Λευκωσία 2012, σ. 88

³⁸ ΕΔΟΝ, *Σύγχρονη Ιστορία της Κύπρου και του ΑΚΕΛ(Διαλέξεις)*, Μορφωτικό Γραφείο φοιτητικού τμήματος της ΕΔΟΝ, Λευκωσία:2002, ΚΚΚ- εμφάνιση και αγώνες, σ. 1

Οι σοσιαλιστικές ιδέες στην Κύπρο έρχονται μέσω διανοομένων και ναυτών ελληνικών πλοίων που έφταναν στη Λεμεσό και προπαγάνδιζαν τις ιδέες του «Οκτώβρη» στους εργάτες. Επικεφαλής των πρώτων σοσιαλιστικών πυρήνων ήταν οι δικηγόροι Γιάγκος Ηλιάδης και Πάνος Φασουλιώτης. Η ομάδα αυτή θα θέσει υπό τον έλεγχό της τη Λαϊκή Συνεργατική Ένωση (ΛΣΕ), μια συντεχνία της Λεμεσού η οποία ως τότε ελέγχονταν από τους εργοδότες.

Σταδιακά εντός των σοσιαλιστικών πυρήνων εμφανίζονται τα πρώτα κομμουνιστικά στοιχεία. Λόγω εσωτερικών διαφωνιών η ΛΣΕ οδηγείται σε διάλυση και στη θέση της εμφανίζεται το Κυπριακό Εργατικό Κόμμα (ΚΕΚ) στα τέλη του 1922, το οποίο αποκτά και το επίσημο εκφραστικό του όργανο τον «Πυρσό».³⁹ Στο κόμμα αυτό συστεγάζονται τόσο σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία με επικεφαλής τον Φασουλιώτη όσο και κομμουνιστές.

Η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη και σχετίζεται με τον χαρακτήρα του κόμματος, τον προσανατολισμό του και τη διεθνή του προσχώρηση. Οι μεν σοσιαλδημοκράτες επιζητούν σύνδεση με το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Βρετανίας και δεν προτάσσουν την ανάγκη αποαποικιοποίησης του τόπου ενώ οι κομμουνιστές θέλουν ένταξη στην Κομμουνιστική Διεθνή και πάλη ενάντια στους Βρετανούς. Η διαπάλη συνεχίζεται με τους κομμουνιστές να επικρατούν. Αυτό φανερώνεται από τις συνεχείς αλλαγές στον τίτλο του κόμματος που εντέλει στις 26 Νοεμβρίου του 1923 έχει το όνομα «Κυπριακό Εργατικό και Αγροτικό Κόμμα» σε παρένθεση «Κομμουνιστικό». Το Φθινόπωρο του ίδιου έτους οι κομμουνιστές που πλειοψηφούν στο ΚΕΚ αποφασίζουν να το μετονομάσουν σε Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου (ΚΚΚ).

Η οριστική ρήξη με τα ρεφορμιστικά-σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία έρχεται την άνοιξη του 1924, όταν ο εκδότης του «Πυρσού» Φασουλιώτης διαγράφεται από το κόμμα εξαιτίας της δημοσιοποίησης δήλωσης μετανοίας της ιδεολογίας του μετά από μήνυση εις βάρος του. Το κόμμα αποκηρύττει τον «Πυρσό» και τον Ιανουάριο του 1925 προχωρά στην έκδοση του νέου εκφραστικού του οργάνου της εφημερίδας «Νέος Άνθρωπος».⁴⁰ Όσον αφορά στην πρώτη αυτή κομμουνιστική ομάδα είναι αναγκαίο να επισημανθεί πως αυτή δεν έχει παγκύπρια δράση και απήχηση και βασικά δραστηριοποιείται στην πόλη της Λεμεσού.

Επίσης σε ό,τι αφορά στο προφίλ των πρώτων αυτών κομμουνιστών θα μπορούσαμε να τους χωρίσουμε σε δύο ομάδες. Η μία αποτελείται από μορφωμένους εργατοϋπαλλήλους οι οποίοι απασχολούνται κατά βάση σε εμπορικούς οίκους και οργανισμούς ενώ η δεύτερη από εργατοτεχνίτες που έχουν ανάλογη μόρφωση με την εποχή τους. Η απώλεια των στελεχών της πρώτης ομάδας από το 1925, εξαιτίας της μετανάστευσής τους σε Ελλάδα και εξωτερικό για σπουδές και βιοποριστικούς λόγους, αποτελεί βαρύ πλήγμα για τη νεαρή κομμουνιστική οργάνωση της Κύπρου.

³⁹Χ. Χρυσάνθου, «Η ηγεσία της Αριστεράς, 1920-1940», *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, Ταξιδευτής, Λευκωσία 2012, σ. 62

⁴⁰Α. ΧΡ. Αλέκου, «Η ίδρυση του ΚΚΚ, 1926», *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, Ταξιδευτής, Λευκωσία 2012, σ. 93

Από την άλλη η διαδικασία αυτή συμβάλλει στο να συνδεθούν με άμεσο τρόπο οι κύριοι κομμουνιστές με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και ιδίως με το ΚΚΕ. Πιο συγκεκριμένα τα στελέχη του ΚΚΚ Χριστόδουλος Χριστοδουλίδης και Λεωνίδας Στρίγγος μεταβαίνουν στη Μόσχα όπου και έχουν μια πρώτη επαφή με την Κομμουνιστική Διεθνή. Επίσης φαίνεται πως οι Κύπριοι Κομμουνιστές που φτάνουν στην Αθήνα συνδέονται με το ΚΚΕ ζητώντας από το ίδιο να συμβάλει στη θεωρητική καθοδήγηση του ΚΚΚ.

Το ΚΚΕ δηλώνει αδυναμία και έτσι με συμβουλή της Διεθνούς ιδρύεται ο Όμιλος Κομμουνιστών της Κύπρου ο οποίος οργανωτικά ανήκει στην ΟΚΝΕ (Ομοσπονδία κομμουνιστικών Νεολαιών Ελλάδας).⁴¹ Ο Όμιλος αυτός βοήθησε στην πραγματοποίηση του ιδρυτικού συνεδρίου του ΚΚΚ το 1926 με την αποστολή στο νησί του Κύπριου μέλους του ΚΚΕ μόνιμου κατοίκου Ελλάδας, Χαράλαμπου Βατυλιώτη (Βάτη). Προκύπτει λοιπόν ότι η σχέση ανάμεσα στο ΚΚΚ με το ΚΚΕ και τη Διεθνή αποσκοπεί στο να βοηθηθεί το νέο κόμμα το οποίο πάσχει από έλλειψη καταρτισμένων στελεχών.

Το συνέδριο τελικά πραγματοποιείται στις 14-16 Αυγούστου 1926 στη Λεμεσό όπου εγκρίνεται καταστατικό και πρόγραμμα. Εκεί μεταξύ άλλων αποφασίζεται η ανάγκη δημιουργίας ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού μετώπου για την επίτευξη αυτοδιοικήσεως και αυτοδιάθεσης με συγκεκριμένα αιτήματα, όπως η μετατροπή του νομοθετικού συμβουλίου σε πραγματικό κοινοβούλιο εκλεγμένο από τον λαό αλλά και κυβέρνησης που να προέρχεται από αυτόν. Επίσης ζητά α) αναλογική αντιπροσωπεία για τις μειονότητες με βάση τον πληθυσμό τους, β) να καταργηθεί το μερίδιο της Κύπρου προς το τουρκικό χρέος, γ) να επιστραφούν τα κυπριακά κεφάλαια που βρίσκονται στην Αγγλία και να διοχετευθούν στην κυπριακή αγροτική παραγωγή και βιομηχανία και δ) στρατιωτική εκκένωση της Κύπρου και ανάθεση της φρούρησής της σε ντόπια πολιτοφυλακή. Πρόκειται για ένα πλαίσιο συμμαχίας που έχει ως σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου αντιβρετανικού μετώπου στο οποίο θα συμπεριλαμβάνονται όλα «τα αντιαγγλικά στοιχεία σε όποια παράταξη και αν βρίσκονται είτε είναι αστοί είτε είναι προλετάριοι είτε Ρωμιοί είτε Τούρκοι οφείλουν να συνεργαστούν στον αγώνα κατά της ξένης κυριαρχίας».⁴²

Σκοπός είναι η πραγματοποίηση Παγκύπριου συνεδρίου Ελλήνων και Τούρκων που θα εκλέξει λαϊκή επιτροπή και αντιπροσωπεία η οποία θα ταξιδέψει στην Αγγλία για να επιτύχει αυτοδιοίκηση. Στο μέτωπο τονίζεται πως το ΚΚΚ δεν θα χάσει ποτέ την ανεξαρτησία του και θα αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα εκφυλισμού που μπορεί να προκαλέσουν τα άλλα στοιχεία και οι ομάδες που θα το απαρτίζουν. Επίσης κρίνεται αναγκαίο να καταστεί σαφές ότι η απελευθέρωση της Κύπρου είναι συνδεδεμένη με τη συνολική πάλη του παγκόσμιου προλεταριάτου και ιδιαίτερα της Αγγλίας του

⁴¹ Γ. Κολοकाσιδης, «Οι διεθνείς συνθήκες που οδήγησαν στην ίδρυση του ΚΚΚ», *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, Ταξιδευτής, Λευκωσία 2012, σ. 21

⁴² Μορφωτικό Γραφείο φοιτητικού τμήματος της ΕΔΟΝ, Σύγχρονη Ιστορία της Κύπρου και του ΑΚΕΛ(Διαλέξεις), , Λευκωσία:2002, «Ένωση και ΚΚΚ» σ. 3

οποίου η νίκη θα σημάνει και το τέλος της αποικιακής εξάπλωσης της Μ. Βρετανίας. Η τελευταία θέση δεν αποκλείεται να έχει επιρροές από το ρεύμα του «τροτσκισμού» το οποίο δεν έχει ακόμη καταδικαστεί επίσημα από την Κομιντέρν.

Επιπλέον καθήκον αποτελεί να διαφωτιστούν οι εργάτες και οι χωρικοί του νησιού πως η τελική οικονομική και πολιτική απελευθέρωση δεν θα πραγματοποιηθεί ούτε με την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ούτε με την αυτοδιοίκηση, αλλά μόνο με την εγκαθίδρυση της εργατοαγροτικής δημοκρατίας στην Κύπρο και την είσοδό της στην Ομοσπονδία των εργατοαγροτικών Δημοκρατιών της βαλκανικής.⁴³

Γενικά το ΚΚΚ τάσσεται κατά της ένωσης με την Ελλάδα και αντιμετωπίστηκε εξ αρχής εχθρικά τόσο από τις αστικές δυνάμεις όσο και από τους Βρετανούς. Σε ό,τι αφορά στο σύνθημα της εργατοαγροτικής κυβέρνησης για την Κύπρο, αυτό μάλλον δεν πρέπει να ταυτίζεται με τη δικτατορία του προλεταριάτου αλλά ως ένα ενδιάμεσο μεταβατικό στάδιο βασισμένο στις αναλύσεις που κάνει ο Λένιν για τη Ρωσία πριν τις θέσεις του Απρίλη. Ουσιαστικά πρόκειται για μια μηχανιστική μεταφορά θέσεων του Λένιν και των Μπολσεβίκων που αφορούν στην προεπαναστατική Ρωσία στην οποία δεν έχει πάρει την πολιτική εξουσία ακόμα η αστική τάξη. Γεγονός που δεν ισχύει για την Κύπρο της δεκαετίας του 1920 η οποία έχει αποικιακή κυβέρνηση μεν, αστική δε.

Βέβαια οι θέσεις αυτές τροφοδοτούνται και από το ίδιο το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα. Χαρακτηριστικά κατά το 6^ο συνέδριο της κομμουνιστικής Διεθνούς το 1928, ο Δημητρώφ αναφέρει ότι η επικείμενη επανάσταση στα βαλκάνια θα έχει αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα με μορφή εξουσίας τη δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς με μια λίγο-πολύ γρήγορη μετεξέλιξή της σε προλεταριακή επανάσταση.⁴⁴ Οι εκτιμήσεις αυτές επηρεάζουν στον ένα ή τον άλλο βαθμό την πολιτική συμμαχιών των κομμουνιστικών κομμάτων αλλά και τον στρατηγικό τους στόχο, ιδιαίτερα αυτών που δρουν σε αποικιοκρατούμενες χώρες όπως είναι η Κύπρος και οι οποίες έχουν «καθυστερημένες» οικονομίες. Όσον αφορά στην ανάγκη ίδρυσης «ενιαίου αντιμπεριαλιστικού μετώπου» ευρείας αυτονομίας και διοίκησης το αίτημα αυτό όπως και η θέση για εργατοαγροτική κυβέρνηση της Κύπρου που θα προσχωρήσει σε μια βαλκανική σοσιαλιστική ομοσπονδία παραμένουν στο πρόγραμμα του ΚΚΚ και κατά το Β' συνέδριο του που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 1928.⁴⁵

Σε ό,τι αφορά στο ζήτημα της «Ένωσης» την εποχή αυτή ενάντια της είναι και το ΚΚΕ. Χαρακτηριστικά στον ριζοσπάστη στις 18/11/1929 αναφέρεται: «Ποιοί φωνάζουν σήμερα για την ένωση?! Φωνάζουν όλοι οι εκμεταλλευτές, εμποροτοκογλύφοι, πλούσιοι χωριάτες, δεσποτάδες και τα τσιράκια τους, οι ψευδοδημοσιογράφοι. Και φωνάζουν γιατί έχουν οικονομικά συμφέροντα από την

⁴³ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Λευκωσία 2012, σ. 31

⁴⁴ ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Α' τόμος*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2008, σ. 193

⁴⁵ ΑΚΕΛ, ό. π., σ. 41

ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και γιατί με τις φωνές και το θόρυβο περί της Ενώσεως κατορθώνουν να αποσπούν την προσοχή των ληστευμένων από αυτούς τους χωρικούς σε άλλα ζητήματα. Αυτό συμβαίνει εξ' αιτίας του ότι στον αγώνα για την Ένωση κάνουν ενιαίο μέτωπο με τους φτωχούς και μεσαίους χωριάτες, κατορθώνουν να πνίγουν τις ταξικές αντιθέσεις και την ταξική πάλη των εκμεταλλευόμενων εναντίον τους». Στη συνέχεια του άρθρου αναφέρεται πως οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν συμφέροντα από μια «Ένωση» ενώ η φτωχολογία της Κύπρου όχι, αφού θα οδηγηθεί από την αντικατάσταση της αγγλικής ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης από μια άλλη, την ελληνική.

Οι θέσεις του ΚΚΕ κατά τη δεκαετία του 1920 για το Κυπριακό είναι σαφές ότι επηρεάζουν καθοριστικά και τις θέσεις του ΚΚΚ. Άλλωστε οι θέσεις του Πρώτου Παγκύπριου Συνεδρίου όπως έχει επισημανθεί και παραπάνω διαμορφώνονται και με βοήθεια στελέχους του ΚΚΕ, του Χαράλαμπου Βατυλιώτη (Βάτη). Μετά το Συνέδριο φαίνεται ότι η επικοινωνία των κομμουνιστικών κομμάτων συνεχίζεται με το ΚΚΕ να βοηθάει στην αγορά τυπογραφικής μηχανής για τους Κύπριους συντρόφους του ενώ δίνει και άλλου είδους συμβουλές.⁴⁶

Η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση του 1929 έχει άμεσες οικονομικές συνέπειες και στην Κύπρο όπου επικρατεί κατάσταση αναβρασμού. Εξαιτίας των δεδομένων αυτών σε συνδυασμό με την πίεση που ασκείται στο ΚΚΚ, το ΚΚΕ αποφασίζει να στείλει ξανά τον Βάτη στο νησί το 1930 ώστε να βοηθήσει το αδελφό κόμμα. Επιπλέον το ΚΚΚ εντάσσεται και επίσημα στην Κομιντέρν κατά την 11^η Σύνοδο της Εκτελεστικής Επιτροπής της που λαμβάνει χώρα μεταξύ 25 Μαρτίου και 13 Απριλίου του 1931.⁴⁷

Το Φθινόπωρο του 1931 και ενώ η καπιταλιστική κρίση μαστίζει το νησί, η αποικιακή κυβέρνηση θα επιβάλει νέους δυσβάσταχτους φόρους στο λαό. Από τις 17 Οκτωβρίου θα ακολουθήσουν μαζικές παραιτήσεις βουλευτών του νομοθετικού και ακολουθούν διαδηλώσεις που μαζικοποιούνται, μετατρέπονται σε βίαιες και τελικά πνίγονται στο αίμα. Τα γεγονότα κράτησαν δυο εβδομάδες. Το ΚΚΚ αρχικά πήρε αρνητική θέση απέναντι στην εξέγερση του Οκτώβρη, γραμμή που άλλαξε πλήρως μέσα σε τρεις ημέρες από την έναρξη των γεγονότων. Όπως μας πληροφορεί ο Φιφής Ιωάννου το κόμμα στέλνει τελικά τον Τεύκρο Ανθία με οδηγίες να συνομιλήσει με τον Αρχιεπίσκοπο Κύριλλο τον Γ'. Όμως είναι ήδη αργά και το κίνημα καταστέλλεται. Στη συνέχεια συλλαμβάνεται τόσο η αστική πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία όσο και η ηγεσία του ΚΚΚ.⁴⁸

⁴⁶ Γ. Λέφκης, *Οι Ρίζες*, Λευκωσία: 1984, σ. 205

⁴⁷ J. Dregas, *The communist international 1919-1943, documents, vol 3*, Oxford university press, London 1965, σ. 149

⁴⁸ Φ. Ιωάννου, *Έτσι Άρχισε το Κυπριακό. Στα χνάρια μιας δεκαετίας (1940-1950). Σχέσεις ΑΚΕΛ-ΚΚΕ στα χρόνια του εμφυλίου*, Φιλίστωρ-Πάραλος, Αθήνα: 2005, σ. 19-20 και Π. Σέρβας, *Κυπριακό: Ευθύνες*, Γραμμή, Αθήνα: 1985, σ. 16-18

Οι παλινωδίες αυτές του ΚΚΚ καταδικάζονται από την κομμουνιστική διεθνή η οποία δίνει εντολή το παράνομο πλέον ΚΚΚ να καθοδηγείται από το ΚΚΕ.⁴⁹ Το περιεχόμενο της κριτικής που ασκεί η Διεθνής στην ηγεσία του ΚΚΚ για τους χειρισμούς της δεν είναι ακριβώς γνωστό ούτε επιβεβαιώνεται από επίσημα ντοκουμέντα. Τόσο ο Φιφής Ιωάννου όσο και ο Πλουτής Σέρβας υποστηρίζουν ότι ο Μπέλα Κουν που είναι επικεφαλής το 1931 του Βαλκανικού Γραφείου της Διεθνούς (ΒΚΟ) είπε «ότι η εξέγερση του 1931 ήταν ένα γνήσιο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα όπου είχαν αντιπαραταχθεί δύο στρατόπεδα. Από τη μια το στρατόπεδο του λαού με τους απλούς κομμουνιστές κάτω από την ηγεσία των εθνικιστών και της εκκλησίας και από την άλλη το στρατόπεδο των ιμπεριαλιστών με σύμμαχο την ηγεσία του ΚΚΚ».⁵⁰ Εντελώς διαφορετική εικόνα μας δίνει ο Ορφανός Οικονομίδης ο οποίος είναι παρών κατά τη «δίκη» της ηγεσίας του ΚΚΚ. Σύμφωνα με τον ίδιο λοιπόν η Κομιντέρν καθαιρεί την ηγεσία του κόμματος επειδή έκανε το κόμμα «ουραγό στο σύνθημα της Ένωσης» που ήταν σύνθημα των εθνικιστών της Κύπρου. Έτσι συνθηκολόγησε μαζί τους και δεν τόλμησε να αναπτύξει ανεξάρτητη από αυτούς γραμμή διαχωρίζοντας τη θέση του κόμματος, ώστε να αποτελέσει μοχλό εξέγερσης του κυπριακού λαού. Το θέμα λοιπόν χρίζει περεταίρω έρευνας και δεν αποκλείεται να αντικατοπτρίζει την ιδεολογική διαπάλη και τις διαφωνίες εντός της Διεθνούς για μια σειρά από ζητήματα την εποχή εκείνη.

Ύστερα από τα «Οκτωβριανά» γεγονότα το νησί κυβερνιέται με διατάγματα και ισχύει απαγόρευση κάθε είδους πολιτικής δραστηριότητας αλλά και εθνικής εκδήλωσης. Μεγάλος αριθμός πολιτικών και εκκλησιαστικών παραγόντων είτε θα εξοριστούν είτε θα φυλακιστούν, ανάμεσά τους και οι κομμουνιστές. Οι εξόριστοι στην πλειοψηφία τους οδηγούνται στο Λονδίνο. Γενικά η περίοδος μεταξύ 1933-1939 θα μείνει γνωστή ως «Παλμεροκρατία» από τον Άγγλο διοικητή Πάλμερ ο οποίος ασκεί απόλυτη και δικτατορική εξουσία στο νησί.

Το ΚΚΚ δέχεται ισχυρά πλήγματα από το αποικιοκρατικό καθεστώς εξαιτίας των δικτατορικών μέτρων που έχουν επιβληθεί στο νησί και το κόμμα ουσιαστικά πέφτει σε αδράνεια. Η αντιστροφή της κατάστασης αυτής επιτυγχάνεται με την έλευση στο νησί του Πλουτή Σέρβα ο οποίος ορίζεται και Γενικός Γραμματέας του κόμματος. Ο ίδιος έχοντας ακολουθήσει λενινιστικές σπουδές στην ΕΣΣΔ βοηθά στην ανάπτυξη δεσμών του κόμματος με τις μάζες, αφού υπό την καθοδήγησή του προωθείται η δημιουργία μορφωτικών, αθλητικών και αγροτικών συλλόγων σε διάφορες περιοχές.⁵¹

Επίσης ως βασικό καθήκον του ΚΚΚ μπαίνει η ανασυγκρότηση του εργατικού κινήματος σε συντεχνιακή (συνδικαλιστική) βάση. Σταδιακά ιδρύονται νέα συνδικάτα και εμφανίζεται κάποια ανάπτυξη του Εργατικού κινήματος με αποκορύφωμα την ίδρυση το 1941 της Παγκύπριας Συντεχνιακής Επιτροπής (Π.Σ.Ε.). Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1937 υπάρχουν στην Κύπρο 6 εγγεγραμμένες συντεχνίες με

⁴⁹ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 15

⁵⁰ Ο. π., σ. 117

⁵¹ Χ. Χρυσάνθου, ό. π., σ. 71

367 μέλη ενώ το 1940 φτάνουν στις 62 με 3.389 μέλη.⁵² Η ανάπτυξη του εργατικού κινήματος ήταν διαλεκτικά δεμένη με την αντίστοιχη οργανωτική ανάπτυξη του ΚΚΚ που ασφαλώς παρενέβαινε και καθοδηγούσε το πρώτο. Η σπορά αυτή που γίνεται σε δύσκολες και παράνομες συνθήκες προπολεμικά θα ευοδώσει καρπούς μετά την έναρξη του πολέμου, οπότε και το ταξικό εργατικό κίνημα δυναμώνει ακόμα περισσότερο ενώ παίρνονται πίσω αρκετά από τα περιοριστικά μέτρα που έχουν επιβληθεί επί «Παλμεροκρατίας».

Στα πρόθυρα του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου οι Βρετανοί αντικαθιστούν τον Πάλμερ και ξεκινάει μια νέα περίοδος χαλάρωσης κάποιων πολιτικών περιορισμών προκειμένου να κερδίσουν τόσο ηθικά όσο και σε έμψυχο υλικό μπροστά στον επικείμενο πόλεμο. Με την κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας κατά των Ελλήνων η εκκλησία θα προβάλλει τη στήριξή της απέναντι στους «αδερφούς Ελλαδίτες» και θα ξεκινήσει εράνους προς ενίσχυση του μετώπου.

Το ΚΚΚ αντιμετωπίζει σκωπτικά τις κινήσεις αυτές, έτσι από την μία καταδικάζει τον ιταλικό φασισμό από την άλλη όμως δεν συμμετέχει στους εράνους ενίσχυσης του ελληνικού στρατού. Τα αίτια της τακτικής αυτής σχετίζονται με τις αναλύσεις της Διεθνούς και του σοβιετικού κόμματος την περίοδο 1939-1940 σύμφωνα με τις οποίες ο Πόλεμος που πρόκειται να ακολουθήσει θα είναι πόλεμος ιμπεριαλιστικός.⁵³ Στη συνέχεια όμως χαρακτηρίζεται ως αντιφασιστικός- εθνικοαπελευθερωτικός. Στη βάση αυτή συγκροτήθηκαν από τα κομμουνιστικά κόμματα τα αντιφασιστικά μέτωπα.

Ουσιαστικά πρόκειται για επαναφορά θέσεων του 7^{ου} συνεδρίου της Διεθνούς του 1935. Όλα τα Κομμουνιστικά κόμματα αντιμετωπίζουν συγχύσεις σε σχέση με τη στάση που πρέπει να κρατηθεί μπροστά στον πόλεμο, τη σοσιαλδημοκρατία και τις «φιλελεύθερες» πολιτικές δυνάμεις. Υπάρχει δε, διαπάλη εντός τους και αντιφάσεις στις διακηρύξεις τους. Οι αντιφάσεις αυτές γίνονται αντιληπτές και στην ελληνική περίπτωση και αντανακλώνται στα τρία γράμματα του Νίκου Ζαχαριάδη όπου στο πρώτο (31 Οκτώβρη 1940) ο ελληνοϊταλικός πόλεμος χαρακτηρίζεται ως «εθνικοαπελευθερωτικός» από την ελληνική πλευρά ενώ στα άλλα δύο (Νοέμβρης 1940 και Γενάρης 1941) ως ιμπεριαλιστικός.⁵⁴ Για να καταλάβουμε καλύτερα τη διαπάλη που υπάρχει εντός του κομμουνιστικού κινήματος για μια σειρά από ζητήματα και πώς η διαδικασία αυτή εξελίσσεται μέσα στην Κομιντέρν αξίζει μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις αποφάσεις της Διεθνούς από τη στιγμή της ίδρυσής της.

⁵² ΠΕΟ, *Ιστορία της ΠΣΕ-ΠΕΟ*, ΠΕΟ, Λευκωσία: 1991, σ. 43-47

⁵³ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 353

⁵⁴ Τμήμα Ιστορίας ΚΕ του ΚΚΕ, «Εισαγωγή», *Δεκέμβρης του '44, Κρίσιμη Ταξική Σύγκρουση, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα 2014, σ. 18

2.2. Η Διεθνής: από την ίδρυσή της στα αντιφασιστικά μέτωπα

Η ανάγκη ίδρυσης μιας νέας επαναστατικής Διεθνούς πλήρως διαχωρισμένης από τη ρεφορμιστική σοσιαλδημοκρατία και την επιρροή της αστικής τάξης έχει μπει ως σκέψη από την πρώτη στιγμή που ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αυτό οφείλεται στη χρεωκοπία της Δεύτερης Διεθνούς στην οποία έχουν επικρατήσει «σοσιαλσβινιστικές» και «σοσιαλπατριωτικές» θέσεις. Από την άλλη οι μπολσεβίκοι και άλλες ριζοσπαστικές επαναστατικές ομάδες ζητούν τη μετατροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο καλώντας το προλεταριάτο κάθε χώρας να κηρύξει τον πόλεμο ενάντια στη δική του αστική τάξη.

Η ανάγκη ίδρυσης νέας Διεθνούς επισημαίνεται ήδη από το 1914 από τον Λένιν, οι συνθήκες όμως δεν είναι ακόμα ώριμες και οι ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στα επαναστατικά εργατικά κόμματα και ομάδες είναι ακόμη σημαντικές. Παρόλα αυτά οι ζυμώσεις συνεχίζονται και η νικηφόρα έκβαση της Οκτωβριανής Επανάστασης έχει ως αποτέλεσμα την αποδοχή των βασικών θέσεων του μπολσεβίκικου κόμματος από ένα σημαντικό κομμάτι του διεθνούς επαναστατικού κινήματος. Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με τις προσπάθειες των μπολσεβίκων για τη δημιουργία διεθνούς επαναστατικού κέντρου έχουν ως αποτέλεσμα, στις 4 Μάρτη του 1919 ύστερα από συνάντηση στη Μόσχα αντιπροσώπων επαναστατικών ομάδων και κομμάτων από όλο τον κόσμο, την απόφαση ίδρυσης της Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς.⁵⁵

Με την παραπάνω απόφαση δεν συμφώνησε ο εκπρόσωπος του κομμουνιστικού κόμματος Γερμανίας θεωρώντας πρόωρο το εγχείρημα με τη δικαιολογία ότι απουσιάζουν πολλά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης,⁵⁶ ωστόσο δεν την καταψήφισε και τελικά απείχε από την ψηφοφορία. Στο πρώτο αυτό ιδρυτικό συνέδριο ψηφίζονται μια σειρά από σημαντικά ντοκουμέντα όπως οι θέσεις για την αστική δημοκρατία που χαρακτηρίζεται ως συγκαλυμμένη δικτατορία της μπουρζουαζίας⁵⁷ αλλά και η αναγκαιότητα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Επίσης μεταξύ άλλων τονίζεται και η σημασία του προλεταριακού διεθνισμού.

Σημαντικό στο σημείο αυτό είναι να τονιστεί πως η συμφωνία μεταξύ των κομμουνιστικών κομμάτων σε ορισμένες βασικές θέσεις και ο θαυμασμός των κομμάτων αυτών προς το κόμμα των μπολσεβίκων δεν σημαίνει την τυφλή υπακοή των πρώτων στους δεύτερους. Διαφορές ανάμεσα στα κομμουνιστικά κόμματα συνεχίζουν να υφίστανται. Αυτές αφορούν στους όρους και τις προϋποθέσεις που πρέπει να τηρεί ένα κόμμα για να ενταχθεί στη Διεθνή αλλά και στη στρατηγική που θα ακολουθήσει η νέα οργάνωση. Ο Λένιν προσπάθησε να μεταφέρει την πείρα των Μπολσεβίκων καθώς και την επαναστατική στρατηγική και τακτική του κόμματός του μπροστά στο 2ο Συνέδριο της ΚΔ (1920), όπου θα ψηφίζονταν οι

⁵⁵ ΚΚΕ, Α΄ Τόμος, ό.π., σ. 99

⁵⁶ J. Dregas, *The communist international 1919-1943, documents, Volumes 1,2,3*, Oxford university press, London 1965, σ. 16

⁵⁷ Ο.π., σ. 20

προγραμματικές θέσεις και το καταστατικό της οργάνωσης. Το συνέδριο πραγματοποιείται σε συνθήκες που η επαναστατική φλόγα δεν έχει σβήσει ακόμα σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη.

Οι αποφάσεις του 2^{ου} συνεδρίου είναι ιδιαίτερα σημαντικές, αφού αποτελούν ντοκουμέντα τα οποία χαράσσουν τη στρατηγική και την τακτική των κομμουνιστικών κομμάτων σε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα. Συγκεκριμένα καθορίστηκε ότι είχε διαμορφωθεί μια νέα ιστορική περίοδος για το εργατικό κίνημα, μια περίοδος πάλης για την κατάκτηση της εξουσίας και για την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου. Αυτό αφορούσε σε όλες τις καπιταλιστικές κοινωνίες ανεξάρτητα από τους διάφορους σταθμούς μέσα από τους οποίους αναγκαστικά θα περνούσε αυτή η διαδικασία.

Γενικότερα προσδιορίστηκε η στάση των επαναστατικών δυνάμεων απέναντι στη σοσιαλδημοκρατία αποκαλύπτοντας τον προδοτικό της ρόλο καθώς και η ανάγκη η εργατική τάξη να διαχωρίζει τους πολιτικούς της στόχους από εκείνους της αστικής τάξης σε όλες τις συνθήκες ακόμα και σε συνθήκες ιμπεριαλιστικού πολέμου και κατοχής. Επίσης έγινε επεξεργασία της αναγκαίας γραμμής συσπείρωσης με τη φτωχή αγροτιά και της στάσης των κομμουνιστών απέναντι στο αστικό κοινοβούλιο ενώ ψηφίστηκαν και 21 όροι στη βάση των οποίων θα επιτρεπόταν η εισδοχή ενός κόμματος στη Διεθνή. Οι όροι θεωρούνται απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να μην επιτραπεί η είσοδος σε κόμματα κατ' επίφαση κομμουνιστικά που είτε δεν έχουν κόψει πλήρως τους δεσμούς τους με τον ρεφορμισμό είτε διακατέχονται από τον «αριστερισμό» και αρνούνται τη συμμετοχή τους στο κοινοβούλιο και την παρέμβαση στα «αντιδραστικά» συνδικάτα.⁵⁸

Το Β' συνέδριο ασχολήθηκε και πήρε μια σειρά αποφάσεις για το «εθνικό και το αποικιακό ζήτημα». Την περίοδο διεξαγωγής του συνεδρίου οι λαοί της Αφρικής και της Ασίας βρίσκονται κάτω από τα δεσμά της αποικιοκρατίας. Η Διεθνής ορίζει ως ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής της την «προσέγγιση των προλετάρων και εργατών όλων των εθνότητων και όλων των χωρών για τον κοινό αγώνα εναντίον των εξουσιαστών και της αστικής τάξης..... χωρίς αυτή την προϋπόθεση δεν μπορούν να λυθούν ούτε οι εθνικές καταπιέσεις ούτε η ανισότητα».⁵⁹ Επίσης ιεραρχείται η ανάγκη της συνένωσης της Ρωσίας των Σοβιέτ με όλα τα εθνικά και αποικιακά απελευθερωτικά κινήματα. Οι μορφές της ένωσης αυτής επισημαίνεται πως θα καθορίζονται από το βαθμό ανάπτυξης του κομμουνιστικού κινήματος κάθε χώρας ή του αστικοδημοκρατικού απελευθερωτικού κινήματος μέσα στους εργάτες και χωρικούς των οπισθοδρομημένων χωρών.

Η τελευταία επισήμανση γίνεται επειδή σε πολλές περιοχές επικρατούν ακόμη φεουδαρχικοί ή πατριαρχικο-αγροτικοί δεσμοί οπότε το κομμουνιστικό κίνημα

⁵⁸ Η Κομμουνιστική Διεθνής, *θέσεις και καταστατικό όπως ψηφίστηκαν στο Β' συνέδριο*(6-25 Ιουλίου 1920), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2008, σ. 46

⁵⁹ Ο. π., σ. 126

εξαιτίας αυτών των συνθηκών είτε βρίσκεται σε εμβρυώδη μορφή είτε δεν έχει εμφανιστεί καν. Παρακάτω στις θέσεις προσδιορίζεται ότι η Διεθνής «έχει την υποχρέωση να υποστηρίξει το επαναστατικό κίνημα στις αποικίες, μόνο με το σκοπό να μαζέψει τα στοιχεία που θα ιδρύσουν τα προλεταριακά κόμματα στο μέλλον - και να τα διδάξει το καθήκον τους να αγωνιστούν εναντίον της αστικοδημοκρατικής τάσης μέσα στο έθνος τους». Επίσης η Διεθνής θα πρέπει να έρχεται σε προσωρινή συμφωνία με τα κινήματα των αποικιών ακόμα και να συμμαχεί με αυτά χωρίς όμως να συγχωνεύεται μαζί τους διατηρώντας τον αυτόνομο χαρακτήρα του προλεταριακού κινήματος, ακόμα και αν αυτό βρίσκεται σε εμβρυώδη μορφή.⁶⁰

Στη συνέχεια οι θέσεις αναφέρουν «στις υπόδουλες χώρες υπάρχουν δυο κινήματα που κάθε μέρα χωρίζονται περισσότερο. Το ένα είναι το αστικοδημοκρατικό εθνικιστικό κίνημα που έχει ως πρόγραμμα την πολιτική ανεξαρτησία και τη διατήρηση του αστικού καθεστώτος - το άλλο είναι το κίνημα των αμόρφωτων και φτωχών αγροτών για την απελευθέρωσή τους από κάθε είδους εκμετάλλευση. Το πρώτο προσπαθεί να διευθύνει το δεύτερο» και καταλήγουν πως η Διεθνής θα πρέπει να πολεμήσει αυτή την τάση και να βοηθήσει στην ίδρυση κομμουνιστικών κομμάτων που θα οργανώνουν την πάλη στην κατεύθυνση της επανάστασης και στην εγκαθίδρυση σοβιετικής δημοκρατίας.⁶¹

Ιδιαίτερα αναδείχτηκε το ζήτημα της συμμαχίας με τη φτωχή αγροτιά, ζήτημα βεβαίως που διαφορετικά έμπαινε σε χώρες και αποικίες που υπήρχαν ακόμα φεουδαρχικές σχέσεις και διαφορετικά σε χώρες που είχε λυθεί το αγροτικό ζήτημα. Έτσι αναφέρεται «θα ήταν, βέβαια, χοντρό λάθος αν θέλαμε να εφαρμόσουμε αμέσως στις ανατολικές χώρες καθαρά κομμουνιστικές αρχές για το αγροτικό ζήτημα. Στο πρώτο της στάδιο η επανάσταση στις αποικίες πρέπει να έχει πρόγραμμα με μικροαστικές μεταρρυθμίσεις, όπως είναι το μοίρασμα των χωραφιών. Αλλά δεν έπεται με αυτό ότι η διεύθυνση της επανάστασης πρέπει να αφεθεί στα χέρια της αστικής δημοκρατίας. Απεναντίας, το προλεταριακό κόμμα πρέπει να αναπτύξει δυνατή συστηματική προπαγάνδα υπέρ των σοβιέτ εργατών και αγροτών». Στο τέλος επισημαίνεται πως τα σοβιέτ αυτά που θα σχηματιστούν, θα συνεργαστούν με τις προοδευμένες Σοβιετικές Δημοκρατίες ώστε να φτάσουν στο σοσιαλισμό-κομμουνισμό χωρίς τα διάφορα στάδια της καπιταλιστικής εξέλιξης.⁶²

Η Διεθνής με βάση τις παραπάνω θέσεις και λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες της συγκεκριμένης περιόδου διαμορφώνει τη στρατηγική της απέναντι στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Ανατολής και βασικά σε αυτά που έχουν ξεκινήσει τη δράση τους στις κεντροασιατικές περιοχές οι οποίες αργότερα εντάσσονται στη σοβιετική ομοσπονδία αλλά και στα κινήματα της Κίνας και της Ινδίας. Ο στόχος είναι διττός από τη μία είναι η απόσπαση των αποικιών από τα ισχυρά καπιταλιστικά κράτη με αποτέλεσμα να εκλείψει η δυνατότητα που έχουν τα

⁶⁰ Η Κομμουνιστική Διεθνής, ό. π., σ. 131

⁶¹ Ο. π., σ.136

⁶² Ο. π., σ. 137

κράτη αυτά μέσω της καταλήστευσης των οικονομικών πόρων των αποικιών να αμβλύνουν τις ταξικές αντιθέσεις στο εσωτερικό τους. Αυτό θα επιδρούσε θετικά και στο προλεταριάτο των κρατών-αποικιοκρατών. Από την άλλη στόχος είναι η Διεθνής να δημιουργήσει πραγματικά κομμουνιστικά κόμματα στις αποικίες τα οποία θα καθοδηγούν ένα εργατοαγροτικό κίνημα το οποίο θα παλεύει τόσο ενάντια στον ιμπεριαλισμό όσο και υπέρ της κοινωνικής του απελευθέρωσης.

Οι παραπάνω θέσεις του Β' Συνεδρίου της Διεθνούς όπως θα δούμε και στη συνέχεια δεν άντεξαν μέσα στον χρόνο. Κάτω από την πίεση των αστικών ιδεολογημάτων και μιας σειράς νέων προκλήσεων για το κομμουνιστικό κίνημα, πολλές από τις διαπιστώσεις του εγκαταλείφθηκαν και ενδεχομένως παρερμηνεύτηκαν. Άρχισαν να ενσωματώνονται απόψεις οι οποίες προωθούσαν την ταξική συνεργασία με διαφορετικό πρόσχημα κάθε φορά, αφού το κομμουνιστικό κίνημα ήρθε αντιμέτωπο με μια σειρά από νέες προκλήσεις όπως την ανάδυση του φασισμού και έναν νέο ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Οι θέσεις αυτές άσκησαν έντονη επιρροή και στα κομμουνιστικά κόμματα των αποικιών τα οποία είχαν να λύσουν επιπλέον σύνθετα ζητήματα. Για τους παραπάνω λόγους γίνεται παρακάτω μια σύντομη αναφορά γύρω από τη διαπάλη μέσα στη Διεθνή σχετικά με τη στρατηγική της και την εξέλιξή της στον χρόνο.

Όπως είδαμε στα προηγούμενα συνέδριά της η ΚΔ επεξεργάστηκε τη στάση των ΚΚ απέναντι στη σοσιαλδημοκρατία σημειώνοντας την ανάγκη αταλάντευτης διαπάλης μαζί της, χαρακτηρίζοντάς την ως πράκτορα της αστικής τάξης μέσα στο εργατικό κίνημα. Η υποχώρηση της επαναστατικής ανόδου που σημειώθηκε τα επόμενα χρόνια καθώς και η διατήρηση μεγάλης επιρροής της σοσιαλδημοκρατίας σε εργατικές μάζες έθεσαν το ζήτημα της τακτικής που θα έπρεπε να ακολουθήσει η ΚΔ σε τέτοιες συνθήκες.

Η ΚΔ μετά το 3ο Συνεδριό της (Ιούνιος 1921) επεξεργάστηκε σταδιακά την πολιτική του «Ενιαίου Μετώπου» μεταξύ των εργατών που ακολουθούσαν τους κομμουνιστές και των εργατών που ακολουθούσαν τη σοσιαλδημοκρατία. Η ΕΕ της ΚΔ συζήτησε και κατέληξε στη σχετική απόφαση στις 18 Δεκέμβρη 1921. Η απόφαση επεσήμαινε: «Το ενιαίο εργατικό μέτωπο σημαίνει την ενότητα όλων των εργατών, που επιθυμούν να παλέψουν ενάντια στον καπιταλισμό.....».⁶³

Η συζήτηση για τον χαρακτήρα και τον ρόλο του ενιαίου μετώπου συνεχίστηκε με διαφωνίες στην ΕΕ της ΚΔ και στις γραμμές των ΚΚ. Μια τάση απέρριπτε την ιδέα του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου ενώ μια σειρά άλλων κομμάτων προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν το ενιαίο μέτωπο ως στρατηγική συμφωνία με τη II ή τη II½ Διεθνή χωρίς αρχές. Επίσης κάποια κόμματα έβλεπαν πως υπήρχε δυνατότητα διαμόρφωσης «μιας κυβέρνησης ενότητας της εργατικής τάξης». Υπέρ αυτής της θέσης τάχθηκαν τα κομμουνιστικά κόμματα της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Τσεχοσλοβακίας ακόμη και

⁶³ J. Dregas, Volume 1, ό.π., σ. 316

της Γερμανίας παρότι υπήρχε πρόσφατη αρνητική πείρα σε σχέση με τους σοσιαλδημοκράτες.⁶⁴

Σκοπός της τακτικής του ενιαίου μετώπου ήταν η απόσπαση των εργατικών μαζών από τον οπορτουνισμό και η συντριβή της ηγεσίας του, όπως σημείωνε ο Λένιν. Πρέπει να τονιστεί ότι μια σειρά από σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε επίπεδο διακηρύξεων και προγραμμάτων ακόμα υιοθετούσαν μαρξιστικές διακηρύξεις και ορισμένα από αυτά είχαν ακόμα τη «δικτατορία του προλεταριάτου» στο πρόγραμμά τους. Μετά από συνάντηση που έγινε ανάμεσα σε αντιπροσώπους της ΚΔ στις 2 Απριλίου 1922 της II και της II½ Διεθνούς, η κομμουνιστική αντιπροσωπεία πραγματοποιεί υποχωρήσεις οι οποίες καταδικάζονται από τον ίδιο τον Λένιν. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Οι εκπρόσωποι της II και της II½ Διεθνούς θέλουν το ενιαίο μέτωπο γιατί ελπίζουν να μας εξασθενήσουν με τις υπερβολικές παραχωρήσεις που θα κάνουμε».⁶⁵ Τον Μάιο σε νέα της ανακοίνωση η εκτελεστική Γραμματεία της Διεθνούς με επίσημο τρόπο θα καταγγείλει τις «Σοσιαλιστικές Διεθνείς» των σοσιαλδημοκρατών, ως λακέδες της μπουρζουαζίας.

Στο 4ο Συνέδριο (1922) συνεχίστηκε η διαπάλη για τον χαρακτήρα του ενιαίου μετώπου δηλαδή για το αν αυτό σημαίνει μέτωπο «από τα κάτω» με δουλειά στις οργανωμένες μάζες ή «από τα πάνω» μέσω της προσπάθειας συνεργασίας με τις ηγεσίες των ρεφορμιστικών κομμάτων. Επίσης η διαπάλη αφορούσε και για το αν το ενιαίο εργατικό μέτωπο μπορεί να καταλήξει σε συμμετοχή των κομμουνιστών σε κυβέρνηση με τους σοσιαλδημοκράτες. Το συνέδριο κατέληξε στον προσδιορισμό 5 τύπων εργατικών κυβερνήσεων που μπορούσαν να εμφανιστούν και τη στάση των κομμουνιστών απέναντι σε αυτές, οι οποίες ήταν:⁶⁶

«1. Μια φιλελεύθερη εργατική κυβέρνηση όπως υπάρχει στην Αυστραλία και όπως είναι πιθανόν να σχηματιστεί στο κοντινό μέλλον στην Αγγλία.

2. Μια εργατική σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση (Γερμανία).

3. Μια εργατοαγροτική κυβέρνηση - τέτοιες δυνατότητες υπάρχουν στα Βαλκάνια, την Τσεχοσλοβακία κλπ.

4. Μια εργατική κυβέρνηση όπου να συμμετέχουν οι κομμουνιστές.

5. Μια αληθινά προλεταριακή εργατική κυβέρνηση που μονάχα το κομμουνιστικό κόμμα μπορεί να την ενσαρκώσει σε καθαρή μορφή.

«Οι δύο πρώτοι τύποι δεν είναι επαναστατικές εργατικές κυβερνήσεις αλλά καμουφλαρισμένοι συνασπισμοί ανάμεσα στην αστική τάξη και αντεπαναστατικές

⁶⁴ Η Κομμουνιστική Διεθνής, ό. π., σ. 13

⁶⁵ Κ. Παπασταύρου, «Αναφορά Στην Ιστορία Της Στρατηγικής Του Κομμουνιστικού Κινήματος», ΚΟΜΕΠ, Τ. 4, 2009

⁶⁶ J. Dregas, Volume 1, ό.π., σ. 420

ομάδες. Σε κρίσιμες στιγμές τέτοιες κυβερνήσεις είναι ανεκτές από την εξασθενημένη αστική τάξη, για να ξεγελούν τους εργάτες σχετικά με τον αληθινό ταξικό χαρακτήρα του κράτους ή για να ξεστρατίσουν με τη βοήθεια των διεφθαρμένων ηγετών την έφοδο του προλεταριάτου και να κερδίσουν χρόνο. Οι κομμουνιστές δεν μπορούν να συμμετέχουν σε τέτοιες κυβερνήσεις.....».

«Οι κομμουνιστές θέλουν να γίνει κοινή η υπόθεσή τους και με τους εργάτες που δεν κατάλαβαν ακόμα την ανάγκη της δικτατορίας του προλεταριάτου με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες, τους χριστιανούς σοσιαλιστές, τους εξωκομματικούς και τα μέλη των συνδικάτων. Οι κομμουνιστές επομένως συμφωνούν ότι σε ορισμένες περιστάσεις και με ορισμένες εγγυήσεις μπορούν να υποστηρίξουν μια μη κομμουνιστική εργατική κυβέρνηση. Ταυτόχρονα οι κομμουνιστές λένε στις μάζες ανοιχτά ότι η εγκαθίδρυση μιας πραγματικά εργατικής κυβέρνησης δεν είναι δυνατή χωρίς επαναστατική πάλη ενάντια στην αστική τάξη».

«Οι δύο άλλοι τύποι εργατικών κυβερνήσεων (εργατοαγροτική κυβέρνηση και εργατική κυβέρνηση με συμμετοχή των κομμουνιστών) δεν είναι δικτατορίες του προλεταριάτου και ούτε μεταβατικές μορφές ιστορικά αναπόφευκτες προς τη δικτατορία του προλεταριάτου, αλλά εκεί όπου σχηματίζονται μπορούν να χρησιμεύσουν ως αφετηρία για τη δικτατορία αυτή. Μονάχα μια κυβέρνηση που αποτελείται από κομμουνιστές μπορεί να είναι αληθινή ενσάρκωση της δικτατορίας του προλεταριάτου».

Πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η υπό όρους στήριξη ή συμμετοχή των κομμουνιστών σε μια μη κομμουνιστική εργατική κυβέρνηση προϋπέθετε συνθήκες κατά τις οποίες η κυβέρνηση αυτή θα όπλιζε την εργατική τάξη και θα αφόπλιζε τις αντεπαναστατικές αστικές οργανώσεις ενώ βασικός της στόχος θα ήταν να οδηγήσει σε ολοκληρωτική ήττα την αστική τάξη με επαναστατικό εμφύλιο πόλεμο.⁶⁷

Με βάση τις παραπάνω θέσεις κάποια τμήματα της ΚΔ απομακρύνθηκαν από την επαναστατική στρατηγική αφού ορισμένα κομμουνιστικά κόμματα τις ερμήνευσαν ως δυνατότητα σύμπραξης με τη σοσιαλδημοκρατία σε κυβερνητικό επίπεδο στο έδαφος του καπιταλισμού. Γενικά στους κόλπους των ΚΚ άρχισαν να ενισχύονται «δεξιές» απόψεις σε αντιπαράθεση προς τις «αριστερίστικες» θέσεις οι οποίες αρνούνταν τους άμεσους στόχους πάλης. Ο ίδιος ο Λένιν 8 μήνες μετά το 3ο Συνέδριο της ΚΔ έκανε απολογισμό της πορείας της διαπάλης κάνοντας την αυτοκριτική του για το ότι πήρε το μέρος της άκρας δεξιάς πτέρυγας του συνεδρίου από φόβο μην επικρατήσουν αριστερίστικες απόψεις, διαπιστώνοντας εκ των υστέρων ότι οι διαφορές με τον αριστερισμό ξεπεράστηκαν ενώ ένας δεξιός κίνδυνος άρχισε να ενισχύεται στα ΚΚ.⁶⁸

⁶⁷ J. Dregas, Volume 1, ό.π., σ. 420

⁶⁸ Κ. Παπασταύρου, «Αναφορά Στην Ιστορία Της Στρατηγικής Του Κομμουνιστικού Κινήματος», ΚΟΜΕΠ, Τ. 4, 2009

Το 4^ο συνέδριο ασχολήθηκε επιπλέον με τα καθήκοντα της Διεθνούς σε σχέση με τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των αποικιών και διευκρινίστηκε πως απαιτείται διαφορετική δράση από περιοχή σε περιοχή. Αυτό διότι υπήρχαν αποικίες με αρκετά ισχυρή «εθνική» αστική τάξη ενώ αλλού ο καπιταλισμός βρισκόταν είτε σε πρώιμο είτε εμβρυακό στάδιο. Στις αποφάσεις τονίζεται η αναγκαιότητα κατάκτησης των λαϊκών μαζών από τα κομμουνιστικά κόμματα στις αποικίες και επιπλέον η προστασία του εργατοαγροτικού κινήματος -ανεξάρτητα από το βαθμό ανάπτυξής του- από την προσπάθεια της αστικής τάξης να το ελέγξει, ειδικά μέσω της παρείσφρησης των ρεφορμιστικών ιδεολογιών στις νεοσύστατες εργατικές οργανώσεις.⁶⁹

Οι θέσεις τονίζουν επίσης πως η Διεθνής λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλία των ιστορικών περιστάσεων που έχει ως αποτέλεσμα την διαφορετική έκφραση των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων ανά τόπο, στηρίζει κάθε τέτοιο κίνημα που παλεύει ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Ταυτόχρονα επισημαίνεται «ότι δεν πρέπει να παραγνωρίζεται πως μόνο μια πραγματικά επαναστατική πολιτική που έχει ως στόχο να βάλει πλατειές μάζες στον αγώνα και είναι σε πλήρη ρήξη με όσους επιδιώκουν τον συμβιβασμό με τον ιμπεριαλισμό για χάρη της δικής τους ταξικής κυριαρχίας, μπορεί να οδηγήσει τις καταπιεσμένες μάζες στη νίκη».⁷⁰

Με αυτόν τον τρόπο η Διεθνής θέλει να καταδείξει την ασυνέπεια της αστικής τάξης σε σχέση με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, αφού παρατηρείται ότι σε πολλές περιπτώσεις συνδιαλέγεται με τα φεουδαρχικά-πατριαρχικά κατάλοιπα ενώ άλλες φορές αναλώνεται σε ενδοαστικές και άλλων διαφόρων μορφών αντιπαραθέσεις, χρησιμοποιώντας και την εργατική τάξη για τους σκοπούς αυτούς βάζοντάς την να παλεύει κάτω από ξένη σημαία.

Στο πλαίσιο του «ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού μετώπου» τα κομμουνιστικά κόμματα των αποικιών και μισοαποικιών έχουν διπλή αποστολή. Από τη μία να επιδιώξουν την πιο ριζοσπαστική λύση των καθηκόντων της αστικοδημοκρατικής επανάστασης και από την άλλη να οργανώσουν τις εργατικές και αγροτικές μάζες στην πάλη για τα δικά τους ταξικά συμφέροντα.....». Τέλος τονίζεται πως μόνο από τη στιγμή που είναι αναγνωρισμένη και εξασφαλισμένη η πολιτική ανεξαρτησία του επαναστατικού εργατικού κινήματος είναι δυνατή μια προσωρινή συμμαχία με το εθνικιστικό αστικοδημοκρατικό κίνημα.⁷¹

Κατά τη διάρκεια του 5ου συνεδρίου της ΚΔ το οποίο ξεκίνησε τις εργασίες του τον Μάιο του 1924 αναπτύχθηκε συζήτηση για τον χαρακτήρα της εργατοαγροτικής κυβέρνησης κυρίως για τις χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Απορρίφθηκε επίσημα η τοποθέτηση ότι η εργατοαγροτική κυβέρνηση μπορούσε να διαμορφωθεί σε συνθήκες αστικής δημοκρατίας και ουσιαστικά αναγνωρίστηκε ως δικτατορία του προλεταριάτου. Ταυτόχρονα στο ίδιο συνέδριο αναδείχτηκαν

⁶⁹ J. Dregas, Volume 1, ό.π., σ. 389

⁷⁰ Ό. π., σ. 389

⁷¹ Ό. π., σ. 390

προβλήματα στο εσωτερικό των κομμάτων και καταδικάστηκαν όλες οι δεξιές θέσεις που είχαν εμφανιστεί εκείνη την εποχή μαζί με τις θέσεις των τροτσκιστών που διαγράφηκαν από τις γραμμές της ΚΔ.⁷² Σε αυτές τις συνθήκες ωρίμασε η ανάγκη διαμόρφωσης ενιαίου προγράμματος της ΚΔ που θα εξειδικευόταν από τα εθνικά τμήματά της δηλαδή τα κομμουνιστικά κόμματα κάθε χώρας με ενιαία κριτήρια. Αυτό το ζήτημα κλήθηκε να αντιμετωπίσει το 6ο Συνέδριο της ΚΔ (1928). Χωρίς αμφιβολία η απώλεια του Λένιν (Γενάρης 1924), ηγέτη της πρώτης σοσιαλιστικής επανάστασης στη Ρωσία, επέδρασε και στη διαμόρφωση της ΚΔ.

Σε ό,τι αφορά στο 6^ο συνέδριο της Διεθνούς πριν και κατά τη διάρκειά του εκδηλώθηκε διαπάλη με τις θέσεις που εισηγήθηκε ο Ν. Μπουχάριν. Αναπτύχθηκε προβληματισμός του συνεδρίου ως προς την εξέλιξη της επανάστασης σε διάφορους τύπους χωρών και κυρίως αυτών με σχετικά καθυστερημένη καπιταλιστική ανάπτυξη (με ακόμα μεγάλο μερίδιο των αγροτών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό) αλλά και των αποικιών. Στη συνέχεια το 6ο συνέδριο της ΚΔ σε συνθήκες διαπάλης πήρε απόφαση για τον χαρακτήρα των επαναστάσεων που αντιστοιχούσε σε διάφορες χώρες. Στην εκτίμηση αυτή συνηγορεί και μια εικόνα των συζητήσεων που ακολούθησαν για την επεξεργασία περιφερειακών προγραμμάτων π.χ. της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας (ΒΚΟ).

Πιο συγκεκριμένα το 6ο συνέδριο χωρίζει τις χώρες σε τρεις βασικούς τύπους: 1) του αναπτυγμένου καπιταλισμού όπου η δικτατορία του προλεταριάτου γίνεται άμεσο πολιτικό αίτημα, 2) με μέση ανάπτυξη του καπιταλισμού με μη ολοκληρωμένους τους αστικοδημοκρατικούς μετασχηματισμούς (Ισπανία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ουγγαρία, Βαλκάνια κλπ.) για κάποιες από τις χώρες αυτές προβλεπόταν μια λίγο-πολύ ταχεία μετεξέλιξη της αστικοδημοκρατικής επανάστασης σε σοσιαλιστική και 3) χώρες για τις οποίες προβλεπόταν διάφοροι τύποι προλεταριακών επαναστάσεων με πολλά καθήκοντα αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα.⁷³

Πρέπει να επισημανθεί ότι σε αρκετές χώρες ιδιαίτερα αυτές που χαρακτηρίζονταν ως μέσου επιπέδου καπιταλιστικής ανάπτυξης αλλά και στις αποικίες τα ΚΚ αντιμετώπιζαν ισχυρές πιέσεις από αγροτικές και μικροαστικές δυνάμεις καθώς και από εθνικιστικές τάσεις ιδιαίτερα στα Βαλκάνια. Επομένως οι παραπάνω αντιλήψεις τροφοδοτούνται και από αυτόν τον παράγοντα ενώ η απόφαση της ΒΚΟ ότι η επερχόμενη επανάσταση στα βαλκάνια θα είναι «αστικοδημοκρατική» παίζει βαρύνοντα ρόλο στη χάραξη της πολιτικής των συμμαχιών των κομμάτων αυτών με διάφορα αστικά κόμματα του λεγόμενου «δημοκρατικού κέντρου» και της «σοσιαλδημοκρατίας».

Σύμφωνα με τον Κ. Παπασταύρου ο προβληματισμός σε σχέση με τα παραπάνω που αποτελεί και πεδίο διαπάλης μεταξύ των μαρξιστών αναλυτών και ιστορικών, επικεντρώνεται «στο αν είναι δόκιμη η μηχανιστική μεταφορά της επεξεργασίας των

⁷² Κ. Παπασταύρου, ό. π.

⁷³ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π, σ. 192

“δύο τακτικών της σοσιαλδημοκρατίας” του Λένιν σε μια πολύ διαφορετική εποχή σε χώρες που δεν είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά με την τσαρική Ρωσία του 1905. Δηλαδή χώρες στις οποίες υπήρχε συγκροτημένη αστική εξουσία ανεξάρτητα αν υπήρχαν άλυτα αστικοδημοκρατικά ζητήματα ή όχι (π.χ. διατήρηση της μοναρχίας). Επίσης ο προβληματισμός αφορά στην έκταση των μισοφεουδαρχικών σχέσεων στην αγροτική παραγωγή σε αυτές τις χώρες ώστε να βαρύνουν στον χαρακτηρισμό της κοινωνίας. Ο προβληματισμός δεν αμφισβητεί την επισήμανση άλυτων αστικοδημοκρατικών ζητημάτων ή πλευρών του αγροτικού ζητήματος ως κρίκων για τη συγκέντρωση μη προλεταριακών δυνάμεων υπό την καθοδήγηση του προλεταριάτου αλλά τα αμφισβητεί ως καθοριστικά για τον χαρακτήρα της επανάστασης δηλαδή ποια τάξη διεκδικεί την εξουσία, κορυφαίο ζήτημα της στρατηγικής του κομμουνιστικού κινήματος».⁷⁴

2.3. Η άνοδος του φασισμού και οι νέες προκλήσεις για τη Διεθνή

Στην πορεία των εξελίξεων το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα βρίσκεται αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις που σχετίζονται τόσο με την άνοδο του φασισμού όσο και με την απειλή ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου που βασικός του στόχος θα είναι η ΕΣΣΔ. Λόγω των συλλογικών αδυναμιών της Διεθνούς σε ιδεολογικό επίπεδο αρχίζουν να αναπτύσσονται αντιλήψεις σε μια σειρά από ΚΚ τα οποία υποστηρίζουν ότι είναι δυνατή η επικράτηση μιας κυβέρνησης (αριστερής ή εργατικής) στο έδαφος του καπιταλισμού χωρίς να είναι αναγκαία η επαναστατική ανατροπή. Σκοπός μιας τέτοιας κυβέρνησης θα ήταν η υλοποίηση ενός μεταβατικού προγράμματος ως ενδιάμεσου στόχου ο οποίος θα εμπόδιζε την ανάδυση του φασισμού και θα διευκόλυνε την πάλη για τη σοσιαλιστική επανάσταση ικανοποιώντας ταυτόχρονα μια σειρά λαϊκών αιτημάτων. Οι απόψεις αυτές επικρατούν τελικά στις αποφάσεις της Διεθνούς κατά το 7^ο συνέδριό της (25 Ιούλη - 21 Αυγούστου 1933).

Σε σχέση με τη θέση της ΚΔ απέναντι σε ένα νέο ιμπεριαλιστικό πόλεμο, κατά το 6^ο συνέδριό της (17 Ιουλίου-1 Σεπτέμβρη του 1928) υιοθετείται η γραμμή που είχαν οι μπολσεβίκοι στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Στόχος είναι η μετατροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο πόλεμο της εργατικής τάξης ενάντια στην αστική. Με βάση τις θέσεις αυτές η πάλη ενάντια στον πόλεμο είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την πάλη ενάντια στον καπιταλισμό.⁷⁵ Η «αστική δικτατορία» και γενικότερα το φασιστικό φαινόμενο προσεγγίζεται ως μέρος της παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής επίθεσης του κεφαλαίου.

Στην ίδια γραμμή κινείται και η 12^η ολομέλεια της ΚΔ (Σεπτέμβριος-Αύγουστος 1932). Αυτή καθορίζει τα καθήκοντα πάλης των ΚΚ ως εξής: α) ενάντια στην εξουσία

⁷⁴ Κ. Παπασταύρου, ό. π.

⁷⁵ Τμήμα ιστορίας ΚΕ του ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ στον ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-1941*, Σύγχρονη Εποχή 2015, σ. 21

του κεφαλαίου, β)ενάντια στο φασισμό και την αντίδραση, γ)ενάντια στον επερχόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο και την επέμβαση κατά της ΕΣΣΔ. Επίσης υποδεικνύει στο κομμουνιστικό κόμμα Γερμανίας να προβάλλει το σύνθημα της Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Γερμανίας σε αντιπαράθεση με την επιδίωξη των αστών για εγκαθίδρυση φασιστικής δικτατορίας.⁷⁶

Οι θέσεις αυτές που έχουν σχέση με τον χαρακτήρα του φασιστικού φαινομένου αλλά και τον επερχόμενο πόλεμο, σταδιακά αλλάζουν κυρίως από τα τέλη του 1932 ενώ η κορύφωση έρχεται κατά το 7^ο Συνεδριό της Κομιντέρν. Συγκεκριμένα από τα μέσα του 1933 και ενώ ο Χίτλερ έχει ανέβει στην εξουσία, φαίνεται πως ξεκινάει μια κάποια στροφή των θέσεων της Κομιντέρν οι οποίες γίνονται εμφανείς κατά την 13^η Ολομέλεια (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1933). Σε αυτή ο φασισμός χαρακτηρίζεται «ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, των πιο σοβινιστικών και των πιο ιμπεριαλιστικών τμημάτων του χρηματιστικού κεφαλαίου». Ταυτόχρονα αποτυπώνεται η άποψη πως η πτώση του φασισμού δεν θα επιφέρει άμεσα και τη δικτατορία του προλεταριάτου αλλά θα είναι αγώνας πανδημοκρατικός.⁷⁷

Οι θέσεις αυτές φαίνεται να επικρατούν κατά το 7^ο Συνέδριο της Κομιντέρν. Σε αυτό αποφασίζεται ότι η άνοδος του φασισμού στην εξουσία «δεν αποτελεί συνηθισμένη αλλαγή μιας αστικής κυβέρνησης με μια άλλη αλλά αλλαγή μιας κρατικής μορφής ταξικής κυριαρχίας της αστικής τάξης -της αστικής δημοκρατίας- με μια άλλη μορφή της, την ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία». Μεταξύ άλλων αποφασίζεται η προώθηση της «ενότητας» δράσης του συνδικαλιστικού κινήματος όχι μόνο από τα κάτω αλλά και από τα πάνω (ενιαίο εργατικό μέτωπο), η προώθηση όλων των αντιφασιστικών και δημοκρατικών δυνάμεων (πλατύ λαϊκό μέτωπο) και η ενότητα όλων των εθνικοαπελευθερωτικών δυνάμεων (ενιαίο αντιιμπεριαλιστικό μέτωπο).⁷⁸ Με τις θέσεις αυτές η ανατροπή του φασιστικού φαινομένου αποσπάται από την οικονομική βάση η οποία το γεννά δηλαδή τον καπιταλισμό αν και συνεχίζει να αναγνωρίζεται ως τέκνο του.

Σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι «το επαναστατικό προτσές δε θα πάει άμεσα και κατ' ευθείαν μέσω της σοσιαλιστικής επανάστασης αλλά θα πλησιάσει σ' αυτήν μέσω της αντιφασιστικής πανδημοκρατικής πάλης».⁷⁹ Επομένως το ζήτημα της εξουσίας του σοσιαλισμού δεν αντιμετωπίζεται ως άμεσος πολιτικός στόχος. Αρχίζουν να αναπτύσσονται θεωρίες σύμφωνα με τις οποίες μπορεί να σχηματιστεί στο έδαφος του καπιταλισμού και σε κοινοβουλευτικό επίπεδο κυβέρνηση δημοκρατική-αντιφασιστική με τη συμμετοχή κομμουνιστικών και «αστικοδημοκρατικών» πολιτικών δυνάμεων η οποία θα αποτρέψει την εκδήλωση φασιστικού πραξικοπήματος. Η παραπάνω θέση βρίσκει τη δεξιότερή της έκφραση στη θέση που εκφράστηκε από ορισμένους αργότερα, ότι δεν υπάρχει πλέον αναγκαιότητα ύπαρξης

⁷⁶ J. Dregas, Volume 3, ό. π., σ. 208

⁷⁷ Ό. π., σ. 280

⁷⁸ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π., σ. 281-282

⁷⁹ J. Dregas, Volume 3, ό. π., σ. 246

κομμουνιστικού κόμματος και πως θα ήταν προτιμότερη η συνένωση όλων των αντιφασιστικών-δημοκρατικών δυνάμεων σε ένα ενιαίο πολιτικό κόμμα.

Συνδυαστικά με τα παραπάνω στα κράτη με λιγότερο ανεπτυγμένο καπιταλισμό, όπως θεωρούνταν από την Διεθνή τα βαλκάνια και οι αποικίες, αναπτύχθηκε η θεωρία από τα κομμουνιστικά κόμματα πως είναι αναγκαίο ένα ενδιάμεσο αστικοδημοκρατικό κοινωνικοοικονομικό στάδιο το οποίο με τη σειρά του θα δημιουργούσε τους υλικούς όρους για το πέρασμα στον σοσιαλισμό. Αυτή η διαδικασία πολιτικά θα εκφραζόταν με μια κυβέρνηση στην οποία ειρηνικά θα συνεργάζονταν οι κομμουνιστές με τη λεγόμενη πατριωτική-δημοκρατική αστική τάξη. Οι θέσεις αυτές τελικά και όπως θα δούμε παρακάτω απομάκρυναν τα κομμουνιστικά κόμματα από τον επαναστατικό τους στρατηγικό στόχο, τον σοσιαλισμό. Έτσι οδηγήθηκαν σταδιακά σε θέσεις που προωθούσαν την ταξική συνεργασία και ειρήνη, κάτι που αποδείχθηκε ιδιαίτερα οδυνηρό σε όλες τις ιστορικές περιστάσεις ιδιαίτερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και μετά.

Με τις αποφάσεις αυτές κινείται το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα από δω και στο εξής, αποφάσεις οι οποίες είναι προϊόν εσωτερικής διαπάλης και διαφωνιών εντός του. Στη βάση των αποφάσεων αυτών διαμορφώνουν τη στρατηγική τους σε παρόμοια κατεύθυνση τόσο το ΚΚΕ όσο και το ΚΚΚ-ΑΚΕΛ κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930 όσο και κατά την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Συμπερασματικά και με βάση τα όσα παρατέθηκαν γίνεται σαφές ότι οι αποφάσεις της Διεθνούς είναι προϊόν συλλογικών διαδικασιών στις οποίες αντικατοπτρίζεται και η διαπάλη για μια σειρά από ζητήματα. Χωρίς από αυτό βέβαια να παραγνωρίζεται ότι οι θέσεις του κόμματος των μπολσεβίκων είναι βαρύνουσας σημασίας για τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως και μέσα στο ίδιο το ΚΚ της ΕΣΣΔ υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις γύρω από ζητήματα στρατηγικής. Οι γενικές αδυναμίες με τη σειρά τους ανατροφοδοτούν και το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα.

Κεφάλαιο 3ο : Το ΚΚΚ-ΑΚΕΛ και το ΚΚΕ από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στα Δεκεμβριανά

3.1. Το ΑΚΕΛ

Σε σχέση με την κυπριακή κατάσταση τη δεκαετία του 1930 έχει γίνει ήδη αναφορά παραπάνω. Στο νησί παράλληλα με την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου μετά την επίθεση της ναζιστικής Γερμανίας τον Απρίλη του 1941 στην Ελλάδα, πραγματοποιείται συνδιάσκεψη με τη συμμετοχή στελεχών του ΚΚΚ και εξωκομματικών δημοκρατικών στοιχείων αστικής και μικροαστικής προέλευσης κατά την οποία ιδρύεται το ΑΚΕΛ.

Σύμφωνα με τον Βασίλη Πρωτόπαπα η δημιουργία του νέου αυτού πολιτικού φορέα τη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία αποτελεί προϊόν μιας σειράς παραγόντων. Ένας από αυτούς έχει να κάνει με την ίδια τη φιλελευθεροποίηση που πραγματοποιούν σταδιακά οι Βρετανοί οι οποίοι επιτρέπουν τη δημιουργία πολιτικών οργανώσεων αλλά και την ελεύθερη έκφραση των λαϊκών συναισθημάτων. Άλλοι λόγοι αφορούν στις αναζητήσεις της ίδιας ηγεσίας του παράνομου ΚΚΚ η οποία επιζητά εκτός από την ίδρυση εργατικών σωματείων και μία νόμιμη πολιτική έκφραση. Επίσης και ένα κομμάτι της ίδιας της αστικής τάξης επιδιώκει νομιμοποιημένη πολιτική έκφραση κατά την τελευταία περίοδο της «Παλμεροκρατίας». Η σύμπραξη των τελευταίων με τους κομμουνιστές επιτυγχάνεται στη βάση δύο βασικών αρχών. Ο πρώτος έχει να κάνει με το ότι ο ανταποικιακός αγώνας θα έχει ως τελικό στόχο την «Ένωση» και ο δεύτερος στο ότι «η μικρή Κύπρος με την εμβρυσώδη βιομηχανική οργάνωση δεν δύναται να αποτελέσει πρόσφορο πεδίο τολμηρών κοινωνικών πειραματισμών, ή άλλης τινός ασυνήθους ριζικής και ανατρεπτικής δράσεως».⁸⁰

Στις 14 Απριλίου του 1941 λοιπόν στη Σκαρινού ιδρύεται το ΑΚΕΛ και εγκρίνεται σε πρώτη φάση πλατύ δημοκρατικό πρόγραμμα χωρίς σαφείς εθνικές επιδιώξεις αρχικά. Το νέο κόμμα προσδιορίζεται ως Δημοκρατικό, Αντιφασιστικό και Αντιχιτλερικό ενώ στην ιδρυτική συνέλευση - διακήρυξη εκφράζεται η λύπη για την απουσία του τουρκικού αλλά και του αγροτικού στοιχείου.⁸¹ Η απουσία αρχικά από τις θέσεις του ΑΚΕΛ επίσημης και σαφούς αναφοράς για το εθνικό ζήτημα σχετίζεται με την αστική μερίδα η οποία θεωρεί ότι τη δεδομένη στιγμή δεν μπορεί να θιγεί το θέμα της «Ένωσης» αφού το αποικιακό καθεστώς ενδεχομένως να τους κήρυττε παράνομους.⁸² Το ΚΚΚ φαίνεται να έχει ταχθεί υπέρ της «Ένωσης» από το 1939, παρόλα αυτά

⁸⁰ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 354

⁸¹ ΑΚΕΛ, *Το Κόμμα του Εργαζόμενου Λαού-Λεύκωμα φωτογραφικών ντοκουμέντων και ειδικών ιστορικών εγγράφων του ΚΚΚ-ΑΚΕΛ*, Κ.Ε. ΑΚΕΛ, Λευκωσία 1979, σ. 87

⁸² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/14, *Μια σύντομη έκθεση πάνω στην κυπριακή κατάσταση και το ΑΚΕΛ*, Νοέμβριος 1948

υποχωρεί στο θέμα προκειμένου να μην κινδυνέψει το εγχείρημα που επιχειρείται με τους αστούς συνοδοιπόρους.

Στην ηγεσία του κόμματος παρά κάποιων διαφωνιών κυριαρχούν εξ αρχής οι κομμουνιστές. Συγκεκριμένα το ιδρυτικό υλικό της Σκαρινού έχει κυκλοφορήσει νωρίτερα στους πυρήνες του παράνομου ΚΚΚ προς έγκριση. Δέκα Διανοούμενοι του κόμματος αποστέλλουν έγγραφο προς την ηγεσία. Εκεί ζητούν στο νέο κόμμα που πρόκειται να ιδρυθεί να βρίσκονται στην ηγεσία του είτε κομμουνιστές διανοούμενοι είτε δημοκράτες αστοί ώστε το κόμμα να αποκτήσει πιο εύκολα μαζικοποίηση. Η άποψη αυτή δεν επικρατεί και στην πλειοψηφία της ηγεσίας του ΑΚΕΛ αναδεικνύονται κομμουνιστές.⁸³

Σύμφωνα με τον Β. Πρωτόπαπα η ουσιαστική στροφή των Κύπριων Κομμουνιστών σε σχέση με τον χαρακτήρα του πολέμου συντελείται ταυτόχρονα με την αλλαγή θέσης της Κομιντέρν μετά τις 22 Ιουνίου του 1941, οπότε και ξεκινάει η επίθεση της ναζιστικής Γερμανίας στην ΕΣΣΔ. Οι συντεχνίες που ελέγχει το ΑΚΕΛ βγάζουν ανακοινώσεις όπου καταδικάζεται η επίθεση ενάντια στο πρώτο εργατικό κράτος του κόσμου. Ταυτόχρονα αποφασίζεται από το νεοϊδρυθέν ΑΚΕΛ η δημιουργία σε όλες τις πόλεις «αντιφασιστικών επιτροπειών» ενώ καλεί τον λαό να προσφέρει μια μέρα εθελοντικής εργασίας για την ενίσχυση της άμυνας του νησιού.⁸⁴

Στις 5 Οκτωβρίου του 1941 πραγματοποιείται στη Λεμεσό το Α΄ Τακτικό Παγκύπριο Συνέδριο του ΑΚΕΛ όπου εκλέγεται Γ.Γ. του κόμματος ο Πλουτής Σέρβας, όντας ταυτόχρονα και Γραμματέας του παράνομου ΚΚΚ. Στο Συνέδριο αυτό εγκρίνεται πρόγραμμα και καταστατικό. Στο πρόγραμμά του το ΑΚΕΛ ζητά μέτρα εκδημοκρατισμού, εθνική αναγνώριση τόσο για το τουρκικό όσο και για το ελληνικό στοιχείο, μέτρα κοινωνικής προστασίας και πραγματική δημοκρατική κυβέρνηση που θα προέρχεται από τον λαό.⁸⁵ Ταυτόχρονα στο πρόγραμμα γίνεται αναφορά ότι «το ΑΚΕΛ πρεσβεύει τας Αρχάς της Λαϊκής Δημοκρατίας. Ο φασισμός και η δικτατορία του πλούτου είναι οι εχθροί του. Το ΑΚΕΛ δεν πιστεύει ότι δύναται να υπάρξει συνταυτισμός και αρμονία συμφερόντων εργατικής τάξεως, εργαζόμενων αγροτικών στρωμάτων και εργαζόμενων στρωμάτων της πόλεως αφ' ενός και του μεγάλου κεφαλαίου αφ' ετέρου».⁸⁶

Η αναφορά στη Λαϊκή Δημοκρατία δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με τη δικτατορία του προλεταριάτου. Χαρακτηριστικά στο δεύτερο άρθρο του καταστατικού του ΑΚΕΛ αναφέρεται: «Σκοπός του ΑΚΕΛ είναι η κατάκτηση της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης, του εργαζόμενου λαού των πόλεων και της υπαίθρου για την εφαρμογή στην Κύπρο ενός απόλυτα Δημοκρατικού-λαϊκού διακυβερνητικού συστήματος που θα

⁸³ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 35

⁸⁴ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 356

⁸⁵ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 42-43

⁸⁶ Ο. π., σ. 43

εξυπηρετεί τα συμφέροντα των εργατών, του εργαζόμενου λαού και θα εξασφαλίζει την άνθηση και την ευδαιμονία στη Νήσο».⁸⁷

Τον Νοέμβριο του 1942 το ΑΚΕΛ τάσσεται υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά η ΚΕ του ΑΚΕΛ αναφέρει πως: «Μέσα στα πλαίσια μιας ελεύθερης και δημοκρατικής Ελλάδας θα μπορέσει να συνενώσει τις δυνάμεις του μ' όλες τις γνήσιες πρωτοποριακές λαϊκές δυνάμεις της χώρας αυτής σ' ένα ενιαίο και αδιάσπαστο κόμμα του εργαζόμενου λαού που θα αγωνίζεται ακούραστα και συστηματικά για μια λαϊκοδημοκρατική Ελλάδα, για τη χαρούμενη και ευτυχισμένη ζωή όλων των εργαζομένων». Φαίνεται λοιπόν πως η «Ένωση» ταυτίζεται με μια «Δημοκρατική Ελλάδα» ενώ η ανακοίνωση καταλήγει με το ΑΚΕΛ να «τάσσει τον εαυτό του στην εξυπηρέτηση του σκοπού δια την εθνική αποκατάσταση της πατρίδας μας».⁸⁸

Με βάση τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι η αντίληψη που έχει το ΚΚΚ-ΑΚΕΛ είναι πως η κοινωνικοοικονομική καθυστέρηση που έχει το νησί δεν θα επιλυθεί με τη λύση της αντίθεσης κεφαλαίου-εργασίας αλλά ως πρώτος στόχος ορίζεται η αστικοδημοκρατική ολοκλήρωση του τόπου σε συμμαχία με την αστική τάξη. Αυτή πραγματώνεται στο σύνθημα της ένωσης με την Ελλάδα όπου σε συμμαχία με την λεγόμενη πατριωτική-φιλελεύθερη αστική τάξη και με την επικράτηση μιας αντίστοιχης πολιτικής συμμαχίας στην Ελλάδα θα πραγματοποιηθεί η ένωση με μια «Ελεύθερη και Λαϊκοδημοκρατική Ελλάδα». Οι θέσεις αυτές έχουν άμεση σχέση με το πρόγραμμα, τις αναλύσεις και τη στρατηγική που πορεύεται το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα συμπεριλαμβανομένου του ΚΚΕ από το 1935 και μετά, όπως έχει καταγραφεί και παραπάνω.

Τον Μάρτη του 1943 με απόφαση των αγγλικών αρχών και ύστερα και από πιέσεις του ΑΚΕΛ και των εργατικών ενώσεων πραγματοποιούνται δημοτικές εκλογές. Το ΑΚΕΛ θα σημειώσει πολλές επιτυχίες συγκεντρώνοντας στις πόλεις ποσοστό κοντά στο 50% και στα χωριά ποσοστό που φτάνει κοντά στο 40%. Συγκεκριμένα επικρατεί στους δήμους Λεμεσού και Αμμοχώστου. Σε όλους τους συνδυασμούς που στηρίζει το ΑΚΕΛ βρίσκονται και αστικά στοιχεία ενώ στη Λευκωσία υποψήφιος που στηρίζει το ΑΚΕΛ είναι ο αστός Ι. Κληρίδης ο οποίος όμως δεν καταφέρνει να εκλεγεί.⁸⁹ Οι εκλογικές επιτυχίες των συνδυασμών του ΑΚΕΛ οφείλονται σε μια σειρά από παράγοντες με βασικότερο να αποτελεί η συνεχής οργανωτική ανάπτυξη του εργατικού κινήματος η οποία όπως έχει επισημανθεί ξεκινάει από τα μέσα της δεκαετίας του 1930.

Ήδη λοιπόν έχουμε την ίδρυση νέων συντεχνιών ειδικά τα έτη 1939-1941 και παράλληλα τη διεξαγωγή απεργιακών αγώνων, πολλοί από τους οποίους είναι νικηφόροι. Παρά την ανωριμότητα των αγώνων της δεκαετίας του 1930, οι αγώνες

⁸⁷ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 359

⁸⁸ Ο. π., σ. 357

⁸⁹ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 58-59

που γίνονται δίνουν εμπειρίες στο κίνημα και τελικά επιτυγχάνεται η οργανωτική ενότητα του εργατικού κινήματος σε ταξική κατεύθυνση με την ίδρυση της Παγκύπριας Συντεχνιακής Επιτροπής(ΠΣΕ), στις 16 Νοεμβρίου του 1941 κατά την Β΄ Παγκύπρια Συντεχνιακή Συνδιάσκεψη.⁹⁰ Στη συνδιάσκεψη αυτή αποφασίζεται μεταξύ άλλων η ΠΣΕ να προασπίζει τα εργατικά συμφέροντα με επίκεντρο τον αγώνα για το εργατικό ημερομίσθιο, τις ώρες δουλειάς, τους όρους συνθηκών υγιεινής κλπ.

Η άνοδος του εργατικού κινήματος αλλά και του αγροτικού, οι μεγάλες απεργίες και οι αγώνες συνολικά της περιόδου 1940-1944 και φυσικά η ύπαρξη κομμουνιστικού κόμματος θα θορυβήσουν έντονα την ελληνοκυπριακή αστική τάξη. Αυτή μέχρι και τη δεκαετία του 1940 δεν έχει αποκτήσει επίσημη θεσμοθετημένη πολιτική έκφραση με τη μορφή κόμματος κατά τα δυτικά πρότυπα. Σε διάφορες ιστορικές συγκυρίες του παρελθόντος έχουν δημιουργηθεί αστικές πολιτικές οργανώσεις οι οποίες όμως έχουν βραχύβιο χαρακτήρα και δεν έχουν προλάβει να γίνουν κόμμα.

Η αστική τάξη για μια μεγάλη ιστορική περίοδο εκφράζεται πολιτικά με δύο τρόπους. Πρώτον με την Εκκλησία η οποία εκτός των άλλων ελέγχει ιδεολογικά την τεράστια πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων και με τον τρόπο αυτό οι αστοί διασφαλίζουν και την κοινωνική ειρήνη. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου φέρει εθιμοτυπικά τον τίτλο του Εθνάρχη, τίτλος που αποτελεί κατάλοιπο της οθωμανικής περιόδου. Δεύτερον οι αστοί εκφράζονται και μέσα από το νομοθετικό Συμβούλιο που προκύπτει ύστερα από εκλογές το οποίο όμως έχει βασικά συμβουλευτικό χαρακτήρα και δεν έχει καθήκοντα εκτελεστικής εξουσίας. Οι Βρετανοί ορίζουν τις πρώτες εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο το 1883, οι οποίες και επαναλαμβάνονται αδιάκοπα μέχρι και την κατάργησή τους μετά τα γεγονότα των «Οκτωβριανών» το 1931.

Η αστική τάξη παρεμβαίνει στις λαϊκές συνειδήσεις και καλλιεργεί συστηματικά τον εθνικισμό μέσα από τις εφημερίδες, ένα δίκτυο σωματείων και επιτροπών και μέσα από τον έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος. Μέχρι και τη δημιουργία του ΚΚΚ οι ανταγωνισμοί των αστών διεξάγονται στα πλαίσια ενός μονοπαραταξιακού συστήματος με τις διάφορες φατρίες να προσπαθούν να εκλεγούν η καθεμία για λογαριασμό της. Κατά την «Παλμεροκρατία» την περίοδο 1933-1939 όπου έχει απαγορευθεί κάθε μορφή πολιτικής οργάνωσης, η αστική τάξη δεν καταφέρνει να δημιουργήσει κάποιον πολιτικό φορέα με ένα μέρος της μάλιστα να συνεργάζεται ανοιχτά με το δικτατορικό αποικιακό καθεστώς.

Η αστική τάξη αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι κινδυνεύει η πολιτική της επιρροή στο νησί μετά την έναρξη του πολέμου εξαιτίας της συνεχούς ανάπτυξης του εργατικού κινήματος αλλά και του ΑΚΕΛ το οποίο ιδρύεται στη συνέχεια. Σαν πρώτη απάντηση μπροστά στον ανερχόμενο «κομμουνιστικό κίνδυνο», στις 31 Μαΐου του 1942

⁹⁰ ΠΕΟ, ό. π, σ. 60

ιδρύεται η Παναγροτική Ένωση Κύπρου(ΠΕΚ). Πρόκειται για μια οργάνωση της υπαίθρου με αντικομμουνιστικό χαρακτήρα η οποία σύμφωνα με την ιδρυτική της διακήρυξη απευθύνεται σε κάθε Κύπριο «που πιστεύει στις φυλετικές, θρησκευτικές και οικογενειακές παραδόσεις». Στην οργάνωση αυτή συμμετέχουν αρχικά και Τουρκοκύπριοι οι οποίοι όμως αποχωρούν κατά το Β΄ Συνέδριο της οργάνωσης την 1η Μαΐου του 1943, όταν γίνεται και αναφορά στο όραμα της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα.⁹¹

Στις δημοτικές εκλογές του 1943 η δεξιά αστική παράταξη στερείται συγκρότησης και συνοχής σε σχέση με το ΑΚΕΛ.⁹² Οι εκλογικές επιτυχίες των κομμουνιστών ταράζουν ακόμη περισσότερο τους αστούς και έτσι ξεκινούν διεργασίες για τη συγκρότηση ενιαίου πολιτικού κόμματος. Παραμερίζοντας λοιπόν τις μεταξύ τους διαφορές οι αστοί ιδρύουν στις 6 Ιουνίου του 1943 «το Κυπριακό Εθνικό Κόμμα» (ΚΕΚ). Οι βασικές θέσεις του νέου κόμματος έχουν αναφορές στην ορθοδοξία, την εθνική ενότητα και την άρνηση της ταξικής αντιπαράθεσης ενώ το ΑΚΕΛ αναφέρεται ως εσωτερικός εχθρός.⁹³

Στις 16 Ιουνίου του 1943 το ΑΚΕΛ ρίχνει το σύνθημα της εθελοντικής κατάταξης στο βρετανικό στρατό, λίγες μέρες δηλαδή πριν ανοίξει το δεύτερο μέτωπο των συμμάχων με την απόβαση στη Σικελία. Περίπου 800 μέλη του ΑΚΕΛ και 11 από τα 17 μέλη της ΚΕ κατατάσσονται τελικά στο βρετανικό στρατό. Η πραγματικότητα είναι πάντως ότι η απόφαση αυτή του ΑΚΕΛ έρχεται καθυστερημένα αφού ήδη χιλιάδες Κυπρίων έχουν καταταγεί εθελοντικά στο στρατό από την αρχή του πολέμου. Το γεγονός αυτό οφείλεται και στις υποσχέσεις της βρετανικής κυβέρνησης, όταν στις αρχές του πολέμου ζητά τη στήριξη των αποικιοκρατούμενων λαών με αντάλλαγμα την ελευθερία τους όταν θα τελείωνε ο πόλεμος.⁹⁴ Η απόφαση του ΑΚΕΛ δέχεται εξαρχής την κριτική της δεξιάς και του συντηρητικού αστικού τύπου οι οποίοι καταγγέλλουν για καιροσκοπισμό την αριστερά.⁹⁵ Οι λόγοι που το ΑΚΕΛ δεν κηρύττει νωρίτερα επιστράτευση των μελών και οπαδών του και γιατί αυτό γίνεται τη δεδομένη στιγμή είναι ζήτημα που χρίζει περεταίρω διερεύνησης.

Το 1944 αποτελεί έτος σημαντικών γεγονότων και εξελίξεων στο νησί που σχετίζονται τόσο με τους λαϊκούς αγώνες όσο και με την αναθέρμανση του εθνικού ζητήματος, αφού ο πόλεμος πλησιάζει προς το τέλος του, αλλά και με τα γεγονότα στην Ελλάδα που ασφαλώς επιδρούν και στην Κύπρο.

Συγκεκριμένα την 1^η Μάρτη του 1944 ξεσπά μεγαλειώδης απεργία η οποία για λόγους τακτικής ξεκινάει από τους εργάτες στα Δημόσια έργα. Η απεργία αυτή αγκαλιάζεται από όλο τον λαό ενώ μηνύματα συμπαράστασης φτάνουν τόσο από τον

⁹¹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 379

⁹² Α. ΧΡ. Αλέκου, ό. π., σ. 79

⁹³ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 380-381

⁹⁴ Γ. Σπύρου, *Μνήμες ζωής ενός Ακελιστή*, Χαραυγή, Λευκωσία: 2006, σ. 58

⁹⁵ Σ. Παπαγεωργίου, *ΑΚΕΛ το άλλο ΚΚΕ*, Γ. Λαδιάς, Αθήνα 1984, σ. 91

Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού θρόνου Λεόντειο όσο και από εκλεγμένους Δημάρχους όλων των παρατάξεων που καλούν με τηλεγραφήματα την κυβέρνηση να προσέξει τα εργατικά αιτήματα. Η απεργία διαρκεί 23 ημέρες, δύο εκ των οποίων μετατρέπονται και σε Παγκύπριες απεργίες στις 13 και 19 Μαρτίου. Παρά την κινητοποίηση έφιππων αστυνομικών αυτοί δεν τολμούν να χτυπήσουν απεργούς και διαδηλωτές. Το κύμα συμπαρατάσεως προς τους απεργούς είναι μεγάλο και η κυβέρνηση αναγκάζεται να δεχτεί μια σειρά αιτημάτων των απεργών μεταξύ των οποίων την αναπροσαρμογή των ημερομισθίων με βάση τον τιμάριθμο, τη χορήγηση αδειών με αποδοχές, οικογενειακό επίδομα κτλ.⁹⁶

Στη συνέχεια τον Απρίλιο του 1944 πραγματοποιείται το Γ' Τακτικό Παγκύπριο Συνέδριο του ΑΚΕΛ το οποίο αποτελεί βασικά συνέδριο «αναστελεχώσεως» ύστερα και από την εθελοντική επιστράτευση μελών της ΚΕ του κόμματος. Μεταξύ άλλων το συνέδριο καταθέτει υπόμνημα στην αποικιακή κυβέρνηση, όπου το ΑΚΕΛ ζητά να αντιμετωπίζεται ως ο μεγαλύτερος πολιτικός φορέας του νησιού αφού ελέγχει λαϊκά σωματεία και οργανώσεις με 15.500 μέλη. Επίσης ζητά την κατάργηση κάθε ανελεύθερου νόμου, μέτρα προστασίας του λαού, κατοχύρωση εργατικών δικαιωμάτων, τη διεξαγωγή ελεύθερων δημοκρατικών εκλογών από τις οποίες θα προέκυπτε κυβέρνηση που θα έκανε η ίδια κουμάντο στον τόπο. Τέλος οι Κύπριοι κομμουνιστές ζητούν την εξασφάλιση του δικαιώματος να προετοιμαστεί ο λαός για την εθνική του αποκατάσταση μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας.⁹⁷ Επιπλέον σε σχέση με τις αποφάσεις του συνεδρίου αξίζει να υπογραμμιστεί πως σε αυτές δεν γίνονται ιδιαίτερες αναφορές στην ανάγκη πάλης ενάντια στον εγγλέζικο ιμπεριαλισμό για το εθνικό ζήτημα. Φαίνεται να κυριαρχούν αυταπάτες ότι στη βάση των διεθνών συμφωνιών που έχουν γίνει μεταξύ των συμμάχων η «δημοκρατική» Αγγλία θα δώσει δημοκρατικά δικαιώματα στον Κυπριακό λαό, γεγονός που μπορεί να αποτελέσει ενδιάμεσο σταθμό μέχρι την τελική εθνική αποκατάσταση.

Γενικά η μετριοπαθής πολιτική που ακολουθείται ενδεχομένως να σχετίζεται και με το ότι από τις αρχές του 1944 η Βρετανική κυβέρνηση έχει αφήσει να εννοηθεί πως θα εξετάσει το πρόβλημα σχετικά με το μέλλον του νησιού.⁹⁸ Η επίσκεψη του Βρετανού Πάρκινσον το καλοκαίρι του 1944 κατά την οποία διαψεύδονται οι όποιες προθέσεις για παραχώρηση αυτοδιάθεσης στον κυπριακό λαό έχουν ως αποτέλεσμα το ΑΚΕΛ αλλά και οι ελληνοκυπριακές αστικές δυνάμεις να αλλάξουν τακτική.

Πιο συγκεκριμένα η αναγγελία άφιξης του απεσταλμένου του Υπουργού Αποικιών δημιουργεί την ανάγκη χάραξης συγκεκριμένης στάσης από τις ελληνοκυπριακές πολιτικές δυνάμεις προκειμένου να καταστούν σαφείς οι εθνικές επιθυμίες των Ελληνοκυπρίων. Μπροστά στο ζήτημα αυτό το ΑΚΕΛ συνεχίζει τα καλέσματα εθνικής ενότητας με τα οποία επιμένει όλο και εντονότερα μετά τις επιτυχείς δημοτικές εκλογές του 1943. Η στάση της αστικής τάξης απέναντι στα καλέσματα

⁹⁶ Π. Βαρνάβας, *Αναδρομές(μέσα από τον τύπο)*, Κύπρος: 1999, σ. 65

⁹⁷ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 88

⁹⁸ Γ. Σπύρου, ό. π., σ. 59

αυτά ποικίλλει με το μεγαλύτερο κομμάτι της να αποκλείει κάθε είδους συνεργασία με τους κομμουνιστές. Υπάρχουν όμως και κάποιες μεμονωμένες προσωπικότητες που σε ορισμένες περιπτώσεις επιδιώκουν συνεργασία σε ό,τι αφορά στο εθνικό ζήτημα.

Στην εκκλησία αποτυπώνεται παρόμοια διαπάλη με τον Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού θρόνου Λεόντειο να τάσσεται υπέρ της εθνικής συνεννόησης όλων των πολιτικών παρατάξεων και συνδιαλέγεται με το ΑΚΕΛ εν αντιθέσει με τον σκληρό αντικομμουνιστή μητροπολίτη Κυρηναίος ο οποίος δεν θέλει κανένα διάλογο με τους «κόκκινους». Ο Λεόντειος μπροστά στην επίσκεψη Πάρκινσον καλεί τις πολιτικές δυνάμεις σε ενότητα προκειμένου να κατατεθεί κοινό υπόμνημα στον Βρετανό Υπουργό όπου θα γίνονται σαφείς οι επιθυμίες της τεράστιας πλειοψηφίας των Κυπρίων. Στην έκκληση αυτή ανταποκρίνονται ΑΚΕΛ και ΠΕΚ ενώ το ΚΕΚ λόγω εσωτερικών διαφωνιών αρνείται. Ως αποτέλεσμα τελικά κατατίθενται δύο υπομνήματα.⁹⁹

Το ΑΚΕΛ με τις συντεχνίες που ελέγχει δεν αρκείται στο υπόμνημα και οργανώνει συλλαλητήρια και εθνικές εκδηλώσεις ενάντια στην αποικιοκρατία. Στις 17 Αυγούστου πραγματοποιείται μαζικό συλλαλητήριο στη Λεμεσό παρά την απαγόρευση της συγκέντρωσης εξαιτίας του ερχομού απεσταλμένου του Υπουργού στην πόλη. Μετά την παράνομη διαδήλωση συλλαμβάνονται αρκετά ηγετικά στελέχη της ΠΣΕ και του ΑΚΕΛ, ανάμεσά τους και ο Γ.Γ. (Γενικός Γραμματέας) Πλουτής Σέρβας.

Η απάντηση της εργατικής τάξης έρχεται την επόμενη ημέρα διοργανώνοντας ένα από τα μεγαλύτερα συλλαλητήρια με τη συμμετοχή 10-15.000 λαού ο οποίος ζητά την αποφυλάκιση των κρατουμένων. Η διαδήλωση μετατρέπεται σε σύγκρουση με την αστυνομία χωρίς όμως να εξελιχθεί σε αιματοχυσία. Μπροστά στη γενικευμένη λαϊκή δυσανεξία οι Βρετανοί αναδιπλώνονται και ελευθερώνουν τους κρατουμένους έναντι μικρών χρηματικών προστίμων. Στις 21 Αυγούστου ο Πάρκινσον ανακοινώνει ότι δεν έχει καμία αρμοδιότητα προκειμένου να συζητήσει το μέλλον της Κύπρου. Σε απάντηση το ΑΚΕΛ κηρύττει την 28η Αυγούστου ως «Ημέρα Εθνικής Εκδηλώσεως». Την ημέρα εκείνη πραγματοποιούνται στην Κύπρο συγκεντρώσεις σε όλες τις πόλεις όπου εγκρίνονται ψηφίσματα στα οποία ζητείται η ένωση Κύπρου και Ελλάδας. Τελικά ο Πάρκινσον αποχωρεί από το νησί χωρίς να έχει αλλάξει κάτι ουσιαστικό σε ό,τι αφορά στο εθνικό ζήτημα του τόπου και χωρίς να εμπεδωθεί κάποια υπόσχεση από την Αγγλική πλευρά.¹⁰⁰

Μετά την εξέλιξη αυτή φαίνεται πως στην αστική τάξη επικρατεί προσωρινά η θέση της μετριοπαθούς μερίδας και έτσι στις 11 Οκτωβρίου κατορθώνεται η σύγκλιση υπό την Προεδρία του Τοποτηρητή Λεόντειου «σύσκεψη Εθνικής Συνεργασίας», στην οποία συμμετέχουν το ΚΕΚ, το ΑΚΕΛ, το ΠΕΚ και η ΠΕΣΠ (πρόκειται για

⁹⁹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 387-388

¹⁰⁰ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 91

οργάνωση που έχει ιδρύσει ο εθνικιστής δήμαρχος Πάφου Χριστόδουλος Γαλατόπουλος). Στη συνάντηση αυτή συντάσσεται πρωτόκολλο Εθνικής Συνεργασίας με σκοπό τη λύση του εθνικού ζητήματος το οποίο είναι ξεκάθαρα η «Ένωση» με την Ελλάδα.¹⁰¹

Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι ενώ προσωρινά επιτυγχάνεται μια κάποια εθνική συνεννόηση το εργατικό κίνημα με πρωτοβουλία της κυπριακής αντίδρασης έχει ήδη από τον Σεπτέμβριο υποστεί οργανωτική διάσπαση. Έχει γίνει ήδη αναφορά στη μαζικοποίηση του ταξικού εργατικού κινήματος. Γεγονός που αποδεικνύεται και με βάση τους αριθμούς, που παρατίθενται: χαρακτηριστικά το 1939, 2.544 εργάτες είναι μέλη των συντεχνιών ενώ το 1944 ως μέλη εμφανίζονται 13.394 εργάτες.¹⁰²

Σαν απάντηση στην αυξανόμενη επιρροή των κομμουνιστών στην εργατική τάξη οι αστοί αποφασίζουν να συντελέσουν τη διάσπαση του οργανωμένου εργατικού κινήματος με την αποχώρηση ορισμένων συντεχνιών από την ΠΣΕ και οι οποίες στο εξής ονομάζονται «νέες». Τον Οκτώβριο του 1944 οι νέες Συντεχνίες συγκροτούν τη Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου (ΣΕΚ) η οποία ένα χρόνο αργότερο πραγματοποιεί και το πρώτο της συνέδριο, τον Σεπτέμβριο του 1945.

Στο Συνέδριο αυτό αναφέρεται ότι η ίδρυση της ΣΕΚ επιβάλλεται από την αντεθνική προπαγάνδα των πρακτόρων των πανσλαβικών συμφερόντων, από την κομματική δικτατορία του ΑΚΕΛ ενώ την επιβάλλει επίσης ο σοσιαλιστικός και δημοκρατικός ιδεαλισμός των Κύπριων εργατών. Σε αυτά τα πρώτα της βήματα η ΣΕΚ υιοθετεί «εθνικοσοσιαλιστική» ρητορική με διακηρυγμένο το φυλετικό μίσος και με έντονο αντικομμουνιστικό χαρακτήρα.¹⁰³ Από τη στιγμή της διάσπασης του εργατικού κινήματος 25 συντεχνίες με 758 μέλη ανήκουν πλέον στη ΣΕΚ ενώ 89 συντεχνίες με 10.596 μέλη στην ΠΣΕ.¹⁰⁴

Από το σημείο αυτό καθοριστικές για τις πρωτοβουλίες συγκρότησης «εθνικού μετώπου» στο νησί αποβαίνουν οι εξελίξεις στην Ελλάδα. Εκεί το ζήτημα της εξουσίας δεν έχει ακόμη κριθεί και η ένοπλη σύγκρουση του «Δεκέμβρη» μεταφέρεται και στην Κύπρο με διαφορετικά βέβαια χαρακτηριστικά. Ως λογικό επόμενο η αστική τάξη σταματά τις όποιες συνομιλίες με το ΑΚΕΛ και όλα τα τμήματά της καταδικάζουν τους Έλληνες κομμουνιστές με τον αντικομμουνισμό να παίρνει μεγάλες διαστάσεις και στην Κύπρο.

Από εδώ και στο εξής τόσο η ελληνική αστική τάξη όσο και η ελληνοκυπριακή δεν μπορούν να πιάσουν τους συμμάχους τους Βρετανούς οι οποίοι έχουν αναλάβει να προστατέψουν τον καπιταλισμό σε Ελλάδα και Κύπρο καθώς και τα δικά τους συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή. Το σύνθημα της «Ένωσης» λοιπόν και όσο δεν

¹⁰¹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 389

¹⁰² Α. Φάντης, *Το Κυπριακό Συνδικαλιστικό Κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1878-1960)*, τόμος Α, Λευκωσία: 2005, σ. 217

¹⁰³ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 383

¹⁰⁴ ΠΕΟ, ό. π., σ. 84

έχει λυθεί οριστικά το ζήτημα της εξουσίας στην Ελλάδα λαμβάνει αυτόματα νέα ποιοτικά στοιχεία αφού ανεξάρτητα από τις στρατηγικές αναλύσεις του ΑΚΕΛ και του ΚΚΕ συνδέεται πλέον και με τον κοινωνικό στόχο, τον σοσιαλισμό. Τα επόμενα χρόνια η ταξική πάλη στο νησί οξύνεται με την καταστολή και τις διώξεις απέναντι στο εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα να αυξάνονται.

3.2. Το ΚΚΕ

Σε ό,τι αφορά στην στρατηγική του ΚΚΕ την περίοδο της αντίστασης το περιεχόμενό της κυρίως για το ζήτημα της εξουσίας πρέπει να αναζητηθεί στο 6^ο Συνέδριο του κόμματος που λαμβάνει χώρα τον Δεκέμβριο του 1935. Οι αποφάσεις του Συνεδρίου αυτού βασίζονται στις αποφάσεις του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ που έχει προηγηθεί και το οποίο έχει επικεντρώσει την προσοχή του στον τρόπο με τον οποίο θα αποσοβηθεί ο κίνδυνος εγκαθίδρυσης φασιστικών δικτατοριών.

Κινούμενο στο πλαίσιο αυτό το ΚΚΕ υιοθετεί τη θέση ότι η επερχόμενη επανάσταση στην Ελλάδα θα είναι αστικοδημοκρατική εξαιτίας και των «φεουδαλικών καταλοίπων» τα οποία θεωρεί πως έχει η χώρα. Ρίχνει έτσι το σύνθημα της «Λαϊκής Δημοκρατικής Εξουσίας» του προλεταριάτου και της αγροτιάς η οποία θα συντρίψει τον μοναρχοφασισμό και στη συνέχεια θα επιφέρει την ανατροπή της πλουτοκρατικής ολιγαρχίας.

Με βάση αυτή τη στρατηγική αντίληψη το ΚΚΕ προωθεί την ανάγκη συνεργασίας με την ρεφορμιστική σοσιαλδημοκρατική πτέρυγα της ΓΣΕΕ αλλά και με «μικροαστικά» και αστικά κόμματα προκειμένου να αποσοβηθεί ένα ενδεχόμενο φασιστικό πραξικόπημα.¹⁰⁵ Επίσης στο πλαίσιο αυτό αποφασίζεται η διάλυση των αγροτικών οργανώσεων του κόμματος στην ύπαιθρο και η διάχυση των δυνάμεων αυτών στο Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας(ΑΚΕ) με το οποίο μάλιστα το ΚΚΕ τον Γενάρη του 1936 δημιουργεί τον συνασπισμό του Παλλαϊκού Μετώπου.¹⁰⁶

Στην Ελλάδα εν αντιθέσει με την Κύπρο το εργατικό κίνημα είναι αναπτυγμένο και έμπειρο με τους εργατικούς αγώνες της δεκαετίας του 1930 να είναι από τους πιο σκληρούς στην ιστορία του κινήματος στη χώρα μας, με σταθμούς τις απεργίες που διεξάγονται το 1935 και το 1936.¹⁰⁷

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 και με βάση τη νέα στρατηγική του αντίληψη το ΚΚΕ μπροστά στον κίνδυνο μιας φασιστικής δικτατορίας καλεί την ανάγκη δημιουργίας Λαϊκού Αντιδικτατορικού Μετώπου με τα φιλελεύθερα αστικά κόμματα

¹⁰⁵ ΚΚΕ, *Α' Τόμος*, ό. π., σ. 284

¹⁰⁶ Ό. π., σ. 286

¹⁰⁷ Ό. π., σ. 287 και σ. 297

και τη σοσιαλδημοκρατία.¹⁰⁸ Αντίστοιχα απευθύνεται και το ΚΚΚ για ενιαίο πανεθνικό μέτωπο όλων ενάντια στην Αγγλοκρατία. Και στις δύο περιπτώσεις οι αστικές δυνάμεις στη συντριπτική τους πλειοψηφία αρνούνται κάθε είδους συνεργασία με τους κομμουνιστές, εξαίρεση θα αποτελέσουν κάποιοι μεμονωμένοι αστοί πολιτικοί, οι οποίοι όμως αποχωρούν όταν η ταξική πάλη οξύνεται.

Η δικτατορία του Μεταξά πλήττει αποφασιστικά το ΚΚΕ. Είναι χαρακτηριστικό πως μεταξύ 1939-1940 έχει δεχτεί αλλεπάλληλα χτυπήματα από την ασφάλεια, ενώ οι οργανώσεις του είναι διασπασμένες χωρίς επικοινωνία μεταξύ τους. Μέχρι και την κατάληψη της Ελλάδας από τον Άξονα, 1600 κομμουνιστές βρίσκονται στις φυλακές.¹⁰⁹

Όσον αφορά στον επερχόμενο πόλεμο και ποιά στάση πρέπει να κρατηθεί, το ΚΚΕ μέχρι και τον Ιούλιο του 1939 και με βάση των αποφάσεων της 3^{ης}, 4^{ης} και 5^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ, έχει τις εξής απόψεις: στη βάση της θεωρίας διαχωρισμού της ελληνικής αστικής τάξης σε ξενόδοουλη και μη υποστηρίζει πως η βασιλομεταξική δικτατορία έχει υπογράψει σύμφωνο υποταγής στον Άξονα. Για τον λόγο αυτό η ανατροπή της δικτατορίας κρίνεται ως πρώτιστο εθνικό καθήκον με την 5^η Ολομέλεια να καλεί σε περίπτωση επιστράτευσης τους εφένδρους να στρέψουν τα όπλα ενάντια στον Μεταξά.

Σε επιστολή της Ε.Ε. της Διεθνούς τον Ιούλιο του 1939 προς την ΚΕ του ΚΚΕ και ενώ ο ιταλικός φασισμός έχει ήδη καταλάβει την Αλβανία, αναφέρεται ότι πρώτιστο καθήκον για το ΚΚΕ είναι η υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας της πατρίδας. Θεωρείται επίσης πως εφόσον η κυβέρνηση Μεταξά παλεύει εναντίον του ίδιου κινδύνου δεν μπορεί να ιεραρχείται η ανατροπή της. Μάλιστα το Ελληνοβουλγαρικό Σύμφωνο της Θεσσαλονίκης αντιμετωπίζεται ως ένα βήμα προς την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των λαών, ενώ παρουσιάζεται ως θετική εξέλιξη για τους λαούς η συγκρότηση ενός βαλκανικού Συνασπισμού κρατών ενάντια στον Άξονα.¹¹⁰

Από τις αναλύσεις αυτές διαφαίνεται ότι η Διεθνής ευελπιστεί σε ένα φιλοαγγλικό βαλκανικό μέτωπο το οποίο θα είναι εχθρικό στον άξονα και επομένως τουλάχιστον ουδέτερο απέναντι στην ΕΣΣΔ. Οι αντιλήψεις αυτές ενδεχομένως να ενισχύονται και από τις διπλωματικές κινήσεις των Βρετανών οι οποίοι σιγοντάρουν φιλοαγγλικές κυβερνήσεις στα βαλκανικά κράτη. Είναι περίοδος που οι Σοβιετικοί περιμένουν ακόμη την απάντηση των Γάλλων και των Άγγλων για σύναψη μετώπου κατά του Άξονα, κάτι βέβαια που δεν γίνεται οπότε και οι Σοβιετικοί οδηγούνται στην υπογραφή του Συμφώνου μη επίθεσης με τους Γερμανούς (Ρίμπερντροφ-Μολότοφ) λίγο καιρό αργότερα, προκειμένου να κερδηθεί χρόνος για την στρατιωτική προετοιμασία της χώρας.

¹⁰⁸ ΚΚΕ, ό. π., Α' Τόμος, σ. 323

¹⁰⁹ Ό. π., σ. 372

¹¹⁰ Ό. π., σ. 337

Πιο συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά στα βαλκάνια, η βουλγαρική κυβέρνηση μετά την σύναψη του ελληνοβουλγαρικού Συμφώνου αρνείται να ενταχθεί στον Άξονα το φθινόπωρο του 1940, οπότε και ο Μεταξάς έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει μεραρχίες από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα στα ελληνοαλβανικά. Με αυτόν τον τρόπο προετοιμάζεται καλύτερα η ελληνική άμυνα στην Ήπειρο. Τον Νοέμβριο του ίδιου έτους οι Βούλγαροι αρνούνται πάλι να ενταχθούν στον Άξονα απορρίπτοντας τη σχετική πρόταση του Χίτλερ. Οι Γερμανοί πιέζουν στη συνέχεια τη Βουλγαρία με τελεσίγραφο και εκείνη τελικά μπαίνει στο Τριμερές Σύμφωνο (Άξονας) την 1η Μαρτίου του 1941. Σε παρόμοιο φόντο στις 25 Μαρτίου η Γιουγκοσλαβία εντάσσεται στον Άξονα, αλλά δυο μέρες αργότερα μετά από πραξικόπημα φιλοβρετανών αξιωματικών η Γιουγκοσλαβία περνάει στην πλευρά των Συμμάχων. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η ιδέα ενός βαλκανικού συνασπισμού κατά του άξονα είναι μια προοπτική που δεν παύει να υφίσταται μέχρι και την άνοιξη του 1941,¹¹¹ αρκετά δηλαδή χρόνια ύστερα και από τη σύναψη του Συμφώνου ανάμεσα σε Βούλγαρους και Έλληνες.

Στις νέες συνθήκες που δημιουργεί ο Πόλεμος, ΚΚΕ και ΚΚΚ όπως και όλα τα κομμουνιστικά κόμματα παγκοσμίως έχουν ως άμεσα καθήκοντα να οργανώσουν την πάλη του λαού τους προκειμένου να ανταπεξέλθει στις οικονομικές δυσχέρειες, τις κακουχίες και την πείνα. Καθήκον επίσης αποτελεί η προστασία από τον φασισμό, η νίκη των Συμμάχων¹¹² και η εκδίωξη των Γερμανών και των Ιταλών από την Ελλάδα.¹¹³ Το ΚΚΕ και ενώ η Ελλάδα πλέον βρίσκεται υπό τριπλή κατοχή αποφασίζει την ίδρυση εθνικού αντιφασιστικού μετώπου τον Ιούνιο του 1941 κατά την 6^η Ολομέλεια της ΚΕ, ενώ τον Ιούλιο επιτυγχάνεται η ίδρυση του ΕΕΑΜ από την Ενωτική ΓΣΕΕ, την ΓΣΕΕ και τα «ανεξάρτητα συνδικάτα».¹¹⁴

Τόσο το ΚΚΕ όσο και το ΚΚΚ για την ίδρυση των εθνικών μετώπων καλούν όλο το φάσμα της «φιλελεύθερης πατριωτικής αστικής τάξης». Το αποτέλεσμα είναι αρνητικό. Το ΕΑΜ ιδρύεται τον Σεπτέμβριο του 1941 ουσιαστικά από το ΚΚΕ, ενώ συμμετέχουν στην ίδρυσή του και τρία μικρά κόμματα-ομάδες, κόμματα βασικά προσωποπαγή χωρίς ιδιαίτερη επιρροή στο κίνημα. Τα παλιά αστικά κόμματα αρνούνται να συμμετέχουν στην ίδρυση κοινού εθνικοαπελευθερωτικού φορέα και χαρακτηρίζουν την κίνηση τυχοδιωκτική.¹¹⁵

Παρόμοια εξελίσσεται η κατάσταση και στην Κύπρο, όπου το ΑΚΕΛ βέβαια έχει ιδρυθεί ως κόμμα αντιφασιστικό και δημοκρατικό πριν την επίθεση των ναζί στην ΕΣΣΔ και για διαφορετικούς λόγους από αυτούς για τους οποίους έχει δημιουργηθεί το ΕΑΜ. Όπως και να έχει όμως το ΑΚΕΛ αποκτά και εκείνο γρήγορα πιο σαφείς εθνικές επιδιώξεις τις οποίες βέβαια μεταθέτει για μετά το τέλος του πολέμου, ενώ σε

¹¹¹ Β. Petron, «Η πολιτική της Βουλγαρίας έναντι της Ελλάδας μετά τη δεκαετία του 30», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Τόμος Γ1*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 156-157

¹¹² Ι.Β. Στάλιν, «Ο Μεγάλος Πόλεμος για την Πατρίδα», «Νέα Βιβλία», 1946

¹¹³ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π., σ. 379

¹¹⁴ Ό. π., σ. 381

¹¹⁵ Ό. π., σ. 383

κάθε περίπτωση κάνει εκκλήσεις για εθνική ενότητα προς όλο το πολιτικό φάσμα. Στις εκκλήσεις αυτές ανταποκρίνεται μόνο ένας μικρός αριθμός αστών διανοουμένων, οι οποίοι βέβαια αποχωρούν από το λαϊκό κίνημα ανά συγκυρίες και ειδικά όταν έμμεσα μπαίνει το ζήτημα της εξουσίας.¹¹⁶ Το τελευταίο φαινόμενο συναντάται και στο ΕΑΜ, τα διάφορα αστικά στοιχεία του οποίου εγκαταλείπουν και περνούν στις τάξεις του αντιπάλου κατά τα Δεκεμβριανά και ύστερα κατά τον εμφύλιο. Στις ομοιότητες ανάμεσα στο ΕΑΜ και το ΑΚΕΛ πρέπει να αναφερθεί ότι και τα δύο ελέγχονται ουσιαστικά από τα αντίστοιχα κομμουνιστικά κόμματα, ενώ βασική διαφορά είναι ότι το ΕΑΜ αποτελεί κοινωνικοπολιτικό μέτωπο και όχι κόμμα, που τέτοιο είναι εξ αρχής το ΑΚΕΛ.

Κατά τη διάρκεια της κατοχής ο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ αποκτά σταδιακά την υποστήριξη της συντριπτικής πλειοψηφίας του ελληνικού λαού. Με τον λαό να υποσιτίζεται και να πεθαίνει από την πείνα, οι κομμουνιστές πρωτοστατούν στην οργάνωση απεργιών των οποίων τα αιτήματα σχετίζονται με την ίδια την επιβίωση του λαού.¹¹⁷ Στους λαϊκούς αγώνες συμπεριλαμβάνονται και τα σαμποτάζ στις πόλεις, το κίνημα της αλληλεγγύης, οι αγώνες ενάντια στην επιστράτευση την άνοιξη του 1943 κτλ.

Η δημιουργία ένοπλου τμήματος του λαού μέσω του ΕΛΑΣ είναι φαινόμενο που δεν υπάρχει αντίστοιχα στην Κύπρο. Με την αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας να παραμένει στο επίκεντρο καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής ανεξάρτητα από τις αναλύσεις του ΚΚΕ και ενώ πλησιάζει το τέλος του Πολέμου η ταξική πάλη οξύνεται ακόμη περισσότερο, οπότε και κατά την αποχώρηση των Γερμανών αντικειμενικά θα τεθεί ζήτημα εξουσίας.

Η αστική τάξη εξ αρχής είτε βρίσκει την έκφρασή της στην αστική κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής είτε πρόκειται για το τμήμα της που έχει μείνει στην Ελλάδα και εκφράζεται μέσα από τις δοσιλογικές κυβερνήσεις και ψάχνει τρόπους ώστε να περιορίσει και να διαλύσει το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ. Έτσι ενισχύουν τον ΕΔΕΣ και την ΕΚΑ οργανώσεις οι οποίες έρχονται σε ένοπλη αντιπαράθεση με τον ΕΛΑΣ. Επίσης με εντολή των κατοχικών κυβερνήσεων ιδρύονται τα τάγματα ασφαλείας και η «Χ» με ξεκάθαρο στόχο την εξόντωση του κομμουνισμού από τη χώρα.

Η ιδέα της κατάπνιξης του κομμουνιστικού αντάρτικου προωθείται ιδιαίτερα από τους αστούς πολιτικούς της Μέσης Ανατολής με τον Στέλιο Γονατά να απειλεί ανοιχτά το στέλεχος του ΚΚΕ Θανάση Χατζή πως κάθε προσπάθεια για δημιουργία εθνικοαπελευθερωτικού αντάρτικου θα πνιγεί στο αίμα.¹¹⁸ Ο αγγλικός ιμπεριαλισμός σε παρόμοιο φόντο ενισχύει, ιδίως από την άνοιξη του 1943 και ύστερα,

¹¹⁶ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 356

¹¹⁷ Ό. π., σ. 391

¹¹⁸ Π. Παπαστράτης, «Η ανάπτυξη της Αντίστασης και ο συμμαχικός παράγων», περιοδικό *Τετράδια* τεύχος 64, 2014

αποκλειστικά τον Ζέρβα και τα αστικά αντάρτικα.¹¹⁹ Έπειτα κατά τη διάρκεια της απελευθέρωσης θα προστατέψει τους ταγματασφαλίτες τους οποίους χρησιμοποιεί στη συνέχεια για να χτυπηθεί ο ΕΛΑΣ.¹²⁰

Όσον αφορά στον στρατηγικό στόχο του ΚΚΕ όπως αποτυπώνεται στη 2^η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη τον Δεκέμβριο του 1942 συνεχίζει να κυριαρχεί η θεωρία των σταδίων και ως άμεσος πολιτικός στόχος ορίζεται ότι μετά την απελευθέρωση θα πρέπει να δημιουργηθεί μια προσωρινή κυβέρνηση η οποία θα αποκαταστήσει τις δημοκρατικές ελευθερίες, θα κάνει ελεύθερο δημοψήφισμα για το πολιτειακό και ελεύθερες εκλογές συντακτικής εθνοσυνέλευσης με αναλογικό εκλογικό σύστημα.¹²¹ Πρόκειται για αστικοδημοκρατικά αιτήματα τα οποία θεωρείται πως η πραγματοποίησή τους είναι απαραίτητη για την επίτευξη του τελικού στόχου που είναι ο σοσιαλισμός.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι όπως και στις αποφάσεις του ΑΚΕΛ έτσι και στο ΚΚΕ διακρίνονται οι αυταπάτες σχετικά με τον αγγλικό και αμερικάνικο ιμπεριαλισμό. Στη 10^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ τον Γενάρη του 1944 αναφέρεται πως «Αγωνιζόμαστε ανεπιφύλακτα στο πλευρό των μεγάλων συμμάχων μας- ΕΣΣΔ, Μεγάλης Βρετανίας, ΗΠΑ και όλων των Ενωμένων Εθνών για την παγκόσμια εκμηδένιση του φασισμού και κάθε τυραννίας, για την επικράτηση των αρχών του Ατλαντικού και της Τεχεράνης.....».¹²² Οι αυταπάτες αυτές διατηρούνται ακόμα και μετά τα Δεκεμβριανά. Αυτό αποτυπώνεται στη 12^η Ολομέλεια της ΚΕ τον Ιούνιο του 1945 όπου η Αγγλία χαρακτηρίζεται ακόμα «Μεγάλος Φίλος μας» δίπλα στην ΕΣΣΔ.¹²³

Με αυτές τις προγραμματικές αντιλήψεις στο ΚΚΕ επικρατεί η λογική της εθνικής ενότητας η οποία πρέπει να επιτευχθεί πάση θυσία, στο πλαίσιο αυτό γίνονται στη συνέχεια οι τραγικές υποχωρήσεις κατά τη Διάσκεψη του Λιβάνου τον Μάιο του 1944 και της Καζέρτας τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους.¹²⁴ Έτσι το ΚΚΕ έχοντας συμφωνήσει στη δημιουργία κυβέρνησης εθνικής ενότητας υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου δεν θα ρίξει το σύνθημα για την κατάληψη της εξουσίας όταν δημιουργείται κενό αυτής, κατά την αποχώρηση των Γερμανών μεταξύ Αύγουστου και Σεπτεμβρίου του 1944. Με τους Βρετανούς να έχουν αποβιβάσει στρατό από τον Οκτώβριο του 1944 στην Ελλάδα, ο Παπανδρέου ενεργεί στην κατεύθυνση δημιουργίας αστικών στρατιωτικών τμημάτων καθώς και για τον αφοπλισμό του

¹¹⁹ C.M. Woodhouse, «Το εθνικό απελευθερωτικό μέτωπο και η σχέση του με τη Βρετανία», *η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 172

¹²⁰ Lars Baerentzen, «Η απελευθέρωση της Πελοποννήσου Σεπτέμβριος 1944», *η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 230

¹²¹ ΚΚΕ, *Α' Τόμος*, ό. π., σ. 406

¹²² Ό. π., σ. 450

¹²³ Ό. π., σ. 520

¹²⁴ 2011, «70 χρόνια από την ίδρυση του ΕΑΜ», Ριζοσπάστης, Κυριακή 25 Σεπτεμβρίου

ΕΛΑΣ.¹²⁵ Με τις αστικές δυνάμεις ανασυγκροτημένες οδηγούμαστε στη μάχη του Δεκέμβρη όπου το λαϊκό κίνημα γνωρίζει την πρώτη του ήττα. Στη συνέχεια βαδίζοντας στην ίδια ρότα, το ΚΚΕ υπογράφει τη συμφωνία της Βάρκιζας τον Φεβρουάριο του 1945, οπότε και το λαϊκό κίνημα βρίσκεται αφοπλισμένο. Οι φυλακισμένοι αριστεροί φτάνουν το πρώτο εξάμηνο του έτους τις 50.000 και οι διώξεις του παρακράτους παίρνουν μαζικές διαστάσεις.¹²⁶

Κεφάλαιο 4^ο: Το ΑΚΕΛ την εποχή του ελληνικού εμφυλίου

4.1. Η στάση και οι θέσεις του ΑΚΕΛ μετά τον ελληνικό «Δεκέμβρη» του 1944

Στην Κύπρο μετά τα ελληνικά «Δεκεμβριανά» η αποικιακή κυβέρνηση δίνει νέα ένταση στην καταστολή τόσο απέναντι στο ευρύτερο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα όσο και απέναντι στους κομμουνιστές με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα γεγονότα στον Λευκόνοικο την 25^η Μαρτίου του 1945, όταν μέρα εθνικής επετείου αστυνομικοί πυροβολούν κατά άοπλου και ειρηνικού σώματος διαδηλωτών στην οποία παραβρίσκονται και εκπρόσωποι των αστικών παρατάξεων. Ως αποτέλεσμα τραυματίζονται δεκάδες άτομα και σκοτώνονται δύο άτομα αριστερών φρονημάτων.

Όλες οι οργανώσεις από όλο το πολιτικό φάσμα καταδικάζουν τα γεγονότα και την αναίτια αστυνομική επίθεση, σε διαφορετικούς βέβαια τόνους και ένταση η καθεμία.¹²⁷ Μετά τα γεγονότα του Λευκονοίκου στις 11 Μαΐου του 1945, δύο μέρες μετά τη λήξη του Β' Π.Π., η αποικιακή κυβέρνηση διατάζει την αστυνομία να εξαπολύσει Παγκύπρια επιχείρηση με την πραγματοποίηση αιφνιδιαστικών ερευνών σε εξακόσια οικήματα του ΑΚΕΛ και των σωματείων και συλλόγων που ελέγχει.

Οι έρευνες γίνονται με δικαστικά εντάλματα σύμφωνα με τα οποία υπάρχει υποψία συνομοσίας για ανατροπή του καθεστώτος και της αποικιακής κυβέρνησης.¹²⁸ Τελικά τεκμήρια δεν βρίσκονται στα γραφεία του ΑΚΕΛ το οποίο φαίνεται να έχει υποψιαστεί το ενδεχόμενο μιας τέτοιας κίνησης από τους Βρετανούς και έχει δώσει εντολή καταστροφής των όποιων εγγράφων θα μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν κατηγορίες εναντίον του. Αντίθετα «στοιχεία» βρίσκονται στα γραφεία της ΠΣΕ και έτσι συλλαμβάνεται όλη η ηγεσία της και οδηγείται σε δίκη.

Στις 13 του Ιούλη διατυπώνονται οι κατηγορίες από τα βρετανικά δικαστήρια όπου γίνεται λόγος για προτροπή προπαγάνδας με στόχο την ανατροπή του συντάγματος με

¹²⁵ Χ. Χατζηιωσήφ, «Δεκέμβρης 1944, τέλος και αρχή», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Τόμος Γ2*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 386

¹²⁶ Η. Richter, «Η συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του εμφυλίου πολέμου», *η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 296

¹²⁷ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 115

¹²⁸ ΠΕΟ, ό. π., σ. 90

επανάσταση και βία. Η ΠΣΕ απαντάει με απεργία στις 6 Αυγούστου και τις επόμενες ημέρες οι κρατούμενοι απελευθερώνονται προσωρινά με την καταβολή εγγύησης 100 λιρών και με το τέλος της προανάκρισης οδηγούνται στο κακουργιοδικείο. Η οριστική καταδικαστική απόφαση εκδίδεται στις 21 Ιανουαρίου του 1946, όπου οι κατηγορούμενοι καταδικάζονται σε φυλάκιση διάρκειας από 6-18 μήνες.

Μετά την απόφαση αυτή η Δ΄ Παγκύπρια Συντεχνιακή Συνδιάσκεψη αποφασίζει τη μετονομασία της ΠΣΕ σε Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία(ΠΕΟ).¹²⁹ Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι από τον Ιούνιο του 1945 στη Μ. Βρετανία κυβερνούν οι σοσιαλδημοκράτες Εργατικοί επί της κυβέρνησης των οποίων καταδικάζονται και οι Κύπριοι κομμουνιστές.¹³⁰ Σε ό,τι αφορά στον τρόπο που αντιμετωπίζει το ΑΚΕΛ την περίοδο αυτή την αγγλική σοσιαλδημοκρατία μάλλον υπάρχουν αυταπάτες σχετικά με τον ρόλο της αν κρίνει κανείς από τη συμμετοχή αντιπροσωπείας της ΠΣΕ στο Πρώτο Παγκόσμιο Συνδικαλιστικό Συνέδριο της Β΄ Διεθνούς, που λαμβάνει χώρα στο Λονδίνο την άνοιξη του 1945.¹³¹

Τον Αύγουστο του 1945 πραγματοποιείται μια πρώτη εσωτερική αναταραχή κατά το 4^ο Παγκύπριο Συνέδριο του ΑΚΕΛ ενώ ένα μήνα πριν με απόφαση της ΚΕ έχει καθαιρεθεί ο Πλουτής Σέρβας. Σύμφωνα με τον Βασίλη Πρωτόπαπα στο συνέδριο αυτό πραγματοποιήθηκε η σύγκρουση δύο τάσεων μέσα στο κόμμα. Η μία ασπαζόμενη τις λενινιστικές αρχές συγκρότησης προβληματίζεται όταν όλο το προηγούμενο διάστημα έχει πραγματοποιηθεί αθρόα εγγραφή μελών στο ΑΚΕΛ χωρίς κοινωνικοταξικά κριτήρια και χωρίς να γίνεται μαρξιστική διαπαιδαγώγηση στα νέα μέλη. Επιπλέον η τάση αυτή είναι σκεπτικιστική εξαιτίας των αντιλήψεων διαφόρων μικροαστικών στοιχείων που υπάρχουν στο κόμμα, ενώ κατακρίνουν και τα διάφορα φαινόμενα παραγοντισμού και τυχοδιωκτισμών που εμφανίζει το κόμμα. Επίσης τάσσεται υπέρ της συγχώνευσης ΚΚΚ και ΑΚΕΛ, ώστε το δεύτερο να έχει καθαρά προλεταριακό και λενινιστικό χαρακτήρα.

Η δεύτερη τάση την οποία εκφράζει και ο Σέρβας, φαίνεται πως ασπάζεται αναθεωρητικές απόψεις θέλοντας ένα μαζικό κόμμα χωρίς όμως ποιοτικά χαρακτηριστικά. Επίσης είναι πιο μετριοπαθής απέναντι στους Βρετανούς, είναι υπέρ των θεσμικών επαφών μαζί τους και ιεραρχεί την πάλη πρώτα και κύρια στην κατάκτηση για συνταγματικές ελευθερίες και τη δημιουργία κοινοβουλευτικού βίου και δευτερευόντως για την εθνική ελευθερία. Τελικά φαίνεται πως υπάρχει ένας συμβιβασμός προσωρινός ανάμεσα στις δύο τάσεις με την καθαίρεση Σέρβα και την ανάδειξη του Φιφή Ιωάννου ως Γ.Γ. του ΑΚΕΛ. Επίσης επικυρώνεται η συγχώνευση ΚΚΚ και ΑΚΕΛ με απόφαση και του ίδιου του ΚΚΚ που πραγματοποιείται αργότερα τον Νοέμβριο του 1945.¹³²

¹²⁹ ΠΕΟ, ό. π., σ. 96

¹³⁰ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 394

¹³¹ Ε. Παπαϊωάννου, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία 1988, σ. 68

¹³² Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 394

Πέρα από τα παραπάνω το 4^ο συνέδριο δίνει μια σειρά από ντοκουμέντα για τον τρόπο με τον οποίο το ΑΚΕΛ προσεγγίζει τόσο το εθνικό ζήτημα όσο και το κοινωνικό. Έτσι λοιπόν στο άρθρο: «Για την εθνική λευτεριά, για την οικονομική ανόρθωση του λαού μας» αναφέρεται εκτός των άλλων, «Διακηρύττουμε πως είμαστε κόμμα στηριγμένο στις υγιείς αρχές του σοσιαλισμού..... εντούτοις, το ΑΚΕΛ -σαν κόμμα ρεαλιστικό- αντιλαμβάνεται πλήρως, πως, με βάση τη ντόπια καθυστερημένη, μικροαστική, μισοφεουδαλική οικονομία του τόπου μας, μια τέτοια σοσιαλιστική κοινωνία δε μπορεί να μπαίνει σήμερα μπροστά μας σαν άμεση επιδίωξη. Απαραίτητη προϋπόθεση για μια τέτοια κοινωνία αποτελεί η εθνική λευτεριά του λαού μας και η ανάπτυξη της οικονομίας του τόπου μας μέσα στα αστικοδημοκρατικά πλαίσια». Επίσης σε ό,τι αφορά στον τρόπο που θα κινηθεί το κόμμα σε επίπεδο πολιτικών συμμαχιών αναφέρεται: «Το ΑΚΕΛ, για την υπόθεση της Εθνικής Λευτεριάς του λαού μας είναι έτοιμο να ενώσει και σήμερα όλες του τις δυνάμεις με κάθε άλλη εθνική δύναμη στον τόπο μας».¹³³

Στο πλαίσιο της στρατηγικής του το ΑΚΕΛ επιδιώκει από τον Ιανουάριο του 1946 τη συνεργασία με μετριοπαθείς αστικές προσωπικότητες, ειδικά μπροστά στις επικείμενες δημοτικές εκλογές. Έτσι ιδρύεται σε παγκύπρια κλίμακα η Παράταξη Εθνικής Συνεργασίας(ΠΕΣ). Στη Λευκωσία λοιπόν ο υποψήφιος υποστηριζόμενος από το ΑΚΕΛ είναι ο συνεργαζόμενος αστός Ιωάννης Κληρίδης ο οποίος έχει ως αντίπαλο του τον αντικομμουνιστή Θεμιστοκλή Δέρβη. Ο τελευταίος δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής εξαιτίας και της συνεργασίας του με το Παλμερικό καθεστώς.¹³⁴

Το ΑΚΕΛ καταρτίζει παρόμοιους συνδυασμούς με μετριοπαθείς συνεργαζόμενους επικεφαλής των ψηφοδελτίων του και σε άλλους δήμους όπως στη Λάρνακα, την Πάφο αλλά και σε διάφορες περιοχές της υπαίθρου. Αλλά και οι καθαρά κομματικοί υποψήφιοι υιοθετούν μετριοπαθή πολιτικό λόγο ο οποίος επικεντρώνεται γύρω από την ανάγκη για εθνική ενότητα και συνεργασία προκειμένου να επιτευχθεί η «Ένωση». Οι εκλογές που πραγματοποιούνται τον Μάιο του 1946 αποτελούν θρίαμβο για τις παρατάξεις που στηρίζει το ΑΚΕΛ το οποίο πλέον κατακτά την πρωτιά σε όλους του μεγάλους δήμους ενώ οι δεξιές παρατάξεις είναι πρώτες μόνο στην Πάφο και την Κερύνεια. Σημειωτέον ότι και στους επτά αγροτικούς δήμους η εκλογική επιρροή των ακελικών συνδυασμών φτάνει το 59%.¹³⁵

Σε ό,τι αφορά στο ταξικό συνδικαλιστικό εργατικό κίνημα, αυτό κατά το πρώτο εξάμηνο του 1946 όπως έχει ήδη επισημανθεί, στρέφει τους αγώνες του κυρίως στη διεκδίκηση απελευθέρωσης και αθώωσης της ηγεσίας της ΠΣΕ και γι' αυτό τον λόγο διοργανώνονται καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης απεργίες και συλλαλητήρια. Μετά και την απόφαση για φυλάκιση των συνδικαλιστών οι διαμαρτυρίες, τα ψηφίσματα

¹³³ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Λευκωσία 2012, σελ. 83

¹³⁴ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 402

¹³⁵ Ό. π., σ. 405

καταδίκης της απόφασης από τα συνδικάτα και τα συλλαλητήρια συνεχίζονται.¹³⁶ Απέναντι στους φυλακισθέντες συνδικαλιστές δημιουργείται και ένα παγκόσμιο κίνημα συμπαράστασης και καταδίκης της ιμπεριαλιστικής πολιτικής. Η αλληλεγγύη εκφράζεται κυρίως μέσω ψηφισμάτων της Παγκόσμιας Συνδικαλιστικής Ομοσπονδίας(ΠΣΟ) ενώ και βρετανικά συνδικάτα καταδικάζουν την αποικιακή πολιτική.

Σε όλες τις εσωτερικές και εξωτερικές αυτές διεργασίες, οι οποίες μάλιστα οδηγούν στην αποφυλάκιση των συνδικαλιστών μετά το πέρας 12μήνου και όχι 18μήνου όπως προβλεπόταν αρχικά, λάμπουν δια της απουσίας τους οι δεξιές αστικές παρατάξεις καθώς και η ΣΕΚ με τις «Νέες Συντεχνίες».¹³⁷ Μετά τις επιτυχείς εκλογές για το ΑΚΕΛ το 1946 η αποικιακή κυβέρνηση καθώς και η ντόπια αντίδραση φαίνεται να ανησυχεί ιδιαίτερα για την εξέλιξη αυτή, ενώ αίσθηση τους προκαλεί και η διείσδυση των κομμουνιστών στην ύπαιθρο η οποία θεωρείται προπύργιο του συντηρητισμού.

Έχει προηγηθεί βέβαια για την προώθηση του οργανωμένου αγροτικού κινήματος σε προοδευτική κατεύθυνση, η ίδρυση των Μορφωτικών Συλλόγων στην ύπαιθρο του νησιού με πρωτοβουλία των κομμουνιστών. Στους συλλόγους αυτούς που δημιουργούνται και δραστηριοποιούνται την περίοδο 1939-1945 υλοποιούνται πλούσιες μορφωτικές δραστηριότητες όπως η λειτουργία βιβλιοθηκών, η πραγματοποίηση μαθημάτων, διαλέξεων, διαφόρων καλλιτεχνικών δρώμενων καθώς και η διαφώτιση και η προπαγάνδα των αγροτικών πληθυσμών που καλούν σε οργάνωση και αγώνα πλάι με την εργατική τάξη και όλο τον λαό. Οι μορφωτικοί σύλλογοι μέσα από τη δράση τους μαζικοποιούνται συνεχώς, βοηθούν την οργανωτική ανάπτυξη του κόμματος και προετοιμάζουν το έδαφος για την ίδρυση Παγκύπριων οργανώσεων για τους αγρότες, τη νεολαία, τις γυναίκες και τους μικροκαταστηματάρχες.¹³⁸

Οι διεργασίες αυτές στον αγροτικό χώρο κορυφώνονται τον Οκτώβριο του 1946 με την ίδρυση της Ένωσης Αγροτών Κύπρου(ΕΑΚ). Στον κίνδυνο να χάσουν οι αστοί την επιρροή τους στην αγροτιά, η αποικιακή κυβέρνηση φαίνεται να τροφοδοτεί την υποστήριξη στην αντιδραστική ΠΕΚ ως αντίβαρο στην αυξανόμενη κομμουνιστική επιρροή.¹³⁹

Η έναρξη του ελληνικού εμφυλίου θα δώσει επίσης νέες διαστάσεις πολιτικής και κοινωνικής όξυνσης στην Κύπρο. Γενικά το ΑΚΕΛ όλη την περίοδο 1945-1947 κάνει έκκληση για ενότητα και συνεχίζει την πολιτική των συμμαχιών με κομμάτια της αστικής τάξης όπως αποτυπώνεται στις δημοτικές εκλογές του 1946, στις αρχιεπισκοπικές του 1947 αλλά και στην ίδρυση του «Εθνικού Απελευθερωτικού Συνασπισμού»(Ε.Α.Σ.) τον Δεκέμβριο του 1947. Η δημιουργία του ΕΑΣ έχει ιεραρχηθεί από το ΑΚΕΛ κατά το Ε΄ συνέδριο του κόμματος τον Σεπτέμβριο του

¹³⁶ Α. Φάντης, ό. π., σ. 262-263

¹³⁷ ΠΕΟ, ό. π., σ. 101

¹³⁸ Χ. Πέττας, *Το κίνημα των μορφωτικών Συλλόγων, 1939-1945*, Λευκωσία 1992, σ. 4-5

¹³⁹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 414

1947. Εκεί αποφασίζεται μεταξύ άλλων η περεταίρω ενίσχυση του εθνικού μετώπου και η προώθηση δημιουργίας «εθνικής οργάνωσης» για τον σκοπό αυτό το δυνατόν συντομότερα. Πρόεδρος του ΕΑΣ ορίζεται ο συνεργαζόμενος με το ΑΚΕΛ, αστός πολιτικός Ιωάννης Κληρίδης.¹⁴⁰

Μέχρι το σημείο αυτό το ΑΚΕΛ στηρίζει μεν, χλιαρά δε τον ΔΣΕ, σημειώνει επιτυχίες σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις και δέχεται συνεχείς ιδεολογικές επιθέσεις από τις αστικές παρατάξεις, ενώ επιτυγχάνει ως ένα βαθμό την εκλογική συνεργασία με κάποιες αστικές προσωπικότητες. Επίσης τέλη 1946-1947 θα δημιουργηθεί κάτω από την πίεση της αριστεράς κοινή εθνική πρεσβεία η οποία ταξιδεύει στο Λονδίνο ζητώντας ένωση, αίτημα το οποίο βέβαια δεν γίνεται δεκτό. Τον Ιούλη του 1947 οι Βρετανοί καλούν τους κυπριακούς πολιτικούς φορείς προς συζήτηση με σκοπό τη συμφωνία για παραχώρηση συντάγματος.

Οι πολιτικές αποφάσεις του Ε' συνεδρίου του ΑΚΕΛ τον Σεπτέμβριο του 1947 στρώνουν το έδαφος για τη συμμετοχή των Κύπριων κομμουνιστών στις συζητήσεις με τους Βρετανούς για το σύνταγμα. Μέσα από τα ντοκουμέντα του συνεδρίου γίνεται φανερό πως η ΚΕ του ΑΚΕΛ θεωρεί ότι είναι δυνατή μια αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Μ. Βρετανίας υπό την κυβέρνηση των εργατικών. Μάλιστα η αλλαγή αυτή θεωρείται αναγκαία και ιεραρχείται ως βασική για την επίλυση του κυπριακού. Επίσης στην εισήγηση του Χ. Νούση αναφέρεται ότι η πρόοδος της Κύπρου και η αστικοδημοκρατική της ολοκλήρωση περνάει μέσα από την «Ένωση» με την Ελλάδα. Παρόλα αυτά θεωρείται πως μέχρι την «Ένωση», το κόμμα μπορεί να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης του νησιού από τη στιγμή που θα παραχωρηθεί από τους Άγγλους σύνταγμα αυτοκυβέρνησης. Το πρόγραμμα αυτό καταρτίζεται αναλυτικά στο συνέδριο και οι θέσεις του θα αποτελέσουν και το γενικότερο πλαίσιο πάλης και διεκδίκησης του κόμματος.¹⁴¹

Έτσι μετά την εκλογή Ιωάννου επικρατεί η άποψη ότι η «Ένωση» μπορεί να περάσει μέσα από ένα σε πρώτη φάση καθεστώς διευρυμένης αυτονομίας με την παραχώρηση δημοκρατικού συντάγματος.¹⁴² Την 1^η του Νοέμβρη του 1947 αρχίζουν οι εργασίες της «Διασκεπτικής» με τη συμμετοχή μόνο της αριστεράς. Τον Μάη του 1948 οι προτάσεις των Βρετανών απορρίπτονται από την αριστερά, αν και ένα μικρό μέρος στο εσωτερικό του ΑΚΕΛ τάσσεται υπέρ. Από την άλλη η στάση της δεξιάς κατά την περίοδο που το ΑΚΕΛ συμμετέχει στις διαπραγματεύσεις είναι επιθετική και προκρίνει το σύνθημα «Ένωση και μόνο Ένωση».

Επιπλέον το ΑΚΕΛ στο Ε' Συνέδριό του αποφασίζει να στηρίξει με πιο έμπρακτο τρόπο τον ΔΣΕ, διοργανώνοντας εράνους. Οι έρανοι και γενικά ο βαθμός εμπλοκής του ΑΚΕΛ με τον ελληνικό εμφύλιο φαίνεται να βρίσκει αντιδράσεις στο εσωτερικό

¹⁴⁰ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 285

¹⁴¹ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Λευκωσία 2012, σελ. 89

¹⁴² ΑΚΕΛ, ό. π., σ. 252

της αριστεράς, κυρίως από τα αστικά εξωκομματικά στοιχεία. Μπροστά στον φόβο διάσπασης της ενότητας με τους «προοδευτικούς» αστούς, οι ακελικοί υποχωρούν.¹⁴³

Το καλοκαίρι του 1948, εξαιτίας κατά κύριο λόγο του ότι το ΑΚΕΛ ήδη από τα τέλη του 1947 προπαγανδίζει όλο και εντονότερα υπέρ του ΔΣΕ αλλά και εξαιτίας των συνεχόμενων απεργιών θα επέλθει ρήξη στις σχέσεις με τα εξωκομματικά αστικά στοιχεία. Το 1948 θεωρείται η κορύφωση της σύγκρουσης ανάμεσα στην αστική παράταξη και το ΑΚΕΛ με την κοινωνία να είναι κομμένη στα δύο, με χαρακτηριστικά παραδείγματα ότι όλοι ψωνίζουν σε μαγαζιά ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση του εμπόρου, ενώ διάσπαση υπάρχει και στο κυπριακό ποδόσφαιρο.¹⁴⁴

Επιπλέον τη χρονιά αυτή γίνονται οι μεγαλύτερες απεργίες στην ιστορία του νησιού οι οποίες συνολικά κρατούν 266 ημέρες και παίρνουν μέρος 4.300 οικοδόμοι, μεταλλωρύχοι και αμιαντωρύχοι. Οι απεργίες αυτές εκτός από τον οικονομικό χαρακτήρα αποκτούν και καθαρά ανταποικιακό και πολιτικό χαρακτήρα.¹⁴⁵ Η όξυνση της ταξικής πάλης στο νησί την περίοδο αυτή πρέπει να συνδεθεί και με την εξέλιξη του ίδιου του ελληνικού εμφυλίου, καθώς στα τέλη του 1947 έως και τις αρχές του 1948 η έντασή του κορυφώνεται.

Πιο αναλυτικά το καλοκαίρι του 1948 πραγματοποιείται η μεγάλη μάχη του Γράμμου με τον ελιγμό τελικά του ΔΣΕ προς το Βίτσι, ενώ το τελευταίο αυτό εξάμηνο επιχειρούνται και οι καταλήψεις πόλεων από τους κομμουνιστές χωρίς όμως επιτυχία.¹⁴⁶ Ταυτόχρονα εντός του ΑΚΕΛ εκτυλίσσεται διαπάλη για το αν έπρεπε να αποχωρήσουν από την «Διασκεπτική» ή όχι, ενώ το φθινόπωρο του 1948 έρχεται είδηση πως το ΚΚΕ διαφωνεί με τη γραμμή του ΑΚΕΛ για αυτοκυβέρνηση μέχρι την ένωση.¹⁴⁷ Τότε αποφασίζεται η δημιουργία αποστολής που αποτελούνταν από τον Γ.Γ. Φίφη Ιωάννου και τον Ανδρέα Ζιαρτίδη μέλος του Π.Γ., με σκοπό να ταξιδέψει στον Γράμμο προκειμένου να ξεκαθαρίσει την κατάσταση.

¹⁴³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/13, «Οι τεχνικές δυσκολίες στο καθήκον για την ενίσχυση του ΔΣΕ», Νοέμβρης 1948

¹⁴⁴ Α. ΧΡ. Αλέκου, ό. π., σ. 196

¹⁴⁵ ΠΕΟ, ό. π., σ. 130

¹⁴⁶ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π., σ. 596

¹⁴⁷ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 446

4.2. Το ΚΚΕ μετά τα Δεκεμβριανά, η απόφαση δημιουργίας του Δημοκρατικού Στρατού και οι θέσεις του για τα εθνικά ζητήματα

Μετά τα Δεκεμβριανά τον Φεβρουάριο του 1945 το ΚΚΕ υπογράφει τη Συμφωνία της Βάρκιζας με την οποία προβλέπεται αμνηστία μόνο για τα αδικήματα που έχουν διαπραχθεί από τις 3 Δεκεμβρίου μέχρι και την υπογραφή της ανακωχής. Επίσης προβλέπεται η πραγματοποίηση ελεύθερου δημοψηφίσματος για το πολιτειακό μέσα στο 1945 και στη συνέχεια εκλογές για την ανάδειξη συντακτικής συνέλευσης.

Τέλος η συμφωνία προβλέπει τη διάλυση του ΕΛΑΣ και τη συγκρότηση εθνικού στρατού, εκκαθαρισμένου από δοσίλογους και «μεταξικούς». Η Συμφωνία της Βάρκιζας αποτελεί συνέχεια των υποχωρήσεων που έχουν προηγηθεί. Με αυτή αποπλίζεται ουσιαστικά το λαϊκό κίνημα και ανοίγει ο δρόμος για την καταστολή του από την ξένη και ντόπια αντίδραση, η οποία ποτέ βέβαια δεν τήρησε τα συμφωνηθέντα για εκκαθάριση του στρατού από τους δοσίλογους και χορήγηση αμνηστίας.¹⁴⁸

Μετά τη «Βάρκιζα» ακολουθούν μαζικές διώξεις εναντίον των εαμικών και επαναφέρεται όλο το νομικό οπλοστάσιο της περιόδου της δικτατορίας, της κατοχής αλλά και το περίφημο «αδιώνυμο» του Βενιζέλου. Μέσα σε τέσσερις μήνες δολοφονούνται 560 αγωνιστές και φυλακίζονται τουλάχιστον 30.000. Στις συνθήκες αυτές 5-10 Απριλίου του 1945 το ΚΚΕ πραγματοποιεί την 11^η Πλατιά Ολομέλεια η οποία μεταξύ άλλων κρίνει σωστή τη στρατηγική του ΚΚΕ κατά την κατοχή, ενώ τα λάθη θεωρείται ότι οφείλονται στην αδυναμία εφαρμογής της. Επίσης η Συμφωνία της Βάρκιζας χαρακτηρίζεται ως συμφωνία ανάγκης η οποία εξασφαλίζει ένα μίνιμουμ ελευθεριών. Επιπλέον ιεραρχείται ως βασικός πολιτικός στόχος η νίκη της δημοκρατίας έναντι της μοναρχίας.¹⁴⁹

Τον Μάιο στην Ελλάδα φτάνει από το Νταχάου ο Νίκος Ζαχαριάδης, Γενικός Γραμματέας του κόμματος. Κατά τη συνεδρίαση του πολιτικού γραφείου την 1^η Ιουνίου στην οποία συμμετέχει και ο Ζαχαριάδης οι αποφάσεις που παίρνονται δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με την 11^η Ολομέλεια. Σε σχέση με το ζήτημα της «Βόρειας Ηπείρου» που έχει προκύψει αποφασίζεται ότι αν και το ΚΚΕ διαφωνεί με μια βίαιη κατάληψη της περιοχής θα υπακούσει στα πλαίσια της εθνικής ενότητας, αν αυτό αποφασιστεί από τις δημοκρατικές δυνάμεις.¹⁵⁰

Το σύνθημα του κόμματος είναι: Ησυχία-Ενότητα-Ομόνοια-Δουλειά-Ανόρθωση. Τον Ιούνιο το ΚΚΕ παραδίδει στη δημοσιότητα σχέδιο προγράμματος της Λαϊκής Δημοκρατίας, στην οποία βέβαια δεν εννοείται ο σοσιαλισμός ως άμεσος πολιτικός στόχος αλλά ένα ενδιάμεσο «αστικοδημοκρατικό» στάδιο. Χαρακτηριστικά το σχέδιο αναφέρει πως «στη Λαϊκή Δημοκρατία δεν καταργείται η ατομική ιδιοκτησία αλλά

¹⁴⁸ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π., σ. 496-497

¹⁴⁹ Ό. π., σ. 512-513

¹⁵⁰ Ό. π., σ. 516

ενθαρρύνεται η ατομική πρωτοβουλία προς όφελος του γενικού συνόλου...». ¹⁵¹ Στο πρόγραμμα αυτό το ΚΚΕ τάσσεται για πρώτη φορά με επίσημο τρόπο υπέρ της Ένωσης Κύπρου και Ελλάδας.

Το «Σχέδιο Προγράμματος της Λαϊκής Δημοκρατίας» ένα μήνα αργότερα ψηφίζεται και από την ΚΕ του ΕΑΜ. Η «Ένωση» με την Κύπρο φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως αίτημα πάνω στο οποίο μπορεί να επιτευχθεί η κοινωνικοπολιτική συμμαχία με τη λεγόμενη πατριωτική αστική τάξη και το οποίο αποτελεί μέρος της αναγκαίας αστικοδημοκρατικής ολοκλήρωσης του τόπου. Επίσης αντιμετωπίζεται και ως μέσο που θα εμποδίσει την «αντίδραση» στην προσέλευση μαζών. Έτσι στο ΕΑΜ υιοθετούνται θέσεις που σχετίζονται με διάφορα εθνικά θέματα και συγκεκριμένα ζητείται η «Ένωση» με τα Δωδεκάνησα, την Κύπρο και τη Βόρεια Ήπειρο. Μάλιστα η θέση για διεκδίκηση της Βόρειας Ηπείρου αποτελεί ξεκάθαρη σοβινιστική παρέκκλιση και παραφωνία, ειδικά από τη στιγμή που στην Αλβανία επικρατούν κομμουνιστικές δυνάμεις. Τη θέση αυτή στηρίζει το ΚΚΕ προσωρινά, προκειμένου όπως υποστήριζε τότε να διαφυλαχτεί η «δημοκρατική ενότητα». ¹⁵²

Οι θέσεις αυτές προκάλεσαν κρίση στις σχέσεις ΚΚΕ με τα αδελφά κομμουνιστικά κόμματα των Βαλκανίων. Όταν ο Γιουγκοσλάβος Πρέσβης ζήτησε εξηγήσεις, στέλεχος του ΕΑΜ φέρεται να του είπε: «Εσείς πρέπει να μας καταλάβετε... εμείς βρισκόμαστε μεταξύ σφύρας και άκμονος και χρησιμοποιούμε όλα τα μέσα να ματαιώσουμε τα σχέδια της αντίδρασης να μας αποκόψει από τις μάζες και να προσελκύσει στο πλευρό της τους ηγέτες του παλιού δημοκρατικού κόμματος». ¹⁵³

Στις 1-6 Οκτωβρίου του 1945 το ΚΚΕ πραγματοποιεί το 7^ο Συνέδριό του, κατά το οποίο η Συμφωνία του Λιβάνου κρίνεται σωστή αφού ήταν στα πλαίσια της πολιτικής της εθνικής ενότητας. Ενώ για τη Βάρκιζα κρίνει ότι ήταν συμφωνία ίσου προς ίσο που στόχευε στην ομαλή δημοκρατική εξέλιξη. Επίσης το συνέδριο διακηρύττει πως «η εξωτερική πολιτική της πλουτοκρατικής ολιγαρχίας ποτέ δεν στάθηκε ανεξάρτητη εθνική ελληνική πολιτική». Τέλος το συνέδριο ζητούσε την αποχώρηση των Αγγλικών στρατευμάτων και συνεννόηση με την Αγγλία, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ στη βάση του αλληλοσεβασμού και της ισότιμης αντιμετώπισης, ενώ καταδικάστηκε η προηγούμενη απόφαση που άφηνε περιθώριο επέμβασης στη Βόρεια Ήπειρο. Γενικός στόχος συνεχίζει να αποτελεί η συσπείρωση του λαού για την επίτευξη της δημοκρατικής εξέλιξης. ¹⁵⁴

Το επόμενο διάστημα ξεσπούν κρίσεις στο αστικό πολιτικό σύστημα με συνεχείς παραιτήσεις κυβερνήσεων, ενώ το όργιο της τρομοκρατίας σε βάρος των μελών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ συνεχίζεται και λαμβάνει νέες μαζικές διαστάσεις κατά τις αρχές του 1946. Η απάντηση του λαϊκού κινήματος όλο το διάστημα αυτό περιλαμβάνει

¹⁵¹ ΚΚΕ, *Α' Τόμος*, σ. 518

¹⁵² *Ο. π.*, σ. 516

¹⁵³ Μιχαηλίδης Γιώργος, *Ελληνική αριστερά και εθνικά ζητήματα κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, Βιβλιόραμα, Νοέμβριος 2014, σ. 349

¹⁵⁴ ΚΚΕ, *Α' Τόμος*, σ. 532-533

διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες και απεργίες. Τον Φεβρουάριο του 1946 ΕΑΜ και ΚΚΕ αποφασίζουν ότι δεν θα συμμετάσχουν στις προγραμματισμένες για την άνοιξη του 1946 εκλογές, εφόσον ένα χρόνο μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας ούτε η κατοχή έχει τερματιστεί ούτε Δημοκρατία υπάρχει. Απέναντι στην ωμή τρομοκρατία των φασιστικών ομάδων, ως λύση προκρίνεται η αντιμετώπισή τους με τα ίδια μέσα. Ουσιαστικά η 2^η Ολομέλεια του ΚΚΕ τον Φεβρουάριο του 1946 αποφασίζει και την έναρξη του ένοπλου αγώνα.

Σε σχέση με το κυπριακό οι αποφάσεις της 2^{ης} Ολομέλειας αναφέρουν «Η ολομέλεια της ΚΕ.... Διακηρύσσει ότι το πρώτο εθνικό δίκαιο και αίτημα του λαού της Ελλάδας πάλι στην ένωση των ελληνικών Δωδεκανήσων είναι η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, πραγματικά ανεξάρτητη και δημοκρατική. Το Μαύρο Μέτωπο και όλη η πλουτοκρατική αντίδραση ολοκληρώνοντας την υποταγή και το πούλημα τους στους άγγλους αφέντες τους, εγκατέλειψαν τη δημαγωγία τους για την Κύπρο και τα Δωδεκάνησα και έτσι ολοκληρώνουν και την εθνική τους προδοσία».¹⁵⁵

Το ΚΚΕ παρά την απόφασή του αυτή συνεχίζει τις προσπάθειες σύγκλισης με το χώρο του «Δημοκρατικού Κέντρου» και κάνει έκκληση για κοινή κάθοδο στις εκλογές της άνοιξης. Οι ηγέτες του «Κέντρου» αρνούνται και έτσι 31 του Μάρτη διενεργούνται εκλογές χωρίς τη συμμετοχή του ΚΚΕ. Την ίδια μέρα των εκλογών πραγματοποιείται επίθεση κομμουνιστών ανταρτών σε σταθμό της χωροφυλακής στο Λιτόχωρο. Οι επιθέσεις των αντάρτικων ομάδων συνεχίζονται και μαζί με αυτές το τρομοκρατικό όργιο των παρακρατικών οξύνεται ακόμη περισσότερο.

Στις συνθήκες αυτές το ΚΚΕ αντιφατικά και ενώ έχει επιλέξει την ένοπλη πάλη αποφασίζει να συμμετέχει στις εκλογές για το δημοψήφισμα κατά την 1η Σεπτεμβρίου του 1946 με θέμα την παλινόρθωση ή όχι της μοναρχίας. Το νόθο δημοψήφισμα δίνει συντριπτικό ποσοστό υπέρ του βασιλιά. Η αντιφατική τακτική του ΚΚΕ όπου την άνοιξη δεν συμμετέχει στις εκλογές, ενώ το φθινόπωρο καλεί σε συμμετοχή οφείλεται στην απουσία ξεκάθαρης στρατηγικής στην οποία να ορίζεται ως άμεσος στόχος η κατάκτηση της εργατικής εξουσίας. Σε πρώτη φάση ο ένοπλος αγώνας θεωρείται ως πίεση απέναντι στην τρομοκρατία, ενώ δεν αξιοποιείται όλο το έμπυχο δυναμικό του κόμματος στην ένοπλη αναμέτρηση.

Τον Οκτώβριο του 1946 συγκροτείται το Γενικό Στρατηγείο ανταρτών και μπαίνουν οι βάσεις της δημιουργίας του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας. Τον χειμώνα του 1946 το ένοπλο αντάρτικο αναπτύσσεται και η αστική εξουσία βρίσκεται σε κίνδυνο με τις αστικές κυβερνήσεις να ζητούν βοήθεια από τις ΗΠΑ, οι οποίες πλέον διαδέχονται τον εγγλέζικο ιμπεριαλισμό στην Ελλάδα, με σκοπό την αποσόβηση της κομμουνιστικοποίησης της Ελλάδας.¹⁵⁶

Γενικά το ΚΚΕ παρά την επιλογή του για έναρξη ένοπλου αγώνα αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο ειρηνικού συμβιβασμού. Από την άλλη η άρνηση της αστικής πλευράς

¹⁵⁵ Το ΚΚΕ, Επίσημα κείμενα, τόμος έκτος

¹⁵⁶ ΚΚΕ, Α' Τόμος, ό. π., σ. 560

για διαπραγματεύσεις σε συνδυασμό με την αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στην Ελλάδα και την βρετανική που έχει προηγηθεί, ερμηνεύονται από το ΚΚΕ ως απόδειξη της θεωρίας του, σύμφωνα με την οποία η ξενόδογλη πλουτοκρατία προδίδει διαχρονικά το ελληνικό έθνος στον ιμπεριαλισμό.

Υπό το πρίσμα αυτό το ΚΚΕ χρησιμοποιεί έντονα τα εθνικά ζητήματα προκειμένου να αναδείξει την ξενοδουλεία του μοναρχοφασισμού που εμποδίζει την «αστικοδημοκρατική ολοκλήρωση» του τόπου και ταυτόχρονα να δώσει απάντηση στις κατηγορίες της «αντίδρασης» περί ξενοκίνητων και σλαβόφιλων κομμουνιστών. Το Φθινόπωρο του 1946 ο Ζαχαριάδης σε άρθρο του στον Ριζοσπάστη αναφέρει πως: «μια Δημοκρατική κυβέρνηση θα έλυνε τα ζητήματα με τους γείτονες μέσα σε 24 ώρες».¹⁵⁷

Στη συνέχεια σε άρθρα της Κομμουνιστικής Επιθεώρησης (ΚΟΜΕΠ) το 1947 υποστηρίζεται ότι οι δύο πραγματικές εθνικές διεκδικήσεις για την Ελλάδα είναι η «Ένωση» της Κύπρου και η απαλλαγή από την ξενική εξάρτηση και συγκεκριμένα αναφέρεται πως: «Η διεκδίκηση και η πραγματοποίηση αυτών των επιδιώξεων θ' αποτελούσε αποφασιστικό σταθμό στην ανάπτυξη της εθνικής ζωής και στην προοδευτική ανέλιξη της χώρας. Θα απελευθέρωνε το εθνικό σύνολο από την ξενική απομύζηση και εξάρτηση. Θα ολοκλήρωνε την εθνική αποκατάσταση και θα έκλεινε το κεφάλαιο του ελληνικού αλυτρωτισμού». Ο στόχος του ΚΚΕ για «εθνική ανεξαρτησία» και «απεξάρτηση» καθώς και η «πανεθνική προσπάθεια» που απαιτείται για την επίτευξή του είναι εμφανής και στην ιδρυτική πράξη της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης τον Δεκέμβριο του 1947.¹⁵⁸

Τέλος ένα από τα σημαντικά ντοκουμέντα την περίοδο του εμφυλίου σχετίζονται με τις αποφάσεις της 5^η Ολομέλεια της ΚΕ που πραγματοποιήθηκε τον Γενάρη του 1949. Σε αυτή μεταξύ άλλων αποφασίστηκε πως άμεσος στόχος είναι η σοσιαλιστική επανάσταση, παρακάμπτοντας έτσι την θεωρία περί ξεχωριστού αστικοδημοκρατικού σταδίου ανάπτυξης. Η νέα θέση βασίστηκε στη θεωρία ότι η Ελλάδα μπορεί να προχωρήσει άμεσα στη σοσιαλιστική οικοδόμηση, καθώς πλέον συνορεύει με τις Λαϊκές Δημοκρατίες οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν σ' αυτή την κατεύθυνση.¹⁵⁹

Παρόλα αυτά η θεωρία των σταδίων δεν εγκαταλείφθηκε πλήρως. Αυτό φάνηκε και σε μετέπειτα αποφάσεις Ολομελειών της ΚΕ μετά τον εμφύλιο, όπου η τακτική του κόμματος στράφηκε στη δημιουργία ενός πανδημοκρατικού πατριωτικού συνασπισμού από τα κάτω με στόχο να πιέζει τα αστικά δημοκρατικά κόμματα του «κέντρου» και τα στελέχη τους εκείνα που δεν πέρασαν πλήρως στην «αμερικανοκρατία». Το ΚΚΕ θεωρούσε ότι με τον τρόπο αυτό θα ουδετεροποιούνταν

¹⁵⁷ Μιχαηλίδης Γιώργος, ό. π., σ. 351-352

¹⁵⁸ Ό. π.

¹⁵⁹ Ό. π., σ. 603

τα «κεντρώα» κόμματα και θα αποκτούσαν κάτω από τη λαϊκή πίεση αντιπολεμική και φιλοδημοκρατική κατεύθυνση.¹⁶⁰

Αργότερα η παραπάνω άποψη πήρε πλήρη μορφή στη θέση ότι μίνιμουμ σκοπός του κόμματος «είναι ένα πανελλαδικό πατριωτικό μέτωπο που θα συνένωνε όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις του τόπου για να σχηματιστεί πατριωτική κυβέρνηση συνασπισμού». Έτσι παρουσιάστηκε στο σχέδιο προγράμματος του κόμματος κατά την 4^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, τον Δεκέμβρη του 1953. Στο σχέδιο παρέμενε ο χαρακτηρισμός της μελλοντικής επανάστασης στην Ελλάδα ως σοσιαλιστικής, ο οποίος χαρακτηριζόταν ως ο μάζιμουμ στόχος για το κόμμα. Ύστερα από παρέμβαση του ΚΚΣΕ και σε συνθήκες που στο σοβιετικό κόμμα οξυνόταν η εσωκομματική διαπάλη, το ελληνικό κόμμα αποσύρει το σχέδιο προγράμματος, αφού οι σοβιετικοί θεωρούν πως το σύνθημα της σοσιαλιστικής επανάστασης δεν ανταποκρίνεται στο στόχο συσπείρωσης των «δημοκρατικών δυνάμεων» και αντί αυτού προτείνουν ως στρατηγικό στόχο την «αστικοδημοκρατική» επανάσταση.¹⁶¹ Το σχέδιο αποσύρθηκε από την εσωκομματική συζήτηση, το ΚΚΕ όμως δεν έκανε αποδεκτές τις σοβιετικές προτροπές, μέχρι τουλάχιστον και το 1956.

Γίνεται σαφές ότι η θεωρία πως μπορεί να υπάρξει συνεργασία ανάμεσα στα κομμουνιστικά κόμματα με μερίδα των αστικών κομμάτων ακόμα και δημιουργία κυβερνητικού συνασπισμού μεταξύ τους στη βάση ενός «μίνιμουμ προγράμματος», συνεχίζει να υφίσταται και μετά τον εμφύλιο στο ελληνικό κόμμα. Οι απόψεις αυτές μεταφέρονται και από το ΚΚΕ προς το ΑΚΕΛ όταν αυτό αντιμετωπίζει αντίστοιχα διλήμματα ως προς την τακτική του απέναντι στην αστική τάξη και τα κόμματά της, επηρεάζουν συνολικά και τον τρόπο που προσεγγίζουν τα εθνικά ζητήματα τα δύο κόμματα.

¹⁶⁰ ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Β' τόμος*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2011, σ. 228

¹⁶¹ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π. σ. 315

Β' Μέρος: Από την αποστολή στο Γράμμο, στον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ

Κεφάλαιο 5^ο: Η συνάντηση στο «βουνό» και οι συνέπειές της

Τέλη Οκτώβρη του 1948 η αποστολή του ΑΚΕΛ μετά από ένα περιπετειώδες ταξίδι φτάνει τελικά στο «βουνό» και συναντιέται με τον ίδιο τον Γ.Γ. του ΚΚΕ Νίκο Ζαχαριάδη, ο οποίος θεωρεί τη γραμμή του ΑΚΕΛ για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στις δεδομένες συνθήκες λάθος.¹⁶²

Τα ντοκουμέντα που διατίθενται για την επίσκεψη αυτή αφορούν σε ερωτήματα που μεταφέρει το κυπριακό κόμμα στο ΚΚΕ σχετικά με ζητήματα στρατηγικής, τακτικής αλλά και τρόπους καλύτερης επαφής με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα. Πιο συγκεκριμένα η ηγεσία του ΑΚΕΛ ζητά τη γνώμη του ΚΚΕ, για το πώς θα ενισχύσει έμπρακτα τον ένοπλο αγώνα στην Ελλάδα ενώ θέτει και ερωτήματα για τη γενικότερη πολιτική του γραμμή στα κυπριακά ζητήματα. Τέλος επιδιώκει τον εμπλουτισμό της οργανωτεχνικής πείρας για τη διεκπεραίωση των καθηκόντων του.¹⁶³

Για τα παραπάνω οι ακελικοί παραδίδουν μια σειρά από εκθέσεις με ερωτήματα αλλά και με περιγραφές που αφορούν στην κυπριακή κατάσταση. Σε ό,τι αφορά στην ενίσχυση του ΔΣΕ με εθελοντές στο άρθρο «Οι τεχνικές δυσκολίες στο καθήκον για την ενίσχυση του ΔΣΕ», ο Ιωάννου εκτιμά πως αυτό δεν έγινε μέχρι στιγμής, εξαιτίας των υποχωρήσεων του κόμματος μπροστά στις αντιρρήσεις των εξωκομματικών συνεργαζόμενων του ΕΑΣ. Ύστερα όμως από τη συνάντηση του ακελικού Σαββίδη με στέλεχος του ΚΚΕ, το ΑΚΕΛ διόρθωσε τη γραμμή του. Παρόλα αυτά θεωρείται πως η αποστολή 500 κυπρίων εθελοντών για τον ΔΣΕ δεν είναι δυνατή λόγω οικονομικών λόγων και γεωγραφικών εμποδίων. Έτσι ζητείται η γνώμη του ΚΚΕ για το θέμα προς επίλυσή του.¹⁶⁴

Επίσης στα ντοκουμέντα παρατίθεται ένας «επισυνημμένος κατάλογος ειδικών ζητημάτων για αναλυτικότερη συζήτηση». Μεταξύ των ερωτήσεων μπορεί κανείς να ξεχωρίσει: α) αν το σύνθημα της Ένωσης πρέπει να αφορά μια οποιαδήποτε Ελλάδα ή να προτάσσεται το σύνθημα της Ένωσης με μια δημοκρατική Ελλάδα; β) ερωτήσεις που αφορούν στην απόφαση του ΑΚΕΛ να μπει σε συνομιλίες για παραχώρηση συντάγματος από τους Βρετανούς, γ) ερωτήματα σχετικά με τη διεθνή κατάσταση και για τον αν επίκειται ένας νέος Παγκόσμιος Πόλεμος, δ) επεξηγήσεις για την τακτική τους απέναντι στο θέμα των στρατιωτικών βάσεων στο νησί, καθώς φαίνεται πως υπάρχει άποψη που υποστηρίζει την μη ανακίνηση του ζητήματος προκειμένου να

¹⁶² Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 319

¹⁶³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/13, «Εισήγηση του ΑΚΕΛ προς την ΚΕ του ΚΚΕ», Νοέμβριος 1948

¹⁶⁴ Ό. π., Φ=20/21/13, «Οι τεχνικές δυσκολίες στο καθήκον για την ενίσχυση του ΔΣΕ», Νοέμβριος 1948

υπάρξει συνέχεια στις συζητήσεις για την παραχώρηση συντάγματος, ε) ερώτημα για το αν είναι δυνατόν να υπάρξει συστηματοποίηση των εκπομπών του Ρ/Σ «Ελεύθερη Ελλάδα» για την Κύπρο. Τέλος, η αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ ρωτά αν μπορεί να υπάρξει συνάντηση ενημερωτικού χαρακτήρα για το κυπριακό με τα κόμματα της Κομινφόρμ.¹⁶⁵

Σχετικά με το τι ακριβώς συζητήθηκε στη συνάντηση των δύο κομμάτων δεν υπάρχουν επίσημα ντοκουμέντα παρά μόνο οι μεταγενέστερες μαρτυρίες των δύο Κύπριων παρευρισκομένων. Σύμφωνα με τον Ιωάννου, ο Ζαχαριάδης θεωρεί τη γραμμή για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο ως μια μορφή «λιμπεραλισμού». Επίσης θεωρεί ότι ο Δημοκρατικός Στρατός σε σύντομο χρονικό διάστημα θα έχει καταλάβει την εξουσία, επομένως το σύνθημα του ΑΚΕΛ οφείλει να είναι «Ένωση και μόνο Ένωση». Αίσθηση προκαλεί επίσης η προτροπή Ζαχαριάδη, σύμφωνα με τον συγγραφέα, για ανάγκη διοργάνωσης ένοπλου αγώνα στα βουνά της Κύπρου.¹⁶⁶ Άλλα θέματα συζήτησης αφορούσαν στην αποστολή γιατρών στις περιοχές των ανταρτών, δασκάλων για ελληνόπουλα που είχαν μεταφερθεί στις Λαϊκές Δημοκρατίες, στην καθιέρωση εκπομπών για την Κύπρο από τον Ρ/Σ «Ελεύθερη Ελλάδα» και στην παραχώρηση υποτροφιών σε πανεπιστήμια της ανατολικής Ευρώπης για ακελικούς φοιτητές. Παρόμοια σε σχέση με το τι ειπώθηκε στη συνάντηση τοποθετείται και ο Ανδρέας Ζιαρτίδης, ενώ και τα δύο στελέχη του ΑΚΕΛ ασκούν κριτική για τον μικρό χρόνο που διήρκεσε η συνάντησή τους με την ηγεσία του ΚΚΕ.

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως οι μαρτυρίες αυτές θα κατατεθούν πολλά χρόνια μετά τα γεγονότα, ενώ και οι δύο θα έχουν αποβληθεί από τις τάξεις του ΑΚΕΛ. Αν και δεν υπάρχουν γραπτά ντοκουμέντα και αρχειακές αναφορές για το τι ακριβώς λέχθηκε στη συνάντηση, οι μετέπειτα εξελίξεις οι αποφάσεις δηλαδή των ολομελειών και των συνεδρίων του ΑΚΕΛ δείχνουν πως το κυπριακό κόμμα επιζητά πλέον μια πιο καθαρή αντιιμπεριαλιστική γραμμή απέναντι στους Βρετανούς. Επίσης επιζητείται η καλύτερη σύνδεση του κυπριακού εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος με τους αντίστοιχους στόχους των άλλων εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων της περιοχής και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος συνολικά. Και βέβαια επιζητείται η σύγκλιση με το κίνημα στην Ελλάδα έτσι όπως αυτό διαμορφώνεται τόσο κατά τον εμφύλιο αλλά και μετά τη λήξη του, οπότε το ΚΚΕ βάζει νέα καθήκοντα προς επίλυση.

Σε σχέση με την προτροπή του Νίκου Ζαχαριάδη για έναρξη ένοπλου αγώνα στο νησί δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί αν ειπώθηκε και το τι εννοούσε επακριβώς. Παρόλα αυτά μπορεί κανείς να υποθέσει ότι το ΚΚΕ προβλέποντας πως η κατάκτηση της εξουσίας είναι κοντά, πιστεύει ίσως ότι η εξέλιξη αυτή θα μπορέσει να πυροδοτήσει την κατάσταση στην Κύπρο και να συμβάλλει στην αλλαγή μορφών πάλης στο νησί.

¹⁶⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/13, «Επισυννημμένος κατάλογος ειδικότερων ζητημάτων για αναλυτικότερη συζήτηση», Νοέμβριος 1948

¹⁶⁶ Φ. Ιωάννου, ό. π., σ. 337

Από τη μεριά του ΑΚΕΛ πάντως στο επόμενο διάστημα δεν φαίνεται να υπάρχει προετοιμασία για ένοπλη σύγκρουση. Αυτό που ιεραρχείται σε ό,τι έχει σχέση με την Ελλάδα είναι η αποστολή Κύπριων εθελοντών στις τάξεις του ΔΣΕ. Στο μόνο ντοκουμέντο που υπάρχει αναφορά για ανάγκη δημιουργίας μικρού αντάρτικου στο νησί και εκπαίδευσης σαμποτέρ από το ΑΚΕΛ γίνεται δύο χρόνια αργότερα στο έγγραφο με τίτλο «Ζητήματα οργανωτικής προετοιμασίας».¹⁶⁷ Εκεί γίνεται αναφορά στα διεθνιστικά καθήκοντα των Κύπριων κομμουνιστών σε περίπτωση ενός νέου παγκοσμίου πολέμου και επίθεσης από τις στρατιωτικές βάσεις της Κύπρου προς την ΕΣΣΔ. Αποτελεί δηλαδή συνέχεια της νέας πολιτικής που εγκαινιάζει το ΑΚΕΛ από το 1949, οπότε και αλλάζει τη γραμμή του σε μια σειρά θέματα και έχει να κάνει με τη διεθνιστική αλληλεγγύη την οποία ιεραρχεί το κυπριακό κόμμα. Επί της ουσίας η προσπάθεια μιας ελάχιστης πολεμικής προετοιμασίας από το ΑΚΕΛ δεν αφορά στον κυπριακό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα καθ' αυτό αλλά στον ανταγωνισμό ανάμεσα στα δύο αντίπαλα διεθνή «στρατόπεδα». Αργότερα το ΚΚΕ ενημερώνει πως δεν υπάρχει τέτοια προοπτική για το νησί, χωρίς να δίνει περαιτέρω διευκρινήσεις.

Τέλος άξιο αναφοράς σχετικά με τη συνάντηση αποτελεί η κατάθεση του Ιωάννου σε σχέση με τις οδηγίες που τους είχε δώσει το ΚΚ Μ. Βρετανίας. Συγκεκριμένα αναφέρει πως το βρετανικό κόμμα συμφωνούσε με την ως τότε γραμμή του ΑΚΕΛ και μάλιστα το συμβούλευε να ακολουθήσει τακτική απόλυτης νομιμότητας. Απέναντι σε αυτή τη διάσταση απόψεων ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΕ συμβουλεύει τους δύο ακελικούς να ταξιδέψουν στη Ρουμανία και να απευθυνθούν στην Κομινφόρμ για να τους λύσει το ζήτημα. Η ηγεσία του ΑΚΕΛ θα κάνει το ταξίδι αυτό χωρίς όμως αποτέλεσμα, αφού δεν θα καταφέρουν να λάβουν κάποια απάντηση στο χρονικό διάστημα που οι ίδιοι είχαν θέσει.

Οι νέες οδηγίες του ΚΚΕ φτάνουν στο νησί από τον Φιφή Ιωάννου κατά την επιστροφή του στην Κύπρο και έχουν άμεση αντανάκλαση στην ΚΕ του ΑΚΕΛ. Αυτή συνέρχεται σε ολομέλεια στις 15 του Γενάρη. Εκεί αποφασίζεται σε πρώτη φάση ότι η συμμετοχή στη Διασκεπτική ήταν σφάλμα και ορίζει ως καθήκον των μελών της ΚΕ την αυτοκριτική της. Επίσης εκλέχθηκε τετραμελής επιτροπή η οποία εκτός των άλλων ανέλαβε τη συλλογή των αυτοκριτικών σημειωμάτων. Την ίδια περίοδο ο Ανδρέας Ζιαρτίδης έχει συνομιλίες με τον Γραμματέα του ΚΚ Μ. Βρετανίας, ο οποίος χαρακτήρισε τη γραμμή του ΚΚΕ, ανοησίες, έχοντας την άποψη πως η «Ένωση» θα έρθει μακροπρόθεσμα ενώ επέμεινε στην ανάγκη το κυπριακό κόμμα να χρησιμοποιεί μόνο νόμιμα μέσα. Η άποψη αυτή απορρίφθηκε από την πλειοψηφία της ηγεσίας του ΑΚΕΛ.¹⁶⁸

Στις 26-27 Φεβρουαρίου συνέρχεται νέα ολομέλεια όπου γίνεται ανάλυση των αιτιών που οδήγησαν στη λανθασμένη γραμμή και παρουσιάζεται η αυτοκριτική των μελών της ΚΕ. Στις 5 Μαρτίου σε νέα συνεδρίαση της ΚΕ επιβεβαιώθηκαν τα προηγούμενα

¹⁶⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/33, «Ζητήματα οργανωτικής προετοιμασίας», 19/7/1951

¹⁶⁸ Χ. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου Β Τόμος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2011, σ. 23

και αποφασίστηκε η καθαίρεση όλης της ΚΕ και η εκλογή μιας νέας επταμελούς προσωρινής καθοδήγησης υπό τον Εζεκία Παπαϊωάννου.¹⁶⁹

Λίγες ημέρες αργότερα η «προσωρινή κεντρική καθοδήγηση» του ΑΚΕΛ εκδίδει ανακοίνωση στην οποία καταπιάνεται με μια σειρά από ζητήματα. Αυτά αφορούν στη λανθασμένη πολιτική γραμμή με τη συμμετοχή στη «Διασκεπτική» η οποία θεωρείται «φιλελεύθερη μικροαστική αντιμετώπιση του Ενωτικού-Κυπριακού προβλήματος που έτεινε να υποτάξει το επαναστατικό εργατικό κίνημα..... με τις διαθέσεις και τα συμφέροντα του ιμπεριαλισμού....». Επίσης γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην παγκόσμια κατάσταση και τα καθήκοντα των Κύπριων κομμουνιστών. Η ανακοίνωση αναφέρεται στην ιμπεριαλιστική επιθετικότητα ΗΠΑ και Αγγλίας που στοχεύουν ΕΣΣΔ και Λαϊκές Δημοκρατίες.

Στον αντίποδα στέκουν οι σοσιαλιστικές χώρες, τα προοδευτικά κινήματα των σοσιαλιστικών χωρών και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των αποικιακών και μισοαποικιακών λαών. Οι αποικιακοί λαοί θεωρούνται ως επαναστατικές εφεδρείες για την υπόθεση του σοσιαλισμού, ενώ ο ιμπεριαλισμός βρίσκεται σε κρίση γι' αυτό και ετοιμάζει ένα νέο Πόλεμο. Η ματαίωση των ιμπεριαλιστικών σχεδίων θα γίνει από τις δυνάμεις της ειρήνης, της Δημοκρατίας και του αντιιμπεριαλιστικού στρατοπέδου. Σε αυτά τα ιστορικά πλαίσια πρέπει το ΑΚΕΛ να δει την υπόθεση της «Ένωσης». Ορθός δρόμος είναι η αδιάλλακτη πάλη με τον εγγλέζικο ιμπεριαλισμό και τις προθέσεις του για μετατροπή του νησιού σε πολεμική βάση καθώς και η πάλη για την εθνική αποκατάσταση, η Ένωση Κύπρου - Ελλάδας.¹⁷⁰

Τον Μάη του 1949 πραγματοποιούνται νέες δημοτικές εκλογές στις οποίες οι δυνάμεις της αριστεράς μειώνονται στο 45%, γεγονός που αποδίδεται στις συντονισμένες αντικομμουνιστικές επιθέσεις που δέχτηκε από το σύνολο των αστικών δυνάμεων και της βρετανικής κυβέρνησης αλλά και εξαιτίας των εσωτερικών προβλημάτων της.¹⁷¹ Από την άλλη οι αστικές δυνάμεις οι οποίες έχουν ήδη παραμερίσει όλο το προηγούμενο διάστημα τις όποιες διαφορές τους μπροστά στον κομμουνιστικό κίνδυνο, το καλοκαίρι του 1949 πραγματοποιούν νέες προσπάθειες συντονισμού τους υπό την επίβλεψη της Εθναρχίας με την ίδρυση συντονιστικού φορέα της ΣΕΚΑ.¹⁷² Στη νέα οργάνωση δεν παύουν οι έριδες ανάμεσα στα διάφορα κομμάτια των αστών με τις διαφωνίες να αφορούν κυρίως στην τακτική που έπρεπε να ακολουθηθεί απέναντι στους Βρετανούς.

Τον Αύγουστο του 1949 θα πραγματοποιηθεί στην Κύπρο το 6^ο συνέδριο του ΑΚΕΛ στο οποίο εγκρίνονται οι αποφάσεις των προηγούμενων ολομελειών. Εκλέγεται νέα ΚΕ επιτροπή με Γ.Γ. τον Εζεκία Παπαϊωάννου και αποφασίζεται εκτός των άλλων η

¹⁶⁹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 449

¹⁷⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/19, «Ανακοίνωση της Προσωρινής Κεντρικής Καθοδήγησης του ΑΚΕΛ», 8/3/1949

¹⁷¹ Ό. π., Φ=20/21/20, 2/5/1949

¹⁷² Β. Πρωτόπαπας, σ. 478

καταπολέμηση όποιας συνταγματικής παραχώρησης από τον ιμπεριαλισμό.¹⁷³ Εγκρίνεται επίσης από το συνέδριο η Έκθεση δράσης της ΚΕ του ΑΚΕΛ η οποία πραγματοποιεί μια συνολική αποτίμηση της περιόδου που μεσολάβησε μεταξύ 5^{ου} και 6^{ου} συνεδρίου του ΑΚΕΛ.

Τονίζεται ιδιαίτερα η αδυναμία του ΑΚΕΛ να διαφωτίσει το «ελληνικό ζήτημα» στον κυπριακό λαό, γεγονός που οφείλεται στις αντιρρήσεις των συνοδοιπόρων του κόμματος. Επίσης δεν διαφωτίστηκε επαρκώς το ζήτημα της μετατροπής του νησιού σε πολεμική βάση και οι αρνητικές συνέπειες των εξελίξεων αυτών στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Ακόμη θεωρείται λάθος η θέση που εγκρίθηκε στο Ε' συνέδριο και τοποθετούσε το εθνικό ζήτημα να εξαρτάται βασικά από την αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας.

Πλέον καθοριστικός παράγοντας για την απελευθέρωση ιεραρχείται η δράση του κυπριακού κινήματος αλλά και η στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Οι στρατηγικές στοχεύσεις του ΑΚΕΛ περικλείονται στο τρίπτυχο Αυτοδιάθεση-Ένωση, διατήρηση και επέκταση των οικονομικών διεκδικήσεων του λαού και άνευ όρων αφοπλισμός του νησιού. Ανάμεσα στα αίτια της λανθασμένης γραμμής απέναντι στο εθνικό ζήτημα γίνεται για πρώτη φορά επίσημη αναφορά σχετικά με τις συμβουλές που έδινε εκείνη την περίοδο στο ΑΚΕΛ το ΚΚ Μ. Βρετανίας.

Σχετικά με το με «ποια Ελλάδα» θα γίνει η «Ένωση» δηλαδή με οποιοδήποτε καθεστώς ή με μια «Δημοκρατική Ελλάδα», το ΑΚΕΛ απαντά πως το θέμα δεν πρέπει να τίθεται επί τάπητος και ότι μια Ελλάδα γνωρίζουμε και δεν την χωρίζουμε στα δύο ενώ τονίζεται ότι «μετά την Ένωση ο καθένας θα μπορεί να επιλέξει ελεύθερα όποια παράταξη θέλει».¹⁷⁴ Η τελευταία αυτή διαπίστωση του ΑΚΕΛ προκαλεί απορίες από τη στιγμή που στην Ελλάδα διεξάγεται ακόμη εμφύλιος με το ΚΚΕ κηρυγμένο παράνομο και με μεγάλο μέρος του δυναμικού του να βρίσκεται στις φυλακές.

Ενδεχομένως πάντως το ΑΚΕΛ να ελπίζει ακόμα σε μια νίκη του ΔΣΕ και επομένως σε μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Πρέπει επίσης να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη έκθεση εγκρίνεται στο 6^ο συνέδριο του ΑΚΕΛ που πραγματοποιείται χρονικά ακριβώς κατά την αποχώρηση του ΔΣΕ από το ελληνικό έδαφος. Η νέα κατάσταση φαίνεται να μην λαμβάνεται υπόψη στο συνέδριο του κυπριακού κόμματος.

¹⁷³ Α. ΧΡ. Αλέκου, ό. π., σ. 218

¹⁷⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/21, «Έκθεση δράσης της ΚΕ του ΑΚΕΛ, Μάιος- Σεπτέμβριος 1949», 5/1949

Κεφάλαιο 6^ο :Προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού

6.1. Από το τέλος του ελληνικού εμφυλίου στη δημιουργία «Πρεσβειών»

Το φθινόπωρο του 1949 βρίσκει το ΑΚΕΛ να πραγματοποιεί στροφή σε σχέση με την αντιμετώπιση του εθνικού ζητήματος, ενώ η αστική παράταξη είναι συσπειρωμένη ύστερα και από τις επιτυχίες της στις τελευταίες δημοτικές εκλογές. Τον Ιούλιο όπως έχει γίνει αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο έχει ιδρυθεί με μέλη την ΠΕΚ, το ΚΕΚ και τη ΣΕΚ, η ΣΕΚΑ. Οι δυνάμεις αυτές αναγνωρίζουν τον ηγετικό ρόλο της Εθναρχίας για την προώθηση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Γραμμή των δυνάμεων αυτών όπως και της Εθναρχίας της οποίας επικεφαλής θα τεθεί σταδιακά ο Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος είναι ο αντικομμουνισμός, η άρνηση συνεργασίας με το ΑΚΕΛ ακόμα και για το εθνικό ζήτημα και η προσπάθεια περιθωριοποίησής του από τις πολιτικές εξελίξεις.

Επίσης η Εθναρχία και τα κόμματα που συσπειρώνει ασκούν έντονη κριτική και σε αστούς πολιτευτές οι οποίοι επιδιώκουν στην παρούσα φάση τη συνεννόηση με τους Βρετανούς, τασσόμενοι και υπέρ της παραχώρησης συντάγματος, χωρίς βέβαια να υποστέλλουν με επίσημο τουλάχιστον τρόπο τη σημαία της «Ένωσης». Πρόκειται για την προσπάθεια δημιουργίας της λεγόμενης «Τρίτης Κατάστασης» στο νησί, της συγκρότησης δηλαδή πολιτικού κόμματος στο λεγόμενο χώρο του πολιτικού «Κέντρου». Επικεφαλής της προσπάθειας αυτής ηγείται ο πρώην συνεργαζόμενος με το ΑΚΕΛ Ιωάννης Κληρίδης ο οποίος τάσσεται ενάντια τόσο της Εθναρχίας όσο και του ΑΚΕΛ. Παρ' όλες τις προσπάθειές του που ξεκινούν τον Οκτώβριο του 1949, τα σχέδια Κληρίδη και των συνοδοιπόρων του δεν θα καταφέρουν να υπερκεράσουν το σχήμα Αριστεράς-Δεξιάς που έχει επικρατήσει στο νησί. Έτσι η δημιουργία ενδιάμεσου πολιτικού φορέα δεν πραγματοποιείται.¹⁷⁵

Σύμφωνα με το ΑΚΕΛ φαίνεται πως και ο πρώην γραμματέας του κόμματος Φίφης Ιωάννου βρίσκονταν σε συνεννόηση με τον Κληρίδη για τη δημιουργία νέου κόμματος. Το ΑΚΕΛ χαρακτήρισε την Τρίτη κατάσταση προδοτική και φιλοαγγλική, ενώ η εκτίμηση του Παπαϊωάννου πως δεν πρόκειται να ευδοκιμήσει καθώς είναι αποκομμένο από τις μάζες επιβεβαιώθηκε.¹⁷⁶

Σε ό,τι αφορά στην τακτική που ακολουθεί το ΑΚΕΛ από τον Σεπτέμβριο του 1949 θέτει σχέδιο άμεσης ανακίνησης του κυπριακού ζητήματος μέσω της διεθνοποίησής του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Σύμφωνα με τον Παπαϊωάννου ο ΟΗΕ είναι η μόνη δύναμη που μπορεί να δώσει τη λύση από τη στιγμή που οι Βρετανοί θεωρούν το ζήτημα «κλειστό» και θέμα που αφορά αποκλειστικά την Ελλάδα και την Βρετανία. Ταυτόχρονα επισημαίνει πως η ξενόδουλη «μοναρχοφασιστική» κυβέρνηση των Αθηνών δεν πρόκειται να θίξει το ζήτημα της Κύπρου.

¹⁷⁵ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 482

¹⁷⁶ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/59, «Μια σύντομη Έκθεση της κατάστασης στην Κύπρο από τον Γενάρη του 1949 ίσαμε σήμερα»

Στο πλαίσιο αυτό το ΑΚΕΛ προτάσσει επιτακτικά την ανάγκη αποστολής κοινής Εθνικής Πρεσβείας στην Γ.Σ. του ΟΗΕ, που θα πραγματοποιηθεί την ερχόμενη άνοιξη και προτάσσει την ανάγκη πραγματοποίησης κοινού συλλαλητηρίου όλων των πολιτικών δυνάμεων στην Λευκωσία. Με τα αιτήματα αυτά το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ απευθύνεται στην Εθναρχία με σχετικό υπόμνημα στις 27 Σεπτεμβρίου. Η απάντηση ήταν αρνητική και υβριστική κατηγορώντας τον ΕΑΣ για προδοτικό αγώνα.

Το ΑΚΕΛ απάντησε στην Εθναρχία καταγγέλλοντάς την για αντεθνική στάση, χαρακτηρίζοντάς την όργανο της πλουτοκρατίας. Στη συνέχεια το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ παίρνει διάφορες πρωτοβουλίες. Αρχικά αποστέλλει έγγραφο στο συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με το οποίο ζητά από τους φιλελεύθερους λαούς του κόσμου να βοηθήσουν για την εθνική ελευθερία, καλώντας τα κράτη μέλη να θέσουν το κυπριακό ζήτημα στην επόμενη Γ.Σ.¹⁷⁷ Επιπλέον ζητά τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στο νησί υπό την εποπτεία του ΟΗΕ, προκειμένου να εκφραστεί με επίσημο και ξεκάθαρο τρόπο ο πόθος του ελληνοκυπριακού λαού για «Ένωση» με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα η κυπριακή αριστερά προσπαθώντας να πάρει την πρωτοβουλία των κινήσεων διοργανώνει συγκεντρώσεις και ξεκινάει καμπάνια υπογραφών στήριξης του υπομνήματος για δημοψήφισμα.¹⁷⁸

Η Εθναρχία φαίνεται να εξετάζει και εκείνη ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1949 τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στο νησί, ύστερα και από την επίσκεψη Μακαρίου του Β' στην Ελλάδα και τις επαφές που πραγματοποιεί τόσο με Έλληνες πολιτικούς όσο και με την Εκκλησία της Ελλάδας. Ουσιαστικά πρόκειται για τη δημιουργία μιας νέας τάσης στο ελληνοκυπριακό πολιτικό τοπίο η οποία ύστερα από το τέλος του ελληνικού εμφυλίου και την οριστική εδραίωση του ελληνικού αστικού κράτους, προσβλέπει σε μια πιο δυναμική αναθέρμανση του κυπριακού ζητήματος. Έτσι και κάτω από την πίεση του ΑΚΕΛ, η Εθναρχία ανακοινώνει στις 2 Δεκεμβρίου τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για τις 15 Γενάρη του 1950 με στόχο να εκφράσει ο κυπριακός λαός τον πόθο της Ένωσης με την Ελλάδα. Σε επόμενη εγκύκλιό της καλεί όλον το λαό να αγωνιστεί για τη διεξαγωγή ακομμάτιστου δημοψηφίσματος υιοθετώντας έναν πιο μετριοπαθή πολιτικό λόγο για τις ανάγκες των καιρών.¹⁷⁹

Από τη στιγμή της κήρυξης δημοψηφίσματος από την πλευρά της Εθναρχίας το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ αναστέλλει τις δικές του προσπάθειες για διεξαγωγή δημοψηφίσματος και τάσσεται υπέρ του δημοψηφίσματος της 15^{ης} Γενάρη. Ο ΕΑΣ μετά από έγκριση του ΑΚΕΛ αποστέλλει πρόσκληση στην Εθναρχία έχοντας τα εξής αιτήματα: να καλέσει εκείνη πανκομματική διάσκεψη για το συντονισμό της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, να συμφωνήσει στη δημιουργία Ενιαίου Εθνικού Μετώπου που να συνενώνει όλες τις παρατάξεις και τέλος να συμφωνήσει στη δημιουργία εθνικής πρεσβείας που θα αντιπροσωπεύει όλο το λαό με αποστολή να μεταβεί στον ΟΗΕ. Η Εθναρχία αρνείται κάθε είδους συνεννόηση.

¹⁷⁷ Ραδιοφωνικός Σταθμός(Ρ/Σ) «Ελεύθερη Ελλάδα», Αριθμός Δελτίου(Α.Δ.) 1061, 8/12/1949

¹⁷⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/24, «Αξιούμε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα», 30 Δεκεμβρίου 1949

¹⁷⁹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 488

Σχετικά με τις κινήσεις των Βρετανών, οι αποικιοκράτες χρησιμοποιούν την τουρκοκυπριακή άρχουσα τάξη η οποία πραγματοποιεί ανθενωτικό συλλαλητήριο με ένα μεγάλος μέρος του τουρκοκυπριακού λαού να ακολουθεί αυτά τα κελεύσματα. Οι κινήσεις αυτές εννοείται πως βρίσκονται σε άμεση σύμπλευση με την εξωτερική πολιτική του τουρκικού κράτους. Ήδη από την άνοιξη του 1949 τουρκοκυπριακή πρεσβεία αποτελούμενη από θρησκευτικούς κύκλους αποστέλλεται στην Άγκυρα ζητώντας από την τουρκική κυβέρνηση να παρέμβει ενάντια σε κάθε ελληνική διεκδίκηση.¹⁸⁰

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος με τον οποίο το ΑΚΕΛ βλέπει τον τουρκοκυπριακό λαό και το ζήτημα των μειονοτήτων. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Ο σωστός δρόμος για κάθε μειονότητα σε όλες τις χώρες του κόσμου, βρίσκεται στη διασφάλιση και εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μειονοτήτων σε πλήρη αρμονία με τα εθνικά συμφέροντα και την κοινωνική ευημερία της πλειοψηφίας...». Θεωρεί λοιπόν πως «πρέπει να γίνει ένταση της διαφωτιστικής δουλειάς στον παρασυρμένο τουρκικό λαό όπου θα τους αναλύονται τα πραγματικά τους συμφέροντα, έτσι ώστε οι Έλληνες πατριώτες θα πετύχουν οι τουρκικές μάζες να μπουν στο δρόμο της εναρμόνισης ελληνικών κι τουρκικών συμφερόντων». Επίσης το ΑΚΕΛ υποβαθμίζει την τουρκοκυπριακή πλευρά και τις διαμαρτυρίες της θεωρώντας πως «δεν προσέφεραν κάτι σημαντικό στον ιμπεριαλισμό».¹⁸¹

Η ελληνική κυβέρνηση δεχόμενη τις βρετανικές πιέσεις ανακοινώνει στις 14/12/1949 με επίσημο τρόπο πως κάθε ανακίνηση του Κυπριακού είτε μέσω της βουλής είτε μέσω του Τύπου είναι επιζήμια για το δημόσιο συμφέρον. Το ΑΚΕΛ ύστερα από αυτή την εξέλιξη καλεί ξανά στις 15 Δεκέμβρη σε ενιαίο μέτωπο την Εθναρχία με σκοπό τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος ενώ την καλεί να καταδικάσει την προδοσία της ελληνικής κυβέρνησης.

Μετά τη νέα άρνηση της Εθναρχίας οι Κύπριοι κομμουνιστές ανακοινώνουν ότι όλες οι επικρίσεις τους ενάντια στην ξενόδοϋλη ελληνική «μοναρχοφασιστική» κυβέρνηση επαληθεύονται πλήρως ενώ ταυτόχρονα προβάλλουν τη θέση ότι μόνο μια Ελεύθερη Ελληνική Κυβέρνηση, μια λαϊκοδημοκρατική κυβέρνηση μπορεί να υποστηρίξει με σθένος και αποφασιστικότητα την εθνική υπόθεση.

Επίσης κατηγορούν τη δεξιά και την Εθναρχία πως εξαπατήθηκαν πιστεύοντας ότι θα πραγματοποιήσουν δημοψήφισμα με τις πλάτες των ΗΠΑ. Πρόκειται για ένα σχήμα που χρησιμοποιείται τόσο από το ΚΚΕ όσο και από το ΑΚΕΛ για όλα τα επόμενα χρόνια σύμφωνα με το οποίο ο Μακάριος είναι «αμερικανοκίνητος», εξυπηρετεί τη μετατροπή του νησιού σε αμερικανική πολεμική βάση και προωθεί την αντικατάσταση της αγγλοκρατίας από την αμερικανοκρατία. Θεωρούν λοιπόν κάλπικη την απειθαρχία της Εθναρχίας προς την ελληνική κυβέρνηση, αφού πλέον δεν μπορεί να κάνει πίσω στο θέμα του δημοψηφίσματος.¹⁸² Το ίδιο σχήμα

¹⁸⁰ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 190, 5/5/1949

¹⁸¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/24

¹⁸² Ο. π., Φ=20/21/24

χρησιμοποιεί και το ΚΚΕ για την ελληνική κυβέρνηση αλλά και για οποιοδήποτε άλλο αστικό φορέα ή θεσμό κάνει αναφορές στο κυπριακό.

Πιο αναλυτικά τον Φεβρουάριο καταγγέλλεται δήλωση του Βενιζέλου στη βουλή για την Κύπρο, ως κατά παραγγελία των ΗΠΑ. Ο μοναρχοφασισμός λέει το δελτίο τύπου..... «χρησιμοποιεί κι αυτόν ακόμα τον παλλαϊκό - εθνικό πόθο του λαού της Ελλάδας και της Κύπρου για την Ένωση ένα μεγάλο εθνικό ζήτημα για την εξυπηρέτηση των ιμπεριαλιστικών σχεδίων των αμερικανών κυρίων του, ως μέσο εκβιασμού ανάμεσα σε δυο ληστές: τον αμερικανικό και εγγλέζικο ιμπεριαλισμό».¹⁸³

Το δημοψήφισμα πραγματοποιείται μεταξύ 15-22 Ιανουαρίου με τη συντριπτική πλειοψηφία των ελληνοκυπρίων (σε ποσοστό 96%) να τάσσονται υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Ελάχιστοι τουρκοκύπριοι προσήλθαν στις κάλπες. Οι δύο παρατάξεις απέφυγαν τις προστριβές κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος και κυμάνθηκαν σε μετριοπαθές κλίμα, κάτι που δεν θα κρατήσει για πολύ.

Σε άλλη εκπομπή της «Ελεύθερης Ελλάδας» και συγκεκριμένα στις 11 Φεβρουαρίου γίνονται αναφορές επί των εξελίξεων σε άρθρο του ΓΓ του ΑΚΕΛ με τίτλο «Ο λαός της Κύπρου αγωνίζεται για την ειρήνη και την δημοκρατία».¹⁸⁴ Στο άρθρο καταγγέλλεται για άλλη μια φορά η μετατροπή του νησιού σε ισχυρή πολεμική βάση που στόχο έχει την ΕΣΣΔ. Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται μέσω της μεταφοράς περισσότερων βρετανικών στρατευμάτων στο νησί καθώς και χτισίματος αεροδρομίων, στρατοπέδων, ραντάρ και διαφόρων άλλων υποδομών. Επίσης γίνεται αναφορά στην αμερικανική διείσδυση τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στον στρατιωτικό. Τέλος ο Παπαϊωάννου αναφέρει πως η Κύπρος χρησιμοποιείται λόγω της γεωγραφικής της θέσης και ως μέσο προπαγάνδας, αφού από το έδαφός της εκπέμπουν τρεις ραδιοφωνικοί σταθμοί, δύο αραβόφωνοι βρετανικοί και ένας που εκπέμπει στη ρωσική γλώσσα και είναι αμερικάνικος.

Στη συνέχεια του άρθρου γίνεται αναφορά στην οικονομική εξαθλίωση του κυπριακού λαού εξαιτίας της βρετανικής κατοχής και στα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος. Αυτά κοινοποιήθηκαν από τις «λαϊκές οργανώσεις» στις 31 Γενάρη του 1950 στη Γραμματεία του ΟΗΕ ζητώντας να συμπεριληφθεί το ζήτημα της Ένωσης στην ημερήσια διάταξη της Γ.Σ. του οργανισμού κατά την προσεχή σύνοδο. Τέλος ο Εζεκίας Παπαϊωάννου διευκρινίζει ότι το ομόφωνο αίτημα του κυπριακού λαού δεν αποτελεί επιδοκιμασία του μοναρχοφασιστικού καθεστώτος στην Ελλάδα, χωρίς να υπεισέρχεται σε περεταίρω διευκρινίσεις.

Σε ό,τι αφορά στο ΚΚΕ λίγες μέρες πριν το δημοψήφισμα, μέσω του Ρ/Σ «Ελεύθερη Ελλάδα» καταγγέλλει την ελληνική κυβέρνηση για τη στάση της απέναντι στο δημοψήφισμα αλλά και την τουρκική «αντίδραση» η οποία διοργάνωσε στην Κωνσταντινούπολη συλλαλητήριο κατά της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.¹⁸⁵ Η

¹⁸³ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 184, 17/2/1950

¹⁸⁴ Ο. π., 11/2/1950

¹⁸⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1186, 9/1/1950

τελευταία είδηση αποτελεί άλλη μια ξεκάθαρη ένδειξη πως το τουρκικό κράτος θα διεκδικήσει τα «δικαιώματά του» στο νησί.

Μετά το δημοψήφισμα το ΚΚΕ μέσα από την ειδική εκπομπή του για την Κύπρο καταγγέλλει τον «ελληνικό μοναρχοφασισμό» για την αποσιώπηση του κυπριακού δημοψηφίσματος, ενώ το επόμενο διάστημα καταγγέλλονται η παρουσία αμερικανικών δυνάμεων στο νησί αλλά και η ένταση της καταστολής η οποία φαίνεται να εντείνεται ύστερα από το δημοψήφισμα. Χαρακτηριστικά οι αποικιοκρατικές αρχές προβαίνουν σε συλλήψεις, απαγορεύουν κάθε είδους συγκεντρώσεις αλλά και εκδηλώσεις όπως τους εορτασμούς για την εθνική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου.¹⁸⁶

Αντίστοιχα φοιτητικές διαδηλώσεις στην Αθήνα που έχουν ως αίτημα την Ένωση Κύπρου- Ελλάδας διαλύονται από την αστυνομία. Το ΚΚΕ τονίζει πως δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι μοναρχοφασίστες που καταδίκασαν το κυπριακό δημοψήφισμα δεν έχουν διάθεση να προασπιστούν τα εθνικά συμφέροντα επισημαίνοντας πως μόνο η πάλη για μια εθνική δημοκρατική κυβέρνηση μπορεί να φέρει πιο κοντά την «Ένωση». Πρόκειται για δήλωση η οποία πραγματοποιείται σε προεκλογική περίοδο, αφού έχουν προκηρυχθεί εκλογές για τις 4 Μαρτίου. Το ΚΚΕ ύστερα από την άρνηση του Πλαστήρα για δημιουργία κοινού δημοκρατικού Μετώπου προχωρεί με άλλες δυνάμεις σοσιαλδημοκρατικής αναφοράς στη δημιουργία της Δημοκρατικής Παράταξης, πρόδρομο της ΕΔΑ η οποία και θα λάβει ποσοστό 9,7% σε συνθήκες έντονης τρομοκρατίας ειδικά στην επαρχία.

Γενικότερα το ΚΚΕ αξιοποιεί με βάση τις στρατηγικές κατευθύνσεις που έχει θέσει μετά την υποχώρηση του ΔΣΕ, το κυπριακό και το σύνθημα της «Ένωσης» ως μέσο συσπείρωσης των «δημοκρατικών λαϊκών δυνάμεων» και προσέγγισης με τα «δημοκρατικά κόμματα» καθώς και ως μέσο ξεσκεπάσματος του «ξενόδουλου μοναρχοφασισμού». Σε άρθρο του ίδιου του Γ.Γ. Νίκου Ζαχαριάδη αποδίδονται χαρακτηρισμοί προς την ελληνική κυβέρνηση όπως «μπασιμπουζούκοι» των τούρκων αφεντικών τους αλλά και «φασουλίδες» των αγγλοαμερικανών ιμπεριαλιστών. Επίσης καλεί σε κοινό αγώνα των λαϊκών οργανώσεων και δημοκρατικών κομμάτων Ελλάδας και Κύπρου απέναντι στον κοινό εχθρό ιμπεριαλιστή.

Το συλλαλητήριο υπέρ της «Ένωσης» που έχει προκηρυχτεί από τον Αρχιεπίσκοπο Σπυρίδωνα την περίοδο που γραφόταν το άρθρο, το αποδίδει σε τακτικό ελιγμό της αντίδρασης και καλεί τον λαό να συμμετέχει μεν σε αυτό αλλά με τα δικά του συνθήματα και λάβαρα ενάντια στους «κατακτητές, προδότες, και διασπαστές». Το άρθρο με σύνθημα: «Παλεύοντας για την Ένωση παλεύουμε για τη δημοκρατία και τη λευτεριά, ενάντια στους ιμπεριαλιστές, για την ειρήνη».¹⁸⁷

¹⁸⁶ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1424, 12/3/1950

¹⁸⁷ Ό. π., Α.Δ. 1837, 27/6/1950

6.2. Η «Εθνική» και η «Λαϊκή Πρεσβεία»

Οι προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού ύστερα και από το δημοψήφισμα βρίσκουν τις δύο κυπριακές παρατάξεις να ακολουθούν χωριστούς δρόμους. Αρχές Μαρτίου του 1950 η Εθναρχία ανακοινώνει τη δημιουργία «Εθνικής Πρεσβείας», σκοπός της οποίας είναι η συμμετοχή της στην ετήσια τακτική Γ.Σ. του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη. Το ΑΚΕΛ καταγγέλλει άμεσα τη διασπαστική πολιτική της Εθναρχίας η οποία δημιουργήσε πρεσβεία αρνούμενη τη συμμετοχή των κομμουνιστών σε αυτή.

Η πρεσβεία της Εθναρχίας αναχωρεί 14 Μαΐου και φτάνει έξι ημέρες αργότερα στο λιμάνι του Πειραιά, όπου θα τους υποδεχτεί λαϊκή συγκέντρωση που έχει διοργανώσει η Εκκλησία της Ελλάδας με διάφορες άλλες πολιτικές οργανώσεις. Οι Κύπριοι αντιπρόσωποι έχοντας τη στήριξη της εκκλησίας, του Παλατιού αλλά και διαφόρων εθνικιστικών οργανώσεων μπορούν να ασκούν πίεση στην ελληνική κυβέρνηση η οποία προσπαθεί να κρατήσει αποστάσεις προκειμένου να μην διαταραχθούν οι σχέσεις της με την Μ. Βρετανία. Κάτω από το γενικότερο πολιτικό κλίμα η κυβέρνηση Πλαστήρα αναγκάζεται να συναντήσει την κυπριακή Πρεσβεία.¹⁸⁸

Από τη συνάντηση αυτή η κυπριακή Πρεσβεία εκδίδει ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία από τη στιγμή που το ζήτημα της «Ένωσης» δεν λυθεί μέσω διαπραγματεύσεων υποχρεούται να πραγματοποιήσει την εντολή της, οπότε και θα φέρει το ζήτημα στον ΟΗΕ ζητώντας την εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Τέλος αναφέρει πως αν η ελληνική κυβέρνηση δεν μεταβάλλει την «επιφυλακτική της στάση» θα προχωρήσει μόνη της προς επίτευξη των σκοπών της. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η ελληνοκυπριακή αστική τάξη είναι αποφασισμένη να προχωρήσει ανεξάρτητα από την επίσημη γραμμή της ελληνικής κυβέρνησης έχοντας βέβαια και τη στήριξη μερίδας του ελληνικού αστικού κράτους και των διαφόρων θεσμών του.¹⁸⁹

Στην ανακοίνωση αυτή το ΚΚΕ απαντά ότι η «Πρεσβεία» προτιμά να χάνει πολύτιμο χρόνο με το να συνδιαλέγεται με τον μοναρχοφασισμό ο οποίος αγαπά περισσότερο την Αγγλία από την Κύπρο, ενώ την ίδια ώρα διασπά τις ελληνικές εθνικές δυνάμεις στην Κύπρο παίζοντας το παιχνίδι των Ελλήνων μοναρχοφασιστών οι οποίοι όχι μόνο δεν θέλουν αλλά θα εμποδίσουν κάθε προσπάθεια να τεθεί το κυπριακό στη Γ.Σ. του ΟΗΕ.

Σε σχέση με την επίσημη τοποθέτηση της ελληνικής κυβέρνησης, αυτή είναι σαφής τόσο από τον τρόπο που αντιμετωπίζει την εθναρχική Πρεσβεία όσο και από άλλα συμβάντα της περιόδου και δημοσιεύματα. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του αντιπροέδρου της κυβέρνησης Πλαστήρα, Γεωργίου Παπανδρέου, στο αίτημα του δημάρχου Λευκωσίας για αξιοποίηση του κυπριακού δημοψηφίσματος τον Απρίλιο του 1950, οπότε και αναφέρει: «Η Ελλάς σήμερον αναπνέει με δύο πνεύμονας, του

¹⁸⁸ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 493

¹⁸⁹ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 737, 1/6/1950

μεν αγγλικού, του δε αμερικανικού και γι' αυτό δεν μπορεί, λόγω του Κυπριακού να πάθει ασφυξία».

Την περίοδο που η εθναρχική πρεσβεία βρίσκεται στην Αθήνα, πεθαίνει ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου Μακάριος ο Β'. Το εθναρχικό συμβούλιο δίνει εντολή στην Πρεσβεία να συνεχίσει την αποστολή της ενώ φαίνεται πως υπάρχουν σκέψεις να εκλεγεί νέος Αρχιεπίσκοπος ο Κιτίου Μακάριος, χωρίς ανθυποψήφιο. Τελικά με τη στήριξη βασικά της ΣΕΚΑ και με την αποχή των αριστερών ψηφοφόρων ο «εθνάρχης» Μακάριος ο Γ' εκλέγεται και επίσημα Αρχιεπίσκοπος έναντι του αντιπάλου του Μητροπολίτη Κερύνειας Κυπριανό. Από τη στιγμή αυτή οι μέχρι τότε τάσεις και αντιπαλότητες για τον έλεγχο προσώπων στο εθναρχικό συμβούλιο καταλαγιάζουν, με τον Μακάριο να αποκτά χαρακτηριστικά απόλυτου ηγέτη.

Μετά την Αθήνα η «Πρεσβεία» ταξιδεύει στο Λονδίνο, ο Άγγλος Υπουργός των Αποικιών όμως αρνείται να συναντηθεί με τον Μητροπολίτη Κυπριανό αρκούμενος να αποστείλει μήνυμα σύμφωνα με το οποίο η θέση της βρετανικής κυβέρνησης παραμένει η ίδια.¹⁹⁰ Στη συνέχεια ακολουθεί η Νέα Υόρκη όπου επιτυγχάνεται συνάντηση με τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ ο οποίος ανακοινώνει στους Κύπριους αντιπροσώπους ότι οι διεθνείς συνθήκες δεν ευνοούν την ανάδειξη του ζητήματος και πως επιθυμούν την διακριτική διαχείρισή του μεταξύ των συμμάχων. Η «Πρεσβεία» παραδίδει τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος στο βοηθό Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, κατόπιν ταξιδεύει στο Παρίσι, πραγματοποιεί νέα επίσκεψη στην Αθήνα και τελικά επιστρέφει στην Κύπρο στις 21 Δεκέμβρη.¹⁹¹

Από την άλλη η «Λαϊκή Πρεσβεία» του ΑΚΕΛ με επικεφαλής τον Γ.Γ. Ε. Παπαϊωάννου και τον Αδ. Αδάμαντο, δήμαρχο Αμμοχώστου, ξεκινούν στις 31/5/1950 από την Κύπρο για να συναντήσουν το τρίτο μέλος της αριστερής κυπριακής αντιπροσωπείας Ε. Ιωαννίδη, Γραμματέα της Κυπριακής Επιτροπής του Λονδίνου. Η Πρεσβεία της αριστεράς θέλησε να επισκεφθεί πρώτα την Ελλάδα όμως το ελληνικό προξενείο αρνήθηκε τη θεώρηση των διαβατηρίων τους. Ο ΕΑΣ, το ΑΚΕΛ και άλλες λαϊκές οργανώσεις κατήγγειλαν την κυβέρνηση Πλαστήρα γι' αυτήν τη στάση ενώ προτάσσουν την ανάγκη συνεργασίας ανάμεσα στις δυο Πρεσβείες. Οι αντιπρόσωποι παρέμειναν τελικά για μια ώρα στο αεροδρόμιο Αθηνών όπου συναντήθηκαν με εκπροσώπους της ελληνικής αριστεράς. Στη συνέχεια ταξιδεύουν στο Λονδίνο όπου οι ακελικοί ζητούν ακρόαση από τον Υπουργό Αποικιών κάτι που δεν γίνεται. Επίσης πραγματοποιούν συναντήσεις με αγγλικές εργατικές οργανώσεις και βουλευτές ενώ διοργανώνεται και συνέντευξη τύπου.¹⁹²

Η Λαϊκή εθνική Πρεσβεία συνεχίζει την περιοδεία της χωρίς τον Ιωαννίδη ο οποίος παραμένει στο Λονδίνο για να συνεχίσει τις επαφές και τη διαφώτιση της αγγλικής κοινής γνώμης. Επισκέψεις πραγματοποιούνται στη Γαλλία και στις Λαϊκές δημοκρατίες της Τσεχοσλοβακίας, Ρουμανίας, Ουγγαρίας και Πολωνίας ενώ τέλη

¹⁹⁰ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 2034, 17/8/1950

¹⁹¹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 494

¹⁹² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/28, 1/6/1950

Αυγούστου Αδάμαντος και Παπαϊωάννου επιστρέφουν στο Λονδίνο. Από εκεί η «Λαϊκή Πρεσβεία» εκδίδει ανακοίνωση στις 3/9/1950 σύμφωνα με την οποία μετά την τρίμηνη δράση της στο εξωτερικό πιστεύει ακράδαντα πως «το ζήτημα της Ένωσης Ελλάδας και Κύπρου θα τοποθετηθεί και θα υποστηριχθεί στην προσεχή Γ.Σ. του ΟΗΕ».¹⁹³ Κατά την επιστροφή του στην Κύπρο στις 8/9 ο Παπαϊωάννου δηλώνει με βεβαιότητα πως η δίκαιη απαίτηση της «Ένωσης» θα υποστηριχτεί στη Γ.Σ. του ΟΗΕ και έτσι οι συκοφάντες θα δουν ποιοι είναι οι πραγματικοί φίλοι του κυπριακού λαού. Σχετικά με τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης θεωρεί πως η προδοτική της θέση να απόσχει σε περίπτωση που τεθεί το ζήτημα στον ΟΗΕ είναι και ο βασικός λόγος που σκαλώνει το ζήτημα.¹⁹⁴ Όσο για τα άλλα μέλη της Λαϊκής Πρεσβείας προσπάθησαν να μεταβούν στη Νέα Υόρκη, έδρα του ΟΗΕ χωρίς όμως αποτέλεσμα, αφού δεν τους εγκρίθηκε βίζα.

Ακόμη πιο αισιόδοξη είναι η έκθεση που παραδίδει ο Παπαϊωάννου στον ΕΑΣ που αναλύει τα αποτελέσματα της δράσης της «Λαϊκής Πρεσβείας» όπως ανακοινώνεται στην εφημερίδα του ΑΚΕΛ «Νέο Δημοκράτη» στις 28/9/1950. Εκεί αναφέρει πως «...εξασφαλίσαμε την ανακίνηση και υποστήριξη του κυπριακού εθνικού ζητήματος στη φετινή ΓΣ του ΟΗΕ», ενώ στόχος είναι «να βγάλουμε το κυπριακό από τα υποδουλωτικά βρετανικά πλαίσια φιλίας». Στη συνέχεια αναφέρει ότι η ΕΣΣΔ και οι Λαϊκές Δημοκρατίες είναι μαζί μας υπονοώντας πως αυτές θα ανακινήσουν το ζήτημα, ενώ για τη λύση θεωρεί ότι αυτή θα αργήσει αφού η ελληνική κυβέρνηση προδίδει τον αγώνα και δεν τοποθετεί την Κύπρο ως ελληνική εθνική διεκδίκηση.¹⁹⁵

Πιο συγκρατημένος για τις εξελίξεις είναι ο Ρ/Σ του ΚΚΕ ο οποίος την ίδια χρονική περίοδο αναφέρει «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ανοιχτή τοποθέτηση του κυπριακού στον ΟΗΕ θα βρει τη θερμή συμπαράσταση όλων των φίλων της ειρήνης και πρώτα απ' όλα, των αντιπροσωπειών της ΕΣΣΔ και των χωρών της Λαϊκής Δημοκρατίας».¹⁹⁶ Ουσιαστικά το ελληνικό κόμμα προβλέπει υποστήριξη των σοσιαλιστικών κρατών μόνο σε περίπτωση ανακίνησης του κυπριακού στον ΟΗΕ από πλευράς της Ελλάδας. Στο ίδιο δελτίο τύπου για άλλη μια φορά καταγγέλλεται η ξενόδογλη κυβέρνηση των Αθηνών η οποία αρνείται να θέσει το Κυπριακό στον ΟΗΕ ως ελληνική διεκδίκηση, ενώ αφήνονται έμμεσες αιχμές και για την πολιτική που ακολουθεί η εθναρχική Πρεσβεία.

Στην πραγματικότητα τα κομμουνιστικά κόμματα τόσο των Λαϊκών Δημοκρατιών όσο και των «δυτικών» αστικών Δημοκρατιών αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τους Κύπριους συντρόφους τους, μη κατανοώντας γιατί επιζητούν την «Ένωση» με την Ελλάδα του «μοναρχοφασισμού». Ο Αδάμαντος μετέπειτα χαρακτηρίζει κούφια λόγια τα όσα είχε αναφέρει στην έκθεσή του ο Παπαϊωάννου. Συγκεκριμένα αναφέρει πως η Λαϊκή Πρεσβεία δεν κατάφερε να συναντηθεί με εκπροσώπους των

¹⁹³ Α. Φάντης, *Ο Ενταφιασμός (ενός γλυκυτάτου ονείρου) της Ένωσης*, Λευκωσία 1994, σ. 61

¹⁹⁴ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 2195, 28/9/1950

¹⁹⁵ Α. Φάντης, *ό. π.*, σ. 67

¹⁹⁶ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 2159, 21/9/1950

κυβερνήσεων των Λαϊκών Δημοκρατιών παρά μόνο με στελέχη των κομμουνιστικών κομμάτων, εργατικών οργανώσεων και δημοσιογράφων.

Εξαίρεση σύμφωνα με τον ίδιο αποτέλεσε η Πολωνία όπου υπήρξαν επίσημες επαφές, με τους Πολωνούς να βλέπουν με συμπάθεια το κυπριακό ζήτημα. Επίσης σε δυο άρθρα του που δημοσιεύει αργότερα, τον Οκτώβριο και Νοέμβριο του 1952 αποκαλύπτει ότι κατά την επίσκεψη της Πρεσβείας στο Παρίσι, στη συνάντηση που είχε με στελέχη της Παγκόσμιας Συνδικαλιστικής Ομοσπονδίας (ΠΣΟ) τόσο ο Γάλλος όσο και ο Ρώσος αντιπρόσωπος δεν μπορούσαν να κατανοήσουν τα επιχειρήματα των Κυπρίων στο θέμα της «Ένωσης». Επίσης αποκαλύπτει ότι η σοβιετική πρεσβεία στο Βουκουρέστι όπου οι Κύπριοι αντιπρόσωποι βρίσκονταν επί 5 βδομάδες προκειμένου να αποκτήσουν επαφές με την Κομινφόρμ, αρνήθηκε να τους παραχωρήσει βίζα για να επισκεφτούν την Μόσχα.¹⁹⁷

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί και το μήνυμα της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ρουμανίας προς το 2^ο συνέδριο του ΕΑΣ όπου στηρίζεται το αίτημα της «Ένωσης», όπως μεταδίδεται στις 3/6/1950 από τον Ρ/Σ «Ελεύθερη Ελλάδα». Με τη Ρουμανία πάντως τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή να μην κατέχει έδρα στη Γ.Σ. του ΟΗΕ.

Σε ό,τι αφορά στο κομμουνιστικό κόμμα της Μ. Βρετανίας αν και σε επίσημη ανακοίνωσή του στήριξε το ζήτημα της Ένωσης,¹⁹⁸ σε κατ' ιδίαν συζητήσεις φαίνεται να επιφυλάσσεται. Πάντως ο Αδάμαντος αναφέρει πως δεν συμμετείχε σε όλες τις συναντήσεις με τα κόμματα της Κομινφόρμ, αφού σε αρκετές από αυτές βρίσκονταν μόνο ο Παπαϊωάννου.

Όσον αφορά στον Παπαϊωάννου, ο ίδιος σε έγγραφο που αποστέλλει στον Ρούσο στις 12/7/1950 αναφέρει πως κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Πράγα, το τσεχοσλοβάκικο κόμμα δεν μπορούσε να καταλάβει γιατί «ζητάμε την Ένωση με την Ελλάδα». Το ίδιο κόμμα συμβούλεψε τους Κύπριους να επισκεφτούν την έδρα της Κομινφόρμ στο Βουκουρέστι προκειμένου ανάλογα με το ποια απόφαση θα παρθεί, να προχωρήσουν και οι ίδιοι. Τέλος ζητά την παρέμβαση του ΚΚΕ στην Κομινφόρμ για να διαλευκανθεί το ζήτημα.¹⁹⁹

Είναι σίγουρο ότι η έκθεση του Παπαϊωάννου καθώς και οι δηλώσεις του στα «μέσα» μπορούν να χαρακτηριστούν ως υπεραισιόδοξες ενώ ειδικά η έκθεσή του προς τον ΕΑΣ αποκρύπτει τον σκεπτικισμό των κομμουνιστικών κομμάτων απέναντι στο αίτημα της «Ένωσης». Παρόλα αυτά ο Παπαϊωάννου δεν μπορεί να κατηγορηθεί ότι άσκησε απλά μια κάλπικη επικοινωνιακή πολιτική όπως τον κατηγορούν κάποιοι συγγραφείς. Σε μετέπειτα έκθεσή του προς το ΚΚΕ, ο ίδιος στο ζήτημα της δράσης των δύο Πρεσβειών αναφέρει ότι συναντήθηκε με τον μόνιμο εκπρόσωπο της

¹⁹⁷ Α. Φάντης, ό. π., σ. 70-72

¹⁹⁸ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 3651, 3/6/1950

¹⁹⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/29, 12/7/1950

Πολωνίας στον ΟΗΕ πρόσωπο που είχε κάνει θετική αναφορά για το κυπριακό στην Γ.Σ. του Οργανισμού τον Δεκέμβριο του 1949.

Σύμφωνα με τον Γ.Γ. του ΑΚΕΛ με τον Πολωνό εκπρόσωπο διευθέτησαν την ανακίνηση του κυπριακού ως ελληνική εθνική διεκδίκηση στην Γ.Σ. του ΟΗΕ κατά τη διάρκεια του 1950. Με βάση αυτή τη διαβεβαίωση πραγματοποιήθηκαν οι δηλώσεις περί σίγουρης ανακίνησης του ζητήματος, κάτι που μετέπειτα κρίθηκε πως ήταν λάθος αφού όπως αναφέρει η ΚΕ του ΑΚΕΛ «δεν μπόρεσε να προβλέψει την όξυνση της διεθνούς κατάστασης». Σε αυτό το πλαίσιο ερμηνεύτηκε και η στάση των Λαϊκών Δημοκρατιών από πλευράς ΑΚΕΛ. Στο ίδιο ντοκουμέντο ο Παπαϊωάννου ρωτάει το ΚΚΕ αν μπορεί κάποια Λαϊκή Δημοκρατία να ανακινήσει το κυπριακό ζήτημα μέσα στο 1951, αν και ο ίδιος συμπληρώνει ότι το βλέπει δύσκολο καθώς υπάρχουν άλλα διεθνή ζητήματα που παραμένουν άλυτα, ενώ αποτρεπτικό παράγοντα θεωρεί και την αμερικανική πλειοψηφία στον ΟΗΕ. Τέλος αναφέρει πως από μια τυχόν ανακίνηση από τα σοσιαλιστικά κράτη έχει να κερδίσει τόσο το κυπριακό κίνημα όσο και συνολικά ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας του κυπριακού λαού.²⁰⁰

Συνοψίζοντας οι δύο Πρεσβείες ακολουθούν εντελώς διαφορετικούς δρόμους. Η Εθνική Πρεσβεία δεν επισκέπτεται τα σοσιαλιστικά κράτη, κινούμενη στα πλαίσια της ελληνοβρετανικής φιλίας και συνεννόησης. Αντιλαμβανόμενη τις αρνητικές διαθέσεις τόσο της ελληνικής κυβέρνησης όσο και των ΗΠΑ, Μ. Βρετανίας αποφασίζει παρά τις πιέσεις να φτάσει στην έδρα του ΟΗΕ. Ταυτόχρονα οι αρνητικές εξελίξεις και η αδυναμία των ελληνοκυπρίων εκπροσώπων να εκμαιεύσουν έστω μια δήλωση για μελλοντική συζήτηση για το κυπριακό, γεννούν την ιδέα μιας πιο διεκδικητικής πολιτικής η οποία εξελίσσεται σταδιακά τα επόμενα χρόνια όπως θα δούμε και σε επόμενα κεφάλαια.

Η συγκυρία της έναρξης του πολέμου της Κορέας στις 27 Ιουνίου 1950 επιδρά επίσης με αρνητικό τρόπο σε κάθε πιθανή ανακίνηση του κυπριακού ειδικά από το ελληνικό κράτος. Οι δυνάμεις που αποτελούν τον πυρήνα του ΝΑΤΟ δεν θέλουν σε καμία περίπτωση σε αυτή τη στιγμή διεθνούς έντασης να υπάρξει οποιαδήποτε αφορμή σύγκρουσης μεταξύ «συμμάχων» και «φίλων». Αντίθετα οι όποιες αντιθέσεις υπάρχουν απαιτείται έστω και προσωρινά να θαφτούν, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο «κοινός εχθρός». Επιπλέον το ελληνικό κράτος μόλις που έχει καταφέρει να σταθεροποιηθεί έχοντας βγει από έναν εμφύλιο που κόστισε σε όλα τα επίπεδα. Το πολιτικό σκηνικό παραμένει ασταθές και ο αμερικανικός παράγοντας είναι ιδιαίτερα παρεμβατικός την εποχή αυτή. Η ελληνική κυβέρνηση λοιπόν είναι αρκετά αδύναμη διπλωματικά ώστε να αποφασίσει να έρθει σε σύγκρουση με τους «συμμάχους» της στη Δύση.

Από την άλλη μεριά η Λαϊκή Πρεσβεία απευθύνεται τόσο στα κράτη της Δύσης όσο και στις Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες προσδοκώντας βασικά από τις δεύτερες την

²⁰⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/34, «Έκθεση πάνω σε ζητήματα τακτική και οργανωτικής πολιτικής», 19/7/1951

ανακίνηση του κυπριακού ζητήματος στον ΟΗΕ. Είναι σαφές ότι η Κύπρος δεν υπήρξε ποτέ προπολεμικά ιεραρχημένη στις αναλύσεις της Κομιντέρν, αφού προτεραιότητα δίνονταν σε αποικιοκρατούμενες περιοχές με ένοπλα μαζικά λαϊκά κινήματα. Όπως είναι γνωστό η γραμμή του κομμουνιστικού κόμματος στην Κύπρο διαμορφώθηκε κάτω από την έμμεση καθοδήγηση της Διεθνούς μέσω του ΚΚΕ, όταν όμως το κυπριακό κόμμα άλλαξε θέση υπέρ της «Ενωσης», η Διεθνής έχει ήδη ατονήσει και βρίσκεται στα πρόθυρα της αυτοδιάλυσης.

Η απουσία ενός επίσημου διεθνούς κομμουνιστικού κέντρου μεταπολεμικά είχε ως αποτέλεσμα το ΑΚΕΛ να στραφεί ως άπειρο κόμμα για συμβουλές προς το ΚΚΕ ως «εθνικό κόμμα» και προς το Κομμουνιστικό Κόμμα Μ. Βρετανίας ως «μητροπολιτικό κόμμα», με το κυπριακό κόμμα να προσανατολίζεται τελικά όπως είδαμε στο ΚΚΕ. Επιπλέον επικρατούν σταδιακά θέσεις στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα περί «εθνικού δρόμου» προς τον σοσιαλισμό, ότι δηλαδή κάθε κόμμα είναι αποκλειστικά το ίδιο υπεύθυνο για την στρατηγική που θα χαράζει προκειμένου να υλοποιήσει τους στόχους του, απορρίπτοντας την διεθνή διάσταση που αντικειμενικά έχει η ταξική πάλη. Επί της ουσίας στο όνομα των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και των οικονομικών καθυστερήσεων που αντικειμενικά υπήρχαν ειδικά στις αποικίες, υιοθετούνται θέσεις σύμφωνα με τις οποίες είναι δυνατή μια κοινωνική συμμαχία ανάμεσα στην εργατική τάξη με τμήματα της αστικής τάξης. Η συμμαχία αυτή αφορούσε τόσο τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα- αν ένας λαός βρισκόταν υπό κατοχή- όσο και στο πέρασμα από τον «καθυστερημένο καπιταλισμό» ή όπως αλλιώς χαρακτήριζαν την οικονομίας τους σε ένα αστικοδημοκρατικό στάδιο ως αναγκαία προϋπόθεση για το πέρασμα στη σοσιαλιστική οικοδόμηση.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα κατά την πορεία των πραγμάτων σε περιοχές της βορείου Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και αλλού κομμουνιστικά κόμματα να έχουν ως στόχο την δημιουργία «εθνικών μετώπων», δείχνοντας ανοχή ή και στήριξη σε εθνικιστικές αντιδραστικές δυνάμεις στο όνομα της αντιιμπεριαλιστικής πάλης και της κοινωνικής προόδου μεταθέτοντας επί της ουσίας τον στόχο του σοσιαλισμού σε ένα αόριστο μέλλον. Τα κόμματα αυτά είτε θα διαλυθούν και θα υπονομευτούν από τις δυνάμεις με τις οποίες συμμαχούν και στηρίζουν είτε θα ενσωματωθούν παίζοντας ρόλο κομπάρσου στην αστική διαχείριση. Οι θέσεις αυτές όπως έχει επισημανθεί έχουν τις ρίζες σε προγενέστερες αποφάσεις της Διεθνούς, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν μηχανιστικές μεταφορές και διαστρεβλώσεις αναλύσεων των Μαρξ και Λένιν μια άλλης ιστορικής περιόδου. Φαίνεται πως δεν λήφθηκαν υπόψη σε μεγάλο βαθμό η πείρα από την ίδια της Οκτωβριανή επανάστασης, η στάση απέναντι στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, την σοσιαλδημοκρατία και τις αστικές πολιτικές δυνάμεις ευρύτερα όπως την έθεσαν οι μπολσεβίκοι και ο Λένιν κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο και στα πρώτα συνέδρια της Διεθνούς.

Συνοψίζοντας η μη ύπαρξη ενός διεθνούς κομμουνιστικού κόμματος που θα λειτουργεί στη βάση του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού με επαναστατικό πρόγραμμα το οποίο θα συντονίζει όλα τα κόμματα σε βασικά ζητήματα στρατηγικής και τακτικής, στην αποδοχή κοινών θέσεων και δράσης και η απουσία συλλογικών

επεξεργασιών για μια σειρά από ζητήματα τα οποία προκύπτουν συνεχώς είναι σαφές μειονέκτημα το οποίο έχει απολέσει το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα. Η αποτυχία επίτευξης του στόχου της «Λαϊκής Πρεσβείας» σχετίζεται και με τα παραπάνω.

7^ο κεφάλαιο: Οι σχέσεις ΚΚΕ- ΑΚΕΛ, από τη «συνάντηση του βουνού» στο Ζ' συνέδριο του ΑΚΕΛ

Όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενα κεφάλαια η σχέση ανάμεσα στα δύο κομμουνιστικά κόμματα ξεκινάει από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης τους, όταν με απόφαση της Κομιντέρν αποφασίζεται η επίβλεψη του νεαρού κυπριακού κόμματος από το ΚΚΕ. Η σχέση αυτή φαίνεται να συνεχίζει να υφίσταται τουλάχιστον μέχρι και τα κυπριακά «Οκτωβριανά» οπότε και το ΚΚΚ δέχεται συντριπτικά χτυπήματα. Μετά τον πόλεμο το ΑΚΕΛ παρουσιάζει διαφωνίες στο εσωτερικό του που αφορούν μια σειρά κρίσιμων ζητημάτων, για τον λόγο αυτό στρέφεται προς συμβουλές τόσο προς το ΚΚ Μεγάλης Βρετανίας όσο και προς το ΚΚΕ.

Προκειμένου να αποφύγουν την εσωτερική σύγκρουση οι ακελικοί αποφασίζουν να υιοθετήσουν μια «κεντρίστικη» θέση ανάμεσα στις προτροπές των Ελλήνων και των Άγγλων κομμουνιστών. Οι πρώτοι επιθυμούν μια ξεκάθαρη αντιιμπεριαλιστική και διεθνιστική γραμμή από το ΑΚΕΛ, αλλά και την έμπρακτη στήριξη του προς τον ΔΣΕ. Από την άλλη το αγγλικό κόμμα ζητά απόλυτα νόμιμη δουλειά από τους Κύπριους και αποστασιοποίηση από τον ελληνικό εμφύλιο, διεκδίκηση συνταγματικών παραχωρήσεων και τέλος εναπόθεση της λύσης του κυπριακού στην αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Μ. Βρετανίας μετά από την εκλογή μια «προοδευτικής κυβέρνησης».

Οι προσπάθειες του ΑΚΕΛ να πατήσει ανάμεσα σε αυτές τις δύο «βάρκες» αντικατοπτρίζεται στις αποφάσεις του Δ' και Ε' συνεδρίου του κόμματος, αλλά και στις γενικότερες αντιφάσεις που εντοπίζονται στη δράση των Κύπριων κομμουνιστών την περίοδο αυτή. Μια σειρά από εξελίξεις αλλά και αιτίες που σχετίζονται με την ιστορικότητα των σχέσεων ΚΚΕ-ΑΚΕΛ, τον θαυμασμό των Κυπρίων προς το «μπαρουτοκαπνισμένο και ηρωικό» ΚΚΕ και η ίδια η θέση της «Ενωσης» με τις ψυχοσυναισθηματικές της προεκτάσεις, γέρνουν σταδιακά την πλάστιγγα υπέρ της προσέγγισης με το ελληνικό κόμμα. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώνεται με την «συνάντηση στο βουνό» οπότε και η κριτική που ασκεί το ΚΚΕ προκαλεί ραγδαίες εξελίξεις στο εσωτερικό του ΑΚΕΛ.

Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στο ΑΚΕΛ αφορούν κατά κύριο λόγο ζητήματα τακτικής και οργανωτικών θεμάτων, ενώ ταυτόχρονα απομακρύνονται από κομματικά πόστα στελέχη που θεωρούνται βασικοί υπαίτιοι της δεξιάς παρέκκλισης του κόμματος. Επίσης θεμελιώνεται μια νέα σχέση ανάμεσα στα δύο κόμματα αφού το ΑΚΕΛ εντάσσεται εθελοντικά υπό την έμμεση επίβλεψη του ΚΚΕ ζητώντας του

συμβουλές για όλα τα θέματα που το απασχολούν, αντιμετωπίζοντας το ελληνικό κόμμα ως εγγυητή της συνέπειας στην οποία οφείλει να επιστρέψει. Ουσιαστικά το ΚΚΕ ενημερώνεται για τις θέσεις και την δράση του ΑΚΕΛ μέσω αλληλογραφίας αλλά και των κομματικών εντύπων των Κυπρίων. Το ελληνικό κόμμα τοποθετείται μέσα από τις ειδικές εκπομπές του Ρ/Σ της «Ελεύθερης Ελλάδας» για την Κύπρο αλλά και μέσα από άρθρα που εμφανίζονται ανά διαστήματα στο θεωρητικό περιοδικό του ΚΚΕ, τον Νέο Κόσμο.

Η αλληλογραφία των δύο κομμάτων το 1949 σχετίζεται κυρίως με την αλλαγή γραμμής του ΑΚΕΛ, με τον Παπαϊωάννου να ενημερώνει με ντοκουμέντα το ΚΚΕ για τις νέες θέσεις, ενώ ταυτόχρονα αποστέλλει αναλυτικό σημείωμα με την αυτοκριτική των μελών της ΚΕ του ΑΚΕΛ μετά την σχετική ολομέλεια του κόμματος τον Φλεβάρη του 1949. Παρόμοιο έγγραφο με ονόματα μελών που θεωρούνται είτε ύποπτα για συνεργασία με τον ταξικό αντίπαλο είτε επιρρεπή σε «συμβιβαστικές τάσεις» αποστέλλεται προς το ΚΚΕ τόσο τον Ιούλιο του 1949 όσο και τον Φλεβάρη του 1950.²⁰¹

Το 1950 είναι έτος έντονης δραστηριότητας για το κυπριακό όπως έχει αποτυπωθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο με τα δυο κόμματα να ασχολούνται ως επί το πλείστον με τις κινήσεις των δύο Πρεσβειών και τα πολιτικά συμπεράσματα που βγαίνουν από τις ίδιες τις εξελίξεις με αποκορύφωμα την αποτυχία ένταξης του κυπριακού στην Γ.Σ. των Ηνωμένων Εθνών.

Ήδη από τα τέλη του 1950 τα δελτία τύπου της «Ελεύθερης Ελλάδας» για το κυπριακό μειώνονται αισθητά, με το ΚΚΕ να συγκεντρώνει τα πυρά ενάντια στην ξενόδοουλη κυβέρνηση των Αθηνών, προβάλλοντας άλλη μια φορά τη θέση πως μόνο μια πραγματικά εθνική κυβέρνηση πως μπορεί να πραγματοποιήσει αληθινό αντιιμπεριαλιστικό αγώνα.²⁰²

Παρόλη τη μείωση ανταποκρίσεων γύρω από το κυπριακό από τον Ρ/Σ του ΚΚΕ μια σειρά από δελτία τύπου δίνουν μια εύστοχη εικόνα για το πώς το κυπριακό γίνεται σταδιακά ένα ολοένα και μεγαλύτερο μπλεγμένο κουβάρι αντιθέσεων. Αυτές σχετίζονται με την αυξανόμενη διεθνή ένταση της περιόδου που τορπιλίζει ο πόλεμος της Κορέας, ο οποίος δυναμιτίζει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στο ιμπεριαλιστικό και σοσιαλιστικό στρατόπεδο και μετατρέπει το νησί σε ένα αβύθιστο αεροπλανοφόρο του ιμπεριαλισμού. Επίσης οι αντιθέσεις αφορούν τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα κράτη του δυτικού μπλοκ με την Τουρκία έχοντας ως μεγάλο όπλο την γεωπολιτική της θέση, αφού συνορεύει με την ΕΣΣΔ, να θέλει να διεκδικήσει μερίδιο από την Κύπρο σε περίπτωση αλλαγής του status quo του νησιού. Οι ΗΠΑ και η Αγγλία σιγοντάρουν τις διεκδικήσεις αυτές βάζοντας την Τουρκία για τα καλά στο διπλωματικό παιχνίδι και σταδιακά την αναγνωρίζουν ως ισότιμο διεκδικητή με την Ελλάδα.

²⁰¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/26, 10/2/1950

²⁰² Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 2449, 2/12/1950

Χαρακτηριστικά και βάσει του δελτίο τύπου της Ελεύθερης Ελλάδας στις 28/12/1950, η Μεγάλη Βρετανία συνεχίζει να μην αναγνωρίζει ζήτημα Κύπρου, διά στόματος μάλιστα της ίδιας της Βασίλισσας Ελισάβετ σε απαντητικό της γράμμα στον αρχιεπίσκοπο Ελλάδας Σπυρίδωνα. Ταυτόχρονα το αμερικάνικο Υπουργείο εξωτερικών δηλώνει την απόλυτη αντίθεση του στην ένωση Κύπρου και Ελλάδας, απαξιώνοντας το δημοψήφισμα του πραγματοποιήθηκε στο νησί, ενώ αναφέρει πως Ελλάδα και Τουρκία έχουν το «ίδιο ενδιαφέρον για το νησί».²⁰³

Η στάση της ελληνικής κυβέρνησης κατακεραυνώνεται από το ΚΚΕ αφού «όχι μόνο έθαψε το κυπριακό, αλλά δέχεται και της αξιώσεις της Άγκυρας». Ταυτόχρονα «δεν διστάζει να ξεσηκώσει την πιο αχαλίνωτη, σοβινιστική καμπάνια ενάντια των Α.Δ. της Αλβανίας και της Βουλγαρίας».²⁰⁴

Η τουρκική κυβέρνηση, μέσω του υπουργού εξωτερικών Κιουπουρλού αναφέρει ξεκάθαρα πως η Κύπρος ενδιαφέρει την Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσης αλλά και του τουρκικού πληθυσμού που κατοικεί σε αυτή. Θεωρεί επίσης πως δεν υπάρχει λόγος μεταβολής του σημερινού καθεστώτος, ενώ η σημερινή κρίσιμη διεθνής κατάσταση επιβάλλει να μην δημιουργηθεί ένταση μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας. Τέλος προσθέτει πως σε περίπτωση ανακίνησης από την ελληνική πλευρά ζητήματος Κύπρου, η Τουρκία με τη σειρά της θα ζητήσει αναγνώριση των δικαιωμάτων της και το ίδιο το νησί για εκείνη.²⁰⁵ Την ίδια περίοδο δημοσιεύεται δήλωση του προέδρου του ελληνοτουρκικού συνδέσμου Θεσσαλονίκης που κάνει λόγο για μελλοντική συγκυριαρχία στην Κύπρο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία.²⁰⁶

Οι παραπάνω εξελίξεις δείχνουν πως έχει αρχίσει να υλοποιείται ένα σχέδιο κατευνασμού των αντιθέσεων μεταξύ των διαφόρων διεκδικητών του νησιού, ιδιαίτερα από την στιγμή που δρομολογείται η ένταξη της Τουρκίας και της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται διπλωματική αναβάθμιση της Τουρκίας στο ζήτημα της Κύπρου, κατάσταση που ενισχύεται από τις ΗΠΑ, με την ελληνική κυβέρνηση να μην αντιδρά ιδιαίτερα μένοντας πιστή στο δόγμα της ελληνοτουρκικής φιλίας. Φαίνεται πως σταδιακά γεννιέται η ιδέα της συγκυριαρχίας, ουσιαστικά της «διχοτόμησης» η οποία ανάλογα με τις εξελίξεις τα επόμενα χρόνια εξελίσσεται αναλόγως των συνθηκών. Επίσης οι Βρετανοί και οι Αμερικάνοι προτάσσουν την «ανάγκη» ύπαρξης ξένων στρατιωτικών βάσεων στο νησί με πρόσχημα την διατήρηση της «ειρήνης» μεταξύ των δυο κοινοτήτων εκμεταλλευόμενοι την σταδιακή έξαρση του εθνικισμού, ιδιαίτερα μετά και την έναρξη δράσης της ΕΟΚΑ.

Από τον Ιούνιο του 1951 η αλληλογραφία ανάμεσα σε ΚΚΕ και ΑΚΕΛ εντείνεται, ο λόγος δεν αφορά αυτή τη φορά το Κυπριακό καθ' αυτό, αλλά μια σειρά ζητήματα που απασχολούν το κυπριακό κόμμα. Ζητήματα τακτικής και πολιτικής τοποθέτησης

²⁰³ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 2548, 28/12/1950

²⁰⁴ 'Ο. π., Α.Δ. 58, 15/1/1951

²⁰⁵ 'Ο. π., Α.Δ. 58, 22/4/51

²⁰⁶ 'Ο. π., Α.Δ. 475, 3/5/1951

για διάφορα θέματα, οργανωτικά, πάνω στο εθνικό ζήτημα και διάφορα άλλα προκαλούν διαφωνίες στο Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ με την ηγεσία του να ζητά την συνδρομή των Ελλήνων κομμουνιστών. Οι συζητήσεις αυτές πραγματοποιούνται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή επειδή τέλη Νοέμβρη πρόκειται να πραγματοποιηθεί το 7^ο συνέδριο του ΑΚΕΛ.

Το πρώτο έγγραφο που αποστέλλει το ΑΚΕΛ στο ΚΚΕ έχει θέμα «το εθνικό ζήτημα και θέσεις προς συζήτηση».²⁰⁷ Πρόκειται ουσιαστικά για θέσεις της πλειοψηφίας του Πολιτικού Γραφείου του ΑΚΕΛ οι οποίες τίθενται προς συζήτηση στο στελεχικό δυναμικό του κόμματος και οι οποίες δεν αποτελούν ακόμη επίσημες θέσεις του κόμματος κάτι για το οποίο θα αποφασίσει η ΚΕ μπροστά στο επικείμενο συνέδριο.

Σύμφωνα με το έγγραφο ο κυπριακός λαός «άρχισε να διαμορφώνεται στο νέο-ελληνικό έθνος κάτω από τις ίδιες περίπου συνθήκες.... που άρχισε να διαμορφώνεται και ο λαός της Ελλάδας». Όμως «η βίαιη κατακράτηση της Κύπρου από μέρους του ιμπεριαλισμού δεν επέτρεψε την δημιουργία οικονομικής συνοχής με την Ελλάδα, απαραίτητο γνώρισμα του έθνους». Θεωρείται πως η απουσία ισχυρού εθνικού απελευθερωτικού κινήματος στο νησί «οφείλεται στην γεωγραφική θέση του νησιού αλλά και του αστοτσιφλικάδικου χαρακτήρα του ελληνικού κράτους που λόγω της υποδούλωσης του στο ξένο κεφάλαιο δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων Ελλάδας-Κύπρου».

Η κυπριακή οικονομία θεωρείται καθυστερημένη, αγροτική με ισχυρά φεουδαλικά υπολείμματα, ενώ οι Τούρκοι φεουδάρχες κυριαρχούν οικονομικά και πολιτικά στους τουρκοκυπρίους. Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη θεωρείται πως δεν κατάφερε να αναπτυχθεί ως τάξη για τον εαυτό της-επαναστατική απέναντι στον ιμπεριαλισμό, εξαιτίας της υποδούλωσης της στους Βρετανούς. Κάτι που οφείλεται στη μη διείσδυση της στην βιομηχανία, αλλά και της αδυναμίας του ελληνικού κεφαλαίου εξαιτίας της ξενοδουλείας του να συνδεθεί οικονομικά με το νησί. Από την άλλη αναγνωρίζεται ως φορέας του μεγαλοϊδεατισμού η μικρή εμπορική αστική τάξη εξαιτίας των σπουδών πολλών από αυτών στην Αθήνα, αλλά αυτή θεωρείται αδύναμη μη μπορώντας να οδηγήσει σε αποφασιστικές μάχες.

Στη συνέχεια επιχειρείται μια γενικότερη θεώρηση της ιστορίας του νησιού, του Κομμουνιστικού κόμματος και των αντιμαχόμενων τάξεων. Γενικότερα πάντως η ελληνοκυπριακή αστική τάξη παρουσιάζεται ως αντεπαναστατική δύναμη, δεκανίκι του ιμπεριαλισμού, ενώ η θέση του Στ' συνεδρίου που καλεί την δεξιά παράταξη σε κοινό αγώνα και ενότητα, αντιμετωπίζεται ως σύνθημα που βοηθά την επαφή με τις παρασυρμένες μάζες. Επίσης το ΑΚΕΛ θεωρεί αναγκαία την δημιουργία ενός ταξικά ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού και αντιπλουτοκρατικού μετώπου, όπου οι τουρκοκύπριοι θα πειστούν πως η λύση και του δικού τους προβλήματος είναι η «Ένωση με μια ελεύθερη και ανεξάρτητη Ελλάδα».

²⁰⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/22, 7/6/1951

Γενικότερα φαίνεται από τις συζητήσεις να υπάρχει μια τάση δημιουργίας ενός πιο ξεκάθολου ταξικού μετώπου στο κίνημα το οποίο θα διαχωρίζεται πλήρως από την αστική τάξη τόσο στο εθνικό επίπεδο, αφού θεωρούν πως η αστική τάξη όπως και η εκκλησία είναι αντεπαναστατικές και όργανα του ιμπεριαλισμού, αλλά και μέσα στο εργατικό κίνημα. Υποστηρικτής της τάσης αυτής είναι ο ίδιος ο ΓΓ Ε. Παπαϊωάννου, ο Παύλος Γεωργίου και Σάββας Ιωάννου. Οι ίδιοι θεωρούν επιπλέον πως η Κύπρος δεν έχει ολοκληρωθεί πλήρως στο νεοελληνικό έθνος αφού λείπει η οικονομική συνοχή, παρόλο που υπάρχουν τα οικονομικά στοιχεία που τείνουν προς αυτή την ολοκλήρωση.

Τα παραπάνω γίνονται ορατά και σε επόμενο έγγραφο που στέλνει το ΑΚΕΛ στο ΚΚΕ με τίτλο «Έκθεση πάνω σε ζητήματα τακτικής και οργανωτικής πολιτικής».²⁰⁸ Το έγγραφο που συντάχθηκε από τον ίδιο τον Παπαϊωάννου «έχει σκοπό την παρουσίαση όλων των τάσεων και απόψεων που υπάρχουν στην ηγεσία του κόμματος». Η Έκθεση ουσιαστικά παραθέτει όλη την δράση του ΑΚΕΛ την περίοδο 1949 μέχρι τα μέσα του 1951, τις αποφάσεις του σε μια σειρά κρίσιμα ζητήματα καθώς και τις διαφωνίες που υπάρχουν εντός του. Αξίζει η συνοπτική αναφορά των ζητημάτων που τίθενται, αφού με παραστατικό τρόπο αποκαλύπτεται η σύγχυση που επικρατεί στο κυπριακό κόμμα εξαιτίας των αντιφάσεων που κυριαρχούν στην στρατηγική και τακτική του. Οι προσπάθειες επίλυσης αυτών των αντιφάσεων είναι φανερές.

Για παράδειγμα κατά την 3^η Αυγούστου 1949 οι δεξιές «Νέες Συντεχνίες» προκήρυξαν συλλαλητήριο κατά της ανεργίας, η ΠΕΟ κάλεσε σε συμμετοχή στο συλλαλητήριο, ενώ η ΚΕ του κόμματος έκρινε ότι η απόφαση ήταν λάθος. Το θέμα μετατέθηκε προς επίλυση στην Κεντρική Γραμματεία του κόμματος όπου τελικά πλειοψήφησε η άποψη ότι η συμμετοχή ήταν σωστή. Ο ΓΓ του ΑΚΕΛ μειοψήφησε θεωρώντας πως πρόκειται για δεξιά παρέκκλιση αφού το ενιαίο εργατικό μέτωπο δεν επιτυγχάνεται εκεί που σε βρίζουν και σε διώχνουν.

Διαφωνίες υπάρχουν και στο ζήτημα του «συνεργατισμού». Πρόκειται για συνεργατικές πιστωτικές εταιρείες όπου ο έφορος όμως έχει την απόλυτη δικαιοδοσία στην διαχείριση και όχι τα μέλη του. Θεωρείται πως οι περισσότερες από αυτές έχουν μετατραπεί σε όργανο τραπεζικής και τοκογλυφικής εκμετάλλευσης των αγροτών. Το ΑΚΕΛ θεωρεί πως το κεντρικό πρόβλημα θα επιλυθεί μέσα από την δημοκρατικοποίηση του συντεχνιακού κινήματος, χωρίς να παραγνωρίζεται ότι δεν παύουν οι κίνδυνοι στο έδαφος του καπιταλισμού. Τελικά η ΕΑΚ αποφάσισε να αποσύρει τα μέλη της από τη διαχειριστική επιτροπή του οργανισμού. Στη συνέχεια ιδρύθηκε νέα εταιρεία από μέλη της ΕΑΚ η οποία όμως δεν πήγε καλά. Στην Κεντρική Γραμματεία του ΑΚΕΛ υπήρξε διαφοροποίηση με την πλειοψηφία να θεωρεί πως η απόφαση αποχώρησης ήταν σωστή αλλά δεν εφαρμόστηκε σωστά, ενώ η μειοψηφία θεωρεί πως έπρεπε να παραμείνουν και να ενταθεί ο αγώνας δημοκρατικοποίησης των συνεργατικών εταιρειών.

²⁰⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/34, 19/7/1951

Επιπλέον το ΑΚΕΛ έχει πάρει απόφαση μη συμμετοχής στις εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων στα κοινοτικά συμβούλια των χωριών. Πρόκειται για κυβερνητικό νόμο που θεσπίστηκε τον Ιούνιο του 1950. Το ΑΚΕΛ θεωρεί πως οι αποικιακές αρχές θα χρησιμοποιήσουν τα συμβούλια αυτά ως μέσο επιβολής συντάγματος, αφού η πλειοψηφία των μελών των συμβουλίων προβλέπεται να ορίζονται από τον εκάστοτε διοικητή. Το ΑΚΕΛ κάλεσε σε αποχή και ζήτησε από τον Αρχιεπίσκοπο να καλέσει σε σύσκεψη όλες τις πολιτικές δυνάμεις προκειμένου να δημιουργηθεί πανκομματικό μέτωπο ενάντια στις «ψευτοεκλογές». Αυτό δεν έγινε και τελικά ένα 20% ελληνοκυπρίων συμμετείχε στις εκλογές στα χωριά. Το ΑΚΕΛ θεωρεί πως το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην προδοσία της αστοτσιφλικιάδικης τάξης, αφού η πλειοψηφία των υποψηφίων ήταν στελέχη της δεξιάς παράταξης. Τέλος το ΑΚΕΛ ρωτάει το ΚΚΕ αν θα ήταν σωστή η συμμετοχή στις εκλογές σε περίπτωση που αυτές ήταν πραγματικά δημοκρατικές;

Άλλο ζήτημα που αφορά την Κ. Γραμματεία του ΑΚΕΛ είναι τα συμβούλια νερού που έχει αποφασιστεί να δημιουργηθούν από τους Βρετανούς όπου και πάλι τα μέλη του είναι διορισμένα. Η πλειοψηφία της Γραμματείας αποφασίζει να διεκδικηθεί η δημοτικοποίηση της διαχείρισης των υδάτων και η δημιουργία αιρετών συμβουλίων. Υπάρχει όμως και η άποψη που θεωρεί ότι η διεκδίκηση αιρετών αντιπροσώπων είτε για τα κοινοτικά συμβούλια είτε για τα συμβούλια νερού βοηθούν τον ιμπεριαλισμό στο σχέδιο του να παρουσιάσει τον τόπο αυτοδιοικούμενο.

Η απόφαση του κυπριακού κόμματος για αποχή από όλες τις εκκλησιαστικές εκλογές από το 1948 και μετά εξαιτίας της διαγραφής από τους εκλογικούς καταλόγους των αριστερών είναι επίσης ένα θέμα που απασχολεί την ακελική ηγεσία. Θεωρούν πως σε κάποιες από αυτές θα έπρεπε να δώσουν το παρόν.

Σχετικά με τις προσπάθειες διεθνοποίησης, το ΑΚΕΛ θεωρεί πως η δράση της Λαϊκής Πρεσβείας γενικά κρίνεται θετική αφού διαφωτίστηκε το κυπριακό σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα «ξεγυμνώθηκε» ο ξενόδουλος μοναρχοφασισμός και οι κυβερνήσεις του. Παρόλα αυτά θεωρούν λάθος να ανακοινώσουν τη σίγουρη ανακίνηση του Κυπριακού από τις Λαϊκές Δημοκρατίες, αφού δεν μπόρεσε να προβλεφθεί η όξυνση της διεθνούς έντασης, ενώ ρωτούν αν πιστεύουν πως θα υπάρξει ανακίνηση μέσα στο 1951.

Ύστερα και από την αποτυχία των δύο Πρεσβειών για ανακίνηση του κυπριακού το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ στέλνει επιστολή στον Αρχιεπίσκοπο από τον οποίο ζητά να συγκαλέσει σύσκεψη όλων των κομμάτων προκειμένου να καταρτιστεί κοινό πρόγραμμα εθνικής αποκατάστασης. Μάλιστα ο ΕΑΣ δηλώνει πως προτίθεται να παραιτηθεί από το δικαίωμα εκπροσώπησης του σε μια νέα Πρεσβεία η οποία θα αποσταλεί στην ερχόμενη ΓΣ του ΟΗΕ, από τη στιγμή που το πρόγραμμα της Πρεσβείας αυτής θα είναι προϊόν συμφωνίας όλων των κομμάτων. Η Εθναρχία δεν απάντησε και το ΑΚΕΛ αποφάσισε να προωθήσει την Λαϊκή Ενότητα από τα κάτω.

Επίσης το έγγραφο κάνει αναφορά σε νέους κατασταλτικούς νόμους τους οποίους θέσπισε η βρετανική διοίκηση τον Φεβρουάριο του 1951. Το κυπριακό κόμμα να θεωρεί πως είναι αποτέλεσμα της προετοιμασίας του Ιμπεριαλισμού για έναν νέο μεγάλο Πόλεμο. Το κόμμα έχει πάρει οργανωτικά μέτρα σε περίπτωση παρανομίας. Ταυτόχρονα εντείνονται οι απαγορεύσεις εκδηλώσεων και συγκεντρώσεων. Εκατοντάδες μέλη του ΑΚΕΛ έχουν φυλακισθεί και δικασθεί εξαιτίας της συμμετοχής σε «παράνομες» ενέργειες. Αυτό που απασχολεί την ηγεσία είναι «κατά πόσο οι απανωτές παράνομες εκδηλώσεις.... Οπλίζουν την κυβέρνηση στο να βγάλει το κόμμα παράνομο;»

Άλλα σημαντικά ερωτήματα που θέτει το ΑΚΕΛ αφορά ποια τακτική πρέπει να ακολουθήσει το κόμμα σε περίπτωση επιβολής Συντάγματος και για το αν το κόμμα θα πρέπει να συμμετάσχει σε αυτές, κρίνοντας και από την στάση της δεξιάς. Σημαντικό είναι και το ζήτημα που βάζει σχετικά με την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί απέναντι στην Εθναρχία. Αυτή ως όργανο της αστικής τάξης δεν έδειξε ποτέ διάθεση για εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, συνεργαζόμενη έμμεσα ή άμεσα με τον ιμπεριαλισμό. Αναρωτιούνται τέλος αν θα έπρεπε να την αποκηρύξουν ως προδοτική και να προωθήσουν την ενότητα από τα κάτω;

Ο Παπαϊωάννου στο τέλος της Έκθεσης κάνει μια πλήρη αναφορά στον τρόπο λειτουργίας των κομματικών ομάδων, τον τρόπο λήψης των αποφάσεων, του καταμερισμού των μελών, ενώ δίνει και αριθμητικά στοιχεία των μελών των οργανώσεων. Ιδιαίτερο στοιχείο που πρέπει να επισημανθεί είναι οι δύο τάσεις που υπάρχουν στην ηγεσία σχετικά με την επίτευξη του στόχου για περαιτέρω μαζικοποίηση του κόμματος. Η μία τάση θέλει να υπάρχουν κάποιες θεμελιώδεις απαιτήσεις προκειμένου να γίνει κάποιος μέλος του κόμματος, ενώ μια άλλη τάση επιζητά ένα πιο «ανοιχτό» κόμμα όπως είναι αυτά της Ιταλίας και της Γαλλίας. Είναι σαφές στο σημείο αυτό ότι οι ιδεολογικοπολιτικές εξελίξεις στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, κάτω από την επίδραση του υπό διαμόρφωση ρεύματος του «ευρωκομμουνισμού», επηρεάζουν όλα τα κομμουνιστικά κόμματα.

Σε όλα αυτά τα ερωτήματα αυτά το ΚΚΕ απαντάει άμεσα με σχετική επιστολή του τον Αύγουστο του 1951, όπου απαντώνται σύντομα μια σειρά ζητημάτων.²⁰⁹ Στην απαντητική αυτή επιστολή το ΚΚΕ ασκεί έντονη κριτική σε θέσεις και απόψεις της ηγεσίας του ΑΚΕΛ απαντώντας και σε ποιες ενέργειες του κόμματος συμφωνεί ή όχι. Το ελληνικό κόμμα θεωρεί πως εξαιτίας της ιδεολογικής και πολιτικής του ανωριμότητας το κυπριακό κόμμα παλαντζάρει είτε προς τα δεξιά είτε προς τα αριστερά. Βασικό μέλημα των Κυπρίων πρέπει να γίνει πρώτα από όλα η σωστή τοποθέτηση του κυπριακού κινήματος απέναντι στην Αγγλία και τον ιμπεριαλισμό, στρέφοντας τα κύρια πυρά ενάντια στους Βρετανούς. Οι οικονομικές και πολιτικές διεκδικήσεις πρέπει να βρίσκονται σε σύνδεση με τον αγώνα ενάντια στα μέτρα που παίρνει η αποικιακή διοίκηση.

²⁰⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/43, 23/8/1951

Επιπλέον ασκείται κριτική στον Γραμματέα του ΑΚΕΛ, ιδιαίτερα γιατί άφησε να τροφοδοτηθεί η συζήτηση εντός κόμματος για το αν οι Κύπριοι ανήκουν ή όχι στο ελληνικό έθνος. Μάλιστα το ΚΚΕ τονίζει ότι το άνοιγμα του θέματος είναι όχι απλά λάθος αλλά κάτι που ωφελεί μόνο τον εχθρό, ενώ θεωρεί πως πρέπει να ψάξουν ποιος είχε την ιδέα αυτή όντας σίγουρο πως πρόκειται για «δάκτυλο του εχθρού». Επίσης το ΚΚΕ τονίζει πως ήταν λάθος η μη συμμετοχή στα κοινοτικά συμβούλια, τα συμβούλια νερού και τις εκκλησιαστικές εκλογές, θεωρώντας πως η κατάληψη τέτοιων θέσεων μπορεί να αξιοποιηθεί για την προώθηση της πάλης για οικονομικές και πολιτικές διεκδικήσεις. Λάθος είναι και η απόρριψη κάθε είδους συνταγματικής μεταρρύθμισης από τη στιγμή που αυτή δοθεί από τους Βρετανούς, προτρέποντας τους να παλεύουν για περισσότερες ελευθερίες και δικαιώματα.

Στο θέμα του συλλαλητηρίου των Νέων Συντεχνιών, οι Έλληνες κομμουνιστές θεωρούν πως έπρεπε να το σαμποτάρουν, και να κάνουν δικό τους με καθαρό πρόγραμμα. Για τους χειρισμούς της Λαϊκής Πρεσβείας, τους βρίσκουν σωστούς πρέπει όμως να ενταθεί η δουλειά στις μάζες και να μην καλούν μόνο την ιεραρχία να πάρει πρωτοβουλίες. Τέλος δίνουν συμβουλές για την προετοιμασία του ΑΚΕΛ σε περίπτωση παρανομίας αλλά και για την οργανωτική του συγκρότηση.

Αργότερα τον Οκτώβριο του 1951 δημοσιεύεται στο θεωρητικό περιοδικό του ΚΚΕ άρθρο των στελεχών του κόμματος Ιωαννίδη, Κολιγιάννη, Ρούσσου όπου με εκτενή και αναλυτικό τρόπο παρουσιάζονται οι απόψεις του ελληνικού κόμματος για τα ζητήματα που του έχουν τεθεί.²¹⁰

Για το εθνικό ζήτημα το ΚΚΕ τοποθετεί την κοινωνική του ουσία στην πάλη της αγροτιάς για το ξεσκλάβωμα της γης και το προσδιορίζει ως αναπόσπαστο κομμάτι του παγκόσμιου κινήματος για την ειρήνη και την πρόοδο. Ταυτόχρονα το κυπριακό προσεγγίζεται ως κομμάτι της πάλης του ελληνικού λαού ενάντια στον ιμπεριαλισμό που «δυναστεύει Ελλάδα, Κύπρο και Μέση Ανατολή». Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο η πάλη του λαού στρέφεται ενάντια στην αποτίναξη του ξένου ζυγού και του μοναρχοφασισμού. Ακόμη σχολιάζει πως η άποψη ότι η «Ένωση» με μια μοναρχοφασιστική Ελλάδα δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι για τον κυπριακό λαό είναι όχι και τόσο σωστή αφού έτσι «θα έχουμε συγκέντρωση των δυνάμεων του λαού Κύπρου και Ελλάδας, συνεπώς ο αγώνας ενάντια στην αμερικανοκρατία και τον μοναρχοφασισμό θα ενισχυθεί....».

Η απελευθέρωση του κυπριακού λαού δεν είναι ζήτημα συνταγματικό. Θα εξαρτηθεί από τον εθνικό επαναστατικό αγώνα των ίδιων των Κυπρίων σε συνάρτηση με τους αγώνες του ελληνικού λαού αλλά και των λαών όλου του κόσμου. Κινητήριες δυνάμεις της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης προσδιορίζονται «οι Έλληνες και Τούρκοι εργάτες και αγρότες, η φτωχολογία των πόλεων, οι τίμιοι διανοούμενοι οι οποίοι θα συσπειρώνονται σ ένα πανεθνικό δημοκρατικό μέτωπο υπό την καθοδήγηση του ΑΚΕΛ....». Στο μέτωπο αυτό χωράνε και πρέπει σύμφωνα με το

²¹⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/46, «Η πάλη του λαού για την λευτεριά και την ειρήνη», 18/10/1951

άρθρο να μούνε όλα τα τίμια στοιχεία από τον κλήρο, την μισοαστική και αστική τάξη. Το μέτωπο αυτό θα σφυρηλατείται μέσα στους καθημερινούς αγώνες ενάντια στον κατακτητή και υπέρ της ειρήνης σε κάθε μορφή διεκδίκησης που θα βελτιώνει την ζωή του λαού.

Σε σχέση με την δράση των Πρεσβειών τονίζεται πως αυτές πρέπει να ιδωθούν σαν «βοηθητικό όπλο μαζικής επιστράτευσης και διαφώτισης του λαού», ενώ θα αξιοποιηθεί κάθε ευνοϊκή διεθνή κατάσταση και «αλληλοφωγώμαρες» του αντίπαλου στρατοπέδου. Επιπλέον ασκείται κριτική στην άποψη κάποιων ακελικών πως το σύνθημα της Ένωσης έρχεται αντιπαραθετικά με την συμμετοχή σε εκλογές σε περίπτωση που παραχωρηθεί αποικιακό σύνταγμα. Η πάλι πρέπει να στρέφεται και στην κατάκτηση και των παραμικρών θέσεων μέσα στο αποικιακό καθεστώς.

Λανθασμένες χαρακτηρίζονται και οι θέσεις όσων θεωρούν πως το κόμμα πρέπει να σταματήσει την συμμετοχή σε συγκεντρώσεις που χαρακτηρίζονται παράνομες προκειμένου να μην χαρακτηριστεί εκτός νόμου. Τονίζεται πως αυτό αποτελεί ένδειξη υποτίμησης των δυνάμεων του λαού και υπερτίμηση του αντιπάλου.

Το άρθρο ασχολείται σε μεγάλο βαθμό και με την ανάγκη το σύνθημα της «Ένωσης» να τοποθετηθεί σωστά απέναντι στην τουρκική μειονότητα. Η συμμαχία Ελλήνων και Τούρκων ενάντια στην αντίδραση και τον ιμπεριαλισμό θα επιτευχθεί στο σύνθημα «Ένωση, για μια λεύτερη και δημοκρατική Κύπρο, μέσα σε μια λεύτερη και δημοκρατική Ελλάδα». Επίσης το ΑΚΕΛ πρέπει να ξεκαθαρίσει πως η Ένωση με την Ελλάδα θα εξασφαλίσει στην τουρκική μειονότητα «πολιτική αυτονομία, εθνική ανάπτυξη, γλωσσική, πολιτιστική, θρησκευτική κτλ.»

Σε επόμενο υπόαρθρο που αφορά στην Εθναρχία, αυτή χαρακτηρίζεται ως εκπρόσωπος των εύπορων τάξεων, του μοναρχοφασισμού και παίζει τον ρόλο του πράκτορα του ιμπεριαλισμού. Η «εθνική» της δράση αποβλέπει στο να αποκτήσει κοινωνικό έλεγχο πάνω στην αγροτιά, ενώ την «Ένωση» την χρησιμοποιεί ως μέσο επέκτασης του αστοτσιφλικαδικού ελληνικού καθεστώτος στο νησί. Το ΚΚΕ θεωρεί σωστή την τακτική του «ενιαίου μετώπου» για το εθνικό ζήτημα, αφού χρησιμοποιώντας την το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ, κάνοντας εκκλήσεις προς την Εθναρχία για ενότητα, ξεσκεπάζει την προδοσία της μπροστά στον λαό και την φέρνει σε αντίφαση με τον ελληνικό μοναρχοφασισμό. Από την άλλη το ενιαίο μέτωπο από τη στιγμή που εφαρμοστεί σωστά μπορεί στο μέλλον να προσελκύσει στις τάξεις του ορισμένα αστικά στρώματα κυρίως μεσαία. Τέλος για το ζήτημα αυτό τονίζεται πως το εθνικό μέτωπο δεν είναι και αυτοσκοπός θεωρώντας λάθος τις προτάσεις του ΑΚΕΛ να αναλάβει η Εθναρχία την πρωτοβουλία ή την ηγεσία του εθνικού αγώνα.

Τα επόμενα υπόαρθρα ασχολούνται με το ζήτημα των αγροτών, την τουρκική μειονότητα, την εργατική τάξη και οργανωτικά ζητήματα. Για την αγροτιά επισημαίνεται η αναγκαιότητα οργάνωσης της και ισχυροποίησης της κοινωνικής συμμαχίας με την εργατική τάξη. Επίσης το ΚΚΕ ζητά να μπει ξεκάθαρα στο

πρόγραμμα του ΑΚΕΛ η ανάγκη απαλλοτρίωσης της γης χωρίς αποζημίωση προς όφελος των μικρών αγροτών. Τέλος δίνονται συμβουλές οργανωτικού χαρακτήρα προς το κυπριακό κόμμα για την περαιτέρω «μπολσεβικοποίηση» του, προκειμένου να απολέσει τα βαρίδια του παρελθόντος και να ανταποκριθεί σε κάθε είδους συνθήκη ακόμα και στην παρανομία.

Οι συμβουλές και η κριτική του ΚΚΕ προς το ΑΚΕΛ ενσωματώνονται στις θέσεις και τις αποφάσεις του συνεδρίου του κυπριακού κόμματος που πραγματοποιείται μεταξύ 30 Νοεμβρίου με 2 Δεκεμβρίου 1951. Αυτό γίνεται εξ αρχής εμφανές, αφού στην παράγραφο για την δουλειά της απερχόμενης ΚΕ αναφέρεται: «Το Ζ συνέδριο εγκρίνει ειδικά την κριτική και αυτοκριτική που γίνεται από την Κ.Ε. ολοκληρωμένη με την απάντηση του Γ.Γ., για τα λάθη της τακτικής που σημειώθηκαν σ αυτά τα δύο χρόνια.... για τις εκλογές κοινοτικών συμβουλίων....., εκκλησιαστικών εκλογών και για το συνεργατισμό».²¹¹

Επιπλέον η εσωκομματική διαπάλη οξύνεται αφού η κριτική του ΚΚΕ δίνει την αφορμή σε μια μερίδα στελεχών να θέσουν ζήτημα ηγεσίας και αλλαγής γραμμής. Σαν απάντηση το συνέδριο «καταδικάζει σαν αντικομματικές τις απόψεις που εκφράστηκαν πως δεν υπάρχει εσωκομματική δημοκρατία στο κόμμα και ότι η Κ.Ε. πνίγει την κριτική και αυτοκριτική στο κόμμα». Άγωνα και αντικομματική κριτική χαρακτηρίζεται ονομαστικά και η ομιλία του Π. Σέρβα.

Οι θέσεις επίσης προσπαθούν να συνδέσουν το ζήτημα της αποικιακής εξάρτησης με την συνεχή πτώση του βιοτικού επιπέδου για τον λαό και γενικά κυμαίνονται γύρω από το σύνθημα ψωμί-ειρήνη-λευτεριά. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται και για το φιλειρηνικό κίνημα και την ανάγκη αποστρατικοποίησης του νησιού. Για τα χαρακτηριστικά του εθνικοαπελευθερωτικού μετώπου και τις κοινωνικές δυνάμεις που θα το αποτελούν, αλλά και την τακτική απέναντι στην Εθναρχία υιοθετούνται οι απόψεις του άρθρου των στελεχών του ΚΚΕ.²¹² Το ίδιο ισχύει και για την απόφαση της συγχώνευσης των ξεχωριστών οργανώσεων του κόμματος που υπάρχουν για Έλληνες και Τούρκους Κύπριους. Τέλος εκτεταμένα απασχολεί το οργανωτικό ζήτημα του κόμματος και εκτός των άλλων αποφασίζεται η οργάνωση κομματικών πυρήνων να γίνεται ιεραρχώντας τη παραγωγική βάση δηλαδή τους τόπους δουλειάς και όχι την ενοριακή όπως ίσχυε μέχρι τότε.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η σχέση που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στο ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ από τις αρχές του 1949. Οι Κύπριοι κομμουνιστές αξιοποιούν το ελληνικό κόμμα προκειμένου να ξεπεράσουν τις εσωκομματικές έριδες και το αντιμετωπίζουν ως το έμπειρο επαναστατικό κόμμα το οποίο μπορεί να τους βοηθήσει να χαράξουν την σωστή στρατηγική και τακτική προκειμένου να εκπληρώσουν τα καθήκοντα τους. Η σχέση αυτή δεν σημαίνει βέβαια, οργανωτική

²¹¹ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Λευκωσία 2012, σ.147

²¹² ΑΚΕΛ, ό. π., σ. 150

υπαγωγή του ΑΚΕΛ στο ΚΚΕ. Άλλωστε τα ερωτήματα που έχουν προκύψει και τίθενται στο ελληνικό κόμμα αφορούν μια περίοδο δύο ετών και γίνονται εξαιτίας της διαπάλης στην ηγεσία του κόμματος για μια σειρά επιλογές οι οποίες και αξιολογούνται μπροστά στο επικείμενο συνέδριο.

Στο σημείο αυτό αξίζει να καταγραφεί πως η θέση υπαγωγής του ΑΚΕΛ στο ΚΚΕ, υποστηρίζεται την περίοδο αυτή από το πρώην μέλος της ΚΕ του ΑΚΕΛ Γιώργο Φωτίου ο οποίος βρίσκεται στην Ουγγαρία μαζί με άλλους Κύπριους. Πρόκειται για μέλη του ΑΚΕΛ οι οποίοι βρέθηκαν το 1949 στις Λαϊκές Δημοκρατίες, μετά από την σχετική απόφαση του κόμματος, με σκοπό να φτάσουν στο Γράμμο προς ενίσχυση του ΔΣΕ. Ο Φωτίου θεωρεί πως το ΑΚΕΛ πρέπει να αποτελεί τμήμα του ΚΚΕ και έχει την γνώμη να στείλει το κόμμα έμπειρο στέλεχος στο νησί που θα ζει παράνομα και θα καθοδηγεί το ΑΚΕΛ. Την άποψη του την δικαιολογεί με μια σειρά επιχειρημάτων, μεταξύ αυτών τονίζει την εμπειρία και την θεωρητική κατάρτιση του ΚΚΕ από τη μία και τις αντίστοιχες αδυναμίες του ΑΚΕΛ από την άλλη.²¹³ Πάντως η άποψη αυτή είναι περιθωριοποιημένη και δεν φαίνεται να υπάρχουν τέτοιες σκέψεις στα δυο κόμματα.

8^ο κεφάλαιο: Εξελίξεις γύρω από το κυπριακό και η κορύφωση της εσωκομματικής διαπάλης στο ΑΚΕΛ

8.1. Το κυπριακό από τις αρχές του 1951 μέχρι το φθινόπωρο του 1952

Όπως έχει επισημανθεί το ζήτημα διεθνοποίησης του Κυπριακού κατά κάποιο τρόπο παγώνει ύστερα από την μη ανακίνηση του το 1950. Μπαίνει ανά διαστήματα στην επικαιρότητα της εποχής τόσο τον Μάρτιο του 1951, οπότε και πραγματοποιεί επίσκεψη στην Αθήνα ο Μακάριος, όσο και το φθινόπωρο του ίδιου έτους οπότε και επίκειται η νέα συνεδρίαση της Γ.Σ. του ΟΗΕ τον Νοέμβριο.

Κατά την επίσκεψη του Μακάριου την άνοιξη στην Αθήνα, έχει προηγηθεί δήλωση τον Φλεβάρη του Έλληνα πρωθυπουργού Σοφοκλή Βενιζέλου για την Κύπρο σύμφωνα με την οποία η «Ένωση» υφίσταται ως αίτημα και αποτελεί διακαή πόθο του κυπριακού και ελληνικού λαού. Πρόκειται για δήλωση η οποία έγινε αναγκαστικά καθώς το υπουργείο εξωτερικών της Μ. Βρετανίας είχε εκδώσει ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει αξίωση της Ελλάδας για το νησί. Παρά τις πιέσεις Αμερικανών και Άγγλων πρεσβευτών ο Βενιζέλος δεν προβαίνει σε διόρθωση της δήλωσης του. Από την άλλη σε κατ' ιδίαν συνομιλία του με τον Μακάριο και όταν ο Κύπριος ηγέτης ζητά να θέσει η Ελλάδα το ζήτημα στον ΟΗΕ, ο Βενιζέλος αρνείται προβάλλοντας ως αποτρεπτικό παράγοντα την διεθνή κατάσταση. Η τακτική της ελληνικής κυβέρνησης βασίζεται στην προσεκτική διεκδίκηση μιας δήλωσης από τους Βρετανούς πως το Κυπριακό είναι ζήτημα ανοιχτό που θα

²¹³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/42, 2/8/1951

συζητηθεί στο μέλλον. Αν και ο Μακάριος φαίνεται να συμβιβάζεται τη δεδομένη στιγμή με τη γραμμή της διατήρησης της «ελληνοαγγλικής φιλίας» αντιμετωπίζει ταυτόχρονα την πλήρη άρνηση των Άγγλων να ανοίξουν οποιαδήποτε συζήτηση για την Κύπρο.

Εξαιτίας αυτής της κατάστασης έχει αρχίσει να μπαίνει το φύτρο της ιδέας για δυναμική αναμέτρηση στο νησί από την ελληνοκυπριακή πλευρά. Έτσι πριν φύγει από την Αθήνα ο Μακάριος πραγματοποιεί συναντήσεις με την ελληνική στρατιωτική ηγεσία και τον Παπάγο. Η πιο σημαντική όμως συνάντηση είναι αυτή με τους Κύπριους αδερφούς Σάββα και Σωκράτη Λοϊζίδη οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα και έχουν την άποψη πως απαιτείται ένοπλος αγώνας στην Κύπρο. Του προτείνουν ως ικανό στρατιωτικό ηγέτη για μια τέτοια επιχείρηση τον πρώην αρχηγό της δοσιλογικής οργάνωσης «Χ» Γεώργιο Γρίβα. Ο Μακάριος συναντιέται με τον Γρίβα αρχές Μαΐου και συζητά όλες τις προοπτικές. Ο Γρίβας επισκέπτεται το νησί και συναντιέται με τον Μακάριο εκ νέου στις 3 Αυγούστου του 1951 όπου του υποβάλλει έκθεση σύμφωνα με την οποία έχει την άποψη πως στο νησί μπορεί να πραγματοποιηθεί ανταρτοπόλεμος. Τελικά δεν πάρθηκε κάποια απόφαση και φαίνεται πως η ιδέα του ένοπλου αγώνα δεν έχει ωριμάσει τη στιγμή αυτή για τον Μακάριο.²¹⁴

Στη συνέχεια το κυπριακό μπαίνει με έντονο τρόπο στην εσωτερική πολιτική επικαιρότητα της Ελλάδας και εξαιτίας των εκλογών που έχουν οριστεί για τις 9/9/1951. Το ΚΚΕ μέσω της «Ελεύθερης Ελλάδας» κατηγορεί τα κόμματα των «προδοτών» πως δεν έχουν στα προγράμματα τους την Ένωση Κύπρου-Ελλάδας, εν αντιθέσει με το πρόγραμμα της ΕΔΑ και καλεί σε υπερψήφιση του ψηφοδέλτιού της.²¹⁵ Αντίστοιχα το ΑΚΕΛ σε σχετική του ανακοίνωση προς τον ελληνικό λαό, εξαίροντας τον για τους αγώνες και τις θυσίες του, τον καλεί να ψηφίσει την ΕΔΑ. Έτσι «ψηφίζει ενάντια στην αμερικανοκρατία, υπέρ της Δημοκρατίας για μια Λεύτερη Ελλάδα και Κύπρο».²¹⁶ Ιδιαίτερο στοιχείο της περιόδου αποτελεί και η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, στις 20 Σεπτεμβρίου.

Το επόμενο διάστημα και όσο πλησιάζει η Γ.Σ. του ΟΗΕ, το ΑΚΕΛ μέσω του ΕΑΣ στέλνει υπομνήματα στην ελληνική κυβέρνηση καλώντας την να διεθνοποιήσει το κυπριακό στον ΟΗΕ. Ταυτόχρονα ζητά από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να σταλθεί στην έδρα του οργανισμού κοινή αντιπροσωπεία.²¹⁷

Στις 13 Νοεμβρίου 1951 ο ΕΑΣ στέλνει νέα επιστολή στην ελληνική εθνική αντιπροσωπεία της νέας κυβέρνησης Πλαστήρα που συμμετέχει στον ΟΗΕ, καλώντας την να πράξει το καθήκον της έναντι της υπόδουλης ελληνικής Κύπρου ξεπλένοντας την ντροπή της δουλοπρέπειας των έως τώρα ελληνικών

²¹⁴ Χ. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου Β Τόμος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2011, σ. 79-80

²¹⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 946, 4/9/1951

²¹⁶ Ο. π., Α.Δ. 926, 29/8/1951

²¹⁷ Ο. π., Α.Δ. 1134, 25/10/1951

κυβερνήσεων.²¹⁸ Ταυτόχρονα οι Κύπριοι κομμουνιστές στέλνουν προσωπική επιστολή προς το μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας και εκλεγμένο βουλευτή με την ΕΠΕΚ Λουκή Ακρίτα ο οποίος είχε ζητήσει στο παρελθόν από την κυβέρνηση να καθορίσει την πολιτική της απέναντι στο κυπριακό. Όπως και στην προηγούμενη επιστολή ζητούν την εκπλήρωση του εθνικού καθήκοντος, δηλαδή την ανακίνηση του θέματος στον ΟΗΕ.²¹⁹ Ο Ακρίτας απαντάει πως το θέμα χρίζει προσεκτικού χειρισμού υπεράνω δημαγωγιών και πολιτικών σκοπιμοτήτων, ενώ στην αντίθετη περίπτωση θα βλαφτεί τόσο η ιερή εθνική υπόθεση όσο και η συνοχή του ελληνικού λαού.²²⁰

Κατά την ομιλία του στην Γ.Σ. του ΟΗΕ, ο Έλληνας εκπρόσωπος Κ. Πολίτης δεν θα θέσει ζήτημα Κύπρου εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης. Οι αντιδράσεις από τον πολιτικό κόσμο είναι άμεσες. Η «Ελεύθερη Ελλάδα» καταγγέλλει ως προδοτική τη στάση του Έλληνα εκπροσώπου αλλά και του ίδιου του πρωθυπουργού Πλαστήρα. Επίσης καταγράφονται διαμαρτυρίες μερίδας βουλευτών της ΕΠΕΚ για την πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης στο κυπριακό αλλά και από έντυπα τα οποία πρόσκεινται στο κόμμα του Παπάγου. Οι περιορισμένες ενέργειες αυτές ερμηνεύονται από το κομμουνιστικό κόμμα ως έκφραση της αμερικάνικης παρεμβατικότητας στα πλαίσια των ανταγωνισμών ΗΠΑ-Αγγλίας.²²¹

Ακολουθούν δηλώσεις του βρετανού υπουργού εξωτερικών Ντότινγκ ο οποίος αναφέρει πως η Μ. Βρετανία θα μπορούσε να ανοίξει διάλογο με την Ελλάδα για την Κύπρο θεωρώντας όμως λάθος μια τυχόν ανακίνηση του κυπριακού στον ΟΗΕ.²²² Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται και ποια γραμμή ακολουθείται εντός ΝΑΤΟ αντιμετωπίζοντας το κυπριακό ζήτημα «εσωτερικό» που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να διεθνοποιηθεί.

Εξαιτίας των αρνητικών εξελίξεων αντιδράσεις υπάρχουν και από την Εθναρχία με τον Μακάριο να στέλνει και αυτός επιστολή στην Γ.Σ. του ΟΗΕ δηλώνοντας τον πόθο του κυπριακού λαού για ανεξαρτησία, «Ένωση» και τερματισμό της κατοχής στη νήσο.²²³ Ενέργειες πραγματοποιεί και η εκκλησία της Ελλάδας με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Σπυρίδωνα να στέλνει επιστολή στα Ηνωμένα Έθνη ζητώντας να δοθεί το δικαίωμα αυτοδιάθεσης στους Κυπρίους. Ο Ρ/Σ του ΚΚΕ τον κατηγορεί για υποκρισία αφού στηρίζει τους ξενόδουλους κυβερνήτες, ενώ δεν τάχθηκε ενάντια της εισόδου της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ εξαιτίας της οποίας το κυπριακό θυσιάστηκε ακόμη μια φορά από το ελληνικό κράτος προκειμένου να μην τεθεί βέτο από τους Βρετανούς.²²⁴

²¹⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/48, 13/11/51

²¹⁹ Ο. π., Φ=20/21/49, 13/11/51

²²⁰ Ο. π., Φ=20/21/50, 14/11/51

²²¹ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1221, 14/11/51

²²² Ο. π., Α.Δ. 1222, 14/11/51

²²³ Ο. π., Α.Δ. 1240, 19/11/51

²²⁴ Ο. π., Α.Δ. 1251, 21/11/51

Την ίδια περίοδο δημοσιεύεται ένα ενδιαφέρον δελτίο τύπου από την «Ελεύθερη Ελλάδα» μέσα από το οποίο βλέπει κανείς πώς αντιλαμβάνεται το ΚΚΕ τις διάφορες διεκδικήσεις του αστικού κόσμου σε σχέση με την Κύπρο, ενώ προμηνύεται μια κάποια αλλαγή που θα συντελέσει το κομμουνιστικό κόμμα σε προπαγανδιστικό επίπεδο και βασικά στη συνθηματολογία του.²²⁵

Πιο συγκεκριμένα το ΚΚΕ μας πληροφορεί πως ήδη από το 1951 «η μοναρχοφασιστική αντίδραση άρχισε να κουνάει την ουρά της για να δείχνει πως ενδιαφέρεται για τον κυπριακό λαό». Οι ενέργειες αυτές θεωρεί ότι είναι αποτέλεσμα της λαϊκής πίεσης αλλά και των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων μεταξύ ΗΠΑ-Μ. Βρετανίας, οι οποίες τη δεδομένη στιγμή εκφράζονται με τη διαμάχη για τον διορισμό διοικητή στην ανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Όσες αστικές δυνάμεις βάζουν ζήτημα Κύπρου χαρακτηρίζονται ανδρείκελα των Αμερικάνων που εκβιάζουν μέσω της Γ.Σ. του ΟΗΕ τους Βρετανούς για λογαριασμό των ΗΠΑ. Επί της ουσίας το ΚΚΕ έχοντας αντιληφθεί πως ενδεχομένως να υπάρξει στο μέλλον μια πιο διεκδικητική πολιτική από τμήματα του ελληνικού αστικού κόσμου στο κυπριακό, ξεκαθαρίζει πως η πραγματική ελευθερία και ανεξαρτησία δεν θα έρθει με την αλλαγή βάρδιας ιμπεριαλιστών στο νησί.

Έτσι ξεκαθαρίζεται ότι ο «αγώνας για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είναι αξεχώριστος από την πάλη για την ειρήνη, το ψωμί, τη δημοκρατία και την ανεξαρτησία». Η παραπάνω διαπίστωση προπαγανδιστικά θα βρει έκφραση στο σύνθημα «Λεύτερη Κύπρος, στη Λεύτερη Ελλάδα» το οποίο σε κάθε ανακοίνωση του ΚΚΕ για το κυπριακό θα υπάρχει πλέον όλο και πιο συχνά, ιδιαίτερα από τις αρχές του 1952 και ύστερα. Το σύνθημα χρησιμοποιείται εντονότερα όταν υπάρχει ανακίνηση από μεριάς ελληνικής κυβέρνησης για το κυπριακό όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

Εξαιτίας της στάσης της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Γ.Σ. του ΟΗΕ οξύτατες αντιδράσεις υπάρχουν και από το ΑΚΕΛ. Σε άρθρο του εκπροσώπου της «Λαϊκής Πρεσβείας» Κ. Παρτασίδη την 1^η Γενάρη του 1952 καταγγέλλονται οι Πολίτης, Μαύρος και Ακρίτας ως μέλη της Ελλαδίτικης αντιπροσωπείας όπως και όλοι οι αρχηγοί των ελληνικών αστικών κομμάτων για την «ξενοδοουλεία» τους. Οι καταγγελίες αφορούν και στη στάση που κράτησε η Ελλάδα απέναντι στο ζήτημα της ανεξαρτησίας του Μαρόκου το οποίο έθεσε σε ψηφοφορία η Αίγυπτος με την ελληνική αντιπροσωπεία να απέχει συντασσόμενη με τους αποικιοκράτες. Τα ακελικά πυρά στρέφονται και προς την Εθναρχία η οποία απέρριψε όλες τις προτάσεις για ενότητα που της έγιναν από τον ΕΑΣ στο Παρίσι.²²⁶ Στο ίδιο μοτίβο κινούνται και οι δηλώσεις του Γ.Γ. του ΑΚΕΛ ο οποίος αναφέρει πως ο Πολίτης «ψέλλισε μερικά μασημένα λόγια που δεν εξυπηρετούν την κυπριακή υπόθεση αλλά τα ιμπεριαλιστικά συμφέροντα».²²⁷

²²⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1259, 23/11/51

²²⁶ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/61, 1/1/52

²²⁷ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1279, 29/11/51

Μετά τη νέα μη ένταξη του κυπριακού στον ΟΗΕ, με ευθύνη βασικά της ελληνικής κυβέρνησης, οι δηλώσεις των κυβερνητικών στελεχών φανερώνουν την τακτική που ακολουθεί το ελληνικό κράτος πάνω στο ζήτημα. Συγκεκριμένα σε δηλώσεις τους στον τουρκικό τύπο αναφέρουν πως το κυπριακό αφορά την Μ. Βρετανία και τους Κύπριους, ενώ στον δυτικό τύπο παρουσιάζεται ως ζήτημα ανάμεσα σε Μ. Βρετανία και Ελλάδα.²²⁸ Θεωρούν λοιπόν ότι το κυπριακό μπορεί να λυθεί κατόπιν συνεννόησης ανάμεσα στα μέλη του ΝΑΤΟ και δεν επιθυμούν μια διεθνοποίηση του θέματος που θα προκαλούσε ρήξη στο βορειοατλαντικό συνασπισμό. Το ΚΚΕ απαντά πως η λύση βρίσκεται στην «πραγματική πατριωτική Ένωση» χωρίς ξένες βάσεις, στην κοινή πάλη Ελλήνων και Κυπρίων για εθνική ανεξαρτησία, ενάντια στον ΝΑΤΟ- για μια «λεύτερη Κύπρο σε μια λεύτερη Ελλάδα».²²⁹

Πάντως από τον Μάιο του 1952 ξεκινούν διάφορες αναφορές από τον αστικό τύπο, από μερίδα στελεχών της κυβέρνησης και από το κόμμα του Παπάγου για ανάγκη ανοίγματος διπλωματικών συζητήσεων με τους Βρετανούς για την Κύπρο. Αρχές Ιουνίου φτάνει στην Ελλάδα και ο Μακάριος ο οποίος θέλει να πιέσει την ελληνική κυβέρνηση αλλά και τις άλλες πολιτικές δυνάμεις για την ανάγκη χάραξης μιας πιο διεκδικητικής πολιτικής από πλευράς Ελλάδας.²³⁰ Άλλωστε ο «Εθνάρχης» φαίνεται ότι ήδη έχει αρχίσει να χάνει την εμπιστοσύνη τόσο στο «εθνικό κέντρο» όσο και στη «δύση» ευρύτερα. Έτσι πριν φτάσει στην Ελλάδα έχει ήδη επισκεφτεί την Αίγυπτο, τον Λίβανο και τη Συρία εξετάζοντας ενδεχόμενη στήριξη των χωρών αυτών στον ΟΗΕ.²³¹ Η παρουσία του Μακαρίου στην Αθήνα αντικειμενικά βάζει ξανά το κυπριακό στην ελληνική πολιτική επικαιρότητα με τον ίδιο να πιέζει την ελληνική κυβέρνηση να βάλει το κυπριακό στον ΟΗΕ.

Επιπλέον η γραμμή Μακαρίου φαίνεται σε αυτή τη φάση να κυμαίνεται και στην ελπίδα πως οι ΗΠΑ θα πιέσουν τους Βρετανούς στην παραχώρηση του νησιού με αντάλλαγμα στρατιωτικές βάσεις και για τους δύο. Τη θέση αυτή η οποία δεν έχει στο «κάδρο» την Τουρκία και τις διεκδικήσεις της φαίνεται ότι ενστερνίζεται και η ελληνική εκκλησία με τον Αρχιεπίσκοπο Σπυρίδωνα. Ο ίδιος μάλιστα διοργανώνει και θεματικές εκδηλώσεις με θέμα την απελευθέρωση της Κύπρου και της «Βόρειας Ηπείρου», όπου σε μήνυμα του στον Υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ ζητά τη βοήθεια του για την εκπλήρωση των «εθνικών» στόχων.²³² Σε κινητοποιήσεις υπέρ της Κύπρου προβαίνει και η ΓΣΕΕ με αποφάσεις της διορισμένης από το 1946 φιλοκυβερνητικής διοίκησης της. Οι «εργατοκάπηλοι» και «εθνοκάπηλοι Μακρήδες» καταγγέλλονται με τη σειρά τους από ΚΚΕ και ΑΚΕΛ.

Λίγο πριν την αποχώρηση Μακαρίου από την Ελλάδα γίνονται σαφείς οι διαφορές της προσέγγισης στο κυπριακό ανάμεσα στην πλειοψηφία της ελληνικής αστικής τάξης και της αντίστοιχης ελληνοκυπριακής που εκφράζει η Εθναρχία. Ο ίδιος λοιπόν

²²⁸ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 320, 24/3/52

²²⁹ Ο. π., Α.Δ. 460, 29/4/52

²³⁰ Ο. π., Α.Δ. 625, 12/6/52

²³¹ Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 502

²³² Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 710, 4/7/52

σε δηλώσεις του στον ραδιοσταθμό της Αθήνας στις 24 Ιουλίου 1952 αναφέρει πως «η ελληνική πολιτική ηγεσία, κυβέρνηση και αντιπολίτευση δεν έχουν ούτε τόλμη ούτε θάρρος».²³³ Ταυτόχρονα ο Μακάριος πραγματοποίησε νέες επαφές με τους «οπαδούς» της έναρξης αντάρτικου στην Κύπρο, παρόλα αυτά δεν πείθεται από τον Γρίβα για το αν μπορεί να πετύχει το σχέδιο και του ζητά να μην επισκεφτεί την Κύπρο χωρίς δική του εντολή. Ο Γρίβας παρακούει και έχοντας την στήριξη διάφορων ελλαδίτικων κέντρων μεταξύ αυτών και της ελληνικής εκκλησίας φτάνει για μια δεύτερη αναγνωριστική αποστολή στο νησί τον Οκτώβριο του 1951, όπου και παραμένει για πέντε μήνες.²³⁴

Όλο το παραπάνω διάστημα το ΚΚΕ μέσω του Ρ/Σ του χρησιμοποιεί ιδιαίτερα επιθετική ρητορική χαρακτηρίζοντας «εθνοκάπηλους» και «καλοκουρδισμένα ρομπότ» των Αμερικανών τον Μακάριο αλλά και όσους στην Ελλάδα δήθεν νοιάζονται για την Κύπρο. Αναφέρει ότι ο θόρυβος ξέσπασε εξαιτίας των ανταγωνισμών των δύο κατακτητών -Άγγλων και Αμερικανών- προβλέποντας πως σύντομα θα κοπάσει όπως έγινε και στο παρελθόν.²³⁵ Επίσης θεωρεί πως η ταύτιση Ελλήνων «μοναρχοφασιστών» με τις ΗΠΑ σχετίζεται με τη δυναμική που έχει το δολάριο σε σχέση με τη στερλίνα την οποία έχει προσπεράσει σε αξία. Τέλος το ΚΚΕ καταγγέλλει δηλώσεις της Εθναρχίας σύμφωνα με τις οποίες αν η Κύπρος ενωθεί με την Ελλάδα, θα βγουν δύο επιπλέον μεραρχίες στρατού για την Ελλάδα και κατ' επέκταση για το ΝΑΤΟ.

Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του, όπως φανερώνει συνέντευξη του Γ.Γ. Ε. Παπαϊωάννου που δίνει τον Οκτώβρη του 1952, ακολουθεί ακριβώς την ίδια γραμμή με το ΚΚΕ για να ερμηνεύσει τις εξελίξεις. Έτσι ο Γραμματέας θεωρεί πως τα διάφορα ψηφίσματα της ελληνικής «μοναρχοφασιστικής» βουλής με αναφορά στην Κύπρο αλλά και οι διάφορες κινητοποιήσεις είναι υποκριτικές και αφορούν στην υποδούλωση όλων αυτών στις τακτικές και τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Επίσης ο Γραμματέας αποκαλύπτει ότι ο ΕΑΣ θα απευθυνθεί εκ νέου στην επικείμενη έβδομη Γ.Σ. του ΟΗΕ με αίτημα την εγγραφή του κυπριακού για να ξεσκεπαστεί άλλη μια φορά ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός. Επισημαίνει πως δεν υπάρχουν αυταπάτες για τις δυνατότητες επίλυσης του ζητήματος μέσω του οργανισμού αφού αυτός ελέγχεται από τον ιμπεριαλισμό. Τέλος για τις νέες ελληνικές εκλογές που θα πραγματοποιηθούν στις 16 του Νοέμβρη καλεί τον ελληνικό λαό να στηρίξει το «νέο ΕΑΜ» και να ψηφίσει τους δημοκρατικούς εκπροσώπους που θα παλέψουν για μια «Λεύτερη Κύπρο σε μια Λεύτερη Ελλάδα».²³⁶

²³³ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 416, 26/7/52

²³⁴ Χ. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου Β Τόμος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2011, σ. 112

²³⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 686, 26/6/52

²³⁶ Ό. π., Α.Δ. 1081, 14/10/1952

8.2. Η εσωκομματική διαπάλη του ΑΚΕΛ

Όπως αποτυπώθηκε και σε προηγούμενη ενότητα κατά τον προσυνεδριακό διάλογο εντός του ΑΚΕΛ το 1951 παρουσιάστηκαν μια σειρά από διαφωνίες από μια μερίδα στελεχών του κόμματος οι οποίοι ασκούσαν κριτική σε μια σειρά ζητημάτων τακτικής και στρατηγικής. Η κορύφωση της εσωκομματικής διαπάλης κορυφώθηκε κατά το Ζ' συνέδριο, ιδιαίτερα με την τοποθέτηση του Πλουτή Σέρβα ο οποίος ηγούνταν της ομάδας των διαφωνούντων. Ο ίδιος προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την κριτική του ΚΚΕ προς το ΑΚΕΛ ώστε να θέσει ζήτημα ηγεσίας και αλλαγή γραμμής.

Η διαπάλη συνεχίζεται και μετά την επανεκλογή Παπαϊωάννου, όπως παρουσιάζεται και μέσα από την επικοινωνία ανάμεσα σε ΚΚΕ και ΑΚΕΛ. Η ομάδα των διαφωνούντων έχει δημιουργήσει οργανωμένη ομάδα-φράξια κατά παράβαση των καταστατικών αρχών του κόμματος και σε αυτήν ανήκουν τόσο μέλη της ΚΕ του ΑΚΕΛ όσο και εξωκομματικά στοιχεία. Τον Αύγουστο του 1951 σε ολομέλεια του κυπριακού κόμματος η φράξια αποκαλύπτεται όταν και έχουν συγκεντρωθεί όλα τα σχετικά στοιχεία και τα μέλη της διαγράφονται.

Αξίζει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της κατάστασης μέσα από την αλληλογραφία ΚΚΕ-ΑΚΕΛ από τις αρχές του 1952, προκειμένου να ανιχνευτούν οι ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στα δύο μέρη. Ταυτόχρονα ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τακτικές και οι μηχανισμοί που χρησιμοποιεί η κάθε πλευρά.

Σε πρώτη φάση η νόμιμη εκλεγμένη καθοδήγηση του ΑΚΕΛ αποφασίζει να προβεί σε ποιοτικές διορθώσεις στην εφημερίδα του κόμματος «Νέο Δημοκράτη», αφού έχει διαπιστωθεί πως αυτή δεν ανταποκρίνεται στα καθήκοντά της ως κομμουνιστικός τύπος. Τα προβλήματα της εφημερίδας εστιάζονται στο ότι αυτή φιλτράρει την ξένη αστική ειδησεογραφία, ενώ δεν λαμβάνεται υπόψη ο Ρ/Σ της ΕΣΣΔ. Για τις εσωτερικές ειδήσεις αντί να προβάλλονται οι αποφάσεις των κινημάτων και οι δραστηριότητες τους, ιεραρχούνται ειδήσεις που αφορούν στο δικαστικό και αστυνομικό ρεπορτάζ. Επίσης η επιλογή των ρεπόρτερ δεν γίνεται με πολιτικά κριτήρια, αλλά στη βάση των προσβάσεων τους στην αστυνομία και στους δικαστικούς. Οι ευθύνες καταλογίζονται στην αρχισυνταξία της εφημερίδας.²³⁷

Στις 4 Απριλίου του 1952, το η ΚΕ του ΑΚΕΛ πραγματοποιεί Ολομέλεια με θέμα την αρχισυνταξία του «Νέου Δημοκράτη». Σε αυτή επιβάλλονται ποινές και καθαιρούνται από τα πόστα τους οι αρχισυντάκτες της εφημερίδας Μ. Χριστοδούλου, Χ. Σαββίδη, Δ. Γαλανού και Σ. Ασβεστά για χαμηλή κομματικότητα και αντικομματικές διαθέσεις. Οι παραπάνω είναι υπέρ της αυτοδιάθεσης και της παλιάς γραμμής του κόμματος. Τέλος αποφασίζεται την αρχισυνταξία του «οργάνου» να αναλάβει μέλος του Π.Γ.²³⁸

²³⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/63, 7/2/52

²³⁸ Ο. π., Φ=20/21/60, 1/5/52

Τον Μάιο το ΚΚΕ στέλνει επιστολή στο ΑΚΕΛ στο οποίο διαμαρτύρεται για άρθρο του Νέου Δημοκράτη όπως αυτό είχε δημοσιευτεί στην εφημερίδα στις 2/12/1951. Εκεί υπάρχει απόσπασμα του Ε. Παπαϊωάννου σύμφωνα με το οποίο η κριτική για την απόφαση αποχής σε μια σειρά εκλογικών μαχών ήταν ένα λάθος παρόμοιο με αυτό που είχε συντελέσει και το ΚΚΕ, καταλήγοντας πως αυτό αποδεικνύει πως η τακτική ανεξάρτητα θεωρητικού υποβάθρου δεν είναι εύκολο πράγμα. Το ΚΚΕ κατακρίνει το κυπριακό κόμμα για διαστρέβλωση των αποφάσεων των Ολομελειών του.²³⁹

Ο Παπαϊωάννου απαντάει τον Ιούνιο στο ΚΚΕ. Εκεί αναφέρεται σε διαστρέβλωση των λεγομένων του και αποσπασματικής τους χρήσης από πλευράς αρχισυνταξίας του «Νέου Δημοκράτη». Παραθέτει ακριβώς την ομιλία του όπου κατηγορούσε τον Σέρβα για ιδεολογικό λαθρεμπόριο, ο οποίος προκειμένου να περάσει τη γραμμή της αυτοδιάθεσης στο κόμμα προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τα λάθη τακτικής και τις αδυναμίες του κόμματος, όπως είχε κάνει αντίστοιχα ο Παρτσαλίδης στην περίπτωση του ΚΚΕ. Επίσης ο ΓΓ του ΑΚΕΛ μιλάει για ομορτισμό με φραξιονιστικά χαρακτηριστικά που έχει πάρει κεφάλι μετά το Ζ' συνέδριο και σχετίζει τις αλλαγές προσώπων στον «Νέο Δημοκράτη» με τα παραπάνω φαινόμενα.²⁴⁰

Τα επίσημα «αποκαλυπτήρια» για την ύπαρξη της φράξιας γίνονται τελικά κατά την 2^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΑΚΕΛ η οποία έγινε μεταξύ 10-12 Αυγούστου του 1952 και είχε τίτλο με θέμα: «Ομορτισμός-Φραξιονισμός-Χαφιεδισμός».²⁴¹ Σύμφωνα με την απόφαση με αδιάσειστα στοιχεία αποκαλύπτεται η ύπαρξη οργανωμένης φράξιας στο κόμμα η οποία είχε ως σκοπό να διασπάσει την μονολιθικότητα του κόμματος, να υπονομεύσει τη συνειδητή κομματική πειθαρχία, ενώ επιδίωκε την ανατροπή της εκλεγμένης καθοδήγησης με την αναρρίχηση ομορτιστικών στοιχείων στο κόμμα. Τέλος η φράξια επιδίωκε την αναθεώρηση των αποφάσεων του 6^{ου} και 7^{ου} συνεδρίου του κόμματος, «την γραμμή του αδιάλλακτου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, την γραμμή του αδιάλλακτου αγώνα ενάντια στις συνταγματικές μανούβρες του ιμπεριαλισμού», με σκοπό την επαναφορά της γραμμής της αυτοκυβέρνησης.

Στην ηγεσία της φράξιας βρίσκονται τα κομματικά στελέχη Σέρβας, Οικονομίδης, γνωστός ως Νούσης και ο Κακογιάννης οι οποίοι βρίσκονταν σε επικοινωνία με εξωκομματικά και αποβλημένα από το κόμμα στοιχεία όπως τους Βάσο Λυσσαρίδη, Χρυσάνθο Σαββίδη και τον πρώην ΓΓ του κόμματος Φιφή Ιωάννου. Η εκδήλωση της φράξιας σύμφωνα με την έκθεση οφείλεται σε παρέμβαση του ιμπεριαλισμού, ο οποίος βλέποντας την συνεπή γραμμή του κόμματος και τις επιτυχίες του επιζητά την εσωτερική ανατροπή της ηγεσίας του. Λίγο πολύ οι φραξιονιστές χαρακτηρίζονται είτε ως άμεσοι είτε ως έμμεσοι πράκτορες του ιμπεριαλισμού, οι οποίοι εμφανίστηκαν στο τελευταίο συνέδριο με την μάσκα του σωτήρα.

²³⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/71, 8/5/52

²⁴⁰ Ο. π., Φ=20/21/76, 14/6/52

²⁴¹ Ο. π., Φ=20/21/80, 12/8/52

Είναι επίσης χαρακτηριστική η ιδιαίτερη λεπτομέρεια και ακρίβεια με την οποία περιγράφεται στο ντοκουμέντο η δράση της φράξιας και κάθε μέλους της ξεχωριστά. Αυτό συμβαίνει επειδή το ΑΚΕΛ έχει δημιουργήσει Κομματικό Γραφείο Επαγρύπνησης το οποίο συλλέγει στοιχεία. Από τις περιγραφές που δίνει το Γραφείο, γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει φυσικό πρόσωπο το οποίο παριστάνει τον φραξιονιστή προκειμένου να έχει πρόσβαση στη φράξια.

Επιπλέον μέλη της φράξιας προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν το ΚΚΕ, προκειμένου μέσω συκοφαντιών να το κάνουν να παρέμβει ενάντια της εκλεγμένης ηγεσίας του ΑΚΕΛ. Συγκεκριμένα κατά τη συμμετοχή τους σε αποστολές του εξωτερικού τόσο ο Β. Λυσσαρίδης όσο και ο Νούσης²⁴² πραγματοποιούν επαφές με στελέχη του ΚΚΕ και τους παραδίδουν σημειώματα όπου κατηγορούν τον Ε. Παπαϊωάννου ως πράκτορα της Ιντέλιτζενς Σέρβις. Το ΚΚΕ όχι μόνο δεν λαμβάνει υπόψη του τις καταγγελίες αλλά ενημερώνει σχετικά την ηγεσία των Κύπριων κομμουνιστών.

Το ΑΚΕΛ μέσω του γραφείου επαγρύπνησης φαίνεται πως γνωρίζει την ύπαρξη της φράξιας πριν την πραγματοποίηση του Ζ' συνεδρίου, ενώ η αποκάλυψή της ένα χρόνο αργότερα οφείλεται πιθανά τόσο στην απόφαση να συγκεντρωθούν περισσότερες πληροφορίες όσο και γιατί δεν θέλουν να δώσουν στους φραξιονιστές το πάτημα να υποστηρίξουν ότι διαγράφηκαν προκειμένου να μην τοποθετηθούν στο συνέδριο. Το ΑΚΕΛ στέλνει στο ΚΚΕ αναλυτικά βιογραφικά στοιχεία των φραξιονιστών αλλά και τον τρόπο που αντλήθηκαν οι πληροφορίες για τη δράση τους.²⁴³

Οι αποφάσεις της Ολομέλειας του ΑΚΕΛ, οι οποίες μεταδόθηκαν και από τον Ρ/Σ της «Ελεύθερης Ελλάδας»,²⁴⁴ αποτελούν την κορύφωση των αντιθέσεων εντός του ΑΚΕΛ που εξελίσσονται όλη τη δεκαετία του 1940 και σε μεγάλο βαθμό αφορούν αδιέξοδα της στρατηγικής του αλλά όχι μόνο. Η διαπάλη σε μεγάλο βαθμό αφορά και στην ίδια την ύπαρξη του ΑΚΕΛ ως κόμματος «νέου τύπου» τουλάχιστον όπως φαίνεται από τις απόψεις των φραξιονιστών για μια σειρά ζητήματα όπως αυτά εκφράστηκαν κατά το Ζ' συνέδριο. Ο Σέρβας και οι συν αυτό θέλουν ένα μικροαστικό σοσιαλιστικό ΑΚΕΛ, στο οποίο θα μπορούν να στοιχίζονται και κομμάτια της αστικής τάξης, όπως ήταν το κόμμα το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1940. Επομένως οι διαφωνίες μπορεί να εστιάζονται στο εθνικό ζήτημα και στον τρόπο προσέγγισης του, ωστόσο οι διαφωνίες αφορούν και μια σειρά από άλλα θεμελιώδη ζητήματα.

²⁴² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/69, 14/4/1952

²⁴³ Ο. π., Φ=20/21/81, 23/8/1952

²⁴⁴ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 951, 8/9/1952

9^ο κεφάλαιο: Οι προσπάθειες για διεθνοποίηση του κυπριακού, οι αποτυχίες και η απόφαση για την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ

9.1. Οι πιέσεις Μακάριου προς την ελληνική κυβέρνηση, οι θέσεις του ΚΚΕ και του ΑΚΕΛ απέναντι στις εξελίξεις

Ο Μακάριος επιστρέφει στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1952 από όπου ταξίδεψε στην Νέα Υόρκη προκειμένου να εντείνει τις προσπάθειές του εγγραφής του κυπριακού στη ΓΣ του ΟΗΕ. Για άλλη μια φορά δεν θα υπάρξει πρόταση εγγραφής του ζητήματος από κανένα κράτος. Παρόλα αυτά υπήρξαν αναφορές από κάποιους Έλληνες αντιπροσώπους οι οποίοι δήλωσαν πως θα έπρεπε να δοθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στον κυπριακό λαό. Κατά το διάστημα παραμονής του Εθνάρχη στις ΗΠΑ, ο ίδιος είχε επαφές με αμερικανούς αξιωματούχους στους οποίους δήλωσε πως θα επιδίωκε μια συμβιβαστική λύση με τους Βρετανούς αρκεί οι τελευταίοι να υποσχεθούν για ένα μελλοντικό δημοψήφισμα.²⁴⁵

Από τα παραπάνω καθώς και τη στάση των Ελλήνων αντιπροσώπων φαίνεται πως επιδιώκεται μια πιο ενεργητική πολιτική στο θέμα της Κύπρου από την κυβέρνηση Παπάγου η οποία θέλει να εξαντλήσει όλα τα περιθώρια διαλόγου με τους Βρετανούς. Μάλιστα ο ίδιος ο Παπάγος τον Γενάρη του 1953 έχει προσπαθήσει να εκμαιεύσει κάποια υπόσχεση από τους Βρετανούς για παραχώρηση αρχικά συντάγματος και μετά την πάροδο κάποιων ετών, την πραγματοποίηση δημοψηφίσματος δηλώνοντάς τους πως δεν θα μπορεί να διατηρεί για πολύ ακόμα αδιάφορη στάση πάνω στην Κύπρο. Η απάντηση του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών ήταν για ακόμη μια φορά αρνητική.²⁴⁶

Τον Φλεβάρη του 1953 ο Μακάριος αποχωρεί από τη Νέα Υόρκη προς την Αθήνα, με ενδιάμεση σύντομη περιοδεία στο Λονδίνο όπου πραγματοποιεί συναντήσεις με Βρετανούς πολιτικούς όχι όμως με επίσημους κυβερνητικούς αξιωματούχους. Κατά την παραμονή του στην ελληνική πρωτεύουσα, ο «Εθνάρχης» πραγματοποιεί συνάντηση με τον Παπάγο ο οποίος του ξεδιπλώνει τη γραμμή της ελληνικής κυβέρνησης. Συγκεκριμένα του υπόσχεται πως η ελληνική κυβέρνηση θα πράξει το καθήκον της αλλά μέσα στα πλαίσια της ελληνοαγγλικής φιλίας, με την προσφυγή στον ΟΗΕ να αποτελεί το έσχατο μέσο.²⁴⁷

Σημαντικό γεγονός της περιόδου αποτελεί και η υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου στις 28 Φεβρουαρίου ανάμεσα σε Ελλάδα-Τουρκία-Γιουγκοσλαβία το οποίο επί της ουσίας πρόκειται για μια επιθετική στρατιωτική συμφωνία μεταξύ των κρατών αυτών ενάντια στις χώρες του συμφώνου της Βαρσοβίας. Ενδεχομένως η ελληνική κυβέρνηση να σκέφτεται και το αντίκτυπο μιας «άγαρμης» ανακίνησης

²⁴⁵ Χ. Ρίχτερ, *τόμος Β, ό. π.*, σ. 115

²⁴⁶ *Ό. π.*, σ. 122

²⁴⁷ *Ό. π.*, σ. 123

του κυπριακού η οποία θα επηρέαζε αρνητικά τις σχέσεις της με την Τουρκία, οι οποίες τη δεδομένη στιγμή θεωρούνται κάτι παραπάνω από καλές.

Την ίδια περίοδο στην Αθήνα επιστρέφει από την Κύπρο ο Γρίβας ο οποίος ύστερα από την αναγνωριστική αποστολή του παρουσιάζει ένα λεπτομερές σχέδιο στον Μακάριο. Επίσης πραγματοποιεί επαφή με τον Παπάγο που του απαντά ότι «δεν θέλει να ξέρει» τα σχέδιά του για ένοπλη δράση, κάτι που δείχνει και την έμμεση σύνδεση κράτους και παρακράτους. Τον Μάρτιο σε νέα συνάντηση του Γρίβα με τον Μακάριο υπάρχει σύγκρουση για τη μορφή που θα πάρει η ένοπλη δράση, με τον Αρχιεπίσκοπο να επιζητά τον περιορισμό των ενεργειών σε δολιοφθορές και σαμποτάζ. Τελικά επικρατεί η άποψη Γρίβα και ο Μακάριος του αποστέλλει χρήματα για την αγορά πυροβόλων όπλων.²⁴⁸ Στις 21 Μαρτίου ο «Εθνάρχης» επιστρέφει στο νησί όπου εκτός των άλλων πρέπει να προετοιμάσει την παράταξη του για τις δημοτικές εκλογές του Μαΐου.

Σε ό,τι αφορά στην αλληλογραφία ΚΚΕ-ΑΚΕΛ το πρώτο εξάμηνο του 1953 αυτή αφορά σε βασικά θέματα που σχετίζονται με συγκεκριμένα πρόσωπα, κατά κύριο λόγο Κύπριους κομμουνιστές που ζουν στις Λαϊκές Δημοκρατίες. Μοναδικό ντοκουμέντο της περιόδου αποτελούν οι αποφάσεις της 3^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ του ΑΚΕΛ που συνήλθε στις 17-18 Φλεβάρη του 1953.²⁴⁹

Σε αυτές αποκρυσταλλώνεται ο ενστερνισμός μιας σειράς αποφάσεων το 19^{οο} συνεδρίου του ΚΚΣΕ σε σχέση με το διεθνές καπιταλιστικό περιβάλλον, όπου επικρατεί η άποψη ότι είναι πιθανότερος ένας πόλεμος μεταξύ των ιμπεριαλιστών εξαιτίας των ανταγωνισμών ΗΠΑ-Μ. Βρετανίας στη Μέση Ανατολή. Για την κατάσταση στην Ελλάδα το ΑΚΕΛ θεωρεί πως η νίκη Παπάγου, την οποία χρεώνει στην «προδοτική διασπαστική πολιτική του Ιούδα της δημοκρατίας Πλαστήρα», σημαίνει μεγαλύτερη υποδούλωση της Ελλάδας στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό. Ακόμη προβλέπεται πως η επικράτηση Παπάγου θα οδηγήσει σε πιο ξετσιπωτή προδοσία του κυπριακού και επισημαίνεται ο κίνδυνος πολέμου στα βαλκάνια ανάμεσα στα σοσιαλιστικά κράτη από την μία και την Ελλάδα-Τουρκία-Γιουγκοσλαβία από την άλλη.

Για την κυπριακή κατάσταση το ΑΚΕΛ ερμηνεύει την πολιτική της Μ. Βρετανίας στο νησί ως δείγμα της προσπάθειας της να διαιωνίσει την παρουσία της στην Κύπρο. Έτσι η οικονομία του νησιού υποτάσσεται στην δημιουργία στρατιωτικών εγκαταστάσεων, ενώ ταυτόχρονα βρετανικές εταιρίες επενδύουν σε διάφορους τομείς της βιομηχανίας. Ταυτόχρονα το ΑΚΕΛ βλέπει και την αμερικάνικη οικονομική διείσδυση στο νησί μέσα από τον Έλληνα επιχειρηματία Μποδοσάκη τον οποίο χαρακτηρίζει ως επί της ουσίας «αμερικάνικο κεφάλαιο».

Σε ό,τι αφορά στην Εθναρχία θεωρεί πως η πολιτική της χρεοκοπία είναι δεδομένη, αφού έχει εγκαταλείψει τον πραγματικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και έχει

²⁴⁸ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, σ. 137

²⁴⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/103, 17/2/1953

προσανατολιστεί στον αμερικάνικο παράγοντα. Ο τελευταίος υποστηρίζεται πως έχει δείξει τις διαθέσεις του ύστερα και από το τελευταίο χωρίς αποτέλεσμα ταξίδι του Μακάριου στις ΗΠΑ. Η προσκόλληση στους Αμερικάνους θεωρείται αντεθνική στάση. Οι Κύπριοι κομμουνιστές ασχολούνται και με την «λεγόμενη Τρίτη κατάσταση» την οποία χαρακτηρίζουν ως το «βρετανόφιλο τμήμα της αστικής τάξης». Πάντως και για τα δύο τμήματα της αστικής τάξης το ΑΚΕΛ θεωρεί πως έχουν εγκαταλείψει τη σημαία του αδιάλλακτου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα.

Τέλος το ΑΚΕΛ θεωρεί ότι παρά τους συνεπείς αγώνες του κόμματος, το κυπριακό βάλτωσε εξαιτίας της προδοσίας του αμερικανόδουλου Παπάγου αλλά και της φιλοϊμπεριαλιστικής διασπαστικής πολιτικής της Εθναρχίας. Η ολομέλεια ασχολείται και με μια σειρά από άλλα ζητήματα όπως τους αγώνες για την ειρήνη, τα δημοκρατικά δικαιώματα, τους αγώνες στο κίνημα, τη δουλειά στις μειονότητες, τον ομορτισμό κ.ά.

Τον Μάιο το κυπριακό μπαίνει εκ νέου δυναμικά στην ελληνική πολιτική σκηνή. Αυτό συνέβη εξαιτίας της αντιπαράθεσης Μακάριου με τον κυβερνήτη της Κύπρου Ράιτ. Συγκεκριμένα ο Αρχιεπίσκοπος έστειλε επιστολή στον κυβερνήτη στον οποίο υπενθύμιζε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στην Κύπρο, ενώ έκανε αναφορά και σε σχετικό ψήφισμα της τελευταίας ΓΣ του ΟΗΕ όπου υπήρχε προτροπή στα μέλη της να σεβαστούν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Η απάντηση των Βρετανών ήταν ότι το κυπριακό ζήτημα έχει κλείσει. Με τη σειρά του ο Μακάριος διέρρευσε την απάντηση αυτή στην ελληνική βουλή, όπου ακολούθησε συζήτηση κατά την οποία Έλληνες βουλευτές τοποθετήθηκαν με οξύτητα εναντίον των Βρετανών.

Η κυβέρνηση Παπάγου εξαναγκάστηκε σε τοποθέτηση με τον υπουργό εξωτερικών Στεφανόπουλο να δηλώνει πως το ζήτημα έχει τεθεί, συνεχίζει να τίθεται και είναι «ανοιχτό». Ταυτόχρονα απέφυγε να απαντήσει για το αν η ελληνική κυβέρνηση προτίθεται να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη, ακολουθώντας πιστά την γραμμή που έχει χαραχτεί.²⁵⁰

Τα παραπάνω περιγράφονται και στον Ρ/Σ του ΚΚΕ το οποίο ερμηνεύει τις δηλώσεις Στεφανόπουλου ως αποτέλεσμα των ανταγωνισμών ΗΠΑ-Μ. Βρετανίας, χαρακτηρίζοντας αυτές ως αντιπερισπασμό των Αμερικανών οι οποίοι στηρίζουν την Αίγυπτο στη διαμάχη της με την Αγγλία για τη διώρυγα του Σουέζ. Προβλέπεται πως η ελληνική κυβέρνηση θα σωπάσει και πάλι όταν το διατάξουν οι ΗΠΑ και η Τουρκία, ενώ στο τέλος της ανακοίνωσης χρησιμοποιείται το σύνθημα «Λεύτερη Κύπρος στην Λεύτερη Ελλάδα».²⁵¹

Την ίδια περίοδο στην Κύπρο διεξάγονται δημοτικές εκλογές μεταξύ 10 και 31 Μαΐου, όπου η δεξιά παράταξη επικράτησε με ένα ποσοστό συνολικά περίπου 55% έναντι 45% της αριστεράς. Το ΑΚΕΛ κατά την προεκλογική περίοδο μέσω του ΕΑΣ

²⁵⁰ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 124-125

²⁵¹ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 510, 23/5/1953

καλούσε σε διαπαραταξιακή συνεργασία προτείνοντας στο ΚΕΚ τη συγκρότηση πανκομματικού πατριωτικού εκλογικού συνασπισμού στη βάση ενός μίνιμουμ προγράμματος. Ταυτόχρονα και αντιφατικά συνέχιζε τις καταγγελίες του έναντι της Εθναρχίας, τους ιμπεριαλιστές και την ελληνική κυβέρνηση. Μάλιστα στην Πάφο το ΑΚΕΛ αποφάσισε να μην κατεβάσει υποψήφιο και να στηρίξει έμμεσα τον «εθνικόφρονα» υποψήφιο προκειμένου να μην επανεκλεγεί ο «εθνικοσοσιαλιστής» Γαλατόπουλος. Επίσης στη Μόρφου το ΑΚΕΛ θα δώσει στήριξη στον «συνταγματόφιλο» και πρώην συνεργαζόμενο με την αριστερά Νικολόπουλο, προκειμένου να μην πάρει τον δήμο η Δεξιά.²⁵²

Όλες οι παραπάνω αντιφάσεις γεννιούνται μέσα από την ίδια τη στρατηγική του κυπριακού κόμματος το οποίο δεν έχει ξεκάθαρη θέση απέναντι στην ελληνοκυπριακή αστική τάξη συνολικά. Όπως θα φανεί και στο επόμενο συνέδριο του ΑΚΕΛ το κυπριακό κόμμα διαχωρίζει την ξενόδουλη «Εθναρχία» από τους «τίμιους αστούς, τα μέλη και όλα τα πατριωτικά στελέχη του ΚΕΚ, της ΠΕΚ, των Νέων Συντεχνιών.....» με τους οποίους θεωρούν πως μπορεί να υπάρξει μια μίνιμουμ συμφωνία τόσο για το εθνικό θέμα όσο και για κοινωνικά ζητήματα.

Κατά το διάστημα πριν τις εκλογές η αστική παράταξη στο σύνολό της φρόντισε να διακόψει κάθε μορφή επικοινωνίας με το ΑΚΕΛ, με τον δεξιό τύπο να χρησιμοποιεί τους γνωστούς μετεμφυλιακούς χαρακτηρισμούς για τους αριστερούς υποψηφίους. Τη θέση αυτή σιγόνταρε και το ελληνικό προξενείο το οποίο τόνιζε την ανάγκη ενότητας της εθνικόφρονης παράταξης, ώστε να απολέσει η αριστερά τις δημαρχίες στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στις εκλογές αναμείχθηκε και το αμερικάνικο προξενείο, με τον ίδιο τον πρόξενο να δίνει εντολή μετάφρασης αντικομμουνιστικού αμερικανικού προπαγανδιστικού κειμένου σε 60.000 αντίτυπα στην ελληνική και τουρκική γλώσσα.²⁵³

Μετά τις εκλογές στις 2 Ιουνίου του 1953 ξεσπούν ταραχές στην Πάφο, τη Λευκωσία και τη Λάρνακα από νεολαίους, μέλη της δεξιάς ΠΕΟΝ οι οποίοι συγκρούονται με την αστυνομία αλλά και τουρκοκύπριους. Αφορμή αποτέλεσαν οι εκδηλώσεις που είχε προγραμματίσει η αποικιακή αρχή για τη στέψη της βασίλισσας Ελισάβετ και για τις οποίες η Εθναρχία είχε ζητήσει το μποϊκοτάζ τους. Ακολουθούν συλλήψεις των επικεφαλής της ΠΕΟΝ και ανάκληση της λειτουργίας της οργάνωσης με δικαστική απόφαση.

Ο Μακάριος απαντάει στις διώξεις καλώντας σε συγκέντρωση στο στάδιο της Λευκωσίας, την οποία όμως απαγορεύουν οι αρχές. Ο Αρχιεπίσκοπος κάνει εκ νέου κάλεσμα για συγκέντρωση στην εκκλησία της Φανερωμένης. Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του καλεί σε ενότητα και προτρέπει τα μέλη του να συμμετέχουν στη συγκέντρωση.

²⁵² Β. Πρωτόπαπας, ό. π., σ. 522

²⁵³ Ό. π., σ. 520-521

Μάλιστα οι οργανώσεις του ΑΚΕΛ μισθώνουν πούλμαν προκειμένου να μεταφερθούν οπαδοί του από όλο το νησί για την ομιλία.²⁵⁴

Κατά την 28^η Ιουνίου του 1953 ο Μακάριος μπροστά σε 15.000 Ελληνοκύπριους από όλο το πολιτικό φάσμα πραγματοποίησε ομιλία. Αρχικά κατήγγειλε τις διώξεις από τους Βρετανούς και τα μέτρα εις βάρος του κυπριακού λαού. Στη συνέχεια τόνισε ότι ο κυπριακός λαός δεν έχει να περιμένει κάτι από την ελληνοβρετανική φιλία, αντίθετα η ιστορία έδειξε πως μόνο μέσα από τους αγώνες οι λαοί κερδίζουν την ελευθερία τους. Συμπληρώνοντας ανέφερε ότι ενωμένοι θα προχωρήσουμε, μόνοι χωρίς την ελληνική κυβέρνηση, «τείνοντας την χείρα δεξιά και αριστερά, δεχόμενοι οποιαδήποτε βοήθεια». Με τη φράση αυτή γίνεται σαφές ότι ο Μακάριος προκειμένου να διεθνοποιηθεί το κυπριακό είναι αποφασισμένος να απευθυνθεί και στο «ανατολικό μπλόκ».²⁵⁵ Τέλος η συγκέντρωση υιοθέτησε ψήφισμα στο οποίο δινόταν εντολή στον Μακάριο να αποταθεί στον ΟΗΕ, ζητώντας να γίνει πράξη το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στους Κυπρίους.

Ο λόγος του Αρχιεπισκόπου δείχνει στροφή στον τρόπο χειρισμού του κυπριακού από την ελληνοκυπριακή αστική τάξη σε διεθνές επίπεδο. Αυτό δεν μένει απαρατήρητο από το ΑΚΕΛ και σχολιάζεται κατά την Δ΄ Ολομέλεια της ΚΕ του κόμματος, η οποία πραγματοποιείται μεταξύ 22 και 23 Αυγούστου του 1953.²⁵⁶

Στις αποφάσεις το ΑΚΕΛ αναφέρει πως επιβεβαιώνεται από την ίδια την εξέλιξη των πραγμάτων η χρεοκοπία της πολιτικής της Εθναρχίας πάνω στο εθνικό ζήτημα. Γι' αυτό τον λόγο ο Αρχιεπίσκοπος υποχρεώθηκε σε ελιγμούς ασκώντας κριτική στην κυβέρνηση εγκαταλείποντας την τακτική της ελληνοβρετανικής φιλίας, ενώ άφησε να εννοηθεί πως θα ζητήσει τη στήριξη και των σοσιαλιστικών κρατών. Το ΑΚΕΛ προβλέπει πως η συνέχιση της διασπαστικής πολιτικής της Εθναρχίας αλλά και ο αντιδραστικός της χαρακτήρας σε κοινωνικό επίπεδο θα οδηγήσουν σε παραπέρα χρεοκοπία της πολιτικής της.

Σε άλλο σημείο οι Κύπριοι κομμουνιστές εκτιμούν ότι η διασπαστική πολιτική της Εθναρχίας είναι το βασικότερο εμπόδιο για πλήρη και αποφασιστική κινητοποίηση του λαού αφού αυτό βοηθά τις κυβερνητικές επιδιώξεις. Επίσης το ΑΚΕΛ θεωρεί πως οι εκκλήσεις του κόμματος για κοινή τοποθέτηση του κυπριακού στον ΟΗΕ αλλά και οι προσπάθειές του να γίνει πράξη η «εθνική ενότητα» τόσο κατά τη διάρκεια των εκλογών όσο και κατά τη συγκέντρωση στη Φανερωμένη έγιναν κτήμα από πλατειά στρώματα του πληθυσμού. Αυτός θεωρείται πως ήταν και ένας βασικός λόγος που ο Μακάριος αποφάσισε να πραγματοποιήσει τους «γνωστούς ελιγμούς».

Σε ό,τι αφορά στην Εθναρχία μετά το ψήφισμα της Φανερωμένης και τη σχετική αρμοδιότητα που της έδινε, στέλνει στις 12 Αυγούστου επιστολή στον Γ.Γ. του ΟΗΕ στην οποία επικαλείται την απόφαση των κρατών μελών της 16^{ης} Δεκεμβρη του

²⁵⁴ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 126

²⁵⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Μ. 306001, 30/6/1953

²⁵⁶ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/117, 22/8/1953

1952, καταγγέλλοντας τη Μ. Βρετανία πως στερεί από τους Κύπριους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Ο Γραμματέας του ΟΗΕ απάντησε ότι δεν μπορεί να εγγραφεί το κυπριακό από τη στιγμή που δεν το έχει ζητήσει κάποιο κράτος μέλος της. Στις 14 Αυγούστου του 1953, ο Μακάριος στέλνει υπόμνημα στον Παπάγο στον οποίο ανακοινώνει πως εάν η ελληνική κυβέρνηση δεν θέσει πάλι το κυπριακό στον ΟΗΕ τότε θα απευθυνόταν σε άλλα κράτη. Μάλιστα αφήνει να εννοηθεί πως θα ταξίδευε ο ίδιος στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να εντείνει τις προσπάθειες ανακίνησης του ζητήματος από κάποιο ξένο κράτος.

Η ελληνική κυβέρνηση αντιδρά άμεσα και προσπαθεί να πείσει τον Μακάριο πως μια ανακίνηση του κυπριακού τη δεδομένη στιγμή, χωρίς να έχουν εξαντληθεί οι συνομιλίες με τους Βρετανούς και χωρίς να έχει εξασφαλιστεί η τουρκική ουδετερότητα, θα ωφελήσει μόνο τη Σοβιετική Ένωση. Αντί αυτού πρότεινε την αναφορά του ζητήματος σε περιορισμένη κλίμακα και υποσχέθηκε πως θα εντατικοποιήσει τις συνομιλίες με τους Άγγλους. Ο Μακάριος αρνήθηκε τις προτάσεις αυτές και προσπάθησε να εκθέσει τον Παπάγο μέσω διαρροών στον Τύπο, τελικά όμως φαίνεται πως υποχώρησε και δεν πραγματοποίησε το ταξίδι στη Νέα Υόρκη.

Τελικά στις 21 Σεπτέμβρη, ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δήλωσε πως η κυβέρνησή του, παρά τις πιέσεις που δέχεται, δεν πρόκειται να κάνει προσφυγή για την Κύπρο. Ταυτόχρονα εξέφρασε την ελπίδα πως η Μ. Βρετανία θα δεχτεί συνομιλίες μεταξύ των δύο κρατών για το ζήτημα. Επί της ουσίας και με επίσημο τρόπο για πρώτη φορά η ελληνική κυβέρνηση οριοθετεί το κυπριακό ως θέμα μεταξύ Ελλάδας-Μ. Βρετανίας.²⁵⁷

Οι χειρισμοί της ελληνικής κυβέρνησης θα δεχτούν τα πυρά του ΚΚΕ. Αφορμή θα σταθεί η ομιλία του Έλληνα υπουργού εξωτερικών Στεφανόπουλου στην οποία πραγματοποίησε την αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης και ανέφερε πως το κυπριακό ζήτημα το χειρίζεται ο ίδιος ο πρωθυπουργός ο οποίος βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς, ενώ τόνισε ότι ουσιαστικά το κυπριακό έχει μπει στον ΟΗΕ. Ο Ρ/Σ του ΚΚΕ απάντησε πως ο Στεφανόπουλος λείπει θηριώδη ψέματα αφού ο εκπρόσωπος της Ελλάδας Κύρου αντιτάχθηκε ξεκάθαρα στην εγγραφή του ζητήματος στην ατζέντα της συνέλευσης. Επίσης το δελτίο τύπου παρουσιάζει την επίσημη διάψευση από πλευράς Βρετανών σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει καμιά διαπραγμάτευση ανάμεσα σε Ελλάδα-Μ. Βρετανία για την Κύπρο.²⁵⁸

Σε επόμενο δελτίο τύπου, στις 15/12 η «Ελεύθερη Ελλάδα» με τίτλο «Λεύτερη Κύπρος σε λεύτερη Ελλάδα» αποκαλύπτει την εντεινόμενη προσπάθεια μετατροπής του νησιού σε πολεμική-ατομική βάση από Άγγλους και Αμερικάνους. Οι εξελίξεις αυτές σύμφωνα με το άρθρο αποδεικνύουν τους λόγους για τους οποίους η αμερικανόδομη κυβέρνηση Παπάγου ξεπουλάει «ζετσίπωτα το κυπριακό ζήτημα».

²⁵⁷ Χ. Ρίχτερ, ό. π., σ. 128

²⁵⁸ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Μ. 431515, 28/11/1953

Έτσι ερμηνεύεται και η σιωπή του Στεφανόπουλου απέναντι σε προκλητικές εθνικιστικές δηλώσεις σε σχέση με την Κύπρο που φιλοξενούνται στον τουρκικό τύπο.²⁵⁹

Το 1954 αποτελεί έτος με ιδιαίτερη σημασία για το κυπριακό ζήτημα, αφού οι εξελίξεις και η αποτυχία εγγραφής του θέματος στον ΟΗΕ θα τροφοδοτήσουν την έσχατη επιλογή για την Εθναρχία που είναι η έναρξη ένοπλου αγώνα στο νησί, κάτι που πραγματοποιείται την άνοιξη του 1955. Σε ό,τι αφορά στο διεθνές σκηνικό, το ΝΑΤΟ συνεχίζει να εντείνει τις προσπάθειές του για ενιαία στρατιωτική πολιτική ενάντια στην ΕΣΣΔ και έχει ως στόχο τη στρατιωτική του παρουσία στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της ευρύτερης νοτιοανατολικής Μεσογείου. Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή όλα τα νέα κράτη των περιοχών αυτών έχουν «φιλοδυτική» εξωτερική πολιτική και το ΝΑΤΟ θέλει τη συνένωσή τους σε αντισοβιετική τροχιά, με την Τουρκία να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτές τις στοχεύσεις.

Ταυτόχρονα η Μ. Βρετανία αποδυναμώνεται γεωπολιτικά κατ' επέκταση και ο βορειοατλαντικός συνασπισμός εξαιτίας της επικράτησης του Νάσσερ στην Αίγυπτο, οπότε και ακυρώνεται η αγγλοαιγυπτιακή συνθήκη. Αυτή μεταξύ άλλων προέβλεπε τη στρατιωτική παρουσία των Βρετανών στα στενά του Σουέζ για είκοσι χρόνια. Η εξέλιξη αυτή δημιούργησε την ανάγκη μεταφοράς του Γενικού στρατηγείου της Μέσης Ανατολής από την Αίγυπτο, με την Κύπρο να παρουσιάζεται²⁶⁰ ως την πιο ενδεδειγμένη λύση αφού αποτελούσε βρετανικό έδαφος και γεωγραφικά βρισκόταν στο κέντρο της περιοχής ενδιαφέροντος αλλά και πιο κοντά στην ΕΣΣΔ.

Η παραπάνω εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα οι Βρετανοί να παρουσιάζονται ακόμα περισσότερο άκαμπτοι στο θέμα παραχώρησης της Κύπρου. Επίσης οι ΗΠΑ όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ιεραρχούν ιδιαίτερα την Τουρκία ως αιχμή δόρατος του ΝΑΤΟ στην περιοχή, εξαιτίας από την μία της συνεπούς «φιλοδυτικής» της εξωτερικής πολιτικής αλλά και της εξαιρετικής της γεωγραφικής θέσης. Κατά συνέπεια οι ΗΠΑ και η Μ. Βρετανία δεν θέλουν να πάρουν θέση υπέρ της Ελλάδας στο ζήτημα της Κύπρου αφού αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να μπουν σε κίνδυνο οι σχέσεις τους με την Τουρκία.

Με το κυπριακό να μπλέκεται σε ένα όλο και μεγαλύτερο κουβάρι αντιθέσεων, ο Μακάριος αρχές του Φλεβάρη φτάνει στην Αθήνα προκειμένου να βολιδοσκοπήσει τις προθέσεις της ελληνικής κυβέρνησης. Η κυβέρνηση Παπάγου υπόσχεται στον Μακάριο πως θα καταβάλλει κάθε προσπάθεια έναρξης διαπραγματεύσεων με τους Βρετανούς άμεσα, ενώ σε περίπτωση που αυτές οι προσπάθειες δεν αποφέρουν καρπούς η ελληνική κυβέρνηση θα ζητήσει την εγγραφή του κυπριακού στην επόμενη ΓΣ του ΟΗΕ που ξεκινά τις εργασίες της τον Σεπτέμβρη του 1954.²⁶¹ Η παραπάνω υπόσχεση γίνεται και δημοσίως γνωστή από τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών Κύρου, ύστερα από σχετική συνέντευξη που παραχωρεί στον Τύπο.

²⁵⁹ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Μ. 387809, 15/12/1953

²⁶⁰ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 147

²⁶¹ Ό. π., σ. 155

Το ΚΚΕ μέσω της «Ελεύθερης Ελλάδας» απαντάει πως οι νέες φλυαρίες του αμερικανόδουλου «Παπαγισμού» για το ζήτημα φανερώνει για άλλη μια φορά την προδοσία του πάνω στον ενωτικό πόθο του κυπριακού λαού. Επαναφέρεται για πολλοστή φορά το σχήμα των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων μεταξύ ΗΠΑ- Μ. Βρετανίας οπότε και ο Παπάγος θεωρείται ότι φωνάζει εκ μέρους των πρώτων αλλά ύστερα από λίγο θα σωπάσει και πάλι. Υπενθυμίζεται πως οι αγγλοαμερικάνοι τσακώνονται για το ποιός θα μετατρέψει το νησί σε πολεμική βάση για λογαριασμό του και πως η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ΗΠΑ είναι η μόνη πραγματική έννοια για την ελληνική κυβέρνηση. Το άρθρο καταλήγει με το σύνθημα «Λεύτερη Κύπρος στην Λεύτερη Ελλάδα».²⁶²

Στη συνέχεια η ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει να ξεκινήσει τις πιέσεις της προς τη Μ. Βρετανία βρίσκοντας ως αφορμή τη συζήτηση που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί στη βρετανική βουλή των Λόρδων στις 23 Φεβρουαρίου. Την προηγούμενη μέρα ο Έλληνας ομόλογος στο Λονδίνο παραδίδει ανεπίσημο έγγραφο στο βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών στο οποίο ανακοινώνει την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να διεθνοποιήσει το κυπριακό σε περίπτωση που δεν ξεκινήσουν διμερείς συνομιλίες ανάμεσα σε Ελλάδα-Μ. Βρετανία.

Κατά τη συζήτηση στη βουλή των Λόρδων όλοι οι ομιλητές τόνισαν μεταξύ άλλων την «ευεργετική» για το νησί βρετανική πολιτική και πως δεν υπάρχει δυνατότητα μεταβίβασης της Κύπρου στην Ελλάδα, με κάποιους ομιλητές να τονίζουν πως το άνοιγμα μιας τέτοιας συζήτησης θα έβαζε σε κίνδυνο τις σχέσεις NATO-Τουρκίας. Επίσης εκφράστηκε η λύπη που οι Κύπριοι δεν δέχτηκαν το καθεστώς της «αυτοκυβέρνησης» το 1948, αναφέροντας πως το θέμα από πλευράς Βρετανίας είναι ακόμη ανοιχτό. Ουσιαστικά η πολιτική της Μ. Βρετανίας απέναντι στο κυπριακό συμπυκνώνεται στη χρήση «πότε του μαστίγιου και πότε του καρότου». Από την μία φαίνεται πως θα παίξουν δυναμικά το χαρτί του «τουρκικού μπαμπούλα» και από την άλλη προκειμένου να αμβλύνουν το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στο νησί επιζητούν να ανοίξει πάλι η συζήτηση για παραχώρηση «συντάγματος».

Μετά τη συζήτηση στη βουλή των Λόρδων οι Βρετανοί παρασκηνιακά προτρέπουν την τουρκική κυβέρνηση να διαμαρτυρηθεί στις ΗΠΑ σε σχέση με το κυπριακό και την καλούν σε κοινό μέτωπο. Οι Τούρκοι οι οποίοι είχαν τη θέση πως μια οποιαδήποτε αλλαγή καθεστώτος στο νησί έπρεπε να λυθεί στη βάση τριμερούς συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας-Βρετανίας, συμφώνησαν. Έτσι τις επόμενες ημέρες πραγματοποιούνται συσκέψεις μεταξύ των πρεσβευτών ΗΠΑ-Τουρκίας. Ο Τούρκος πρέσβης ανέλυσε τις τουρκικές αξιώσεις για την Κύπρο και τόνισε πως σε περίπτωση που η Ελλάδα αποφασίσει τη διεθνοποίηση του ζητήματος, το βαλκανικό σύμφωνο όπως και η νατοϊκή ελληνοτουρκική σύμπραξη θα έμπαιναν σε κίνδυνο.²⁶³

Τις τοποθετήσεις των Βρετανών βουλευτών κατακεραυνώνει με μια σειρά από δελτία τύπου ο Ρ/Σ του ΚΚΕ. Χαρακτήρισε απαράδεκτες τις τοποθετήσεις των «σκλαβωτών

²⁶² Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 157, 13/2/1954

²⁶³ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 157

και αποικιστών» που χαρακτήρισαν το κυπριακό επί της ουσίας κλειστό. Επίσης το ΚΚΕ αξιοποιεί σημεία των ομιλιών ορισμένων Άγγλων βουλευτών που υπερτόνιζαν τη διαχρονική «καλή» και μετριοπαθή στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στο ζήτημα, τονίζοντας πως έτσι αποδεικνύεται η «συνειδητή και συστηματική προδοσία της ενωτικής υπόθεσης» από την ελληνική κυβέρνηση. Τα πυρά στρέφονται και κατά του Μακάριου ο οποίος δήλωσε πως είναι ικανοποιημένος από τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης.²⁶⁴

Στις 15 Μαρτίου ξεσπά διπλωματική κρίση όταν ο Άγγλος Υπουργός εξωτερικών Ήντεν προβαίνει σε δηλώσεις, σύμφωνα με τις οποίες αποκαλύπτει πως όντως έχει γίνει κρούση από μεριάς ελληνικής κυβέρνησης για διμερείς συνομιλίες στο θέμα της Κύπρου, τονίζοντας ταυτόχρονα ότι η κυβέρνησή του δεν είναι διατεθειμένη να συζητήσει με την ελληνική πλευρά. Η δήλωση αυτή τροφοδοτεί με ένταση την ελληνική πολιτική σκηνή με τον ίδιο τον Παπάγο να αναγκάζεται να παραδεχτεί δημόσια πως αν δεν υπάρξει ανταπόκριση από την άλλη πλευρά τότε αναγκαστικά η Ελλάδα θα προσφύγει στον ΟΗΕ. Ακολουθεί εθνικιστικός αντιβρετανικός παροξυσμός ο οποίος τροφοδοτείται από τον ελληνικό αστικό τύπο και πραγματοποιούνται φοιτητικές αντιβρετανικές διαδηλώσεις. Σε κάποιες από αυτές ξεσπούν και επεισόδια, όπως στη Ρόδο όπου οι διαδηλωτές θα σπάσουν τα τζάμια του βρετανικού προξενείου.

Ο Παπάγος μετά τα γεγονότα αυτά προβαίνει σε δηλώσεις κατά τις οποίες καταδικάζει τα βίαια ξεσπάσματα ενώ διευκρινίζει πως η Ελλάδα παραμένει πιστή στο δόγμα της ελληνοαγγλικής φιλίας. Ταυτόχρονα σε παρασκηνιακό επίπεδο καλεί το ελληνικό βασιλικό ζεύγος να ακυρώσει την προγραμματισμένη επίσκεψή του στην Αγγλία σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την άκαμπτη αγγλική πολιτική στο κυπριακό. Σε νέα συνάντηση ανάμεσα στον Ήντεν και τον Έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο, ο πρώτος τονίζει ότι η βρετανική θέση παραμένει αμετακίνητη προειδοποιώντας πως οποιαδήποτε άλλη εξέλιξη θα έβαζε σε κίνδυνο τις σχέσεις Ελλάδας με το ΝΑΤΟ και την Τουρκία. Η ελληνική πλευρά στις 6 Απριλίου απάντησε με την ακύρωση του ταξιδιού του ελληνικού ζεύγους ενώ τόνισε ξανά πως αν δεν αλλάξει κάτι θα ακολουθήσει τον δρόμο του ΟΗΕ.²⁶⁵

Οι ΗΠΑ που ανησυχούσαν εξαιτίας της αυξημένης έντασης ανάμεσα σε δυο κράτη του «δυτικού μπλοκ» προσπάθησαν να αποθαρρύνουν τις ελληνικές διεκδικήσεις. Συγκεκριμένα τόνισαν πως μια ανακίνηση του ζητήματος στον ΟΗΕ θα δημιουργούσε τριγμούς στο δυτικό συνασπισμό και από την άλλη θα λειτουργούσε προς όφελος της Σοβιετικής Ένωσης η οποία θα εκμεταλλευόταν την κατάσταση για να διασπάσει τις νατοϊκές δυνάμεις.

Τα παραπάνω γεγονότα δεν μένουν βέβαια αναπάντητα από το ΚΚΕ το οποίο μέσα από τον Ρ/Σ του σταθμό αναφέρει πως οι δηλώσεις Ήντεν είναι αποκαλυπτικές για τον «δημαγωγικό θόρυβο των αμερικανοπροσκυνημένων της Αθήνας». Σύμφωνα με

²⁶⁴ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 203, 26/2/1954

²⁶⁵ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 160-161

την ανάλυση αυτή ο Παπάγος ξευτιλίστηκε από τους Άγγλους και παρόλα αυτά ο Στεφανόπουλος προέβηκε σε δηλώσεις με τις οποίες ικέτευε για διμερείς διαπραγματεύσεις, ενώ οι Άγγλοι το ξέκοβαν ξεκάθαρα. Η ξενοδοχεία τους, συνεχίζει το δελτίο τύπου αντικατοπτρίζεται και από τη στάση σιγής του «Παπαγισμού» στις αξιώσεις των δήθεν «συμμάχων» της Ελλάδας. Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά σε τουρκικές δηλώσεις κυβερνητικών εκπροσώπων και άλλων παραγόντων στις οποίες διεκδικούνται η Δ. Θράκη, τα Δωδεκάνησα και η Κύπρος. Επίσης καταγγέλλονται οι βλέψεις των «τιτοφασιστών» σε βάρος της Μακεδονίας.²⁶⁶

Τις επόμενες ημέρες η «Ελεύθερη Ελλάδα» καταγγέλλει τις δηλώσεις Παπάγου όπου μεταξύ άλλων αναφέρει πως η πολιτική του για το κυπριακό «αποβλέπει εις την κατοχύρωσιν της ασφάλειας στην Ν.Α. λεκάνην της Μεσογείου...». Αυτή η δήλωση μεταφράζεται πως σκοπός του Παπάγου είναι η παράδοση της Κύπρου στους Αμερικάνους ώστε να μετατραπεί το νησί σε ατομικό πολεμικό ορμητήριο. Ο Παπάγος χαρακτηρίζεται ως λακές των ΗΠΑ που διεκδικεί το νησί για λογαριασμό τους «...στα πλαίσια των αμερικανοαγγλικών ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων.....». Συμπερασματικά το δελτίο τύπου καταλήγει στη θέση ότι όπως ο «Παπαγισμός» ξεπούλησε την Ελλάδα έτσι θέλει να κάνει και με την Κύπρο.²⁶⁷

Αρχές Μαρτίου πραγματοποιείται και το 8^ο συνέδριο του ΑΚΕΛ το οποίο είναι και το τελευταίο πριν την ένοπλη εξέγερση της ΕΟΚΑ, οπότε και στη συνέχεια όλα τα κυπριακά κόμματα χαρακτηρίζονται παράνομα από τις βρετανικές αρχές. Το ΚΚΕ έχει ενημερωθεί για το ερχόμενο συνέδριο και τα θέματα που θα το απασχολήσουν από τον Νοέμβριο του 1953, ενώ το ΑΚΕΛ έχει ζητήσει τη γνώμη των Ελλήνων κομμουνιστών και για τις αποφάσεις της 3^{ης} και 4^{ης} Ολομέλειας που έχουν προηγηθεί χρονικά.²⁶⁸

Στις αποφάσεις του συνεδρίου βρίσκει κανείς μεταξύ άλλων αναλύσεις για τη διεθνή αλλά και την ελληνική κατάσταση.²⁶⁹ Για το διεθνές περιβάλλον προβλέπεται μια νέα γενική κρίση του καπιταλισμού εξαιτίας της διάσπασης της ενιαίας παγκόσμιας αγοράς, αφού η δημιουργία της αγοράς των σοσιαλιστικών χωρών στενεύει τα περιθώρια δράσης των μονοπωλίων της «Δύσης». Οι προβλέψεις αυτές είχαν αφομοιωθεί στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα από τις σχετικές αποφάσεις του 19^{ου} συνεδρίου του ΚΚΣΕ, οι οποίες δεν επαληθεύτηκαν από την ιστορία. Το καπιταλιστικό σύστημα μεταπολεμικά μπήκε σε μια μεγάλη φάση ανάπτυξης η οποία διήρκεσε μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1960, οπότε και μια νέα παγκόσμια καπιταλιστική κρίση ξέσπασε.

Για την περιγραφή της ελληνικής κατάστασης το ΑΚΕΛ υιοθετεί τις αναλύσεις του ΚΚΕ. Έτσι η Ελλάδα περιγράφεται ως μια «αποικία» των ΗΠΑ της οποίας το

²⁶⁶ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 270, 17/3/1954

²⁶⁷ Ό. π., Α.Δ. 277, 19/3/1954

²⁶⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/127, 20/11/1953

²⁶⁹ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Λευκωσία 2012, σ. 165

ξεπούλημα ολοκληρώνει η ξενόδογλη κυβέρνηση του Παπάγου. Με τον ίδιο τρόπο προδίδει και την εθνική διεκδίκηση για την «Ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα. Επίσης τονίζεται η αντιλαϊκή πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης, οι διώξεις των αριστερών πολιτών, ο περιορισμός των δημοκρατικών δικαιωμάτων και η μεγάλη πιθανότητα να κηρυχτεί παράνομη η ΕΔΑ. Τέλος επισημαίνεται ο κίνδυνος εξαπόλυσης ενός τυχοδιωκτικού πολέμου από μεριάς της Ελλάδας εναντίον της Βουλγαρίας και της Αλβανίας, σχεδίου ενταγμένου στα πολεμικά σχέδια των Αμερικανών στα βαλκάνια.

Η τελευταία αυτή προειδοποίηση επίσης συναντάται στις αναλύσεις του ΚΚΕ μετά τον εμφύλιο. Συγκεκριμένα το ΚΚΕ στην 3^η συνδιάσκεψη του κόμματος τον Οκτώβριο του 1950 είχε προκρίνει το σύνθημα τα «όπλα αντίστροφα», ως σύνθημα πολιτικής ζύμωσης στον ελληνικό λαό σε περίπτωση που οι χώρες του μετέπειτα «βαλκανικού συμφώνου» επιτεθούν στην Αλβανία και τη Βουλγαρία. Οι φόβοι του ΚΚΕ οφείλονταν σε πραγματικά γεγονότα καθώς ελληνοβουλγαρικές διενέξεις στα σύνορα σημειώνονταν από το 1949 έως και το 1953, ενώ για την Αλβανία είχε διαρρεύσει το λεγόμενο σχέδιο «Αστραπή» που προέβλεπε ιμπεριαλιστική επέμβαση εναντίον της.²⁷⁰

Για την οικονομικοπολιτική κατάσταση στο νησί το ΑΚΕΛ περιγράφει τις οικονομικές επιπτώσεις της βρετανικής κατοχής και τα αντιλαϊκά μέτρα που παίρνονται εις βάρος του λαού. Στην πολιτική αυτή οι Βρετανοί βρίσκουν ως σύμμαχο τους μεγαλοαστούς και τους τσιφλικάδες τους οποίους το ΑΚΕΛ τοποθετεί να έχουν τα ίδια συμφέροντα με το «ξένο κεφάλαιο». Η «Εθναρχία» χαρακτηρίζεται ως εκπρόσωπος αυτών των ξενόδουλων κοινωνικών δυνάμεων, προδίδει τον εθνικό αγώνα διασπώντας τον λαό, ταυτίζεται με τον ελληνικό μοναρχοφασισμό, ενώ δεν θίγει το ζήτημα ύπαρξης βάσεων στο νησί. Γενικά βασικό εμπόδιο για την απελευθέρωση του νησιού θεωρούνται εκτός από τον βρετανικό ιμπεριαλισμό, οι ελληνικές κυβερνήσεις που διαχρονικά ξεπουλάνε τόσο την Ελλάδα όσο και την Κύπρο. Οι διάφορες αναφορές το τελευταίο διάστημα για το κυπριακό χαρακτηρίζονται ως δημαγωγία και έχουν ως σκοπό την εξυπηρέτηση των αμερικανικών συμφερόντων.

Στα πλαίσια αυτά κρίνεται επιτακτική η ένωση όλων των λαϊκών δυνάμεων ανεξάρτητα πολιτικής τοποθέτησης και εθνικής καταγωγής, σε ένα ενιαίο μέτωπο απελευθερωτικής πάλης στο οποίο θα ανήκουν «εργάτες, αγρότες, φτωχομεσαίοι των πόλεων, διανοούμενοι και πατριωτικά στοιχεία από τον κλήρο και την αστική τάξη.» Το μέτωπο αυτό θα παλεύει για την επιβίωση, για δημοκρατικά δικαιώματα, για την ειρήνη και την «Ένωση». Στη βάση αυτή το συνέδριο αποφάσισε την έγκριση «ενός

²⁷⁰ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 221

μίνιμουμ προγράμματος για το κόμμα» και ενός «μίνιμουμ προγράμματος συγκρότησης ενιαίου απελευθερωτικού μετώπου πάλης».²⁷¹

Το μίνιμουμ πρόγραμμα του ΑΚΕΛ προέβλεπε τις ελάχιστες προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν τη συνεργασία με άλλα κόμματα και πολιτικούς παράγοντες του τόπου. Η «εθνική συνεργασία» θα επιτυγχανόταν στη βάση της συμφωνίας για ειρήνη και αποστρατικοποίηση, κατάργησης των ανελεύθερων μέτρων, άρνησης της συνταγματικής λύσης, της προάσπισης της ισοτιμίας των μειονοτήτων, στην αναγνώριση της ανάγκης να χειραφετηθεί πολιτικά η γυναίκα, να αφεθεί η παιδεία στα χέρια των Κυπρίων και να παρθούν μέτρα για τη νεολαία. Επίσης προβλεπόταν η κοινή πάλη για τα οικονομικά προβλήματα του λαού όπου τα αιτήματα αφορούσαν στην πτώση του τιμαρίθμου, στη μείωση της φορολογίας και την ανάγκη θέσπισης κοινωνικών δικαιωμάτων για το λαό. Επιπλέον ζητούνταν η στήριξη της ντόπιας βιομηχανίας, η μείωση των τελών ρεύματος και η δυνατότητα σύναψης εμπορικών σχέσεων με όλες τις χώρες του κόσμου. Οι τελευταίες θέσεις φαίνεται πως αντανakλούν την προσπάθεια συγκερασμού των αιτημάτων των λαϊκών στρωμάτων με αυτά της λεγόμενης ντόπιας «πατριωτικής αστικής τάξης».

Τέλος και βασικότερο όλων η συμφωνία έπρεπε να γίνει στην αποδοχή της Ένωσης, χωρίς όρους, χωρίς ανταλλάγματα. Αυτό πρακτικά σημαίνει την προσχώρηση στη θέση πως η εθνική απελευθέρωση και η «Ένωση» είναι ασυμβίβαστες με την ύπαρξη ξένων βάσεων στο νησί. Στη συνέχεια προκρίνεται η θέση «Για μια λεύτερη Ελλάδα απαλλαγμένη από κάθε ιμπεριαλιστική υποδούλωση και εξάρτηση...». Ταυτόχρονα όμως διευκρινίζεται πως «αυτό όμως δε σημαίνει πως ζητούμε την ένωση μόνο με μια λαικοδημοκρατική Ελλάδα. Το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς στην Ελλάδα είναι ζήτημα που αφορά τον κυπριακό και ελληνικό λαό. Αυτός θα το λύσει κυριαρχικά, μακριά από ξενικές επεμβάσεις. Θέλουμε όμως και παλεύουμε για την πλήρη εθνική ανεξαρτησία του ελληνικού λαού...». Στη συνέχεια αναφέρεται πως σήμερα το ερώτημα δεν είναι «σοσιαλισμός ή καπιταλισμός στην Κύπρο» αλλά «Ένωση» ή εγγλέζικη κατοχή. Για το λόγο αυτό συνεχίζει το κείμενο, παραμερίζεται το μάζιμουμ κομμουνιστικό πρόγραμμα προκειμένου «να πετύχουμε την ενότητα όλων όσων θέλουν «Ένωση» χωρίς όρους και χωρίς ανταλλάγματα και θέλουν να παλέψουν γι' αυτή».

Το μίνιμουμ πρόγραμμα για τη συγκρότηση «ενιαίου απελευθερωτικού μετώπου πάλης» σύμφωνα με το ΑΚΕΛ θα εκφραζόταν στο σύνθημα «Ένωση-Ειρήνη-Επιβίωση» το οποίο σημαίνει ένωση χωρίς όρους και ανταλλάγματα, ειρήνη και αποστρατικοποίηση του τόπου και πάλη για εκείνα τα οικονομικά προβλήματα του λαού πάνω στα οποία μπορεί υπάρξει κοινή συμφωνία. Για την τελευταία θέση τονίζεται ότι το μέτωπο δεν «διασπάται εξαιτίας διαφορών που είναι δυνατόν να γεννηθούν μέσα του στη συζήτηση οικονομικής φύσης προβλημάτων». Στο κέντρο του προγράμματος αυτού είναι βασικά το εθνικό ζήτημα, τα κόμματα και τα άτομα

²⁷¹ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθείας, Λευκωσία 2012, σ.181

που θα το αποτελούν μπορούν ελεύθερα να εκφράζουν τις απόψεις τους σε διεθνή ζητήματα έξω από το μέτωπο. Οι προτάσεις αυτές απευθύνονται σε όλες τις εθνικές ομάδες του νησιού και σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και τις τάξεις, ενώ τονίζεται η ανάγκη στρατηγικού συντονισμού όλων των δυνάμεων του τόπου απέναντι στους Βρετανούς.

Η ψήφιση των δύο παραπάνω «μίνιμουμ προγραμμάτων» από το συνέδριο του ΑΚΕΛ ουσιαστικά αποτελεί μια μεταφορά της στρατηγικής του ΚΚΕ όπως έχει διαμορφωθεί στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο, στα κυπριακά δεδομένα. Συγκεκριμένα το ελληνικό κόμμα είχε ορίσει από τον Δεκέμβριο του 1953 έναν μίνιμουμ στόχο ο οποίος εκφραζόταν με την προσπάθεια «δημιουργίας ενός πατριωτικού μετώπου.... που θα συνένωνε τις πατριωτικές δυνάμεις του τόπου.... για να σχηματιστεί μια πατριωτική κυβέρνηση συνασπισμού». Από την άλλη μάλιστα στόχος ήταν η σοσιαλιστική επανάσταση.²⁷²

Σχετικά με το διπλωματικό «μπραντεφέρ» ανάμεσα στην ελληνική και τη βρετανική κυβέρνηση, αυτό συνεχίζεται και τον Απρίλιο, με την ελληνική πλευρά να προσπαθεί να παρουσιαστεί πιο διαλλακτική. Έτσι έκανε πρόταση παραχώρησης προσωρινού συντάγματος στο νησί με τη δέσμευση των Βρετανών μετά από δυο με τρία χρόνια να πραγματοποιηθεί δημοψήφισμα. Στις 24 Απριλίου ο Παπάγος πραγματοποιεί δηλώσεις όπου «πετάει το μπαλάκι» στους Βρετανούς δηλώνοντας πως η ελληνική κυβέρνηση κάνει ό,τι μπορεί για να διαφυλαχτεί από τη μία η ελληνοβρετανική φιλία και από την άλλη να μην θιγεί το «εθνικό αίσθημα». Παρόλα αυτά αναφέρει πως η αγγλική κυβέρνηση είναι αμετακίνητη και υπονοεί πως από αυτήν βασικά εξαρτάται μια επικείμενη «καταστροφή» ή μια λύση του προβλήματος.²⁷³

Το αίτημα βέβαια για παραχώρηση συντάγματος δεν περνάει ασχολίαστο από το ΑΚΕΛ και το ΚΚΕ. Η «Ελεύθερη Ελλάδα» κάνει λόγο για κυπροκαπηλεία από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης η οποία δήθεν νοιάζεται για την Κύπρο, προκειμένου να αποπροσανατολίσει τον ελληνικό λαό από τα πραγματικά του προβλήματα. Επίσης γίνεται λόγος για προδοτικό ελιγμό της κυβέρνησης από τη στιγμή που ζητά παραχώρηση συντάγματος αφού κάτι τέτοιο θα βόλευε τη διαιώνιση της βρετανικής παρουσίας στο νησί. Επίσης καυτηριάζεται το σκεπτικό του ελιγμού το οποίο είναι η «αποφυγή εξεγέρσεως, αξιώσεων εκ μέρους άλλων χωρών ευρισκομένων υπό την αγγλική κυριαρχία» σύμφωνα με τις δηλώσεις της κυβέρνησης.²⁷⁴

Σε επόμενο δελτίο τύπου αναφέρεται πως η κυβέρνηση προδίδει την Κύπρο όπως κάνει με όλη την Ελλάδα. Αυτό τεκμηριώνεται από την τακτική της «αποφασιστικότητας και διαλλακτικότητας» της ελληνικής κυβέρνησης, την πρόταση προς τους Βρετανούς για χορήγηση συντάγματος και την αναφορά ελληνικών κύκλων ότι το ζήτημα είναι πολιτικό και όχι αποικιακό. Όλα αυτά φανερώνουν ότι ο θόρυβος

²⁷² ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 318

²⁷³ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 162

²⁷⁴ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 406, 24/4/1954

που σηκώνει η κυβέρνηση είναι μια απάτη που εξυπηρετεί την Ουάσιγκτον, ενώ «ο ενδοτισμός του Παπάγου έχει ανοίξει την όρεξη των Τούρκων για τη Θράκη και τα Δωδεκάνησα».²⁷⁵

Στις 3 Μαΐου ο Παπάγος επανέρχεται με νέα δήλωση στην οποία αναφέρει δημοσίως πως αν οι Βρετανοί δεν μπου σε διμερείς επαφές για το κυπριακό μέχρι τις 22 Αυγούστου τότε η ελληνική κυβέρνηση θα προσφύγει στον ΟΗΕ. Η απάντηση των Βρετανών ήταν άλλη μια φορά αρνητική. Η ελληνική κυβέρνηση προσπαθεί να ασκήσει νέα πίεση στους Άγγλους κατά τη σύνοδο του συμβουλίου της Ευρώπης, όταν ζητά να εγγραφεί το κυπριακό στην ημερήσια διάταξη. Κάτω από τις διαμαρτυρίες και τις πιέσεις των Βρετανών η αρμόδια επιτροπή απέρριψε το ελληνικό αίτημα.²⁷⁶

Μετά τη νέα αυτή δήλωση του Έλληνα Πρωθυπουργού, το ΚΚΕ μέσα από τον Ρ/Σ του προσπαθεί να αποδομήσει τον Παπάγο, κατηγορώντας τον για μετριοπάθεια απέναντι στους Βρετανούς, αφού κινείται στο πλαίσιο της ελληνοβρετανικής φιλίας. Θεωρεί προδοτική τη γραμμή της κυβέρνησης πάνω στο ζήτημα επισημαίνοντας ότι φωνάζουν όταν το θέλουν τα αφεντικά τους οι Αμερικάνοι.²⁷⁷ Τέλος καταδικάζονται δηλώσεις του Παπάγου σε συνέντευξη του σε Ιταλό δημοσιογράφο, όπου αναφέρει πως είναι πρόθυμος να παραχωρήσει βάσεις στην Μ. Βρετανία τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα προκειμένου να βρεθεί μια χρυσή τομή. Το ΚΚΕ θεωρεί πως με τις προτάσεις αυτές ουσιαστικά ανοίγει ο δρόμος διαιώνισης της κατοχής της Ελλάδας και της Κύπρου από τον αγγλοαμερικανικό ιμπεριαλισμό.²⁷⁸

Σε ό,τι αφορά στη Μ. Βρετανία φαίνεται ότι για λόγους τακτικής, ήδη τα επιτελεία της επεξεργάζονται από τον Μάιο του 1954 την παραχώρηση στους Κύπριους κάποιου είδους συντάγματος. Τέλη Ιουνίου πραγματοποιείται συνάντηση στην Ουάσιγκτον μεταξύ Τσόρτσιλ και αμερικάνικης κυβέρνησης. Οι ΗΠΑ πρότειναν στους Βρετανούς τη θέσπιση κάποιων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων στο νησί προκειμένου να αμβλυνθεί η στάση της ελληνικής κυβέρνησης και να μην πραγματοποιηθεί προσφυγή στον ΟΗΕ. Ενήμερη για τις προτάσεις αυτές η ελληνική πλευρά φαίνεται να τις αποδέχεται ως θετική εξέλιξη. Ύστερα από έντονο παρασκήνιο οι Άγγλοι ανακοινώνουν στις 28 Ιουλίου πως πρόκειται να παραχωρηθεί σύνταγμα στο νησί το οποίο προέβλεπε τη δημιουργία νομοθετικού συμβουλίου, η πλειοψηφία του οποίου θα διορίζεται από την κυβέρνηση. Ταυτόχρονα ο υφυπουργός Αποικιών δήλωσε πως ουδέποτε πρόκειται να παραχωρηθεί αυτοκυβέρνηση στο νησί.

Στην Κύπρο η κατάσταση είναι εκρηκτική ειδικά μετά τις βρετανικές δηλώσεις. Πραγματοποιούνται διαδηλώσεις υπέρ της «Ένωσης» και κατά της παραχώρησης συντάγματος ενώ οι βρετανικές αρχές παίρνουν μέτρα καταστολής και λογοκρισίας. Ο Μακάριος έχοντας συσπειρώσει στο πρόσωπό του όλο σχεδόν τον αστικό πολιτικό

²⁷⁵ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 416, 27/4/1954

²⁷⁶ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 163

²⁷⁷ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 470, 12/5/1954

²⁷⁸ Ό. π., Α.Δ. 498, 20/5/1954

κόσμο φαίνεται να έρχεται και σε παρασκηνιακή συνεννόηση και με το ΑΚΕΛ. Στις 12 Αυγούστου πραγματοποιείται παγκύπρια μεγάλη απεργία, με τον Μακάριο να καλεί σε νέα μεγάλη διαδήλωση στις 22 του μήνα στην εκκλησία της Φανερωμένης. Στη συγκέντρωση αυτή συμμετέχουν τόσο το ΑΚΕΛ όσο και η δεξιά παράταξη ενώ ο Μακάριος πραγματοποιεί πύρινο λόγο κατά των Βρετανών εξυμνώντας όλους τους λαούς που πάλεψαν χρησιμοποιώντας βία και ελευθερώθηκαν από τα αποικιακά δεσμά. Στο τέλος κάλεσε το πλήθος να ορκιστεί πως στόχος μέχρι θανάτου αποτελεί η «Ένωση και μόνο η Ένωση».

9.2. Η προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στον ΟΗΕ για την Κύπρο, η αναδίπλωσή της και η δημιουργία της ΕΟΚΑ

Η ελληνική κυβέρνηση μετά και τις βρετανικές δηλώσεις φαίνεται να αντιμετωπίζει ως αναγκαίο κακό την προσφυγή στον ΟΗΕ. Αν και παρασκηνιακά γίνονται κάποιες ύστατες προσπάθειες να λάβει κάποιες δεσμεύσεις από τη βρετανική πλευρά, αυτές δεν θα ευοδώσουν και έτσι ο Παπάγος δίνει εντολή στις 16 Αυγούστου να αποδοθεί αίτημα της Ελλάδας στην 9^η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ «για την εφαρμογή, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας δικαιωμάτων και αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμό της Κύπρου». Το αίτημα υποβάλλεται τελικά επίσημα στη Γενική Γραμματεία του ΟΗΕ στις 20 Αυγούστου.²⁷⁹

Το ελληνικό αίτημα είναι προσεκτικά διατυπωμένο και βέβαια δεν υπάρχει καμία αναφορά για Ένωση Ελλάδας-Κύπρου προκειμένου να μην ενισχυθούν τα επιχειρήματα των Βρετανών και της Τουρκίας. Αυτή η μη αναφορά είναι αρκετή για να υπάρξει κατακραυγή από την «Ελεύθερη Ελλάδα». Ήδη το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου τα δελτία τύπου που εκπέμπονται είναι ιδιαίτερα αιχμηρά και θεωρούν πως η ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποιεί την Κύπρο ως «εμπόρευμα στη συναλλαγή των ιμπεριαλιστών». Επίσης τονίζεται ότι δεν μπορεί να διεκδικήσει την εθνική λευτεριά των Κυπρίων μια κυβέρνηση «που μετέτρεψε όλη την Ελλάδα σε αμερικάνικη Κύπρο». Τέλος υπάρχει κάλεσμα για συμμετοχή στα συλλαλητήρια στις 20 του μήνα, όπου ο ελληνικός λαός θα καταδικάσει τους κατακτητές της Ελλάδας και της Κύπρου καθώς και τις ξένες βάσεις της εθνικής υποδούλωσης.²⁸⁰

Μια μέρα μετά την προσφυγή της Ελλάδας, το ΚΚΕ καταδικάζει το κείμενο ως αντεθνικό γεμάτο αόριστες φράσεις χωρίς να τοποθετείται σε κάποιο σημείο υπέρ της «Ένωσης». Αυτό σύμφωνα με το Δελτίο τύπου είναι απαύγασμα της αμερικανοδοουλείας του «συναγερμού» και θεωρεί πως η λύση του κυπριακού και η «Ένωση» εξαρτώνται από την πάλη του λαού για αλλαγή στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Με αυτό τον τρόπο θα υποστηριχθεί και ο αγώνας του κυπριακού λαού «για λεύτερη Κύπρο σε λεύτερη Ελλάδα».²⁸¹

²⁷⁹ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 182

²⁸⁰ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 813, 11/8/1954

²⁸¹ Ό. π., Α.Δ. 851, 21/8/1954

Από τη στιγμή της ελληνικής προσφυγής, οι Άγγλοι προσπαθούν να δημιουργήσουν διπλωματικό μέτωπο προκειμένου να αποφύγουν την εγγραφή του ζητήματος στις 23 Σεπτεμβρίου, οπότε θα συνεδρίαζε η Γενική Επιτροπή του ΟΗΕ. Έχοντας την πλήρη στήριξη της τουρκικής κυβέρνησης πιέζουν και τις ΗΠΑ να ταχθούν αρνητικά στο ελληνικό αίτημα. Οι ΗΠΑ αν και δέχονται τα βρετανικά επιχειρήματα προτιμούν την ουδετερότητα στη φάση αυτή, αφού δεν θέλουν να αδειάσουν πλήρως την ελληνική κυβέρνηση. Το ελληνικό αίτημα για εγγραφή του ζητήματος περνάει τελικά στην ψηφοφορία της Γενικής Επιτροπής με εννέα ψήφους υπέρ, τρεις κατά και τρεις αποχές. Από τις χώρες που ψήφισαν υπέρ ήταν μεταξύ άλλων η ΕΣΣΔ και η σοσιαλιστική Τσεχοσλοβακία. Έτσι το ζήτημα της εγγραφής στις 8/10 τίθεται εκ νέου σε ψηφοφορία στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ όπου συγκεντρώνει 30 ψήφους υπέρ, 19 κατά και 11 αποχές. Το κυπριακό γράφεται στην ημερήσια διάταξη του οργανισμού και πρόκειται να συζητηθεί στην Πολιτική επιτροπή όπου απαιτούνται τα 2/3 της γενικής συνέλευσης για να πάρει απόφαση ο οργανισμός.²⁸²

Όπως είναι αναμενόμενο οι ψηφοφορίες στον ΟΗΕ αξιοποιούνται από το ΚΚΕ, το οποίο στα δελτία τύπου που ακολουθούν μετά την 23^η Σεπτεμβρίου αναφέρει πως η στάση της κάθε χώρας απέδειξε ποιοι είναι οι πραγματικοί φίλοι και ποιοι οι εχθροί της Ελλάδας. Κατηγορεί τον «κυπροκάπηλο» Παπάγο ότι δεν βγάζει άχνα για την αρνητική στάση που πήραν όλες οι «φίλες» χώρες του ΝΑΤΟ, ενώ αποκρύπτει τη θετική στάση των σοσιαλιστικών κρατών που ψήφισαν υπέρ της εγγραφής του ζητήματος. Τέλος το ΚΚΕ προειδοποιεί ότι το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας και «οι θριαμβολογίες του Παπάγου δεν προδικάζουν βέβαια την παραπέρα πορεία του ζητήματος και τις μανούβρες του στρατάρχη κάτω από την πίεση των ΗΠΑ, Αγγλίας, μεντερέδων κλπ.».²⁸³

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ένα άλλο δελτίο τύπου του Σεπτεμβρίου όπου το ΚΚΕ σχολιάζει μια πρόσφατη συνέντευξη του Μακάριου. Εκεί καταδικάζει από τη μία τη διαλλακτικότητα του Κύπριου Αρχιεπισκόπου ο οποίος αναφέρει πως θα ήταν έτοιμος να μπει σε συνομιλίες με τους Βρετανούς αν αυτοί δέχονταν την αρχή της αυτοδιάθεσης. Το ελληνικό κόμμα ερμηνεύει τη δήλωση αυτή σαν έμμεση αποδοχή μιας συνταγματικής λύσης. Από την άλλη οι Έλληνες κομμουνιστές καταδικάζουν τη δήλωση του Μακάριου «ότι δεν μπορεί να συγκρατήσει τον κυπριακό λαό» ως προβοκάτσια την οποία επιζητούν οι ίδιοι οι Βρετανοί. «Με ένα τέτοιο οποιοδήποτε ματοκύλισμα, προβοκάτσια, οι κατακτητές της Κύπρου μπορεί να χαντακώσουν το κυπριακό για κάμποσα χρόνια» συνεχίζει η ανακοίνωση. Γίνεται σαφές πως το ΚΚΕ φαίνεται να γνωρίζει τα σχέδια για ένοπλη δράση τα οποία έχει στο νου του ο Μακάριος, καταδικάζοντάς τα εκ των προτέρων υποστηρίζει πως τέτοιες ενέργειες εντάσσονται στους σχεδιασμούς των ιμπεριαλιστών.²⁸⁴

Οι απόψεις του ΑΚΕΛ σε σχέση με τις πρώτες αυτές ψηφοφορίες στον ΟΗΕ κινούνται στην ίδια γραμμή με το ΚΚΕ. Έτσι το Π.Γ. του ΑΚΕΛ θα χαιρετίσει την

²⁸² Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 191

²⁸³ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 994, 27/9/1954

²⁸⁴ Ό. π., Α.Δ. 1056, 9/1954

εγγραφή του κυπριακού στον ΟΗΕ και θα καταδικάσει τις αποικιακές δυνάμεις με επικεφαλής τις ΗΠΑ που είτε καταψήφισαν το αίτημα είτε το μποϊκόταραν. Για την ελληνική κυβέρνηση θεωρεί πως οι έως τώρα χειρισμοί της φανερώνουν σημάδια χαντακώματος της υπόθεσης, ενώ καταδικάζονται οι δηλώσεις του Έλληνα αντιπροσώπου στον ΟΗΕ Κύρου, ως επικίνδυνες αφού δήλωσε πως «Η Ελλάδα θα δεχτεί οποιαδήποτε απόφαση της Γ.Σ. του ΟΗΕ».²⁸⁵

Τον Οκτώβριο δημοσιεύεται στο περιοδικό «Νέος Κόσμος», νέο άρθρο τριών στελεχών του ΚΚΕ²⁸⁶ όπου ξετυλίγεται η οπτική του κόμματος με βάση τις τελευταίες εξελίξεις. Στο άρθρο με τίτλο «Λεύτερη Κύπρος σε Λεύτερη Ελλάδα» εκτός των άλλων πραγματοποιείται και μια ιστορική ανασκόπηση της στάσης των ελληνικών κυβερνήσεων διαχρονικά έναντι του κυπριακού. Χαρακτηριστικά αναφέρει «Υπόδουλες στο ξένο κεφάλαιο, υποταγμένες παλιότερα στην εγγλέζικη πολιτική, οι κυβερνήσεις της Αθήνας και τα αστοτσιφλικάδικα πολιτικά κόμματα, υπόκυπταν στις πιέσεις του βρετανικού ιμπεριαλισμού....». Για την κυβέρνηση Παπάγου αναφέρει «Ο Παπάγος και η κυβέρνησή του καπηλεύονται το κυπριακό ζήτημα και ενεργούν μόνο για λογαριασμό των αμερικανών και των δικών τους συμφερόντων.... με έμπνευση και υπόδειξη των αμερικάνων επιδιώκει να θέσει στη διάθεση τους την Κύπρο για πολεμική βάση, να την μετατρέψει σε αμερικάνικη αποικία, το ίδιο όπως έκανε για όλη την Ελλάδα...».

Σε άλλο σημείο του άρθρου γίνεται αναφορά στις δύο γραμμές τακτικής που υπάρχουν στο νησί για την απελευθέρωση και την «Ένωση» με την Ελλάδα. Η μία είναι η γραμμή της Εθναρχίας που εξυπηρετεί τα συμφέροντα της μεγάλης πλουτοκρατίας, των τσιφλικάδων και του ανώτερου κλήρου(ο οποίος έχει τον έλεγχο μεγάλης κτηματικής περιουσίας). Αυτοί ενώ συναλλάσσονται με τον κατακτητή ταυτόχρονα αναγκάζονται να περιορίζουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες εξαιτίας του αποικιακού ξένου κεφαλαίου. Έτσι θεωρούν πως συνδεδεμένοι με το αμερικανόδουλο καθεστώς του Παπάγου θα πετύχουν την ένωση με την Ελλάδα, ενώ δεν έχουν αντίρρηση να μετατραπεί η Κύπρος σε πολεμική βάση των ΗΠΑ. Από την άλλη υπάρχει η γραμμή τακτικής του ΑΚΕΛ το οποίο «εκπροσωπεί τα πραγματικά εθνικά συμφέροντα όλου του κυπριακού λαού» παλεύοντας για «Ένωση» χωρίς όρους και χωρίς παραχώρηση βάσεων στους ιμπεριαλιστές.

Τέλος το ΚΚΕ θεωρεί πως ο κυπριακός λαός έχοντας βοηθό τον λαό της Ελλάδας και τις προοδευτικές δυνάμεις όλου του κόσμου μπορεί να πετύχει τους στόχους του. Για να γίνει αυτό ο λαός της Κύπρου θα πρέπει να παλέψει ενωμένος χωρίς να έχει αυταπάτες για τον ρόλο του Παπάγου και της Εθναρχίας. Από την άλλη ο ελληνικός λαός θα δυναμώσει την ενίσχυσή του προς τους Κύπριους, καθώς ο αγώνας υπεράσπισης του κυπριακού λαού είναι «ένα κομμάτι του αγώνα που κάνει ο ελληνικός λαός ενάντια στην αμερικανοκρατία και την αμερικανοδουλεία.»

²⁸⁵ Α. Φάντης, ό. π., σ. 124

²⁸⁶ Νέος Κόσμος, τεύχος 10, σ. 35-41, Οκτώβριος 1954

Από τη στιγμή που ψηφίστηκε η εγγραφή του κυπριακού στον ΟΗΕ, οι Βρετανοί εντείνουν τις πιέσεις και τις συνεννοήσεις με άλλα φιλικά κράτη προκειμένου να μην υπάρξει κανένα ψήφισμα από τον Οργανισμό. Οι ΗΠΑ αντικρίζοντας το πόσο εύθραυστη είναι πλέον η βαλκανική συμμαχία και η συμμαχία του ΝΑΤΟ στην νοτιοανατολική Μεσόγειο ανακοινώνουν στις 15 Οκτώβρη στην ελληνική κυβέρνηση, πως θα καταψηφίσουν οποιαδήποτε «ουσιαστική σύσταση» του ΟΗΕ.²⁸⁷ Άγγλοι και Αμερικάνοι φαίνεται να φοβούνται ότι υπάρχουν οι συσχετισμοί στο να παρθεί απόφαση για την Κύπρο και γι' αυτό κινούνται στην κατεύθυνση αναβολής της ψηφοφορίας στη Γ.Σ. του ΟΗΕ επ' αόριστον.

Οι Βρετανοί αρχικά τάσσονταν υπέρ του να τεθεί το ζήτημα έτσι ώστε κάτω από πίεση των σύμμαχων κρατών να απορριφθεί από τη Γενική Συνέλευση, προκαλώντας με τον τρόπο αυτό την πλήρη διπλωματική ήττα στην ελληνική πλευρά. Οι Αμερικάνοι όμως θεωρούσαν μεγάλο το ρίσκο και τελικά επικράτησε η δική τους άποψη.

Σχετικά με τις εξελίξεις η «Ελεύθερη Ελλάδα» σχολιάζει πως «οι φίλοι του Παπάγου αμερικάνοι ιμπεριαλιστές τάσσονται πια αλληλέγγυοι των συμμάχων τους εγγλέζων στο κυπριακό.....». Το δελτίο τύπου προβλέπει πως ο Παπάγος ετοιμάζει προδοσία του κυπριακού «όπως του προστάζουν οι αφέντες αμερικάνοι».²⁸⁸

Οι διπλωματικές πιέσεις που δέχεται η ελληνική κυβέρνηση φαίνεται πως πιάνουν τόπο, με τις ΗΠΑ να διαμηνύουν ότι επί τους παρόντος οποιαδήποτε απόφαση θα ήταν επιζήμια για τη δυτική συμμαχία. Τέλη Νοεμβρίου ο Μακάριος πραγματοποιεί δηλώσεις από τη Νέα Υόρκη όπου αναφέρει ότι «τόσον αυτός όσον και οι συνεργάτες του δεν είναι βέβαιοι περί του ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ θα επιληφθεί του ζητήματος εντός του 1954». Ταυτόχρονα ο Ρ/Σ των ενόπλων δυνάμεων έκανε λόγο για διαδόσεις ότι η ελληνική κυβέρνηση ενδέχεται να δεχτεί αναβολή συζήτησης του κυπριακού στον ΟΗΕ. Η «Ελεύθερη Ελλάδα» σχολιάζει πως με βάση τα παραπάνω «βρισκόμαστε έτσι στο φινάλε του δημαγωγικού θορύβου που ξεσήκωσε, με αμερικάνικη έμπνευση η κυβέρνηση Παπάγου γύρω από το κυπριακό..... Οι Αμερικάνοι το χρησιμοποίησαν όσο τους χρειάστηκε για τα ανταγωνιστικά τους σχέδια με τους Εγγλέζους και ο Παπάγος ετοιμάζεται να αποδεχτεί και την τυπική αναβολή της συζήτησης του κυπριακού στον ΟΗΕ προς χάρις της ανύπαρκτης ελληνοβρετανικής φιλίας, του ΝΑΤΟ, της επιθετικής βαλκανικής συμμαχίας και των τουρκομεντερέδων».²⁸⁹

Όταν τελικά άρχισε η συζήτηση για την Κύπρο στην Πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ στις 14/12/1954 υπήρχαν δύο αιτήματα, το ένα της Ελλάδας που ζητούσε να εφαρμοστεί στην Κύπρο η αρχή της αυτοδιάθεσης και το άλλο που είχε κατατεθεί από τη Νέα Ζηλανδία στο οποίο ζητούνταν να διακοπεί κάθε συζήτηση για το κυπριακό. Η νεοζηλανδική αντιπροσωπεία ουσιαστικά έπαιζε τον ρόλο του «λαγού»

²⁸⁷ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 194

²⁸⁸ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Μ. 434882, 26/10/1954

²⁸⁹ Ο. π., Α.Δ. 1225, 26/11/1954

των Βρετανών και των Αμερικάνων οι οποίοι είχαν συμφωνήσει πως έπρεπε να αναβληθεί η συζήτηση με κάθε τρόπο και ασκούσαν έντονες διπλωματικές πιέσεις σε αυτή την κατεύθυνση. Στην πρώτη ψηφοφορία η πρόταση των Νεοζηλανδών απέσπασε 28 ψήφους υπέρ, 15 κατά και 16 αποχές. Υπέρ του ελληνικού σχεδίου τάχθηκε η ΕΣΣΔ, ενώ υπέρ του νεοζηλανδικού οι ΗΠΑ. Η ψηφοφορία δημιούργησε αρνητική τροπή για το ελληνικό αίτημα.²⁹⁰

Στις τοποθετήσεις που ακολούθησαν ο Βρετανός αντιπρόσωπος τόνισε πως στόχος της χώρας του ήταν η Κύπρος να αποκτήσει αυτοκυβέρνηση, όμως το αίτημα της «Ένωσης» και οι κινητοποιήσεις υπέρ της πυρπολούσαν αυτή την προσπάθεια. Ο Έλληνας αντιπρόσωπος Κύρου τόνισε πως στόχος της χώρας του δεν ήταν η αλλαγή συνόρων και συνθηκών αλλά η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στον κυπριακό λαό. Τον λόγο πήρε και ο Τούρκος Σαρπέρ ο οποίος ανέπτυξε την άποψη της χώρας του κατά την οποία η Κύπρος αποτελεί συνέχεια της Ανατολίας, οπότε για μια μεταβολή του status quo του νησιού επιβαλλόταν η συγκατάθεση της Τουρκίας. Επίσης παρομοίασε με καυστικό τρόπο το ελληνικό αίτημα της «Ένωσης» με το ναζιστικό «Anschluss» της Αυστρίας.

Ύστερα από νέες παρασκηνακές διαπραγματεύσεις η ελληνική πλευρά υποχωρεί και αποδέχεται την νεοζηλανδική πρόταση, τροποποιημένη ύστερα από πρόταση της Κολομβίας και του Ελ Σαλβαδόρ. Η τελική πρόταση αναφέρει «Η Γενική Συνέλευση, θεωρούσα ότι, προς το παρόν, δεν φαίνεται σκόπιμο να υιοθετήσει μια λύση επί του Κυπριακού, αποφασίζει να μην ασχοληθεί περαιτέρω με το θέμα της εφαρμογής, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμό της Κύπρου». Κατά την τελική ψηφοφορία στις 17 Δεκεμβρίου η τροποποιημένη πρόταση θα λάβει 50 ψήφους υπέρ, μεταξύ αυτών και της ελληνικής κυβέρνησης και 8 αποχές, αυτές των σοσιαλιστικών κρατών.²⁹¹

Οι αντιδράσεις από πλευράς ΚΚΕ για τη στάση της «δύσης» και της ελληνικής κυβέρνησης είναι άμεσες. Σε δελτίο τύπου με τίτλο «Ποιοι είναι οι πραγματικοί μας φίλοι» στις 15/12/1954 γίνεται αναφορά στα λόγια του σοβιετικού αντιπροσώπου στον ΟΗΕ, ο οποίος είπε: «Δεν μπορεί η Γ.Σ. του ΟΗΕ να αγνοήσει την έκκληση του κυπριακού λαού, που η πλειοψηφία του απαιτεί αυτοδιάθεση. Είναι υποχρεωμένη να την εξετάσει». Στη συνέχεια ακολουθεί μια παρουσίαση της διαχρονικής φιλικής στάσης της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στον ελληνικό λαό αντιπαραθετικά με την ιμπεριαλιστική Δύση που το μόνο που έχει προσφέρει είναι «να ληστεύει τον πλούτο της Ελλάδας και να στέλνει στρατεύματα κατοχής για την εθνική της υποδούλωση». Η ανακοίνωση καταλήγει «...η Σ.Ε. και οι Λ.Δ. είναι οι πραγματικοί και δοκιμασμένοι φίλοι του ελληνικού και κυπριακού λαού. Αυτό το συμπέρασμα

²⁹⁰ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 199

²⁹¹ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 308

βγάζουν οι πατριώτες απ' τη διαμετρικά αντίθετη στάση των δύο κόσμων απέναντι στην Ελλάδα και την Κύπρο, χτές στον ΟΗΕ».²⁹²

Μετά την υποχώρηση της ελληνικής κυβέρνησης η «Ελεύθερη Ελλάδα» σχολιάζει πως «την ανοιχτή προδοσία του κυπριακού..... που έφτασε ως τον εξευτελισμό να ψηφίσει στον ΟΗΕ ενάντια στη συζήτηση του ζητήματος, οι «παπαγικοί» προσκυνημένοι πάνε τώρα να την εμφανίσουν και σαν επιτυχία τους». Καυτηριάζοντας έτσι τη δήλωση του Κύρου ο οποίος εξέφρασε τη χαρά του επειδή το τελικό ψήφισμα που ψήφισε και ο ίδιος περιείχε τις λέξεις «επί του παρόντος». Σε άλλο δελτίο τύπου της ίδιας μέρας, περιγράφονται οι διαδηλώσεις που πραγματοποιούνται μετά και την επί της ουσίας καταψήφιση της ελληνικής πρότασης στον ΟΗΕ από φοιτητές σε Αθήνα, Πάτρα, Θεσσαλονίκη και σε πόλεις της Κύπρου. Επίσης γίνεται γνωστό πως την επόμενη ημέρα έχει προκηρυχτεί παγκύπρια απεργία στο νησί.²⁹³

Στο ίδιο φόντο και το ΑΚΕΛ μέσα από ανακοινώσεις του καταδικάζει την υπονομευτική στάση των ιμπεριαλιστών, κατακρίνει την αμερικανοκινούμενη ελληνική κυβέρνηση για το θάψιμο του κυπριακού και εκθειάζει τη στάση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου.²⁹⁴ Στις 18/12 πραγματοποιούνται μεγάλες διαδηλώσεις στην Κύπρο όπου συμμετείχαν τμήματα λαού από όλο το πολιτικό φάσμα. Οι κινητοποιήσεις μετατράπηκαν σε βίαιες με την αγγλική καταστολή να είναι ιδιαίτερα έντονη. Στις διαδηλώσεις αυτές ακούστηκαν και για πρώτη φορά αντιτουρκικά προβοκατόρικά εθνικιστικά συνθήματα, ενώ υπήρξαν και επεισόδια μεταξύ Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων εθνικιστών.

Αργότερα το ΑΚΕΛ κατά την Β' Ολομέλεια της ΚΕ επιτροπής του στις 17-18/1/1955 θα καταδικάσει τα γεγονότα αναφέροντας πως: «Το κόμμα μας καταδικάζει τον οικονομικό πόλεμο ή οποιαδήποτε προστριβή ή ρήξη μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου..... Στους Τούρκους της Κύπρου οι Έλληνες πρέπει να τείνουν πάντα το χέρι της φιλίας και συναδέλφωσης γιατί μόνο κοινά είναι τα συμφέροντα και κοινός ο αγώνας....». Στις αποφάσεις της Ολομέλειας επικρίνεται και ο Μακάριος επειδή δεν αποδοκίμασε δημόσια την καταβαράθρωση του κυπριακού από την ελληνική κυβέρνηση. Επίσης καταδικάζονται οι δηλώσεις του, που αναφέρει πως τα βρετανικά στρατεύματα θα είναι ευπρόσδεκτα και μετά την «Ένωση» στο νησί, αλλά και αυτές που λέει πως «οι κομμουνιστές της Κύπρου θα υποστούν την ίδια τύχη που έχουν υποστεί οι κομμουνιστές της Ελλάδας». Σε ό,τι αφορά στους Τουρκοκύπριους η απόφαση αναφέρει: «Στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα η αστοτσιφλικάδικη αντιδραστική τουρκική ηγεσία έπαιξε ένα καθαρά φιλοαποικιακό ρόλο.... Αν οι μάζες της τουρκικής μειονότητας εξακολουθούν να βρίσκονται βασικά κάτω από την επίδραση της αστοτσιφλικάδικης αντιδραστικής τουρκικής ηγεσίας, τούτο οφείλεται και στο γεγονός πως οι Έλληνες της Κύπρου δεν κατόρθωσαν να μιλήσουν στην

²⁹² Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1299, 15/12/1954

²⁹³ Ό. π., Α.Δ. 1306, 17/12/1954

²⁹⁴ Α. Φάντης, ό. π., σ. 126

ψυχή αυτής της μάζας και να της δείξουν ότι κοινά τα συμφέροντα μας και κοινός ο αγώνας». ²⁹⁵

Στις 24 Δεκέμβρη, το Π.Γ. του ΑΚΕΛ εκδίδει ανακοίνωση «που περιλαμβάνει συμπεράσματα και καθήκοντα ύστερα από την προδοσία του κυπριακού στον ΟΗΕ». Το κυπριακό κόμμα τονίζει πως ο λαός έχει να αντιμετωπίσει μια σκληρή πραγματικότητα, αυτή του οικονομικού μαρασμού που θα προέλθει από την αύξηση του πληθωρισμού και τη στρατικοποίηση του τόπου, ενώ υπενθυμίζονται οι κίνδυνοι που προκύπτουν από τη μεταβολή του νησιού σε περιφερειακό στρατηγείο που μπορεί ανά πάσα στιγμή να την μετατρέψει σε επίκεντρο ενός πυρηνικού πολέμου. Ως βασικό καθήκον το ΑΚΕΛ ιεραρχεί την «οργανωμένη πλατειά, ειρηνική πατριωτική συσπείρωση όλου του λαού μας» από τα πάνω ως τα κάτω. Θεωρεί πως το «ενιαίο πατριωτικό μέτωπο» είναι ιστορική ανάγκη για κάθε λαό που επιδιώκει την αυτοδιάθεση, ενώ τονίζει πως το επιχείρημα ότι η ενότητα δεν είναι επιθυμητή προκειμένου να μην «τρομάξει» η Αμερική, ξεπεράστηκε από την ίδια την πραγματικότητα και τη στάση των ΗΠΑ στον ΟΗΕ. ²⁹⁶

Σε ό,τι αφορά στην προετοιμασία για την έναρξη «ένοπλου αγώνα» στο νησί, παρασκηνιακά συνεχίζονται οι προσπάθειες συγκέντρωσης πολεμικού υλικού από τον Γρίβα. Μάλιστα ελληνικό πλοίο με όπλα φτάνει στις δυτικές ακτές της Κύπρου, τον Μάρτιο του 1954. Η ελληνική κυβέρνηση γνωρίζει τις ενέργειες του Γρίβα και του ζητά να μην προβεί σε βίαιες ενέργειες καθώς κάτι τέτοιο θα τορπίλιζε τις προσπάθειες εύρεσης διπλωματικής λύσης. Τον Οκτώβριο κατά τη διάρκεια της περιοδείας του Μακάριου με τελικό σκοπό να φτάσει στη Νέα Υόρκη, ο Αρχιεπίσκοπος συναντιέται στην Αθήνα με τον Γρίβα. Εκεί αποφασίζουν να σταλεί επιπλέον στρατιωτικό υλικό στο νησί και συμφωνούν πως το πρώτο χτύπημα θα γίνει μόνο ύστερα από αρνητική κατάληξη της συζήτησης στον ΟΗΕ. Ο Γρίβας φτάνει αρχές Νοεμβρίου στην Κύπρο ξεκινώντας με τους συνεργάτες του τη στρατολογία νεολαίων και την εκπαίδευσή τους στα όπλα και τη χρήση εκρηκτικών. Το πολυπόθητο στρατιωτικό υλικό δεν θα φτάσει όμως αφού ο καπετάνιος που το μετέφερε το φορτίο από την Ρόδο λίγο πριν φτάσει στην Κύπρο φοβήθηκε και τα πέταξε στη θάλασσα. ²⁹⁷

Όταν το κυπριακό απορρίφθηκε για συζήτηση από την ΓΣ του ΟΗΕ, ο Γρίβας διστάζει να ξεκινήσει τις δολιοφθορές ισχυριζόμενος αργότερα πως δεν έλαβε εντολή από τον Μακάριο, με τον τελευταίο να υποστηρίζει πως κάτι τέτοιο του ήταν αδύνατο αφού βρίσκονταν στη Νέα Υόρκη. Αρχές Γενάρη του 1955 ο Μακάριος αποκαλύπτει στους συνεργάτες του ότι οι Βρετανοί γνωρίζουν για την παρουσία Γρίβα στο νησί, όπως και για τα σχέδια δημιουργίας μυστικής απελευθερωτικής οργάνωσης καθώς και ότι αναμένεται νέο καΐκι με όπλα από την Ελλάδα. ²⁹⁸

²⁹⁵ Α. Φάντης, ό. π., σ. 128-129

²⁹⁶ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 1008, 26/1/1955

²⁹⁷ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 216

²⁹⁸ Ό. π., σ. 232

Για ενδεχόμενη «προβοκατόρικη» εξτρεμιστική ενέργεια, υποψιασμένοι είναι τόσο το ΚΚΕ όσο και το ΑΚΕΛ, γεγονός που αποτυπώνεται και από τις κατά καιρούς καταγγελίες της «Ελεύθερης Ελλάδας». Συγκεκριμένα στις 7/12/1954 το δελτίου τύπου αναφέρει ότι κατά τη διαμονή του Μακάριου στη Νέα Υόρκη πραγματοποιήθηκε από την Παγκύπρια Ομοσπονδία Ηνωμένων Πολιτειών εκδήλωση προς τιμήν του. Εκεί ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Κωνσταντηλάκης «παρότρυνε τον Μακάριο να ευλογήσει τα όπλα σε περίπτωση που δεν θα δώσει αποτέλεσμα η διπλωματική λύση». Το ΚΚΕ τονίζει πως οι δηλώσεις αυτές έρχονται να προστεθούν σε παρόμοιες που πραγματοποίησε ο Μακάριος κατά την παραμονή του στο Λονδίνο και προειδοποιεί πως υπάρχει ο κίνδυνος για τον κυπριακό λαό «από ορισμένες προβοκατόρικες παγίδες που του στήνουν οι κατακτητές της Κύπρου και τα όργανά της», υπογραμμίζοντας ότι ο λαός της Κύπρου πρέπει να 'χει το νου του από τις παγίδες αυτές.²⁹⁹

Σε άλλο δελτίου τύπου στις 13/1/1955 καταγγέλλονται εκ νέου οι δηλώσεις του Μακάριου ο οποίος κατά την άφιξή του στη Λευκωσία «ζήτησε από τους υποστηρικτές του να είναι έτοιμοι να αποθάνουν υπέρ του αγώνος αν παραστεί ανάγκη». Ο Ρ/Σ του ΚΚΕ αναφέρει πως ο Μακάριος ενώ είναι γνωστό πόσο διαλλακτικός ήταν στα παζαρέματά του με τους Άγγλους, εντούτοις «με τις μεγάλες κουβέντες για δήθεν αγώνα κλπ. πάει από τη μια μεριά να σκεπάσει την προδοσία του στο κυπριακό κι απ' την άλλη να χύσει νερό στο μύλο των Εγγλέζων ιμπεριαλιστών που θέλουν να παρασύρουν τον κυπριακό λαό σε προβοκάτσιες».

Σε άλλο σημείο φιλοξενούνται και δηλώσεις του Γ.Γ. του ΑΚΕΛ ο οποίος αναφέρει πως «ο κυπριακός λαός δεν απογοητεύεται από την τροπή που πήρε το ζήτημα του στον ΟΗΕ. Δεν θα υποστεί τη σημαία του αγώνα. Ο λαός πρέπει να οξύνει στο έπακρο την επαγρύπνησή του ενάντια σε κάθε είδους προβοκάτσια που ενδέχεται να γίνει από τους εχθρούς του για να δικαιολογηθούν νέα καταπιεστικά μέτρα εναντίον του».³⁰⁰

Στις 24 Ιανουαρίου του 1955 πραγματοποιείται συνάντηση αντιπροσωπείας του ΑΚΕΛ με τον Μακάριο με θέμα συζήτησης «το μέλλον του εθνικού αγώνα». Το χάσμα φαίνεται αγεφύρωτο με τον Αρχιεπίσκοπο να βλέπει αρνητικά τη σύγκλιση ενός «πατριωτικού μετώπου» όπως προτείνει το ΑΚΕΛ, καθώς διαφωνεί στο ζήτημα της απομάκρυνσης των βρετανικών βάσεων. Οι Κύπριοι κομμουνιστές διακηρύττουν ότι το κόμμα «τάσσεται υπέρ της ένωσης όλων των πατριωτικών δυνάμεων του κυπριακού λαού σε ένα αδιάσπαστο Πατριωτικό Μέτωπο ειρηνικής δημοκρατικής μαζικής πάλης και ότι αντιτίθεται στη μετατροπή και χρησιμοποίηση της Κύπρου ως πολεμική βάση των αποικιστών».³⁰¹

Εν τω μεταξύ ο Μακάριος με τους συνεργάτες του συνεχίζει τις προετοιμασίες για την έναρξη ένοπλου κινήματος έχοντας από τις αρχές Γενάρη και τη συγκατάθεση

²⁹⁹ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», 7/12/1954

³⁰⁰ Ο. π., Α.Μ. 280795, 13/1/1955

³⁰¹ Α. Φάντης, ό. π., σ. 131

της κυβέρνησης Παπάγου. Η σύμπλευση ελληνικής κυβέρνησης και Μακάριου καταγγέλλεται από την «Ελεύθερη Ελλάδα» και συγκεκριμένα τα σχόλια που αναμεταδίδονται από τον Ρ/Σ Αθηνών όπου εξάγονται η αποφασιστικότητα του Μακαρίου αλλά και οι χαρακτηρισμοί που αποδίδει ο Αρχιεπίσκοπος για προδοσία σε όσους τολμήσουν να συμφωνήσουν σε σύνταγμα που ενδεχομένως να προτείνουν οι Βρετανοί. Το ΚΚΕ υποστηρίζει πως ο Μακάριος δημαγωγεί προκειμένου να σκεπάσει το «χαντάκωμα του κυπριακού» που έγινε από τον ίδιο και τον Παπάγο «κατ' απαίτηση των αμερικανοάγγλων αφεντικών τους». Τέλος υπενθυμίζει πως ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος είχε ταχθεί υπέρ ενός νέου συντάγματος τον Οκτώβριο του 1954, επομένως οι χαρακτηρισμοί περί προδοτών επιστρέφονται και στον ίδιο³⁰².

Αρχές Ιανουαρίου η υπό γέννηση οργάνωση του Μακάριου αποφασίζεται να πάρει το όνομα ΕΜΑΚ, όμως ύστερα από συλλήψεις που θα πραγματοποιηθούν αποφασίζεται να πάρει το όνομα Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ). Γενικά το εγχείρημα αντιμετωπίζει δυσκολίες ιδιαίτερα ύστερα και από τη σύλληψη στα τέλη Ιανουαρίου καϊκιού που μετέφερε όπλα στο νησί, με την αποικιακή αστυνομία να εντείνει τις έρευνες. Οι Βρετανοί γνώριζαν από πράκτορές τους στην Ελλάδα την αναχώρηση του πλοιαρίου και το παρακολουθούσαν καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού του.³⁰³

Παρά τις συλλήψεις η ΕΟΚΑ συνεχίζει τις προετοιμασίες τόσο στο οργανωτικό κομμάτι στρατολογώντας κατά κύριο λόγο μαθητές μέλη των δεξιών νεολαίων του νησιού όσο και στο στρατιωτικό αγοράζοντας εκρηκτικές ύλες και όπλα από τη μαύρη αγορά του νησιού. Αρχές Μαρτίου ο Μακάριος συναντιέται εκ νέου με τον Γρίβα και αποφασίζουν τα πρώτα χτυπήματα να γίνουν μετά την 25^η Μαρτίου, όταν τα μέτρα αστυνόμευσης θα είναι πιο χαλαρά. Ο Γρίβας προετοιμάζει σχετική προκήρυξη και τελικά οι πρώτες εκρήξεις πραγματοποιούνται στη Λευκωσία τη νύχτα μεταξύ 31^{ης} Μάρτη και 1^{ης} Απρίλη, οπότε και η ΕΟΚΑ πρακτικά ξεκινά την ένοπλη δράση της.³⁰⁴

Το ΑΚΕΛ με ανακοίνωση στις 2 Απριλίου καταδικάζει τις εκρήξεις και τις χαρακτηρίζει ύποπτες. Χρησιμοποιεί αναφορές του Λένιν για την εξτρεμιστική δράση και αποδίδει βαριές εκφράσεις στην ΕΟΚΑ, τις οποίες θα χρησιμοποιήσει η εθνικιστική οργάνωση μελλοντικά για χτυπήματα εναντίον του ΑΚΕΛ.³⁰⁵ Η «Ελεύθερη Ελλάδα» σε ανακοίνωση της στις 14/4/1955 καταγγέλλει τις ανακοινώσεις της ΕΟΚΑ οι οποίες «δείχνουν ποιους σκοπούς εξυπηρετεί η οργάνωση αυτή και από πού υποκινείται». Σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου η ξενοδοχεία της οργάνωσης αποδεικνύεται από τις αναφορές της ότι μια «ελεύθερη Κύπρος» θα είναι με το μέρος των Άγγλων ιμπεριαλιστών παραχωρώντας τους πολεμικές βάσεις στο νησί. Το ΚΚΕ θεωρεί πως οι τυχοδιωκτισμοί της ΕΟΚΑ είναι «ένα νέο πυροτέχνημα που εμπνέεται από τους υποτακτικούς της Αθήνας για να

³⁰² Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 73.Σ.8, 19/1/1955

³⁰³ Χ. Ρίχτερ, τόμος Β, ό. π., σ. 235

³⁰⁴ Ό. π., σ. 248

³⁰⁵ Α. ΧΡ. Αλέκου, ό. π., σ. 292

συγκαλυφθεί πίσω τους η επαίσχυντη προδοσία τους στο κυπριακό. Η ΕΟΚΑ βρίσκεται στη θέση της ίδιας ξενόδοουλης πολιτικής του συναγερμού που ξεπουλά την Ελλάδα και την Κύπρο».³⁰⁶

Στις 25/4/1955 αναμεταδίδεται νέο μακροσκελές άρθρο του ίδιου του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΕ, Νίκου Ζαχαριάδη. Το άρθρο αυτό δημοσιεύεται και τον Μάιο του 1955, στο θεωρητικό περιοδικό «Νέος Κόσμος».³⁰⁷ Ο Ζαχαριάδης υποστηρίζει πως η «πλουτοκρατική εθνοπροδοσία» βρέθηκε σε αδιέξοδο στο κυπριακό, γεγονός που οφείλεται και στην πίεση που ασκούσαν όλο το προηγούμενο διάστημα από τις πατριωτικές δυνάμεις. Έτσι «μη έχοντας άλλη διέξοδο το ρίχνει στον τυχοδιωκτισμό με τα γνωστά «πασχαλιάτικα βαρελότα, τις τρακατρούκες και τις στράκες». Ο Γραμματέας στη συνέχεια αναφέρει πως οι ενέργειες αυτές αποτελούν «ένα προσχεδιασμένο αποτρόπαιο όσο και τυχοδιωκτικό έγκλημα που στρέφεται ενάντια στους πόθους του λαού τόσο στο νησί όσο και στη χώρα μας. Ακόμα όλα αυτά σχεδιάστηκαν και μπήκαν μπρος σε συνεννόηση και σε συμφωνία με τους Άγγλους και Αμερικάνους ιμπεριαλιστές».

Όλα αυτά γίνονται σύμφωνα με το άρθρο βασικά για να χτυπηθούν οι πατριωτικές δυνάμεις, ώστε ανενόχλητα να ολοκληρωθεί το οριστικό ξεπούλημα της Κύπρου. Επίσης υποστηρίζεται πως το σχέδιο εξυπηρετεί και το καναλιζάρισμα του λαού σε αντιδραστικό πλαίσιο, έτσι «ώστε να μην ξαναπάθουν εκείνα της πρώτης κατοχής, όταν όλος ο λαός τους έφυγε απ' τα χέρια και τάχτηκε κάτω απ' τη σημαία της εθνικής αντίστασης.....». Το κείμενο συνεχίζει με αναφορές σε δηλώσεις του Βρετανού εκπροσώπου στον ΟΗΕ που είχε προειδοποιήσει για επικείμενες ταραχές στην Κύπρο αλλά και του Μακάριου που είχε πει «ότι ο λαός της Κύπρου θα προβεί σε ανεπιθύμητες ενέργειες με το ΚΚΕ να χει προειδοποιήσει όλο το προηγούμενο διάστημα για «βρωμιές» που ετοιμάζονται στο νησί. Επίσης δημοσιεύεται ένα περιστατικό που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1954 όπου παρουσιάστηκε στο ΑΚΕΛ αξιωματικός του ελληνικού στρατού ως «μέλος του ΚΚΕ» ο οποίος το ενημέρωσε πως στο νησί επίκειται «αντάρτικο», ενώ ζήτησε τη συνεργασία των «πατριωτικών δυνάμεων» στην κατεύθυνση αυτή. Με αυτό τον πολύ περίεργο τρόπο φαίνεται πως το ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ έχουν ενδείξεις ήδη από το Φθινόπωρο του 1954 ότι κάτι σχεδιάζεται στο νησί.

Ο Ζαχαριάδης αναφέρεται και στα επεισόδια μεταξύ ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων που πραγματοποιήθηκαν κατά την απεργία του Δεκέμβρη του 1954 τα οποία θεωρεί πως σπρώχτηκαν από τη βρετανική αστυνομία. Το ΑΚΕΛ πήρε σύμφωνα με το ΚΚΕ έγκαιρη θέση στα γεγονότα αυτά καταδικάζοντάς τα, ενώ οι Βρετανοί απέτυχαν να ταυτίσουν το ΑΚΕΛ με τα επεισόδια. Επίσης θυμίζει τις αναφορές παραγόντων της Εθναρχίας τον Δεκέμβριο του 1954 πως το ΑΚΕΛ σε λίγες εβδομάδες θα έχει ξοφλήσει. Συνεχίζοντας ο Γραμματέας αποκαλύπτει ότι αρχηγός της ΕΟΚΑ είναι ο γνωστός χίτης Γρίβας, «που οι Άγγλοι τον κυνηγούν μα

³⁰⁶ Ρ/Σ, «Ελεύθερη Ελλάδα», Α.Δ. 398.Σ.6, 14/4/1955

³⁰⁷ Νέος Κόσμος, τεύχος 5, σ. 12, Μάιος 1955

δεν τον πιάνουν γιατί ακριβώς παίζει το παιχνίδι τους και τους προσφέρει και αιώνιες βάσεις! Φυσικά τα όπλα που τον αφήνουν να μαζεύει, τελικά προορίζονται ενάντια στο ΑΚΕΛ και τον κυπριακό λαό!».

Με βάση τα παραπάνω το άρθρο καταλήγει στο συμπέρασμα πως «για τους Αμερικάνους, τους Άγγλους και τους προσκυνημένους λακέδες τους στην Ελλάδα και την Κύπρο ο κύριος εχθρός παραμένει ο λαός και πρώτα απ' όλα οι πρωτοπόρες οργανώσεις του, το ΚΚΕ και ΑΚΕΛ». Ειδικά για το ΑΚΕΛ ο Ζαχαριάδης αναφέρει πως του στήσανε διπλή παγίδα στο νησί: «ή να το παρασύρουν στις τυχοδιωκτικές ψευτοένοπλες περιπέτειές τους για να δώσουν στους Άγγλους την ευκαιρία να το τσακίσουν και διαλύσουν, ή, προβάλλοντας του την κατηγορία ότι «οργανώνει τρομοκρατικές ομάδες έτοιμες για δράση» (Άγγλοι) και προτείνοντας του ένοπλη σύμπραξη κλπ. (προσκυνημένοι της Αθήνας), να το αναγκάσουν να πάρει τέτοια θέση καταδίκης της τρομοκρατίας και της «ένοπλης πάλης» ώστε να το διαβάλουν και να το δυσφημήσουν στα μάτια του λαού και πρώτα από όλα της κυπριακής νεολαίας.... Έτσι θα έπαιρναν αυτοί την ηγεμονία στον εθνικό αγώνα της Κύπρου πράμα που θα τους διευκόλυνε, όπως φαντάζονταν, να ψευτοβολέψουν κάπως και τα αγιάτρευτα χάλια της εθνοπροδοσίας και αμερικανοδουλείας στην Ελλάδα».

Οι σχεδιασμοί αυτοί θεωρείται ότι αποσκοπούν και στο να βγει το ΑΚΕΛ παράνομο προκειμένου στη συνέχεια ο Μακάριος να έχει λυμένα τα χέρια, ώστε να αποδεχτεί ένα «σύνταγμα» καθώς και τη βρετανική στρατιωτική παρουσία στο νησί. Ο Ζαχαριάδης εκτιμά επίσης πως με τη διμέτωπη επίθεση που δέχεται το ΑΚΕΛ κατάφεραν να σπείρουν κάποια σύγχυση στον λαό και ιδιαίτερα στη νεολαία η οποία πίστεψε με τις «στρακαστρούκες» ότι ο Γρίβας είναι αληθινός πατριώτης. Εκτιμά πάντως πως το ψέμα έχει κοντά ποδάρια, ενώ ασκεί και μια κάποια κριτική στο κυπριακό κόμμα πως κατά τη διάρκεια της διμέτωσης επίθεσης που δέχτηκε «δεν επιδείχτηκε και η απαραίτητη αγωνιστική ψυχραιμία».

Τέλος ο Γραμματέας του ΚΚΕ προβλέπει πως ο ιμπεριαλισμός θα συνεχίσει τις δολοπλοκίες του, πως ο δρόμος είναι ανηφορικός και ιδιαίτερα για το ΑΚΕΛ για το οποίο επισημαίνει τον κίνδυνο να κηρυχτεί παράνομο. Υποστηρίζει ότι η επίτευξη της «Ενώσης» θα πραγματοποιηθεί με τη συσπείρωση της εργατιάς και της αγροτιάς σε Κύπρο και Ελλάδα εξασφαλίζοντας μια δημοκρατική συνεργασία με την τουρκική μειονότητα. Και συνεχίζει πως «η απελευθέρωση της Κύπρου θα είναι το αποτέλεσμα της μαζικής επαναστατικής πάλης του λαού στην Κύπρο και στην Ελλάδα με πρωτοπόρα κόμματα του λαού, το ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ, σε συνεργασία με όλα τα πατριωτικά δημοκρατικά στοιχεία και με τη συμπαράσταση όλης της προοδευτικής ανθρωπότητας».

Η εκτίμηση για τον ρόλο της ΕΟΚΑ τροποποιείται ύστερα από λίγους μήνες. Η 5^η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ η οποία πραγματοποιήθηκε στις 26-28/12/1955, συνέχιζε να χαρακτηρίζει ως «φιλοϊμπεριαλιστικό» τον χαρακτήρα της ΕΟΚΑ, ταυτόχρονα όμως πρόβαλε ως «πατριωτική επιταγή» την ανάγκη ενιαίας πάλης του

ΑΚΕΛ με τα «πατριωτικά στοιχεία της ΕΟΚΑ, μ' όλες τις πατριωτικές δυνάμεις».³⁰⁸ Η μετατόπιση της γραμμής δεν είναι γνωστό υπό ποιο πρίσμα υιοθετήθηκε ακριβώς. Παρόλα αυτά αξίζει μια καταγραφή της εσωκομματικής κατάστασης στην οποία βρίσκεται το ΚΚΕ κατά τη διάρκεια του 1955 προκειμένου να αντληθούν τα ανάλογα συμπεράσματα.

Συγκεκριμένα το Φθινόπωρο του 1955 με απόφαση της ΚΕ του κόμματος καθαιρείται το Γραφείο της κομματικής Επιτροπής Τασκένδης και ορίζεται νέο. Η κίνηση αυτή ήταν απάντηση στην οργάνωση επεισοδίων από στελέχη του κόμματος στην Τασκένδη και εναντίον μελών του κόμματος που συσπειρώνονταν στην ΚΕ και τον Ζαχαριάδη. Τα μέλη του κόμματος που τάσσονταν υπέρ της ΚΕ και αποτελούσαν τη μεγάλη πλειοψηφία της ΚΟ Τασκένδης απάντησαν και τα βίαια επεισόδια γενικεύτηκαν μεταξύ 9-11 Σεπτεμβρίου.³⁰⁹

Το γραφείο στην Τασκένδη ουσιαστικά είχε διασπαστεί σε δύο ομάδες. Η εξέλιξη αυτή ήταν αποτέλεσμα φραξιονιστικής δράσης όλο το προηγούμενο διάστημα και η οποία είχε προωθηθεί από ηγετικά στελέχη του σοβιετικού κόμματος. Στόχος ήταν η υπονόμηση της ΚΕ του ΚΚΕ αλλά και του ίδιου του Γ.Γ. Νίκου Ζαχαριάδη. Οι ιδεολογικοπολιτικές διαφορές και η αντιπαράθεση σχετίζονταν με τον χαρακτήρα της επανάστασης στην Ελλάδα, με το σοβιετικό κόμμα να υποστηρίζει ότι είναι λάθος ο χαρακτηρισμός της επανάστασης στην Ελλάδα ως σοσιαλιστικής. Άλλα ζητήματα αφορούσαν στην εσωκομματική λειτουργία καθώς και για το αν είχε σωστά επιλεγεί ο ένοπλος αγώνας την περίοδο 1946-1949.³¹⁰

Γενικότερα η διαπάλη που εξελισσόταν εντός του ΚΚΣΕ αντανakλάται και στο ελληνικό κόμμα, ενώ οι σχέσεις των δύο κομμάτων φαίνεται πως περνούν διάφορες κρίσεις από τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Στο σοβιετικό κόμμα σταδιακά επικρατούν δεξιά «αγοραία» στοιχεία. Ειδικά με την επικράτηση Χρουστσόφ στη θέση του Α' Γραμματέα τον Φλεβάρη του 1955, οι «αγοραίοι» ενισχύονται και επιδιώκουν την ανατροπή των αποφάσεων του 19^{ου} συνεδρίου του ΚΚΣΕ που αφορούν σε ζητήματα της οικονομίας και της σοσιαλιστικής οικοδόμησης. Τα στοιχεία αυτά επικρατούν πλήρως κατά το 20^ο συνέδριο του ΚΚΣΕ που πραγματοποιείται μεταξύ 14-25.2.1956.

Τα ηγετικά στελέχη του ΚΚΣΕ που συσπειρώνονται γύρω από τον Χρουστσόφ επιδιώκουν αλλαγές και στην εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ. Πιο συγκεκριμένα από τον Ιούνιο του 1955 πραγματοποιείται αποκατάσταση των σχέσεων ΕΣΣΔ-Γιουγκοσλαβίας. Η συνθήκη που υπογράφηκε επί της ουσίας προέβλεπε «τη μη ανάμιξη μιας χώρας στις εσωτερικές υποθέσεις μιας άλλης» και την υιοθέτηση του ιδεολογήματος των «διαφορετικών μορφών σοσιαλισμού» που μπορεί να ακολουθεί η κάθε χώρα. Είναι σημαντικό στοιχείο ότι σε κανένα σημείο της συνθήκης δεν γινόταν

³⁰⁸ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 311

³⁰⁹ Ό. π., σ. 337

³¹⁰ Ό. π., σ. 335

αναφορά για την ανάγκη ενιαίας στρατηγικής του σοσιαλισμού απέναντι στον ιμπεριαλισμό.³¹¹

Στη βάση των παραπάνω διεργασιών το σοβιετικό κόμμα επιζητά την αλλαγή γραμμής του ΚΚΕ για μια σειρά από ζητήματα, επιδιώκοντας σταδιακά και με τον προσεταιρισμό μερίδας στελεχών του ΚΚΕ την παύση της ηγεσίας του κόμματος και την αντικατάστασή της. Η διαπάλη εντός του ελληνικού κόμματος εξελίσσεται παράλληλα τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τασκένδη με τη δεύτερη να βρίσκεται στο επίκεντρο της σύγκρουσης. Αυτό συνέβη επειδή η κομματική οργάνωση Τασκένδης αποτελούσε τη μεγαλύτερη οργάνωση του κόμματος, αριθμώντας 8.000 μέλη, ενώ υπαγόταν αποκλειστικά στο ΚΚΕ. Επομένως μια μελλοντική αλλαγή στρατηγικής του ΚΚΕ σχετίζονταν άμεσα με τον συσχετισμό των εκλεγμένων καθοδηγητικών οργάνων στην κομματική οργάνωση της Τασκένδης.

Κατά την 5^η Ολομέλεια του ΚΚΕ που πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 1955, η ΚΕ του κόμματος καταδίκασε την δράση της φράξιας στην Τασκένδη αποδίδοντας ευθύνες σε συγκεκριμένα στελέχη, ενώ τονίστηκε με σαφήνεια πως η φράξια «δεν θα μπορούσε να πετύχει τίποτα αν δεν είχε την υποστήριξη ορισμένων τοπικών Σοβιετικών συντρόφων». Από την άλλη σε δήλωση της Ολομέλειας αναφέρεται πως η ΚΕ «χαιρετίζει και επιδοκιμάζει την πρωτοβουλία της ΚΕ του ΚΚΣΕ για την εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και την Ομόσπονδη Λαϊκή Δημοκρατία του Γιουγκοσλαβίας», ενώ σε άλλο σημείο το ΚΚΕ δεσμεύεται πως θα επιδιώξει την αποκατάσταση των σχέσεων ανάμεσα στους Έλληνες και τους Γιουγκοσλάβους κομμουνιστές. Φαίνεται πως το ΚΚΕ εξαιτίας των σοβιετικών πιέσεων αναθεωρεί παλαιότερες αποφάσεις του σε σχέση με τον Τίτο.³¹²

Η αλλαγή που πραγματοποιείται στη συγκεκριμένη Ολομέλεια και σε σχέση με τον τρόπο που αντιμετωπίζεται η ΕΟΚΑ, ενδεχομένως να οφείλεται και στις σοβιετικές προτροπές για αλλαγές συνολικά στην στρατηγική του ΚΚΕ. Οι Σοβιετικοί θεωρούν πως δεν πρέπει να τίθεται ως άμεσος στόχος η σοσιαλιστική προοπτική στην Ελλάδα αλλά μια «πατριωτική δημοκρατική κυβέρνηση», ενώ προτάσσεται ως αναγκαιότητα η συμμαχία με την «πατριωτική αστική τάξη». Το ιδεολόγημα αυτό ενδεχομένως να επηρέασε και τον τρόπο πρόσληψης της ΕΟΚΑ από το ελληνικό κόμμα το οποίο με επίσημο τρόπο από το 1957 και μέχρι το 1959 προτάσσει την ανάγκη της «εθνικής ενότητας» στο νησί «με τα πατριωτικά στοιχεία της ΕΟΚΑ».

Ύστερα από την επέμβαση των «6 κομμουνιστικών κομμάτων» στα τέλη Φλεβάρη του 1956 στα εσωτερικά του ΚΚΕ, η οποία προκλήθηκε εξαιτίας και προτροπών διαφωνούντων στελεχών προς τις αποφάσεις της 5^{ης} Ολομέλειας του κόμματος, ακολουθεί η 6^η Πλατιά Ολομέλεια τον Μάρτιο του 1956. Σε αυτή απομακρύνονται από την ηγεσία του κόμματος μια σειρά από στελέχη καθώς και ο Γ.Γ. Νίκος Ζαχαριάδης, στη θέση του οποίου εκλέγεται ο Κώστας Κολιγιάννης.

³¹¹ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 69

³¹² Ό. π., σ. 341

Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά και την 6^η Πλατιά Ολομέλεια οι αποφάσεις του ΚΚΕ για την ΕΟΚΑ αλλάζουν ακόμη περισσότερο, γεγονός που δημιουργεί έντονη κρίση στις σχέσεις ΑΚΕΛ-ΚΚΕ. Συγκεκριμένα τον Ιούλιο του 1956 και ενώ το κυπριακό κόμμα έχει κηρυχθεί παράνομο από τον Δεκέμβριο του 1955 από τους Βρετανούς, το ΑΚΕΛ διαμαρτύρεται στην εφημερίδα «ΑΥΓΗ» διότι σε φύλλο της 13^η Ιουνίου αναφέρεται πως «μέλη του ΑΚΕΛ βρίσκονται ήδη στις γραμμές της ΕΟΚΑ και μάχονται από αυτές κατά των Άγγλων κατακτητών, ότι έχει αποκατασταθεί η ενότης δράσεως στην Κύπρο μεταξύ του ΑΚΕΛ και της ΕΟΚΑ και ότι η ενότης αυτή διαρκώς ενισχύεται».³¹³

Αυτή η εξέλιξη επαινείται από τον συντάκτη του άρθρου με το ΑΚΕΛ να εξηγεί: «Τακτική του ΑΚΕΛ είναι ο μαζικός, ανοικτός, ενιαίος δημοκρατικός αγώνας. Αυτή είναι η ενδεδειγμένη τακτική με βάση την κυπριακή πραγματικότητα και τις υφιστάμενες συνθήκες στην Μ. Ανατολή, την Ελλάδα και διεθνώς. Η τακτική του Διγενή είναι μια τακτική εκτός τόπου και χρόνου, μια τακτική που παραγνωρίζει ολότελα τόσο την κυπριακή πραγματικότητα όσο και τις μεσανατολικές και διεθνείς συνθήκες. Το ΑΚΕΛ ποτέ δεν έδειξε αμφιταλάντευση για την ορθότητα της τακτικής του παρά τις συκοφαντικές επιθέσεις τόσο του Διγενή όσον και του Ρ/Σ της Αθήνας. Δεν έχουμε καμιά αμφιβολία για την ορθότητα της τακτικής του ΑΚΕΛ, ορθότητα που επιβεβαιώνεται καθημερινά από την πικρή πείρα. Αυτή είναι η κατάσταση, η ΑΥΓΗ αντί να εμφανίσει σωστά την τακτική του ΑΚΕΛ, αντί να υπεραμυνθεί αυτής της τακτικής και να βοηθήσει το κυπριακό κίνημα, παρασύρθηκε από την τακτική του Διγενή και προξενεί με αυτόν τον τρόπο, κατά τη γνώμη μας ζημιά τόσο στο ΑΚΕΛ όσο και στον κυπριακό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα».

Τον Δεκέμβριο του 1956 δημοσιεύεται νέο άρθρο από την ΚΕ του ΚΚΕ με τίτλο «Πανεθνική ενότητα και πάλη. Για την αυτοδιάθεση της Κύπρου!».³¹⁴ Είναι χαρακτηριστικό ότι το ΚΚΕ δεν χρησιμοποιεί πλέον το σύνθημα «Λεύτερη Κύπρος, στη Λεύτερη Ελλάδα», το οποίο η 6^η Ολομέλεια έχει καταδικάσει ως σεχταριστικό με το επιχείρημα ότι «εγκατέλειπε ουσιαστικά το σημερινό έντονο αντιιμπεριαλιστικό αγώνα του κυπριακού λαού κατά του Βρετανού δυνάστη του, εν ονόματι της απελευθέρωσης του λαού της Ελλάδας από τον Αμερικανό δυνάστη του».³¹⁵ Από την άλλη το σύνθημα της «Ενώσης» δεν αποκηρύσσεται, προτάσσεται το σύνθημα της ανάγκης επίτευξης αυτοδιάθεσης, μέχρι να δημιουργηθούν οι συνθήκες για ένωση με την Ελλάδα.

Το άρθρο αναγνωρίζει πως «ο αγώνας του κυπριακού λαού προωθήθηκε χάρις στην ακούραστη και συνεπή δουλειά κυρίως του ΑΚΕΛ και των άλλων πατριωτικών δυνάμεων στην Κύπρο και την Ελλάδα και έφτασε στο σημερινό επίπεδο που απαιτεί επιτακτικά την λύση του». Το ΑΚΕΛ «παλεύει στις πρώτες γραμμές της παλλαϊκής

³¹³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.372, Φ=20/22/24, 4.9.1956

³¹⁴ Νέος Κόσμος, τεύχος 12, Δεκέμβριος 1956, σ. 3

³¹⁵ Μιχαηλίδης Γιώργος, Ελληνική αριστερά και εθνικά ζητήματα κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, Βιβλιοράμα, Νοέμβριος 2014, σ. 356

μαζικής πάλης, για την ενότητα του ελληνικού και τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου. Ενάντια στον κοινό δυνάστη».

Όμως, συνεχίζει το άρθρο «ενώ στη βάση ο λαός είναι ενωμένος και παλεύει με αυταπάρνηση δεν υπάρχει ενότητα και συντονισμός του αγώνα του απ' τα πάνω. Το ΑΚΕΛ, η Εθναρχία και η ΕΟΚΑ δεν στέργουν ακόμα στην ενότητα, στο συντονισμό και την ενιαία δράση όλων των πατριωτικών οργανώσεων και δυνάμεων. Η έλλειψη συμφωνίας σε ορισμένες θέσεις, στις μέθοδες και στην μορφή δράσης των πατριωτικών δυνάμεων, η έλλειψη ενιαίας καθοδήγησης και οργάνωσης της πατριωτικής πάλης, βλάπτουν τον αγώνα.... δίνουν πλεονεκτήματα στους Άγγλους αποικιστές». Το ΚΚΕ αν και ασκεί κριτική στην Εθναρχία και την ΕΟΚΑ για το ότι δεν έχουν αποκηρύξει τη θέση για παραχώρηση στρατιωτικών βάσεων στους Βρετανούς θεωρεί πως «η απελευθέρωση της Κύπρου είναι υπόθεση πανεθνική, που δεν μπορεί κανένα κόμμα ή οργάνωση να τη φέρει σε πέρας μόνο του, μονοπωλώντας την. Θέλει πανεθνική ενότητα όλων των πατριωτικών κομμάτων και οργανώσεων στην Ελλάδα και στην Κύπρο..... εθνική αντιιμπεριαλιστική ενότητα του λαού της Κύπρου και της Ελλάδας με τη συμπαράσταση του παγκόσμιου αντιιμπεριαλιστικού στρατοπέδου». Σε άλλο σημείο του άρθρου αναφέρεται πως από τη στιγμή που ο κατακτητής χρησιμοποίησε βίαια μέσα είναι «αναφαίρετο δικαίωμα του λαού να αμυνθεί και με τα ίδια μέσα και να χρησιμοποιήσει στον αγώνα του και τα όπλα ακόμα για να κατακτήσει τα δικαιώματά του».

Γενικά το ΚΚΕ από ένα σημείο σταδιακά διαμορφώνει την θέση ότι το ΑΚΕΛ έπρεπε να εντάξει δυνάμεις του στον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ «και να τον καναλιζάρει στα σωστά πλαίσια». Τόσο στο παραπάνω άρθρο όσο και στις μετέπειτα αποφάσεις του ΚΚΕ αν και γίνονται αναφορές για την ανάγκη να εξασφαλιστούν τα δικαιώματα της τουρκικής μειονότητας, δεν φαίνεται να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι δολοφονικές επιθέσεις της ΕΟΚΑ εναντίον μελών του ΑΚΕΛ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Επίσης το άρθρο υποστηρίζει πως στην Κύπρο έχει επιτευχθεί η λαϊκή ενότητα από τα κάτω, κάτι το οποίο είναι εκτός πραγματικότητας, αφού το χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες εξαιτίας της δράσης της εθνικιστικής ΕΟΚΑ αλλά και της εθνικιστικής τουρκοκυπριακής οργάνωσης Βολκάν, που ιδρύεται το Φθινόπωρο του 1955 και στη συνέχεια μετονομάζεται σε ΤΜΤ, μεγαλώνει ακόμη περισσότερο. Να σημειωθεί ότι η Βολκάν εμφανίστηκε με το σύνθημα «διχοτόμηση ή θάνατος».

Συμπερασματικά το ΑΚΕΛ σωστά έπραξε στο να απορρίψει τις προτροπές του ΚΚΕ για συμμετοχή στην ΕΟΚΑ την οποία βέβαια η τελευταία ουδέποτε επιδίωξε, διατρανώνοντας εξ αρχής τόσο προπαγανδιστικά όσο και με τις ενέργειές της τον αντικομμουνιστικό και αντιλαϊκό της χαρακτήρα. Η ΕΟΚΑ εξέφραζε την ένοπλη μορφή αγώνα που επέλεξε τη δεδομένη στιγμή η ελληνοκυπριακή αστική τάξη έχοντας και την ανοχή ή ενδεχομένως και τη στήριξη της ελληνικής αστικής τάξης.³¹⁶

³¹⁶ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 311

Η Μ. Βρετανία αξιοποίησε τη δράση της προκειμένου να δημιουργηθεί χάσμα ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους και να πλήξει τη λαϊκή ενότητα που προωθούσε, ανεξάρτητα από τις αδυναμίες, του το ΑΚΕΛ. Επιπλέον η εθνικιστική ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των δύο κοινοτήτων την οποία υποδαύλιζαν οι Βρετανοί εξυπηρετούσε και τα σχέδιά της για εξασφάλιση των στρατιωτικών της εγκαταστάσεων στο νησί. Τέλος η στοχοποίηση της ΕΟΚΑ εναντίον μελών του ταξικού κινήματος και του ΑΚΕΛ, με δολοφονικές επιθέσεις, η οποία γινόταν κάτω από την ανοχή των Βρετανικών αρχών σε συνδυασμό με την κήρυξη σε παρανομία των Κύπριων κομμουνιστών, ήταν στρατηγικά επεξεργασμένο σχέδιο που ευνοούσε και την ελληνοκυπριακή αστική τάξη και τους Βρετανούς. Η απουσία του λαϊκού παράγοντα ήταν ζητούμενο και για τις δύο πλευρές αφού με την ανάληψη του απελευθερωτικού αγώνα από την Εθναρχία αίρονταν κάθε εμπόδιο για υποχωρήσεις από την πλευρά του Μακάριου σε μελλοντικές διαπραγματεύσεις με τους Άγγλους για το καθεστώς του νησιού. Ο ίδιος άλλωστε δεν έβαζε ως αίτημα την απομάκρυνση των βάσεων, κάτι που εξυπηρετούσε άμεσα τους ιμπεριαλιστικούς σχεδιασμούς.

Μετά την έναρξη της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ, σε διπλωματικό επίπεδο ακολουθεί στις 29/8/1955 μετά από πρωτοβουλία των Βρετανών, Κοινή Τριμερής Διάσκεψη στο Λονδίνο μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Με τον τρόπο αυτό η ελληνική κυβέρνηση και παρά τις αντιρρήσεις του Μακάριου άνοιξε τον δρόμο να θεωρείται η Τουρκία ως επίσημος συνομιλητής για το μέλλον της Κύπρου. Αργότερα και συγκεκριμένα το Φθινόπωρο του 1956 η εθνικιστική τουρκοκυπριακή ηγεσία θα δηλώσει πως σε περίπτωση αποχώρησης των Βρετανών έχουν και οι δύο κοινότητες εξίσου το δικαίωμα χωριστής αυτοδιάθεσης. Με τη θέση αυτή γίνεται για πρώτη φορά δημόσια δήλωση υπέρ ενός σχεδίου διχοτόμησης της Κύπρου.³¹⁷

³¹⁷ ΚΚΕ, Β' τόμος, ό. π., σ. 314

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα εκτός των άλλων περιγράφει μέσα από ποιες διαδικασίες, εξελίξεις και αντιθέσεις η ελληνοκυπριακή αστική τάξη επιλέγει την ένοπλη μορφή αγώνα το 1955. Επίσης γίνεται προσπάθεια να αναδειχτούν οι βασικοί λόγοι για τους οποίους το ΑΚΕΛ δεν κατάφερε να είναι προετοιμασμένο αλλά και να αντιδράσει κατάλληλα απέναντι στο διπλό χτύπημα που δέχτηκε τόσο από τους Βρετανούς όσο και από την ΕΟΚΑ.

Οι θέσεις των δύο κομμουνιστικών κομμάτων ΑΚΕΛ και ΚΚΕ για «Ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα από τη στιγμή που το σύνθημα αυτό διατηρείται και μετά τον εμφύλιο πόλεμο και παίρνει σταδιακά (κατά κύριο λόγο από τις αρχές του 1952 και ύστερα) έκφραση στο σύνθημα «λεύτερη Κύπρος στην λεύτερη Ελλάδα». Το ΚΚΕ όπως και το ΑΚΕΛ τόνιζαν πως η «Ένωση» δεν μπορεί να διεκδικηθεί από τις ελληνικές κυβερνήσεις εξαιτίας της διαχρονικής εξάρτησης της ελληνικής αστικής τάξης από το ξένο κεφάλαιο. Τα δύο κόμματα προτάσσουν την άποψη πως τόσο η λύση του κυπριακού όσο και η πραγμάτωση της «εθνικής ανεξαρτησίας» της Ελλάδας είναι ζητήματα που μπορούν να λυθούν ολοκληρωτικά είτε με την επικράτηση μιας ελληνικής «Πατριωτικής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» η οποία αποτελεί κατά το ΚΚΕ μετά τον εμφύλιο τον «μίνιμουμ» στόχο πάλης του είτε με την επικράτηση μιας κομμουνιστικής κυβέρνησης η οποία και αποτελεί τον «μάξιμουμ» στρατηγικό του στόχο.

Ταυτόχρονα το ΚΚΕ με βάση το άρθρο των τριών στελεχών το Φθινόπωρο του 1951 στον «Νέο Κόσμο» δεν απορρίπτει εντελώς το ενδεχόμενο να πραγματοποιηθεί η «Ένωση» χωρίς να υπάρξει απαραίτητα κάποια καθεστωτική αλλαγή στην Ελλάδα. Το ελληνικό κόμμα ενδεχομένως λαμβάνοντας υπόψη και την πείρα της προσάρτησης των Δωδεκανήσων θεωρεί πως εξαιτίας του θετικού μεταπολεμικού συσχετισμού δυνάμεων σε διεθνές επίπεδο ότι υπάρχει μια μικρή πιθανότητα κάτω από την πίεση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου και του λαϊκού παράγοντα να υπάρξει διπλωματική λύση του ζητήματος στις υπάρχουσες συνθήκες.

Έτσι και σε συνδυασμό με τις θέσεις που έχει το ελληνικό κόμμα τη συγκεκριμένη περίοδο για τα εθνικά ζητήματα, το ΚΚΕ ενημερώνει τους Κύπριους συντρόφους του πως δεν συμφωνεί με την άποψη ότι η «Ένωση» με μια μοναρχοφασιστική Ελλάδα δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι για τον κυπριακό λαό αφού με την εξέλιξη αυτή: «θα έχουμε συγκέντρωση των δυνάμεων του λαού Κύπρου και Ελλάδας, συνεπώς ο αγώνας ενάντια στην αμερικανοκρατία και τον μοναρχοφασισμό θα ενισχυθεί...».³¹⁸

Στην πορεία των εξελίξεων το ΚΚΕ βλέποντας την ανακίνηση που επιχειρείται από την ελληνική και ελληνοκυπριακή αστική τάξη στο κυπριακό τόσο σε

³¹⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.371, Φ=20/21/46, «Η πάλη του λαού για την λευτεριά και την ειρήνη», 18/10/1951

προπαγανδιστικό όσο και σε διπλωματικό επίπεδο, χρησιμοποιεί ολοένα και πιο συστηματικά το σύνθημα «Λεύτερη Κύπρος στην Λεύτερη Ελλάδα» επισημαίνοντας πως η πραγματική «πατριωτική Ένωση» είναι αυτή μεταξύ μιας Κύπρου και μιας Ελλάδας χωρίς ξένα στρατεύματα και βάσεις ώστε να είναι πραγματικά εθνικά ανεξάρτητες. Το σύνθημα αυτό, το οποίο ενστερνίστηκε και το ΑΚΕΛ, στην ουσία εξυπηρετούσε την εκπλήρωση τόσο των διεθνιστικών καθηκόντων των δύο κομμουνιστικών κομμάτων όσο και την «ανάγκη» εθνικής απεξάρτησης της Ελλάδας και της Κύπρου και της εκπλήρωσης της αστικοδημοκρατικής ολοκλήρωσης του τόπου.

Γενικότερα η «εμμονή» του ΚΚΕ στα εθνικά ζητήματα και ιδιαίτερα στο κυπριακό τόσο κατά τη διάρκεια του εμφυλίου όσο και μετά τη λήξη του θεωρείται από πολλούς ερευνητές ως μια επιλογή η οποία αποτελούσε αντίδραση στην αστική προπαγάνδα της εποχής που χαρακτήριζε τους Έλληνες κομμουνιστές ως «προδότες», «σλαβόφιλους», πράκτορες των Ρώσων κτλ. Στη βάση της άποψης αυτής το ΚΚΕ κατακεραυνώνοντας τις ελληνικές κυβερνήσεις για την ατολμία τους να θέσουν το κυπριακό στον ΟΗΕ, ήθελε να αποδείξει τον πατριωτισμό του αλλά και την ξενοδουλεία της πλουτοκρατίας.

Η άποψη αυτή έχει πραγματική βάση, είναι αναγκαίο όμως να επιζητηθούν οι βαθύτερες αιτίες σε σχέση με τις αντιλήψεις που επικράτησαν στα κομμουνιστικά κόμματα και στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα από μια περίοδο και μετά, εξαιτίας των οποίων άλλαξε η προσέγγιση των κομμουνιστικών κομμάτων τόσο σε σχέση με τα εθνικά ζητήματα όσο και στον καθορισμό των καθηκόντων και των στοχεύσεων ενός εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα γενικά.

Πιο συγκεκριμένα οι αντιλήψεις που επικράτησαν στην Κομμουνιστική Διεθνή σταδιακά από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 ήταν οι εξής: α) η θεωρία της εξάρτησης από το ξένο κεφάλαιο των αστικών τάξεων χωρών με μέσο ή χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης (τέτοιες θεωρήθηκαν χώρες όπως η Ελλάδα και οι αποικίες όπως ήταν η Κύπρος). Με τον τρόπο αυτό εξηγήθηκε και η μικρή εκβιομηχάνιση της Ελλάδας, το αναχρονιστικό της εποικοδόμημα και οι διαχρονικές υποχωρήσεις της ελληνικής αστικής τάξης στο ξένο κεφάλαιο, β) η θεωρία πως για τις καθυστερημένες χώρες είναι αναγκαίο το πέρασμα, στο πλαίσιο της κοινωνικής εξέλιξης, από ένα «αστικοδημοκρατικό στάδιο» στον σοσιαλισμό. γ) η θεωρία πως μπορεί να προκύψει στο έδαφος του καπιταλισμού «προοδευτική κυβέρνηση» σε συμμαχία με αστικές πολιτικές δυνάμεις ιδιαίτερα με αυτές που είχαν αναφορά στην σοσιαλδημοκρατία. Οι θέσεις αυτές που αποτέλεσαν πεδίο διαπάλης, μετά τον πόλεμο και σταδιακά επικρατούν στο σύνολο του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος επίσης εν μέσω διαφωνιών στο εσωτερικό του.

Οι θεωρίες αυτές που τροφοδοτούσαν η μία την άλλη επηρέασαν καθοριστικά όλα τα κομμουνιστικά κόμματα ιδιαίτερα αυτά των χωρών με μέσο ή καθυστερημένο επίπεδο, στο πως ανέπτυσαν την πολιτική των συμμαχιών τους, στον τρόπο που διαχώριζαν την αστική τάξη (ξενόδοουλη και πατριωτική), στο πως ανέλυαν την

τακτική της αστικής τάξης σε μια σειρά ζητήματα συμπεριλαμβανομένων και των εθνικών ζητημάτων ενώ επηρέαζαν και τα ίδια τα συνθήματα που έριχναν τα κομμουνιστικά κόμματα στις μάζες για «ζύμωση».

Πιο συγκεκριμένα για το ΚΚΕ η αποδοχή των παραπάνω θέσεων στις προγραμματικές του θέσεις από το 1934 και μετά είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει σταδιακά και μια αντίστοιχη αφήγηση σε σχέση με την κοινωνική εξέλιξη της Ελλάδας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και ύστερα. Η αφήγηση αυτή θέλει την Ελλάδα ως μια χώρα της οποίας η «αστικοδημοκρατική» ολοκλήρωση εγκαταλείφθηκε εξαιτίας της προδοσίας της αστοτσιφλικάδικης τάξης η οποία μετέτρεψε το ελληνικό κράτος σε αποικία. Την πολιτική έκφραση της «τάξης» αυτής την τοποθετεί στα συντηρητικά δεξιά κόμματα που ιστορικά τάσσονταν υπέρ της διατήρησης του θεσμού της βασιλείας. Από την άλλη το ΚΚΕ ανάλογα με την συγκυρία ανακαλύπτει και μια «πατριωτική δημοκρατική» αστική τάξη την οποία αντιμετωπίζει ως εν δυνάμει σύμμαχο. Η ανάλυση αυτή έχει και τις αντίστοιχες επιπτώσεις στην πολιτική συμμαχιών του κόμματος, στην τακτική του και στις θέσεις πάνω σε μια σειρά από ζητήματα μεταξύ αυτών και των εθνικών, όπως ήταν το κυπριακό.

Οι παραπάνω θέσεις που κερδίζουν έδαφος εξαιτίας και του φασιστικού κινδύνου έχουν ως αποτέλεσμα ήδη πριν τον Πόλεμο το ΚΚΕ να προτάσσει ένα «μίνιμουμ πρόγραμμα εκδημοκρατισμού» το 1936, προκειμένου να αποσοβηθεί ο φασιστικός κίνδυνος ενώ ταυτόχρονα θεωρούσε ότι μια «δημοκρατική κυβέρνηση» με τη συμμετοχή των κομμουνιστών θα έλυνε και κάποια από τα άλυτα «αστικοδημοκρατικά ζητήματα» του τόπου. Αντίστοιχα και το ΚΚΚ το οποίο επηρεάζεται και αυτό από την ΚΔ αλλά και από το ίδιο το ΚΚΕ, προωθεί σταδιακά και ιδιαίτερα από τις αρχές του 1940 την ανάγκη της εθνικής ενότητας με την ελληνοκυπριακή αστική τάξη, θεωρώντας αναγκαία την εξέλιξη αυτή τόσο για επίτευξη της εθνικής ανεξαρτησίας όσο και για την κοινωνική πρόοδο του νησιού.

Για τους λόγους αυτούς το ΚΚΚ αλλάζει τη θέση του στο εθνικό ζήτημα και τάσσεται υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα αφού πλέον θεωρεί πως το σύνθημα της «Ένωσης» αποτελεί τον κρίκο θεμελίωσης της κοινωνικοπολιτικής συμμαχίας μεταξύ της εργατιάς, της αγροτιάς και της «πατριωτικής» αστικής τάξης. Επί της ουσίας η «Ένωση» ταυτίζεται ως κάτι το απαραίτητο προκειμένου να επιτευχθεί η αστικοδημοκρατική ολοκλήρωση του τόπου ώστε να δημιουργηθούν και οι υλικοί όροι για το πέρασμα στον σοσιαλισμό. Το ΑΚΕΛ μάλιστα λίγα χρόνια αργότερα θα χαρακτηρίσει σεχταριστική την παλιά θέση του ΚΚΚ που ήταν κατά της «Ένωσης» με την Ελλάδα.

Αντίστοιχα και το ΚΚΕ τη δεκαετία του 1940 και ιδιαίτερα μετά τη λήξη της κατοχής δίνει ιδιαίτερη σημασία στα «εθνικά ζητήματα» ειδικά ιεραρχεί την ανάγκη «Ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο» καθώς και την απαλλαγή από κάθε είδους ξενική εξάρτηση. Ο ίδιος ο Ζαχαριάδης αναλύει πως: «Η διεκδίκηση και η πραγματοποίηση αυτών των επιδιώξεων θ' αποτελούσε αποφασιστικό σταθμό στην ανάπτυξη της

εθνικής ζωής και στην προοδευτική ανέλιξη της χώρας. Θα απελευθέρωνε το εθνικό σύνολο από την ξενική απομύζηση και εξάρτηση. Θα ολοκλήρωνε την εθνική αποκατάσταση και θα έκλεινε το κεφάλαιο του ελληνικού αλυτρωτισμού».³¹⁹ Η ανάλυση αυτή σε συνδυασμό με τις εξηγήσεις που είχε δώσει παλαιότερα το μέλος του ΕΑΜ στον Γιουγκοσλάβο Πρέσβη ότι δηλαδή «...εμείς βρισκόμαστε μεταξύ σφύρας και άκμονος και χρησιμοποιούμε όλα τα μέσα να ματαιώσουμε τα σχέδια της αντίδρασης να μας αποκόψει από τις μάζες και να προσελκύσει στο πλευρό της τους ηγέτες του παλιού δημοκρατικού κόμματος»³²⁰ αποδεικνύουν πως το ΚΚΕ βλέπει την «Ένωση» ως σύνθημα το οποίο βοηθά την επίτευξη κοινωνικοπολιτικής συμμαχίας της εργατιάς και της αγροτιάς με τη λεγόμενη πατριωτική αστική τάξη τόσο στο νησί όσο και στην Ελλάδα, συμμαχία η οποία μπορεί να οδηγήσει στην εθνική ανεξαρτησία και την αστικοδημοκρατική ολοκλήρωση του τόπου. Επίσης το σύνθημα αντιμετωπίζεται και ως μέσο που βοηθά γενικότερα στη συγκέντρωση λαϊκών δυνάμεων και που εμποδίζει την «αντίδραση» στο να προσελκύσει λαϊκά στοιχεία αλλά και εν δυνάμει συμμάχους από τον αστικό χώρο του «Κέντρου»

Αν και το ΚΚΕ αρχές του 1949 όρισε ως σοσιαλιστική την επερχόμενη επανάσταση στην Ελλάδα δεν κατάφερε να αποβάλλει τη λογική των σταδίων από το πρόγραμμά του αφού μετά τον εμφύλιο υιοθέτησε ένα μάζιμουμ πρόγραμμα το οποίο προέβλεπε την δυνατότητα κομμουνιστικής επανάστασης και ένα μίνιμουμ πρόγραμμα στο οποίο προβλεπόταν η δυνατότητα σχηματισμού μιας «πατριωτικής δημοκρατικής κυβέρνησης» σε συνεργασία με «πατριωτικές» αστικές δυνάμεις η οποία θα επανέφερε την εθνική κυριαρχία. Έτσι το σύνθημα της «Ένωσης» παραμένει ως θέση του ΚΚΕ όπως και του ΑΚΕΛ το οποίο άλλωστε μετά τη «συνάντηση στο βουνό» διαμορφώνει τη στρατηγική του στη βάση των συμβουλών του έμπειρου «εθνικού» κόμματος. Το ΚΚΕ χαρακτηρίζει την «Ένωση» μετά τον εμφύλιο ως σύνθημα αντιιμπεριαλιστικό που βοηθά την συγκέντρωση των πατριωτικών δυνάμεων, στις οποίες συμπεριλαμβάνει και τμήματα της αστικής τάξης και το οποίο ξεσκεπάζει τον ξενόδοουλο μοναρχοφασισμό όπως και τους ιμπεριαλιστές συνολικά.

Ακολουθώντας την παραπάνω λογική το ΑΚΕΛ φαίνεται από το καλοκαίρι του 1951 και μπροστά στο 7^ο συνέδριό του, να προβληματίζεται σε σχέση με τη δυνατότητα που υπάρχει στο νησί για τη δημιουργία ενιαίου εθνικού μετώπου με την αστική τάξη και αυτό γιατί με βάση τις μέχρι τότε εμπειρίες του οι διάφοροι αστοί συνοδοιπόροι του έχουν αποχωρήσει από τον ΕΑΣ ενώ η Εθναρχία αρνείται κάθε συνεννόηση με τους κομμουνιστές. Για τους λόγους αυτούς προτάσσεται από μερίδα της ηγεσίας του ΑΚΕΛ η άποψη ότι δεν πρέπει να καλείται η αστική τάξη σε κοινό εθνικοαπελευθερωτικό μέτωπο στη λογική ότι οι «αστοτσιφλικάδες» ιστορικά ποτέ δεν επιδίωξαν πραγματικά την εθνική ανεξαρτησία, εξαιτίας της διαχρονικής διαπλοκής και εξάρτησής τους από τους Βρετανούς αποικιοκράτες.

³¹⁹ Μιχαηλίδης Γιώργος, *Ελληνική αριστερά και εθνικά ζητήματα κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, Βιβλιόραμα, Νοέμβριος 2014, ό. π., σ. 351-352

³²⁰ Ό. π., σ. 349

Γενικά η τακτική του «ενιαίου εθνικού μετώπου» όπως την χρησιμοποιεί το ΑΚΕΛ με δημόσιες τοποθετήσεις, ότι είναι έτοιμο να παραχωρήσει την ηγεσία του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα στην Εθναρχία στη βάση ορισμένων συμφωνιών μαζί της προκειμένου να επιτευχθεί η εθνική ενότητα, τείνει να μετατρέψει το κυπριακό κόμμα ξεκάθαρα σε ουρά της αστικής τάξης. Ο κίνδυνος φαίνεται να προβληματίζει ηγετικά στελέχη του κόμματος.

Το ΚΚΕ με το γνωστό άρθρο των τριών στελεχών το 1951 απαντά διαφωνώντας με την παραπάνω άποψη. Αν και αναγνωρίζει πως η Εθναρχία εκφράζει την «ξενόδοουλη αστοτσιφλικάδικη τάξη» θεωρεί πως η τακτική του «ενιαίου εθνικού μετώπου» βοηθά από τη μία στο ξεσκέπασμα της προδοσίας της Εθναρχίας στα μάτια του λαού και από την άλλη βοηθά, θεωρώντας πως υπάρχει και είναι θεμιτή μια τέτοια δυνατότητα, να προσελκυστούν μελλοντικά στο «εθνικό μέτωπο» και τμήματα της λεγόμενης πατριωτικής αστικής τάξης» κυρίως της «μεσαίας αστικής τάξης» όπως την χαρακτηρίζει. Το ΑΚΕΛ αποδέχεται τη θέση του ΚΚΕ η οποία βασικά σχετίζεται και με τους στρατηγικούς στόχους του ελληνικού κόμματος όπως του έχει ορίσει μετά τον εμφύλιο.

Δηλαδή ενώ έχει ορίσει ως σοσιαλιστική την επανάσταση στην Ελλάδα, το ΚΚΕ συνεχίζει να θεωρεί πως υπάρχει η δυνατότητα σύναψης συμμαχίας με ένα κομμάτι της αστικής τάξης, η οποία με τη σειρά της θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα κυβερνητικό σχήμα που θα είχε ως βασικό στόχο την κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας του τόπου. Οι απόψεις αυτές θα βρουν σάρκα και οστά κατά το σχέδιο προγράμματος του κόμματος στα τέλη του 1953, το οποίο αν και υπερψηφίστηκε από τις κομματικές οργανώσεις του ΚΚΕ τελικά δεν δημοσιοποιήθηκε αφού οι σοβιετικοί τάσσονταν κατά του χαρακτηρισμού ως σοσιαλιστικής της επανάστασης στην Ελλάδα. Το ζήτημα λοιπόν του προγράμματος θεωρητικά πάγωσε, όμως το ΚΚΕ όριζε τη στρατηγική του με βάση αυτό κάνοντας μη αποδεκτές στο σύνολό τους τις σοβιετικές προτροπές.

Έχοντας και το ΑΚΕΛ ασπαστεί τις αναλύσεις αυτές καθώς και την προτροπή του ΚΚΕ για την ανάγκη συγκρότησης συγκεκριμένου «εθνικού προγράμματος» στο νησί, το κυπριακό κόμμα κατά το 8^ο συνέδριο τον Μάρτιο του 1954 καθορίζει «δύο μίνιμουμ προγράμματα». Συγκεκριμένα «ένα μίνιμουμ πρόγραμμα για το κόμμα» το οποίο αφορούσε σε ένα μέτωπο με οικονομικές και εθνικές διεκδικήσεις και ένα «μίνιμουμ πρόγραμμα συγκρότησης ενιαίου απελευθερωτικού μετώπου πάλης»³²¹ το οποίο αφορούσε ένα μέτωπο που θα είχε αποκλειστικά εθνικούς στόχους και βασικά την «Ενωση». Τα δύο μίνιμουμ προγράμματα στόχευαν στην προσπάθεια δημιουργίας ενιαίου εθνικού μετώπου που θα συμπεριελάμβανε όλες τις τάξεις και όλες τις εθνότητες του νησιού. Από την άλλη η επιλογή να υπάρχουν δύο και όχι ένα μίνιμουμ προγράμματα στην Κύπρο εξυπηρετούσε στην αποφυγή μιας μελλοντικής διασάλευσης του «εθνικού μετώπου» που μπορούσε να προκληθεί εξαιτίας των

³²¹ ΑΚΕΛ, Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθείας, Λευκωσία 2012, σ.181

οικονομικών διεκδικήσεων του οργανωμένου λαϊκού κινήματος και οι οποίες αντικειμενικά θα έθιγαν την αστική τάξη.

Στο πρόγραμμα του ΑΚΕΛ δεν υπάρχει μάξιμουμ σοσιαλιστικός στόχος, όπως στο σχέδιο προγράμματος του ΚΚΕ, με τις θέσεις του κυπριακού κόμματος να αναφέρουν πως σήμερα το ερώτημα δεν είναι «σοσιαλισμός ή καπιταλισμός στην Κύπρο» αλλά «Ένωση» ή εγγλέζικη κατοχή. Για το λόγο αυτό συνεχίζει το κείμενο, παραμερίζεται το μάξιμουμ κομμουνιστικό πρόγραμμα προκειμένου «να πετύχουμε την ενότητα όλων όσων θέλουν «Ένωση» χωρίς όρους και χωρίς ανταλλάγματα και θέλουν να παλέψουν γι' αυτή». Άλλωστε το ΑΚΕΛ και το ΚΚΕ είχαν την άποψη πως η κοινωνική εξέλιξη στο νησί περνούσε αναγκαστικά από την «Ένωση» με την Ελλάδα ενώ απορρίπτονταν η ιδέα μιας ανεξάρτητης είτε «Δημοκρατικής» είτε «σοσιαλιστικής» Κύπρου.

Επίσης το ΑΚΕΛ ενώ αναγνώριζε και έθετε ως όρο για την επίτευξη του εθνικού μετώπου την προσχώρηση όλων των μερών στην άποψη πως η εθνική απελευθέρωση και η «Ένωση» είναι ασυμβίβαστες με την ύπαρξη ξένων βάσεων στο νησί τόνιζε ταυτόχρονα πως «αυτό όμως δε σημαίνει πως ζητούμε την ένωση μόνο με μια λαϊκοδημοκρατική Ελλάδα. Το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς στην Ελλάδα είναι ζήτημα που αφορά τον κυπριακό και ελληνικό λαό. Αυτός θα το λύσει κυριαρχικά, μακριά από ξενικές επεμβάσεις. Θέλουμε όμως και παλεύουμε για την πλήρη εθνική ανεξαρτησία του ελληνικού λαού...».

Σε ό,τι αφορά στις κινήσεις της ελληνικής κυβέρνησης και της Εθναρχίας, ειδικά όταν γίνονται προσπάθειες ανακίνησης του κυπριακού από το 1952 και μετά με κορύφωση το 1954, τα δυο κομμουνιστικά κόμματα τις θεωρούν κάλπικες και αποτέλεσμα των ενδοϊμπεριαλιστικών ανταγωνισμών ΗΠΑ - Μ. Βρετανίας. Χρησιμοποιώντας τη θεωρία της ξενόδουλης αστικής τάξης και πως η Ελλάδα είναι ουσιαστικά μια αμερικανική «αποικία» αναλύουν πως η ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποιεί ανά διαστήματα το κυπριακό προκειμένου να πιέσει τους Βρετανούς να αποχωρήσουν ώστε τη θέση τους να πάρουν οι Αμερικάνοι. Το ΚΚΕ με έντονο τρόπο από το 1954 αναφέρει ότι αν η «Ένωση» πραγματοποιηθεί με μια «αμερικανοκρατούμενη» Ελλάδα τότε το μόνο που θα αλλάξουν οι Κύπριοι είναι «αποικιοκράτη». Παρόλα αυτά το ΚΚΕ στη λογική του άρθρου του 1951 κάνει σαφές πως δεν πρόκειται να καταδικάσει ακόμα και μια τέτοια κάλπικη «Ένωση».

Γενικά οι αντιφάσεις και τα αδιέξοδα που δημιουργούν η στρατηγική του ΚΚΕ και του ΑΚΕΛ αφορούν βασικά στο πώς προσέγγιζαν την καπιταλιστική καθυστέρηση στην Ελλάδα και την Κύπρο. Παραβλέποντας τους ιστορικούς παράγοντες που γεννούν την καπιταλιστική ανισόμετρη ανάπτυξη τα δύο κόμματα θεώρησαν πως αυτή οφειλόταν στην έλλειψη ανεξαρτησίας της αστικής τάξης, αυτής που της αποδίδονταν ο χαρακτηρισμός ως «αστοτσιφλικάδικης». Ως αποτέλεσμα στον πολιτικό λόγο των δύο κομμουνιστικών κομμάτων κυριάρχησε το δίπολο «πατριωτισμού και έθνους» από τη μία «πλουτοκρατίας και εθνοπροδοσίας» από την

άλλη.³²² Έτσι η βασική αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας, που διαπερνούσε τις κοινωνίες και αποτελούσε την πρωταρχική αιτία των όποιων καθυστερήσεων της Ελλάδας και της Κύπρου και των ανισότιμων σχέσεων που ανέπτυσαν με τα άλλα κράτη, στην ουσία υποβαθμιζόταν.

Στην πραγματικότητα η αστική τάξη κάθε χώρας επιδιώκει τη σύναψη συμμαχιών με τις αντίστοιχες άλλων χωρών, ειδικά των πιο ισχυρών προκειμένου να προωθήσει τα συμφέροντά της. Από τη θέση της εκάστοτε αστικής τάξης στο ιμπεριαλιστικό σύστημα εξαρτάται και ο βαθμός περιορισμού της ανεξαρτησίας της, ο οποίος και καθορίζεται από τα συμφέροντα των πιο ισχυρών αστικών τάξεων των ιμπεριαλιστικών κρατών.

Το ΚΚΕ όπως και το ΑΚΕΛ θεωρούσαν ότι ο σοσιαλισμός είτε δεν αποτελούσε άμεσο πολιτικό στόχο ιεραρχώντας ένα αστικοδημοκρατικό στάδιο πριν από αυτόν είτε πως δεν ήταν ο μοναδικός, βλέποντας θετική και την προοπτική μιας «δημοκρατικής» κυβέρνησης. Στη λογική αυτή προωθούνταν και ένα εθνικοαπελευθερωτικό δημοκρατικό μέτωπο στο οποίο θέση μπορούσε να έχει και «η πατριωτική αστική τάξη». Χωρίζοντας την αστική τάξη σε ξενόδογλη και πατριωτική απομακρύνονταν από τη λενινιστική θέση ότι η εποχή αυτή «αποτελεί εποχή περάσματος από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό», όπου ο καπιταλισμός βρίσκεται στο τελευταίο στάδιό του τον ιμπεριαλισμό και η αστική τάξη έχει μετατραπεί πλήρως σε τάξη αντιδραστική και αντεπαναστατική. Επί της ουσίας τα δύο κομμουνιστικά κόμματα έβλεπαν κομμάτια της αστικής τάξης ως εν δυνάμει προοδευτικά με τα οποία θα μπορούσε να υπάρξει μια προσωρινή συμφωνία για την προσπέραση άλυτων αστικοδημοκρατικών ζητημάτων μεταξύ των οποίων και των εθνικών.

Οι αντιλήψεις αυτές επηρέαζαν την τακτική των κομμάτων στο πλαίσιο του κινήματος και στα συνθήματα που έριχναν στις μάζες και δεν βοηθούσαν στη διαπαιδαγώγηση των μαζών σε αντικαπιταλιστική κατεύθυνση. Επίσης δεν βοηθούσαν τους λαούς στο να δουν συνολικά τον ρόλο της αστικής τάξης ως συνολικά αντιδραστικό, ανεξάρτητα των επιμέρους διαφορών των αστικών κομμάτων και της τακτικής τους απέναντι στα κομμουνιστικά κόμματα. Επιπλέον το σχήμα που χρησιμοποιούσε το ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ πως κάθε ανακίνηση του κυπριακού από τις ελληνικές κυβερνήσεις γίνεται κατά εντολή των ΗΠΑ, δεν βοηθούσε στην αποκάλυψη του συνόλου των αντιθέσεων στην περιοχή καθώς και στην έγκαιρη ενημέρωση των λαών για τους σχεδιασμούς τόσο των ιμπεριαλιστών όσο και της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης. Σχεδιασμοί που ανεξάρτητα από τις διαφορετικές προθέσεις της μίας ή της άλλης πλευράς ευνοούσαν την έξαρση του εθνικιστικού μίσους.

Το ΚΚΕ μπορεί από τη μια να επιβεβαίωνε το σχήμα περί «ξενόδουλου μοναρχοφασισμού» μέσα από τις υποχωρήσεις της ελληνικής κυβέρνησης, με

³²² Μιχαηλίδης Γιώργος, ό. π., σ. 354

κορυφαία αυτή του 1954 στον ΟΗΕ, δεν κατάφερε όμως να εξηγήσει ολοκληρωμένα τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης, της Εθναρχίας όπως και το ίδιο το φαινόμενο της ΕΟΚΑ ώστε να προετοιμαστεί και οπλιστεί ιδεολογικά κατάλληλα το λαϊκό κίνημα. Ανέπτυξε αρχικά τη θεωρία την οποία ασπάστηκε και το ΑΚΕΛ πως η εθνικιστική οργάνωση ήταν ένα πυροτέχνημα το οποίο ευνοούσε το ξέπλυμα του μοναρχοφασισμού για την προδοσία του στο κυπριακό. Η ΕΟΚΑ όμως συνέχισε την ένοπλη δράση της υπηρετώντας την υπόθεση της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης μέχρι τέλους ανεξάρτητα των συμβιβασμών της στη συνέχεια.

Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε σύγχυση τόσο στις μάζες όσο και στο ίδιο το ΚΚΕ σχετικά με το ρόλο της ΕΟΚΑ. Άρχισε να διαφοροποιεί το πώς προσεγγίζει την συγκεκριμένη οργάνωση θεωρώντας πως σε αυτή υπάρχουν και πατριωτικά στοιχεία και πως επίσης θα ήταν δυνατό με τη συμμετοχή των κομμουνιστών να αποκτήσει «αντιιμπεριαλιστικά» χαρακτηριστικά.

Το ΑΚΕΛ σωστά δεν εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ παρά τις μετέπειτα προτροπές του ΚΚΕ, καταδικάζοντας τον ρόλο της, από την άλλη όμως δεν κατάφερε να καθοδηγήσει το ταξικό κίνημα να συσπειρωθεί και να δώσει δυναμική απάντηση, ενδεχομένως και με τα ίδια μέσα τόσο απέναντι στους Βρετανούς όσο και απέναντι στους εθνικιστές. Αυτό οφειλόταν σε μια σειρά από απόψεις που είχαν επικρατήσει στο κόμμα όπως: την αποδοχή της θέσης του ΚΚΕ ότι η ΕΟΚΑ είναι απλά ένα πυροτέχνημα, την άποψη πως είναι αδύνατη η επιλογή ένοπλης μορφής πάλης στο νησί και τέλος τη λογική που ήθελε κάθε θετική προοπτική για το νησί να εξαρτάται βασικά από την «δημοκρατική αλλαγή» στην Ελλάδα.

Ειδικά για το σύνθημα της «Ένωσης» το οποίο το ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ έβλεπαν ως μέσο πραγμάτωσης του «εθνικού δημοκρατικού» μετώπου σε Ελλάδα και Κύπρο φαίνεται πως δεν βοήθησε στη δημιουργία ενός ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού ταξικού μετώπου ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους που θα πάλευε τόσο για την εθνική ανεξαρτησία όσο και για την κοινωνική απελευθέρωση. Ενός μετώπου που θα αντιπάλευε την τροφοδότηση του διαχωρισμού σε εθνοφυλετική βάση για την κυπριακή κοινωνία. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει απαραίτητα μια δογματική απόρριψη του συνθήματος της «Ένωσης» στις τότε συνθήκες. Ενδεχομένως θα μπορούσε να διατηρείται από το ΑΚΕΛ και μετά τον ελληνικό εμφύλιο ως μια πιθανή θετική προοπτική για τον κυπριακό λαό στο πλαίσιο μιας ομοσπονδίας με μια μελλοντική «σοσιαλιστική Ελλάδα». Επίσης αντικειμενικά άλλο περιεχόμενο είχε το σύνθημα της «Ένωσης» κατά τη διάρκεια του εμφυλίου και άλλο μετά, καθώς στην πρώτη περίπτωση το σύνθημα συνδέεται και με την σοσιαλιστική προοπτική ανεξάρτητα με το αν το ΑΚΕΛ κατάφερε να την προπαγανδίσει έγκαιρα και με αποφασιστικότητα στον κυπριακό λαό.

Ο Λένιν εξηγούσε υπό πιο πρίσμα πρέπει οι κομμουνιστές να προσεγγίζουν τα εθνικά ζητήματα: «Το προλεταριάτο.... αναγνωρίζοντας την ισοτιμία και το ίσο δικαίωμα για τη συγκρότηση εθνικού κράτους, εκτιμά και βάζει πάνω απ' όλα τη συμμαχία των προλετάρων όλων των εθνών, κρίνοντας με το πρίσμα της ταξικής πάλης των

εργατών κάθε εθνική διεκδίκηση, κάθε εθνικό αποχωρισμό. Το σύνθημα του πρακτικισμού είναι στην πράξη απλώς σύνθημα αποδοχής αστικών επιδιώξεων».

Επιπλέον εκτός από το σύνθημα αυτό καθ' αυτό πρέπει να μελετηθεί και σε περισσότερο βάθος το κατά πόσο το ΑΚΕΛ ιεραρχούσε πραγματικά και στην πράξη την ιδεολογικοπολιτική του δουλειά στις μειονότητες, διότι όπως φαίνεται και από τα ντοκουμέντα και παρά τις συνεχείς παροτρύνσεις του ΚΚΕ το ΑΚΕΛ παρουσίαζε πολλές αδυναμίες και για μεγάλο χρονικό διάστημα στη διαφωτιστική του δουλειά στους Τουρκοκύπριους.

Επίσης προβληματισμό προκαλεί η αντίληψη που είχε το ΑΚΕΛ πως η θέση για την «Ένωση» ήταν σωστή αφού αυτή εξέφραζε τους «πόθους» της συντριπτικής πλειονότητας των Ελληνοκυπρίων. Τα κομμουνιστικά κόμματα οφείλουν να αναπτύσσουν θέσεις που θα υπηρετούν την υπόθεση της προώθησης της ταξικής πάλης συνολικά, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα. Απαιτείται η σύγκρουση με κάθε είδους αντιδραστική ιδεολογία ανεξάρτητα με το πόσο βαθιά ριζωμένη είναι αυτή στις μάζες. Εννοείται πως πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλες οι αρνητικές συνθήκες και να επιλέγονται αντίστοιχα τα κατάλληλα συνθήματα. Είναι όμως αναγκαίο η επαναστατική υπόθεση να μην θυσιάζεται στο όνομα των δυσκολιών και να μην απομακρύνεται ο βασικός στρατηγικός στόχος για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί τα κομμουνιστικά κόμματα που είναι ο σοσιαλισμός-κομμουνισμός.

Συμπερασματικά για το ζήτημα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα είναι σαφές και από τα γεγονότα τα οποία παρατίθενται τόσο σε σχέση με τον αγώνα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην Ελλάδα όσο και με τους αγώνες του ΑΚΕΛ στην Κύπρο, πως για άλλη πατρίδα πολεμούν οι λαοί και για άλλη η αστική τάξη. Την εποχή του ιμπεριαλισμού δεν μπορεί να υπάρξει ταύτιση συμφερόντων ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη επομένως ούτε κοινωνικοπολιτικά μέτωπα μεταξύ τους μπορούν να δημιουργηθούν με οποιαδήποτε πρόφαση ή «ανάγκη». Σε διαφορετική περίπτωση τα κομμουνιστικά κόμματα μπορεί να πραγματοποιήσουν απαράδεκτες υποχωρήσεις όπως ήταν στην ελληνική περίπτωση οι συμφωνίες του Λιβάνου, Καζέρτας και της Βάρκιζας. Επίσης μπορεί να υπονομεύσουν την ταξική ενότητα όπως έγινε στην περίπτωση του ΑΚΕΛ με τη διατήρηση του συνθήματος της «Ένωσης» και με το περιεχόμενο που είχε, το οποίο δεν βοήθησε την προσέλκυση των Τουρκοκυπρίων στην προσπάθεια δημιουργία μιας ενιαίας ταξικής εθνικής συνείδησης στο νησί, όσο αυτό είναι εφικτό στα αστικά πλαίσια.

Όλα τα παραπάνω δεν επισημαίνονται για να μηδενίσουν τους αγώνες του ΑΚΕΛ και του ΚΚΕ που ανέκαθεν προέτασαν την ανάγκη αποστρατικοποίησης και αποαποικιοποίησης της Κύπρου, την ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης όλων των κοινοτήτων και τέλος την ανάγκη για πραγματική εθνική και κοινωνική λύτρωση. Οι προβληματισμοί και οι επισημάνσεις αφορούν στο κατά πόσο οι θέσεις των κομμάτων αυτών για μια σειρά από ζητήματα ευνοούσαν την πραγματοποίηση των παραπάνω στόχων.

Επίσης σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει πως αν το ΚΚΕ και το ΑΚΕΛ είχαν μία στρατηγική απόλυτα «σωστή», η κατάσταση στην Κύπρο θα είχε σίγουρα εξελιχθεί διαφορετικά. Είναι όμως όρος απαραίτητος για κάθε κομμουνιστικό κόμμα να έχει ξεκάθαρη επαναστατική στρατηγική ώστε να ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε κάθε καμπή ή άνοδο του κινήματος και να προετοιμάζει σωστά τις μάζες για κάθε πιθανή εξέλιξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς πηγές

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνική Ιστορίας, Αρχείο ΚΚΕ, Κιβώτιο 371

Φ=20/21/13

Φ=20/21/14

Φ=20/21/18

Φ=20/21/19

Φ=20/21/20

Φ=20/21/21

Φ=20/21/24

Φ=20/21/29

Φ=20/21/34

Φ=20/21/33

Φ=20/21/59

Φ=20/21/28

Φ=20/21/26

Φ=20/21/22

Φ=20/21/43

Φ=20/21/42

Φ=20/21/46

Φ=20/21/48

Φ=20/21/49

Φ=20/21/50

Φ=20/21/61

Φ=20/21/63

Φ=20/21/60

Φ=20/21/71

Φ=20/21/76

Φ=20/21/80

Φ=20/21/69

Φ=20/21/81

Φ=20/21/103

Φ=20/21/117

Φ=20/21/127

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνική Ιστορίας, Αρχείο ΚΚΕ, Κιβώτιο 372

Φ=20/22/24

**Επιμορφωτικό Κέντρο Χαρίλαος Φλωράκης (ΕΚΧΦ), Ραδιοφωνικός σταθμός
«Ελεύθερη Ελλάδα» (Ε/Ε), Αριθμοί Δελτίων (Α.Δ.) ή Αριθμοί Μητρώου (Α.Μ.)**

Α.Δ. 1061, 8/12/1949

Α.Δ. 190, 5/5/1949

Α.Δ. 184, 17/2/1950

Α.Δ. 1186, 9/1/1950

Α.Δ. 1424, 12/3/1950

Α.Δ. 1837, 27/6/1950

Α.Δ. 737, 1/6/1950

Α.Δ. 2034, 17/8/1950

Α.Δ. 2195, 28/9/1950

Α.Δ. 2159, 21/9/1950

Α.Δ. 3651, 3/6/1950

Α.Δ. 2449, 2/12/1950

Α.Δ. 2548, 28/12/1950

A.Δ. 58, 15/1/1951
A.Δ. 58, 22/4/51
A.Δ. 475, 3/5/1951
A.Δ. 946, 4/9/1951
A.Δ. 926, 29/8/1951
A.Δ. 1134, 25/10/1951
A.Δ. 1221, 14/11/51
A.Δ. 1222, 14/11/51
A.Δ. 1240, 19/11/51
A.Δ. 1251, 21/11/51
A.Δ. 1259, 23/11/51
A.Δ. 1279, 29/11/51
A.Δ. 320, 24/3/52
A.Δ. 460, 29/4/52
A.Δ. 625, 12/6/52
A.Δ. 710, 4/7/52
A.Δ. 416, 26/7/52
A.Δ. 686, 26/6/52
A.Δ. 1081, 14/10/1952
A.Δ. 951, 8/9/1952
A.Δ. 510, 23/5/1953
A.M. 306001, 30/6/1953
A.M. 431515, 28/11/1953
A.M. 387809, 15/12/1953
A.Δ. 157, 13/2/1954

A.Δ. 203, 26/2/1954
A.Δ. 270, 17/3/1954
A.Δ. 277, 19/3/1954
A.Δ. 406, 24/4/1954
A.Δ. 416, 27/4/1954
A.Δ. 470, 12/5/1954
A.Δ. 498, 20/5/1954
A.Δ. 813, 11/8/1954
A.Δ. 851, 21/8/1954
A.Δ. 994, 27/9/1954
A.Δ. 1056, 9/1954
A.M. 434882, 26/10/1954
A.Δ. 1225, 26/11/1954
A.Δ. 1299, 15/12/1954
A.Δ. 1306, 17/12/1954
A.Δ. 1008, 26/1/1955
A.M. 280795, 13/1/1955
A.Δ. 73.Σ.8, 19/1/1955
A.Δ. 398.Σ.6, 14/4/1955

Δευτερογενείς πηγές

Β. Πρωτόπαπας, *Εκλογική ιστορία της Κύπρου. Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Θεμέλιο, Αθήνα: 2012

Μαρξ- Ένγκελς. Εισαγωγή Κονδύλης Παναγιώτης, *Η Ελλάδα η Τουρκία και το Ανατολικό ζήτημα*, Γνώση, Αθήνα 1985

Η. Richter, *Ιστορία της Κύπρου Τόμος πρώτος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2007

- Η. Richter, *Ιστορία της Κύπρου Τόμος Δεύτερος 1878-1949*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΑΘΗΝΑ 2011
- Σ.Π. Παπαγεωργίου, *Η πρώτη περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο (1878-1914)*, Παπαζήση, Αθήνα 1996
- Μ. Χριστοδούλου, *Η πορεία μιας εποχής*, εκδοτικός και εμπορικός οργανισμός Ιωάννου Φλώρου, Αθήνα 1987
- Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, *Η Κύπρος εις τον αγώνα του 1821*, Ενώσεως κυπρίων Ελλάδος, Αθήναι 1971
- Συλλογικό, *Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό*, εκδοτική Αθηνών 1991
- Τ. Πανταζή, *διπλωματία και πολιτική του κυπριακού*, Ράππα, Αθήναι 1971
- J. Dregas, *The communist international 1919-1943, documents*, Oxford University Press, London 1965,
- Α. Φάντης, *Το Κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1878-1960), Τόμος Α*, Λευκωσία: 2006
- Α. Φάντης, *Ο Ενταφιασμός (ενός γλυκυτάτου ονείρου) της Ένωσης*, Λευκωσία 1994
- Α. ΧΡ. Αλέκου, 1948, *Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία 2012
- Συλλογικό, *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, Ταξιδευτής, Λευκωσία 2012
- Συλλογικό, *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, Βιβλιόραμα, Νοέμβριος 2014
- ΑΚΕΛ, *Το Κόμμα του Εργαζόμενου Λαού-Λεύκωμα φωτογραφικών ντοκουμέντων και ειδικών ιστορικών εγγράφων του ΚΚΚ-ΑΚΕΛ*, Κ.Ε. ΑΚΕΛ, Λευκωσία 1979
- ΑΚΕΛ, *Πολιτικές αποφάσεις και ψηφίσματα Συνεδρίων του Κομμουνιστικού κόμματος Κύπρου και του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζόμενου Λαού*, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθείας, Λευκωσία 2012
- Β. Πρωτόπαπας, *Εκλογική ιστορία της Κύπρου. Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Θεμέλιο, Αθήνα: 2012
- Γ. Λέφκης, *Οι Ρίζες*, Λευκωσία: 1984
- Γ. Σπύρου, *Μνήμες ζωής ενός Ακελιστή*, Χαραυγή, Λευκωσία: 2006
- Ε. Παπαϊωάννου, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία 1988

Μορφωτικό Γραφείο φοιτητικού τμήματος της ΕΔΟΝ, *Σύγχρονη Ιστορία της Κύπρου και του ΑΚΕΛ(Διαλέξεις)*, Λευκωσία 2002

Ι.Β. Στάλιν, «Ο Μεγάλος Πόλεμος για την Πατρίδα», «Νέα Βιβλία» 1946

ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Α τόμος*, Αθήνα 2008, Σύγχρονη Εποχή

ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Β τόμος*, Αθήνα 2011, Σύγχρονη Εποχή

Π. Βαρνάβας, *Αναδρομές(μέσα από τον τύπο)*, Κύπρος: 1999

Π. Σέρβας, *Κυπριακό: Ευθύνες*, Γραμμή, Αθήνα: 1985

ΠΕΟ, *Ιστορία της ΠΣΕ-ΠΕΟ*, ΠΕΟ, Λευκωσία: 1991

Σ. Παπαγεωργίου, *ΑΚΕΛ το άλλο ΚΚΕ*, Γ. Λαδιάς, Αθήνα 1984

Συλλογικό, *η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950*, Θεμέλιο, Αθήνα 2006

Συλλογικό, *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τόμος Γ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007

Τμήμα Ιστορίας ΚΕ του ΚΚΕ, *Δεκέμβρης του '44, Κρίσιμη Ταξική Σύγκρουση*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2014

Τμήμα ιστορίας ΚΕ του ΚΚΕ, *Το ΚΚΕ στον ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-1941*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2015

Φ. Ιωάννου, *Έτσι Αρχισε το Κυπριακό. Στα χνάρια μιας δεκαετίας (1940-1950). Σχέσεις ΑΚΕΛ-ΚΚΕ στα χρόνια του εμφυλίου*, Φιλίστωρ-Πάραλος, Αθήνα: 2005

Χ. Πέττας, *Το κίνημα των μορφωτικών Συλλόγων, 1939-1945*, Λευκωσία 1992

Η Κομμουνιστική Διεθνής, θέσεις και καταστατικό όπως ψηφίστηκαν στο Β' συνέδριο(6-25 Ιουλίου 1920), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2008

Κ. Παπασταύρου, «Αναφορά Στην Ιστορία Της Στρατηγικής Του Κομμουνιστικού Κινήματος», ΚΟΜΕΠ, Τ. 4, 2009

Π. Παπαστράτης, «Η ανάπτυξη της Αντίστασης και ο συμμαχικός παράγων», περιοδικό *Τετράδια τεύχος* 64, 2014

Περιοδικά

Νέος Κόσμος

Κομμουνιστική Επιθεώρηση

Τετράδια

